Eurasian Conference on Language & Social Sciences

September 29 - October 1, 2017 Antalya, Turkey

Сборник материалов

Proceedings Book

Tam Metin Bildiriler Kitabı

This conference is organized by an internationally joint consortium as follows

University of
Roehampton
London

DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

Kazakh National
Pedagogical University
named after Abay
Kunanbayev

YENİLİKÇİ ADIMLAR DERNEĞİ
YADDER - 2016
Yenilikçi Adimlar
Derneği

Eurasian Conference on Language & Social Sciences

September 29 - October 1, 2017 :: Antalya, Turkey

Bildiriler kitabı içeriğinin
tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

*The contents of this Proceedings Book
are solely those of the authors.*

© All rights reserved.

E-printed in December 2017

ISBN : 978-605-9622-31-8

DOI: 10.35578/eclss.52756

No part of this book may be reprinted or reproduced
or utilized in any form or by any electronic, mechanical
or any other means, now known or hereafter invented,
including photocopying and recording, or in any form
of information storage or retrieval systems, without
permission from the publishers.

Web: <http://www.eclss.org>

Contact: contacts@eclss.org

ECLSS 2017b

2nn Eurasian Conference on Language and Social Sciences

CRYSTAL PARAISO VERDE RESORT & SPA

Boğazkent Mevkii, 07560 Belek / Serik/ANTALYA, TURKEY

September 29 – October 1, 2017

ORGANIZING COMMITTEE

Kalbike Omirbaikyzy ESENOVA, Ph. D., KAZAKHSTAN [Chair]

Eva EPPLER, Ph. D., UK

Nadejda AÇAN, Ph. D., RUSSIA

Maija BURIMA, Ph. D., LATVIA

Beata BOROWSKA-BESZTA, Ph. D., POLAND

Ercüment YILDIRIM, Ph. D., TURKEY

Serkan TÜRKOĞLU, Ph. D., TURKEY

Hasan KARACAN, Ph.D., TURKEY

Muhammet ÖZDEMİR, Ph.D., TURKEY

ECLSS 2017b

2nn Eurasian Conference on Language and Social Sciences

CRYSTAL PARAISO VERDE RESORT & SPA

Boğazkent Mevkii, 07560 Belek / Serik/ANTALYA, TURKEY

September 29 – October 1, 2017

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Mark SZYMANSKI
Pacific University, USA

Prof. Dr. Maija BURIMA
Daugavpils University, LATVIA

Prof. Dr. Giuli ALASANIA
University of Georgia, GEORGIA

Prof. Dr. Baltabay ABDIGAZIEV
Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Prof. Dr. Janalik BALTABAEVA
Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Prof. Dr. Georgi GAGANIDZE
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, GEORGIA

Prof. Dr. Vadim KUZMIN
Ural Federal University, RUSSIA

Prof. Dr. Sema ETIKAN
Ahi Evran University, TURKEY

Prof. Dr. Kalbike Omirbaikyzy ESSENOVA
Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Prof. Dr. Olga Nosova VALENTYNOVNA
Kharkiv National University, UKRAINE

Prof. Dr. Abdullah KIZILCIK
Istanbul University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Nadejda AÇAN
Ural Federal University, RUSSIA

Assoc.Prof. Dr. Eva EPPLER
University of Roehampton, UK

Assoc.Prof. Dr. Semiha ŞAHİN
Dokuz Eylul University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Sholpan Myrzakasymovna SHUINSHINA
Institute of Secondary Education Altynsarin National Academy, KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Giovanni BORRIELLO
Università degli Studi della Tuscia / ITALY

Assoc. Prof. Dr. Zaharah HUSSIN
University of Malaya, MALAYSIA

Assoc. Prof. Dr. Rıza SAM
Uludag University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Nagima Abzelbekovna ILIYASOVA
Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Raygul RAHMETOVA
Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Gulnur SMAGULOVA
Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Beata BOROWSKA-BESZTA
Nicolaus Copernicus University, Toruń, POLAND

Assoc. Prof. Dr. Hajjah Jariah Mohd JAN
University of Malaya, MALAYSIA

Assoc. Prof. Dr. Tornike SHURGULAIA
Georgian National University, GEORGIA

Assoc. Prof. Dr. Mashitoh MAHAMOOD
University of Malaya, MALAYSIA

Assoc. Prof. Dr. Raihanah Binti Hj AZAHARI
University of Malaya, MALAYSIA

Asst. Prof. Dr. Rouslan JALIL
University of Kentucky, USA

Asst. Prof. Dr. Muhammet ÖZDEMİR
Kâtip Çelebi University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Nurhodja Akbulaev
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, AZERBAIJAN

Asst. Prof. Dr. Serkan TÜRKOĞLU
Artvin Çoruh University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Ercüment YILDIRIM
Kahramanmaraş Sutcu Imam University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Nino CHIABRISHVILI
Ilia State University, GEORGIA

Asst. Prof. Dr. Yusuf Ziyaettin TURAN
Uşak University, TURKEY

Dr. Katya DUNAJEVA
Eotvos Lorand University, HUNGARY

Dr. Marta R. JABŁOŃSKA
University of Lodz, POLAND

Dr. Mani Man Singh RAJBHANDARI
University of Johannesburg, Republic of SOUTH AFRICA

Dr. Alessandro PORROVECCHIO
Université du littoral Côte d'Opale, FRANCE

Dr. Rina Manuela CONTINI
Università degli Studi G. d'Annunzio Chieti e Pescara, ITALY

Dr. Paige WILLIAMS
University of Melbourne, AUSTRALIA

Dr. Hunar M. HUSEEN
Cihan University, IRAQ

Dr. Wilkinson Daniel Wong GONZALES
National University of Singapore, SINGAPORE

Dr. Marek LUKÁČ
University of Presov, SLOVAKIA

Dr. Ljiljana Kaliterna LIPOVČAN
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, CROATIA

Dr. Bruno SURDEL
Renmin University, Beijing, CHINA

Dr. Salma HALIOUI
Brandenburgische Technische Universität Cottbus, GERMANY

Dr. Anantha Raj A. AROKIASAMY
Quest International University Perak (QIUP), MALAYSIA

Dr. Lazlo MARACZ
Universiteit van Amsterdam, The NETHERLANDS

Dr. Faizal AYOB
Victoria University, AUSTRALIA

Dr. Cosmin Tudor CIOCAN
Ovidius University Constanta, ROMANIA

Dr. Almaz Rafisovich GAPSALAMOV
Kazan Federal University, RUSSIA

Dr. Tahir ISLAM
The University of Science and Technology, CHINA

CONTENTS

Противостояние между Саудовской Аравией и Ираном на Ближнем Востоке на примере конфликтов в Сирии и Йемене.....	9
Қазақ-Қытай Тілдеріндегі «Бір» Санының Лингвомәдени Сипаттамасы.....	16
Türkiye’de Kain İstihdamının Geliştirilmesi Açısından Mikro kredi Uygulamasının Öneminin İncelenmesi	24
Ses Dergisi'nden Instagram'a Türkiye'de Değişen Yıldız-Hayran İlişkisi.....	42
Развитие Инклюзивного Образования В Казахстане: Опыт И Перспективы.....	52
Karl Raimund Popper ve Thomas Samuel Kuhn Felsefesi	61
Potansiyel Pazar Olarak Rusya Federasyonu’nun Ekonomik Yapısı ve Özelleştirme.....	71
Türkiye Turizmine Kazanım Olarak Sağlık Turizmi ve Rusyalı Müşteriler	80
The Role of Agricultural Support Policies on Economic Growth: 1981-2016 Turkey Example.....	90
Akıllı Şehirler Kavramı Çerçevesinde Akıllı Destinasyonların Gelişimi ve Ölçümü: Türkiye’den Örnekler	107
Muhafazakâr Turizm: Trabzon/Uzungöl’de Turizm Faaliyetleri ve Toplumsal Etkileşim.....	119
Rumi's Philosophy of Language: A Commentary on Mathnawi II: 845-863 And Its Epistemology	150
Otelcilik sektöründe kriz stratejileri	159
Accounting perspective of government grants, supports and incentives for Research and Development activities in Turkey: Contributions of new regulations in 2016 & 2017	187
Gender and Language in Short Stories	202
Mal Varlığına Yönelik Tutumlar Ölçeğinin Oluşturulması	211
Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Çağı Mühürleri Üzerinde Boğa-Adam Tasvirleri	223
Muhasebe Standartları Açısından Entelektüel Sermaye Raporlanmasının İncelenmesi	233
Identification and Categorization of Lexical Errors in Pre-Intermediate Level Turkish EFL Learners’ Writings	254
Çeviribilimde Restrospektif ve Prospektif Kavramları: Retrospektif ve Prospektif Çeviri Kuramları	268

Mütercim Tercümanlık/Çeviribilim Öğrencilerinin Yabancı Dillerine Göre Duygusal Zekâ, Kültürel Zekâ ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi	281
Doğu Türkistan Tarihi ve Kültürü	298
Şükufe Nihal'in "Domaniç Dağlarının Yolcusu" Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme	314
Türk Tarım Sektöründe Verimliliğin Arttırılmasında Kadın Çiftçilerin Eğitim Açığının Giderilmesinin Önemi	328

Противостояние между Саудовской Аравией и Ираном на Ближнем Востоке на примере конфликтов в Сирии и Йемене The confrontation between Saudi Arabia and Iran in the Middle East through the example of conflicts in Syria and Yemen

Vadim A. KUZMIN

Ural Federal University, Yekaterinburg, Russia

Abstract

For a long period in the Middle East, there is a sharp rivalry in the struggle for leadership between Saudi Arabia and Iran. In the report, ethno-political, religious and cultural factors that have and continue to exert a significant influence on the above-mentioned rivalry between the two countries in the past and present are considered through the prism of the civilizational approach. The Speaker highlights the policy of Saudi Arabia towards a number of Arab countries in the context of the political opposition of the Kingdom with Iran in the struggle for regional leadership in the Middle East during 1979-2015. Specially, author studied question of what policy goals put Saudi Arabia and Iran, meddling in the internal civil conflicts in Yemen and Syria, during which numerous external forces became its participants.

Keywords: conflict, policy, interests, spheres of influence, Yemen, Syria, Saudi Arabia and Iran.

Начиная с 80-х годов XX века, борьба за лидерство на Ближнем Востоке, претерпевает значительные изменения, переходя от сугубо регионального противостояния к глобальному соперничеству с формированием нескольких центров силы. Отправной точкой таких изменений можно считать победу Исламской революции в Иране в 1979 году, после которой расстановка сил на карте региона существенно трансформировалась. Исламская Республика вышла на региональную арену как явный претендент на звание нового лидера и экспортера революции в соседние страны.

С этого момента в регионе складывается новая геополитическая ситуация, где основным соперником Исламской Республики Иран становится Королевство Саудовская Аравия, которая и ранее находилась в довольно сложных отношениях с Ираном. Такие факторы как идеологические различия (ваххабитский ислам Саудовской Аравии против шиитской идеологии Ирана), дискриминация шиитского меньшинства в странах Персидского Залива и самой Саудовской Аравии, а также угроза усиления иранского влияния на Ирак и другие страны Залива, побудили Эр-Рияд взять на себя роль центра силы для

противостояния «иранской угрозе» и сконцентрировать вокруг себя других региональных игроков, также противостоящих Исламской Республике.

На протяжении данного отрезка времени противостояние Саудовской Аравии и Ирана в борьбе за лидерство на Ближнем Востоке претерпевало качественные изменения. Так, в 80-е годы XX века Саудовская Аравия проводила коалиционную политику, поддерживав баасистский Ирак Саддама Хусейна в его войне против Ирана и установив стратегическое партнерство с Соединенными Штатами Америки.

В 90-е годы такую же коалиционную политику начал проводить Иран в своем стремлении ослабить Ирак – еще одного своего конкурента в борьбе за лидерство, осудив иракскую агрессию в Кувейт и поддерживав международные санкции против Ирака. В этот период ирано-саудовские отношения потеплели, были восстановлены дипломатические отношения, заключены договоры по региональной безопасности. Принцип «враг моего врага - мой друг» несколько снизил уровень противостояния Ирана и Саудовской Аравии, но, тем не менее, борьба за лидерство продолжалась.

С началом нового тысячелетия в условиях трансформирования глобальной системы международных отношений на сцену выходит военно-политический фактор противостояния, главным признаком которого является использование военных конфликтов в регионе для реализации своих претензий на лидерство и

продавливания своих интересов через «горячие точки». Прежде всего, это было вызвано очередным вмешательством внешних сил в дела региона, в частности, со стороны США и других стран, их вторжением в Ирак и свержением режима Саддама Хусейна в 2003 году. Именно с этого времени Иран начинает проводить активную прошиитскую политику, как в Ираке, так и в традиционных зонах своих интересов – в Ливане и Сирии, формируя так называемый «шиитский полумесяц». В ответ Саудовская Аравия пытается объединить арабские страны Залива в единую силу под лозунгом защиты истинной религии и территории. Вплоть до «арабской весны» 2011-2012 гг. противостояние между двумя центрами силами постепенно возросло, а к 2013-2014 гг. оно проявилось уже в конкретных военных конфликтах в Сирии и Йемене. Подписание соглашения по иранской ядерной сделке в 2015 году и выход на политическую арену экстремистской группировки «Исламское государство» также явились факторами, еще больше усиливающими противостояние между Саудовской Аравией и Ираном.

В этом контексте Саудовская Аравия под предлогом борьбы с экстремистами стала инициатором военной операции в Йемене – традиционном месте экономических и геополитических интересов Ирана, а Иран, используя фактор борьбы с «Исламским государством», начал наращивать военную помощь и поддержку правящему сирийскому режиму и группировке «Хезболла» в Ливане.

Военно-политическое противостояние Саудовской Аравии и Ирана стало одним из главных факторов, разрушающих стабильность в регионе. От исхода данного противостояния зависит новая расстановка сил на Ближнем Востоке и появление нового лидера, который будет определять дальнейшую политику и направление развития региона.

Таким лидером может стать и Саудовская Аравия, и Иран, и Турция-еще один ближневосточный игрок, в последнее время демонстрирующей явные лидерские амбиции. Либо в регионе может сложиться полицентричная система, каждый из полюсов которой займёт свою нишу в региональном политическом пространстве.

Снятие санкций с Исламской Республики Иран, произошедшее после подписания договора по ядерной программе, может вывести Иран в экономические лидеры региона и изменить баланс экономических сил, в том числе, связанных с экспортом нефти и газа. Кроме того, потепление отношений Ирана с США, активизация военной торговли с Российской Федерацией и активная экспансия иранских энергетических товаров в другие страны мира делают заявку Ирана на региональное лидерство вполне реальной.

Вместе с тем, Саудовская Аравия также укрепляет свои позиции путем создания коалиции арабских стран для проведения военной операции в Йемене, постоянно наращивает свою военную мощь, приобретая современные виды

вооружений, выступает главным хранителем исламских ценностей и также может стать лидером на Ближнем Востоке.

Современное противостояние Саудовской Аравии и Ирана в рамках борьбы за лидерство на Ближнем Востоке имеет глубокую историческую и цивилизационную основу, которая определяет цели и характер действий каждой из стран на пути продвижения к лидерству.

Саудовская Аравия как представитель арабского мира и хранитель исламских святынь, держит в своей исторической памяти обиду на пренебрежительное отношение персов-иранцев к арабам и опасение того, что Иран будет расширять свою сферу влияния, подчинять своей воле арабов, и нести свой шиитский ислам во все мусульманские страны. Поэтому в противостоянии с Ираном Саудовская Аравия пытается оградить себя и другие арабские страны от иранской экспансии, а также расширить свою зону влияния в арабском мире. В качестве основы для такой защиты Саудовская Аравия использует свою исламскую идеологию – ваххабизм, направленный на сохранение консервативных ценностей суннитского ислама, очищение его от любых нововведений и недопущение в ислам чуждых религиозных учений.

Иран, блестящая имперская история которого была прервана вторжением кочевых арабских племен, принесшим им чужой язык и новую веру, не оставлял и не оставляет усилий отстоять свое богатое

наследие, персидскую культуру и славное прошлое. В действиях Ирана наблюдается некоторая двойственность. С одной стороны, Иран является частью исламского мира – исламской страной с исламским правлением и выступает за главенство мусульманской религии. С другой стороны, глубокие имперские амбиции и переживания о поражении от арабов привели к тому, что иранцы на протяжении всей истории стремились быть выше арабов и быть не с арабами. Для иранцев шиизм является средством их единения и самоидентификации. В этой связи действия Ирана в противостоянии с Саудовской Аравией имеют целью восстановить былое величие империи, став ее центром и религиозным лидером. Для этого Иран проводит как идеологическую экспансию на соседних территориях, так и использует религиозный и военно-политический факторы, устанавливая главенство шиитского ислама и проводя скрытые военные операции.

Отношения Саудовской Аравии и Ирана в конце XX в. и в первое десятилетие XXI в. несут в себе все эти основные принципы. Борьба за лидерство на Ближнем Востоке, начиная с победы Исламской революции в Иране, принимает вид противостояния этих двух стран, которое стало очень динамично трансформироваться. В 80-е годы XX века обе страны использовали традиционные методы противостояния. Для Ирана это были «внутренняя экспансия» в арабские страны путем создания шиитских оппозиционных групп на их территориях для свержения действующих режимов, создание

собственных форпостов на Ближнем Востоке в виде союзнической Сирии и группировки «Хезболла», активное противопоставление себя Израилю, Саудовской Аравии, Ираку как еще одному претенденту на лидерство. Саудовская Аравия проводила политические маневры, используя своих конкурентов по принципу «враг моего врага – мой друг» как это было с поддержкой Ирака в ирано-иракской войне.

В 90-е годы XX века настало время политических и военных союзов, устранения других претендентов на лидерство и защиты своих режимов. Саудовская Аравия применила новый метод – создание международной военной коалиции против Ирака в кувейтском кризисе и войне в Персидском заливе, в том числе, с привлечением внешних военных сил, что усиливало роль военно-политической составляющей в конфликте. Иран, сохраняя видимый нейтралитет, использовал мирные методы для реализации лидерских претензий – предложив так называемый «диалог цивилизаций», установление личных отношений между руководителями двух стран, заключение договоров и соглашений. Таким путем Иран использовал принцип «мягкой силы», чтобы создать себе позитивный образ в глазах мирового сообщества.

В начале нового тысячелетия в условиях угрозы международного терроризма, меняются формы и методы противостояния Саудовской Аравии и

Ирана. Каждая из сторон берет на вооружение новые возможности – использование локальных конфликтов в регионе для достижения своих целей. В ситуации войны в Ираке 2003 – 2008 гг. и Саудовская Аравия, и Иран использовали территорию бывшего конкурента для ослабления позиций друг друга. Иран – при помощи своего политического фактора, поддерживая иракские шиитские партии и ведя борьбу с экстремистскими группировками в Ираке, а Саудовская Аравия – путем поддержки суннитов в Ираке и реализации стратегии защиты от опасности образования «шиитского полумесяца» с помощью попыток усиления своего влияния в странах «проиранской» ориентации – Сирии, Ливане, Йемене.

Эти же методы были широко использованы в период «арабской весны» 2011-2012 гг. когда Саудовская Аравия, поддерживая протестные движения в арабских странах, во-первых, укрепляла свои позиции в этих странах, а во-вторых – стремилась отдалить волнения от своих границ. Данная тактика помогала и снижению иранского влияния на Ближнем Востоке. Иран, воспринявший «арабскую весну» как «исламское пробуждение», поддерживал протестующих в ряде стран, где впоследствии усилил свои позиции, а также приветствовал протесты шиитов в странах Персидского залива.

Однако наиболее полно военно-политическое противостояние между Саудовской Аравией и Ираном проявилось в военных конфликтах в Сирии и Йемене.

В сирийском кризисе Саудовская Аравия всесторонне применяла принцип коалиций, создавая и участвуя в разного рода военных союзах по региональному, религиозному и целевому признакам, финансировала и принимала участие в создании оппозиционных боевых групп, а также широко использовала возможности международных организаций – ССАГПЗ, ЛАГ, ОИС, ООН для политической поддержки своей позиции по Сирии.

Иран, прилагая усилия для сохранения режима Б.Асада с целью сохранения своих позиций в Сирии, пользовался таким способом как оказание скрытой военной помощи в виде присутствия военных инструкторов и частей КСИР в зоне конфликта, а также поставку вооружений. Кроме того в данных условиях Иран явно начал применять тактику двойных стандартов, выступая совместно с Россией против внешнего военного вмешательства в Сирию, и одновременно приветствуя действия группировки российских ВКС на сирийской территории.

В противостоянии Саудовской Аравии и Ирана в йеменском конфликте проявились практически все современные методы ведения опосредованных войн. Саудовская Аравия стремилась выдавить Иран из стратегически важной территории Йемена с его транзитными портами и путями транспортировки нефти, она приняла непосредственное участие в боевых действиях против хуситских повстанцев, которых поддерживал Иран, возглавив коалицию арабских стран. В своем желании удержать Йемен под своим

контролем и обезопасить свои границы от шиитского влияния, Королевство шло и на определенное сотрудничество с боевиками-террористами из АКАП, использовало лояльность йеменских властей для проведения своих решений, обостряло политическое противостояние с Ираном с помощью громких антииранских заявлений.

Иран в йеменском конфликте с целью сохранить и закрепить за собой Йемен как территорию своих интересов активно задействовал политическую трибуну, осуждая военное вмешательство и призывая к прекращению конфликта, укреплял связи с Йеменом, оказывая гуманитарную и иную помощь хуситам, провоцировал Саудовскую Аравию при помощи резких заявлений и действий, обвиняя Королевство в геноциде и связях с террористами.

Использование внешних союзников в противостоянии Саудовской Аравии и Ирана также осуществлялось по-разному. Для Саудовской Аравии внешний союзник – это, прежде всего, военная и политическая сила, которая заставляет считаться с политикой Королевства и помогает ей сохранить и усилить влияние в регионе, а также содействует проведению военных операций на территориях других арабских стран. Главным таким союзником Королевства являются США. Иран, в свою очередь, использует внешнюю поддержку как этап в достижении своих глобальных целей по региональной экспансии. Поэтому Иран очень прагматично выбирает себе

внешних партнеров, исходя из своих задач и текущей ситуации. Можно сказать, что для Ирана внешний союзник – это некая ступень к продвижению своих целей. После 2010 г. Иран заметно сблизился с Россией, пользуясь ее военно-политическим влиянием в регионе и наличием общих угроз со стороны Запада и международного терроризма. Однако в то же самое время, улучшились отношения Ирана с США, с помощью которых Иран добился снятия санкций и урегулировал вопросы по ядерной программе. Иран действует по четко заданному плану, поэтому и для России есть смысл выстраивать отношения с Ираном с сугубо прагматичной точки зрения.

Противостояние Саудовской Аравии и Ирана, несмотря на меняющиеся форму и содержание современных конфликтов на Ближнем Востоке, по сути, остается прежним соперничеством арабов и иранцев. Для Саудовской Аравии важно оставаться лидером исламского мира, хранителем «чистого» ислама и расширять свое влияние, в том числе и религиозное, на соседние арабские страны, таким образом, делаясь сильнее и стабильнее, при необходимости, устраняя неудобные режимы с помощью военных союзов и различных договоренностей.

Иран имеет свою конкретную цель – экспорт исламской революции, хотя в последнее время она и не декларируется Исламской Республикой. С его помощью Иран стремится стать центром как «правильного» шиитского ислама, так и занять лидерское положение на всем

Ближнем Востоке, самостоятельно принимая решения и устанавливая свои правила. Поэтому территории, на которые он распространяет свое влияние путем военного, экономического и религиозного присутствия, он считает частью одного целого, возглавляемого Ираном. Данные

выводы позволяют говорить о том, что противостояние Саудовской Аравии и Ирана является постоянно развивающимся процессом, который обязательно следует учитывать при изучении и анализе международных отношений на Ближнем Востоке.

Қазақ-Қытай Тілдеріндегі «Бір» Санының Лингвомәдени Сипаттамасы

Description of the Number of "Number" In Kazakh-China Languages

PhD Фарида ОРАЗАҚЫНҚЫЗЫ,
Абай атындағы ҚазҰПУ. Алматы, Қазақстан
faridak09@mail.ru

PhD Сауле Ануар
Халықаралық қазақ-қытай тілі колледжі
Shwl1966@sina.com

PhD F. ORAZAKYNKYZY
Kazakh National Pedagogical University named after Abay
Almaty, Kazakhstan
faridak09@mail.ru

PhD Saule ANUAR
International Kazakh-Chinese Languages College
Shwl1966@sina.com

Түйін

Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары, наным-сенімдегі сандар жүйесін, мәні мен мағынасын қытай тілі сияқты өзге тіл семьясына жататын тілдермен салыстыра зерттеу қазіргі уақыттағы өзекті теориялық мәселелердің бірі. Бір-бірімен көршілес, шекаралас жатқан халықтардың арасында материалдық қарым-қатынаспен қатар, тілдік коммуникация алмасу үрдістері де жанданатыны белгілі. Көршінің тілін білу сол халықтың мәдениетінің табиғатын танып, олармен тығыз байланыста болуға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда қазақ, қытай тілдерін еркін меңгерген аудармашылар мен тілші мамандарды дайындау барысында сан мәдениетін салғастыра зерттеп, танымдық ерекшеліктерін анықтаудың, лингвомәдени бағытта сандық ұғымдардың этнолингвистикалық қырларын ашудың өзектілігі бар. Тәуелсіздіктен кейін, қазақ тіл білімі саласында, қазақ тілін өзге тілмен қатар салыстыра зерттеу жұмыстары көптеп жүргізілуде. Қазақ халқы ырымға сенгіш халық деп есептелгендіктен, елдің әдебиетінде, мәдениетінде сандар жүйесі, сандар сыры бойынша да біршама жұмыстар жүргізілген. Қарастырылып отырған жұмыста қазақ және қытай тілдеріндегі «Бір» санына лингвомәдени сипаттама бере отырып, салыстырмалы түрде осы санның тілдегі мағыналық қырын және фразеологиялық тұтастықтағы маңызын ашып көрсетуге тырысамыз.

Тірек сөздер: қазақ тілі, қытай тілі, сандар, бір саны

Abstract

Comparing the Kazakh traditions and customs, the system of beliefs, the value and meaning of other languages such as Chinese, is one of the topical theoretical issues. In addition to material relations between neighboring countries and neighboring countries, the tendencies of language

communication exchange will also be revived. Knowing the language of the neighborhood allows them to know the nature of the people's culture and to stay in touch with them. Today, it is important to study the culture of the Kazakh and Chinese languages, to study the culture of culture, to identify cognitive peculiarities, to reveal the ethnolinguistic aspects of digital concepts in linguistic-cultural direction. After independence, in the field of Kazakh linguistics, there is a large number of comparative studies of the Kazakh language compared to other languages. As the Kazakh people are considered to be a rhetoric, there is much work done in the literature and culture of the country, as well as the numbers system. In the present study, we try to disclose the relative importance of this number in the linguistic aspect of the language and phraseological integrity by giving a linguo-cultural character to the "one" in the Kazakh and Chinese languages.

Keywords: Kazakh languages, Chinese languages, numbers, number one

Жалпы нумерология ғылымын зерттеудің нәтижесінде адамзаттың рухани мәдениетіне, дүниетаным мен қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарға деген түсінігін кеңейтетіні, табиғаттың тылсым сырларының құпиясын ашуға көмектесетіні белгілі. Сан мәдениеті арқылы адамның дүниетаным көкжиегі кеңейе түседі және сандар адамның көзіне көрінбейтін әлеммен байланыстыратын ерекше ғылым саласы. Сандар адамның өзін-өзі тануына, кемелденуіне жол аша отырып, оның өмірден дұрыс жол тауып, өзінің рухани танымын дамытып, қоршаған ортадағы мүмкіндіктерін арттыруға жол ашады.

Қазақ және қытай тілдеріндегі есептік сан есімдерге жататын «бір» лексемасы осы екі халықтың да дүниетанымында, этнолингвистикасында, лингвомәдениетінде ерекше орын алады. Салғастыра зерттей келе оның тілдегі мағыналық сипатының тереңдігін тани аламыз. Осы санның тілдегі мағыналық қырын және фразеологиялық тұтастықтағы маңызын ашып көрсетуге тырысамыз. Қытай фразеологизмдері қазақ тұрақты тіркестерімен салғастырғанда өзіндік спецификасымен ерекшеленеді. Қытай

тұрақты тіркестері негізінен төрт сөзден, яғни төрт иероглифтен тұратын болса, қазақ фразеологизмдерінде мұндай регламент сақталмайды. [1].

Қазақ киеге үлкен мән берген халық. Табиғаттың кейбір апаттарын, отты, кейбір жануарлар мен құстарды, көшпелі тұрмысқа қажетті заттарды киелі деп қастерлеген. Сондай-ақ қазақ халқының өмірінде түрлі мәнді ерекше сипат бере отырып жиі қолданылатын сандар тізбегі көп. «1, 3, 7, 9, 40» сандар тізбегін қазақ халқының салт-дәстүрінен, ырым - тыйымдарынан, нақыл сөздерінен, мақал-мәтелдерімінен анық көре аламыз. Қазақ халқы тілге бай. Әр сөзін талдай білген, әр сөзіне мән берген халық. Қазақ үшін әр сөздің ғана емес, әр санның өзіндік қасиеті, шарифатқа қатысы, тәрбиелік мәні, саналы орны болған. Расында қазақ бір санынан бастап, әр санның қадірі мен қасиетін салмақтап, өзіне тән ерекшелігін саралай білген, орнына, маңызына сай қолданған. Әр санда өзіндік ие болатынын мақсаты мен мағынасы болатынын сезе, түйсіне білген. Әлем Алла-жалғыз ұғымымен басталғандықтан, «Бір» санының қасиетіне, ерекшелігіне тоқталсақ. «Бір» саны сан есім ретінде біріншілік қызметін атқарады және

бірінғай заттарды санағандағы бастапқылық мәнді білдіреді. Мәселен, дүкеннен бір кітап, ал қолдан екі кітап сатып алдық деген сөйлемдегі «бір» бірінші дүкеннен, содан кейін қолдан деген бастапқылық мәнде жұмсалып тұр. «Бір» санының семантикалық сипатымен қатар грамматикалық қызметі де ерекше маңызға ие. Айталық, бір санынан бірінші, бірдей, бірлік, біреу, бір болу, жалғыз, шоғырлану, яғни бір жерге жиналу сияқты сөздер қатарын тізе беруге болады. Мәселен, «一» «yī», яғни қазақша «бір» ең кіші натурал сан болуымен қатар, барлық натурал сандардың «бірге» қосылу жиынтығының соңғы нәтижесі ретінде жалпы түсінікке ие [2]. Сол себепті математик ғалымдар «бірді» барлық санның анасы деп атайды. Қытай халқы «бір» санын аса қадір тұтқан. Оны олардың «бір» санына қатысты айтылған мақал-мәтелдерінен, ауыз әдебиетінен ерекше орын алып, жиі айтылатындығынан байқауға болады. Айталық, бір адамның немесе бір заттың қасиетін жоғары бағалап, айрықша құнды деп таныса, мынадай мақалдар айтылады: егер дүниеде теңдесі жоқ кереметті «Әлемде біреу» - «独一无二» (du yī wu èr) деп атаса, аса құнды затты.

«Алтыннан да бағалы» - «一刻千金» (yī kè qiān jīn) деп айтады. Ал, бір адамға махаббат сезімі өте терең болғанда немесе бір затқа деген ынта-ықыласы қатты ауса, «Махаббаты өте терең немесе құлай сүйю» - «一往情深» (yī wǎng qīng shēn). Сонымен бірге жұмысты ұқыпты, әрі өте мұқият орындайтын адамдарға байланысты мынадай мақалдарды шығарған: «Көңілі мен ойы бір жерде» - «一心一德» (yī xīn yī

de) және т.б. Қытай халқы «бір» санын әлемдік мәдениетте ең көп назар аударатын ерекше сан деп бағалайды. Соған қатысты «бастау» - «始» (shǐ) және «тұтас, барлық» - «全» (quán), «像一应» (xiàng yī yīng) – «барлық жағдайда», «一力 一统» (yī lì yī tǒng) «біріктіру», «一致» (yī zhì) бірауыздан, «一风吹» (yī fēng chuī) «желге ұшу», «一盘棋» (yī pán qí) «біртұтас», «一扫而空» (yī sǎo ér kōng) «бір дегенде жоқ қылу», «一草一木» (yī cǎo yī mù) «әлемді су басу» деген сияқты тіркестерді мысал ретінде келтіруге болады. Батыстық дүниетанымға сәйкес «бір» саны өте қатты бағаланады. Мысалы, егер адамның туған күні айдың бірі күні болса, ол адам қайратты, зерек, ойлау қабілеті мықты адам болып саналады және өзінің ширақтығымен, пысықтығымен танылады. Қытай тіліндегі «бір» санын «жүздің» немесе «мыңның» соңына жалғайтын болсақ, мағынасы тереңдей түседі. Оны мына мысалдан көруге болады: «不必发球，我们有许多方法可以做到的» бұл сөйлемде кез келген қиын істі шешудің жүздеген, мыңдаған тәсілі, жолы бар, табылады деген ұғымды білдіреді [3].

Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігінде «бір» санымен келетін тұрақты тіркестер көптеп саналады. Мысалы, «Алпыс адам-бір жақ, ақын өзі бір жақ»,

«Көптің ішіндегі жалғыздық, аралдағы жалғыздықтан да жаман». «Бірлік бар жерде тірлік бар», «Бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығару» деген тұрақты тіркестерде «бір» саны берілген тіркесте негізгі мағынаға ие болып, тікелей өз қызметін

атқарып тұр. Ал «Жұмылған жұдырықтай болу» деген фразеологизмде «бір» саны нақты көрінбегенімен, мағыналық сипаты бір болуды меңзеп тұрса, «бір сөзді» деген тіркесте ауыспалы мағынада, яғни адамның берген уәдесінде тұруы немесе айтқан сөзден таймайтын қасиетін білдіреді.

«Бір» саны қазақ әдебиетінде де ерекше орын алады. Әсіресе, ауыз әдебиеті үлгілеріндегі орны ерекше, оның ішінде мақал-мәтелдерде кездесетін тіркестерге жоғарыда біраз тоқталып өттік. Әдебиеттегі «Бір» саны туралы айтқанда әуелі

«Санамақ» өлеңіндегі «Бір дегенім – білек» деп басталатын жолдар ойға оралады. Бұқар жыраудың «Тілек» атты толғауы да осы «бір» санынан басталады. «Бірінші тілек тілеңіз» деп ары қарай жалғасып кете береді. Бір жерде бірге жүрсең басын қосып, біріңнің бірің сөйле сөзін тосып деп келетін жыр жолдарында бір саны төрт рет қайталанып келеді. Бұл жерден «бір» санының әртүрлі мағынада қолданылып, өзінің мағыналық сипатының алуандығын білдіретінін көреміз[4].

Қытай тіліндегі бір саны мағыналық қыры алуан түрлі. «Үлкен қытай сөздігінде» («汉语大辞典») бұл санның 24 мағынасы бар. Соның ішінде ең көп қолданылатындары төмендегілер:

1. 最小整数-ең кіші сан (бір, бірінші);
2. 全- барлық, бүтін;
3. 相同-бірдей;
4. 别一- басқаша, әйтпесе;
5. 统一-бірлестік, бірлік;

6. 万一- егер, жағдайда;
7. 独- жалғыз, бірден бір;
8. 专一- шоғырланған, жинақталған;

Біз қытай тіліндегі «бір» санының негізгі және туынды мағыналарын саралап шықтық. Сонымен қатар қытай тіліндегі «бір» санының жалғыздықты білдіретін мағынасы қазақ тіліндегі «бір» санының жалғыздықты білдіретін туынды мағынасымен ұқсастығын байқауға болады. Әсіресе, шоғырлану мағынасы бір жерге жиналу, біртұтас болу мағынасы екі тілде де үндесіп жатыр.

Қытай тіліндегі бір санымен келетін тұрақты тіркестерді Қытай тілінің фразеологиясынан саралай отырып, мағыналас, астарлас тіркестерді мысал ретінде көптеп келтіруге болады. Мысалы, : 一波未平, 一波又起 (yī bō wēi píng, yī bō yòu qǐ) – сөзбе сөз аударғанда «Бір толқын кетіп болмай, екіншісі көтерілді», ауыспалы мағынада «бір бәледен құтылса, екіншісіне тұтылады» немесе жау жағадан алғанда, бөрі етектен алады деген қазақ тіліндегі тұрақты тіркеспен мағыналары жақын деп айтуға болады. Бұл қытай тілінде былай суреттеледі: 一旦蛇咬, 三年怕井绳 (yī dàn shé yǎo, sān nián pà jǐng shéng) – сөзбе сөз аударғанда «жылан бір шаққан адам үш жыл қауғаның жібінен қорқып жүреді» бұл тұрақты тіркес қазақ тіліндегі «аузы күйген үріп ішеді» немесе «қорыққанға қос көрінеді» деген тұрақты тіркестермен мағыналарын сабақтастыруға болады. 一国三公 (yī guó sān gōng) – сөзбе сөз аударғанда

«Бір елге үш басшы». Мұндай көпбасшылықты білдіретін фразеологиялық тірестерді қазақ тілінен де табуға болады.

一劳永逸 (yī lǎo yǒng yì) сөзбе сөз аударғанда «бір рет еңбектенесің бір ғасыр бейнет көрмейсің».

一龙一猪 (yī lóng yī zhū) – сөзбе сөз аударғанда «Бір айдаһар, бір шошқа». Бұл мәтелден мінезі, қабілеті, қарымы түрлі адамдарды суреттеген деп ойлаймыз. Қытай тілінде немесе дүниетанымының қазақ тілінен айырмасы «шошқа» сөзі адамға қатысты қолданылады. Теріс бағалау емес, оң бағалау болып табылады. Себебі, «шошқа», яғни доңыз қытай тілінің жыл санауы бойынша арнайы бір белгіге ие. Бұл жағынан келгенде қазақ жыл санауындағы доңыз жылымен дәлме дәл келеді. Жалпы «бір» саны қытайдың классикалық поэзиясында да кең және алуан түрлі қолданыста. Оған дәлел ретінде Qing патшалығы тұсында өмір сүрген Чың Юанның мына өлең жолдарын келтіруге болады:

一帆一桨一渔舟，

一

个

渔

翁

一

钓

钩

，

一

俯

一

仰

一

场

笑

，

一红明月一明月秋 [5].

Байқап отырғанымыздай, тіпті қытай тілін білмейтін адамның өзі осы берілген өлеңнің әрбір жолында «бір» санын таңбалайтын иероглиф қайталанатынын көреміз. Егер осы өлеңді аударып көрер болсақ, 一 (бір) 帆 (желкен), – (бір) 桨 (ескек), – (бір) 渔 (балықшы) 舟 (қайығы); – (бір) 个 渔翁 (кәрі балықшы), – (бір) 钓钩 (балықшы қармағы), 一 (бір) 俯 (төмен), – (бір) 仰 (жоғары), – (бір) 场笑 (күлкі; жымыс), – (бір) 红 (өзен), 明月 (толған ай), – (бір) 明 月 (өзен), 秋 (күз). Келтірілген мысалдағы төрт жол ғана өлеңде «бір» лексемасы он рет кездесетін көруге болады. Осы сан арқылы акын бүкіл әрекетті, демалысты бере білген. Тіркестегі «—» (бір) санымен келген әрбір сөз нақты бейнелерді суреттейді. Акын бұл келтірілген жырда қарапайым тіршіліктің бір шағын көрінісін бейнелейді. Ол фильмнің өзара үйлесімдікке, бейнелілікке құрылған көрінісі іспетті. Мұндағы «бір» саны берілген поэтикалық мәтіннің негізгі кілті, тетігі рөлін атқарып тұр десек қателеспейміз.

Жалпы, қазақ және қытай тілдеріндегі «бір» саны мағыналық сипаты, мен

танымдық қызметі тұрақты тіркестерде, метафоралық мәні және лингвомәдениеттік

маңызы анық көрінеді. «Бір» саны қытай дүниетанымында қасиетті сандар арасында ерекше маңызды саналады. Демек, философиялық көзқараспен қарағанда «бір» саны табиғат заңдылығымен және адамгершілікпен тығыз байланысты. Бұл бойынша адамдар қоршаған ортада «бірінші» болуға ұмтылады. Аталған мәселені жай, жеңіл қарауға болмайды. Табиғат пен адамның ара қатынасына терең зерттеу жүргізген дұрыс. Қытай иероглифтерінің шығу тарихына байланысты «бір» санынан бастап қарастыру мәселесіне байланысты ғалымдар арасында бірауыздылық, бір топтамаға келушілік жоқ. Жалпы иероглифтерді зерттеуде «бір» санынан бастағанда ой-сананы психология, этнология, әлеуметтану және математика салаларымен кешенді түрде қарастырған жөн.

Қытай жазуы негізінен «бір» санынан бастау алады. Бұл пікір бойынша «бір» санын әр түрлі қырынан бейнелей отырып, бүкіл қытай иероглифтерін өзгертіп, жазып шығуға болады. Яғни, «бір» санын тігінен, көлденеңінен, доғалынан және теріс аударып, сонымен қатар бұл санды ию арқылы да жазуға болады, яғни, қытай тіліндегі төрт тонның өзгеруімен сәйкес келеді. Сонда қандай жазу болмасын өзгеріске ұшырайтыны анық. Ғалымдардың пікірі бойынша әлем «бір» санынан бастау алып, алдымен бір ғана жаратушы болған болса, кейіннен сол жаратушы екіншіні, үшіншіні, төртіншіні жаратады да, ары қарай жалғаса береді. Белгілі этнограф, мәдениеттанушы ғалым Эдуард Бернетт Тэйлор «Ежелгі мәдениет» (1871жыл) атты кітабында

ертедегі адамдардың дүниетанымы, жеткен мәдени биігін саралай келе мынадай тұжырым жасайды: «Олар тек өздерін қоршаған дүниеге көз жүгірте отырып, Адам қандай болу керек? Адамзат немен айналысып, қандай іс істеуі керек? деген сұрақтарға жауап іздеген. Заттық жүйелерге, құбылысқа ешқандай да көңіл бөлмей, тәуелсіз болған. Ал, қазіргі заманғы адамдар белгілі бір затқа не бір жүйеге тәуелді болды, содан кейін олар сол тәуелді болған дүниенің сырларын білуге ұмтылды, – деп белгілі бір сандарға қасиетті беріп, киелі санағандығы жайында ой тұжырымдалған [6].

Ежелгі қытай ұлты ерте заманнан-ақ дүние пайда болғаннан бері көзге көрінетін, даусы естілетін құдайдың жоқ екенін айтады. Олардың пікірінше аспан мен жер бірлескен «біртұтастық», «бір» деп санайды. Осыдан біртұтас әлем екіге бөлінеді: жер мен көк осы екеуінің жұмысының нәтижесінде қалған заттар пайда болған. Конфуцийдің еңбектерінде де, жаратушы құдайдың есімдері көп-ақ. Қытай данышпандары мыңдаған атаулардан құралған табиғаттағы бар болмысты «бір» санынан таратады. Мұның өзі осы саланың күрделілігін аңғартады. «Бір» санынан бастау алған осынша көп атауларды жинақтай келіп, төмендегі тоғыз топқа бөлінген: 易 (yì) иероглифі – жеңіл, оңай деген мағынаны, 象 (xiàng) иероглифі – құбылыс, бейне дегенді, 太極 (tài jí) тайцзи иероглифі – яғни біріншінің біріншісі дегенді білдіреді.

Қытай философиясында: ұлы, ең бірінші, Инь мен Янның алды, барлық табиғат құбылысының ең бірінші бастауы, 道 (dào) – мораль, этика, оқу, жол деген мағынаны

береді. 无 (wu) – жоқ, сыз, сіз болымсыздығымен келетін сөздер дегенді білдіреді. 大 (da) – үлкен, мықты, алып деген мағына. 玄(xuan) – сиқырлы, құпия деген мағына. Мұндағы 一 (yī) – бір, бірінші, тұтас деген мағынада. 大一 (dayi) - үлкен деген мағынаны білдіреді. Осыдан «бірді», яғни жаратушыдан кейін өзге әлем, басқа дүниелер санның эволюциясын бейнелеу арқылы дамыған. Қазіргі кезде қытай жастары жасырын құпия сөздерді қолданғанда да сандарды қолданады, мысалы: «бір» санын «要» (yao) – қалау, қажет ету, алу «壹» (yī) «бір» деген сөздермен жасырады, өйткені «бірдің» дыбысталуындағы бірінші дыбысы у-дан басталғандықтан, осындай қолданысқа ие болған. Бұған байланысты мынадай мысалдарды келтіруге болады: 1798 – 一起走吧 (yī qǐ zǒu ba) – бірге барайық. 12234 – 要爱你三世 (yào ài nǐ sān shì) – сөзбе-сөз аударсақ, сені үш ғасыр бойы сүйемін, қалаймын деген мағына береді. 514 – 无意思 (wú yì sī) – қызықсыз, мағынасыз дегенді білдіреді. 881 – 拜拜唉 (bài bài ai) – сау болыңыз, хош болыңыз мағынасында қолданылады [7].

Жоғарыда келтірілген мысалдардағы «бір» саны халықтың ертедегі наным- сенімі, әдет-ғұрып, дүниетанымы негізінде пайда болып, қазіргі кезде сол қасиеттілігін жоғалтпай жалғасып келеді. Тіпті, қолданыс барысында халықтың өмірдегі кейбір сөздерді астарлап жеткізу мақсатында қажетті санға айналған.

Қай ел болсын оның мәдениетінің бастауы жазу десек, жазудың бастауы сан болады.

Бұның барлығы да, Қытайдың көне дәуір тарихын, мәдениетін зерттеген ғалымдардың еңбектерінде айтылған. Сан әлемі бірден басталатыны белгілі. Ал бір санының ұғымдық мәні – сан және иероглиф. Ол көптеген істің, мыңдаған заттың бастауы және негізі, мағынасы шексіз әрі қиын. Мысалы: бір тал, бірінші рет, әрбіреуі, біртұтас, бөлуге болмайды, барлығы, жалпы, түгел т.б. сөздердің барлығында да осы «бір» саны қолданылады. Қытай тіліндегі бір саны қандай да бір құбылыстың, тіршіліктің, әлем жаратылысының бастауын білдіреді. Қай тілде болсын, бір саны бірлік сөзінің түпкі түбірі, адам өмірін бастайтын, тіршіліктің бастау көзі болып саналады.

Қорыта айтқанда, «бір» саны қытай халқының ұғымында қалыптасқан көне мәдениет құбылысы. Бұл құбылыстың қазіргі таңда да қалпын, мағынасын, киелілігін сақтаған, халық дүниетанымындағы орнын табиғатқа жақын жүрген әр халықтың өзіндік құбылысынан туындаған түсінік деп қарастырған дұрыс.

Қазақ-қытай тілдеріндегі сандардың халық өміріндегі қызметі мен халық дүниетанымындағы ұғымы, мағынасы мен мәні, оның құпия сырларын саралау арқылы қазақ және қытай тілдеріндегі, олардың мифологиясындағы, ауыз әдебиетіндегі қасиетті сандардың қолданылу ерекшеліктерін анықтау және екі тілдегі сандардың танымдық, таңбалық, ұғымдық және ұлттық мәдени спецификасы айқындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Уәлиев Н. Жұмбақ сандар // Жалын, 1988. – № 4. – 110 б.
- 2 Досымбекова Р.О , Қазақ және қытай тілдеріндегі сан мәдениетінің ұлттық ерекшеліктері, Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация жұмысы, Алматы 2016
- 3 赵湘. 从数字看 // 企业文化, 2005. – № 26.
- 4 Тәжиев Қ.Т. Киелі сандардың генезисі және эпикалық жырлар мен жыраулар поэзиясындағы көркемдік қызметі: филол.ғ.канд... дисс ... 10.02.02. – Түркістан, 2004
- 5 王乔鹏. 数字里的中国文化. – 北京: 团结出版社, 2005.
- 6 刘明武. «一»之论. 人文杂志. – 2003. – №4.
- 7 Васильев Л.С. История религий Востока (религиозно-культурные традиции и общество): учеб. пособие для вузов по спец. «История». – М.: Высш, шк. 1983.

Türkiye’de Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Açısından Mikrokredi Uygulamasının Öneminin İncelenmesi Analyzing the Importance of Microcredit Application for the Development of Women's Employment in Turkey

Mevsim Çağla CENGİZ
Araş.Gör.,Trakya Üniversitesi

Yeliz YEŞİL
Yrd.Doç.Dr.,Trakya Üniversitesi

Öz

Kadın istihdamının geliştirilmesi günümüzde yoksullukla mücadele edebilmek için oldukça önemlidir. 1970’li yıllarda Muhammed Yunus tarafından Bangladeş’te başlatılan mikrokredi uygulamaları bu amaçla oluşturulan ve oldukça yararlı faaliyetlerdendir. Başlangıç tarihinden günümüze gelişerek devam eden mikro kredi uygulamaları, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu birçok ülkede uygulanmıştır. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı; Türkiye’de kadın istihdamının geliştirilmesi açısından mikrokredi uygulamalarının önemini ortaya koymaktır. Bu amaçla, literatür taraması yapılarak mikrokredi uygulamalarından faydalanan kadın girişimcilerin örneklerine yer verilmiştir. Örnekler incelendiğinde ise uygulamalar sayesinde kadınların iş piyasalarına aktif katılımları artmış ve kadınlar ekonomik bağımsızlıklarını kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mikro kredi, kadın, Türkiye.

Abstract

The development of women's employment is now crucial to combat poverty. Micro-credit applications initiated by Muhammad Yunus in 1970 in Bangladesh were created for this purpose and very useful. Micro-credit applications, which have been increasing day by day since its start date, have been implemented in many countries, including Turkey. The aim of this study in this direction is to demonstrate the importance of micro-credit applications in terms of the development of women's employment in Turkey. For this purpose by conducting literature search, examples of women entrepreneurs benefiting from microcredit applications are given. When examining the examples, it has been seen that with the applications, women have increased their active participation in labor market and women have gained economic independence.

Keywords: Mikro Credit, woman, Turkey

1.Giriş

Mikrokredi uygulamaları yoksulluğu azaltmada önemlidir. Mikro kredi uygulamalarıyla kadınların iş yaşamına daha aktif katılımı sağlanmaktadır. 1970’li yıllarda Muhammed Yunus tarafından Bangladeş’te başlatılan uygulama günümüze kadar devam etmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de kadın istihdamının geliştirilmesi açısından mikro kredi uygulamalarının önemini ortaya koymaktır. Bu amaçla, literatür taraması yapılarak mikrokredi uygulamalarından faydalanan kadın girişimcilerin örneklerine yer verilmiştir.

2. Mikrokredi Tanımı

Mikrokredi, dar gelirli kadınların kendi kendilerine gelir getirici faaliyetlerde bulunmasına imkân sağlayan, teminat ve kefalet gerektirmeden verilen küçük bir sermayedir (<http://www.tgmp.net/tr/>).

Mikrokredi sisteminin kurucusu olan Prof. Muhammed YUNUS tarafından bu durum, ülkesi Bangladeş’te yaşanan dramın da etkisiyle “Öğrencilerime ekonomik kuramlarının nasıl her türden ekonomik soruna çözüm bulunduğunu anlatırken

heyecanlanırdım. Bu kuramların güzelliğine ve zerafetine kendimi kaptırırdım. Şimdi, birden bire içimde bir boşluk duymaya başlamıştım. İnsanlar kaldırımlarda ve evlerin önünde açlıktan ölüirken bütün bu ince kuramlar ne işe yarıyordu ki? Onların gerçek yaşamlarını yansıtan ekonomik kuram neredeydi?” şeklinde tasvir edilmektedir (Yunus, 2003:14-15, akt. Özmen, 2012:113).

Arıkan vd. (2010)’a göre mikro kredi uygulaması; ekonomik olarak aktif, açlık içinde olmayan, çalışarak para kazanabilecek yoksul kadınlara sembolik miktarlarda kredi vererek onları kendi işlerinin sahibi yapmayı ve onları yoksulluktan kurtarmayı hedefleyen, yoksullukla mücadelede etkili bir araç olduğu vurgulanan bir yoksullukla baş etme stratejisidir. Mikro kredinin kadınlara verilmesinin nedeni; kadın yoksulluğunun yüksek seviyelerde yaşanması ve kadınların ellerindeki parayı hane halkının refahı için harcaması olasılığının daha yüksek olduğunun tespit edilmiş olmasıdır. Öte yandan yüksek sesle dile getirilmese de kadınların borçların zamanında geri ödenmesi konusunda daha duyarlı olmaları belki de mikro kredi hizmetinin kadınlara sağlanmasındaki en önemli etkidir (Fidan ve Yeşil, 2014: 257).

Şekil 1: Mikrokredi Amaç ve Etkileri

Kaynak: <https://www.slideshare.net/Gulderenyigit/trkiyede-mikrokredi-uygulamalar-inda-kobileme-iin-tasarm-nerisi>

Şekil 2: Mikrokredi Alma Süreci

Kaynak: <http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikrokredi-alma-sureci/126/1>

3. Mikrokredi Kavramının Ortaya Çıkışı ve Türkiye Grameen Mikrofinans Programı

1970’li yıllar mikro kredi sisteminin oluşturulmaya başlandığı dönemdir. Bangladeş, Brezilya ve bazı diğer ülkelerde uygulanan programlar yoksul kadın girişimcilere krediler vermeye başlamıştır. Erken mikro kredi uygulamalarında kredilerin geri dönüşünün temin edilmesine yönelik dayanışma grupları uygulaması kullanılmıştır. Dayanışma grupları oluşturulmasının temel felsefesi, herhangi bir maddi teminat gösteremeyen yoksulların aldıkları kredileri geri ödemelerini temin etmeye yönelik, grubun bir üyesinin kredi geri ödemelerini zamanında yerine getirmediği zaman grubun diğer üyelerinin de bir daha ilgili mikro finans kurumundan kredi alamaması, bunun oluşmasını engellemeye yönelik grup içinde hem destek hem de baskı oluşturarak sosyal güvence diye tabir edilen bir mekanizma oluşturulmasıdır. Bangladeş’te Profesör Muhammed Yunus tarafından bir deney uygulaması olarak başlatılan Grameen Bank, faaliyetlerine önce Latin Amerika’da başlayan daha sonra uygulama alanını Birleşik Devletler ve Afrika kıtasına yaygınlaştıran ACCION International, Hindistan’da bir kadın sendikası tarafından kurulmuş olan Self-Employed Women’s Association’dır. Bu kurumlar günümüzde de gelişmeye devam etmekte ve birçok ülkede bu programların benzeri uygulanmaya başlanmıştır. 1970’lerde Bangladeş’te Muhammed Yunus tarafından başlatılan mikro kredi hizmetleri yarım asırdan daha az

bir zaman aralığında mikro işletmelerin oluşturulmasına yönelik kredi hizmetlerinden, yoksullar için tasarruflar, para transferleri ve sigorta hizmetlerini kapsayan geniş bir hizmet yelpazesi sunan mikro finans hizmetlerine dönüşmüştür (Gökyay, 2008:20).

Türkiye Grameen Mikrofinans Programı, Türkiye’nin ilk ve tek mikrofinans kuruluşudur. Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP), Türkiye İsrâfi Önleme Vakfı (TİSVA) tarafından oluşturulmuş olup, Grameen Trust ile işbirliği yaparak faaliyetlerini sürdüren kar amacı gütmeyen bir mikrofinans kuruluşudur. TGMP, yoksulluk içinde yaşayan kadınlara finansal hizmetler sağlama konusunda öncülük etmektedir. Kurumumuz Türkiye genelinde 67 ilde 98 şubesiyle halen 45.000 üzerinde üyeye hizmet vermektedir. TGMP çeşitli işletme ve kuruluşlar ile işbirliği yapmaktadır. Türkiye Grameen Mikrofinans Programı, HSBC, Citibank, Whole Planet Foundation ve Açık Toplum Vakfı ile de işbirliği yapmaktadır. Bunun yanında TGMP, Morkoz sayesinde üyelere özel hizmetler sunmaktadır. Misyon ise Türkiye’nin bütün dar gelirli ailelerine, kadınlar vasıtasıyla uygun finansal hizmetler sunarak ve onları kendi kendilerine gelir getirici bir faaliyet yapmalarına teşvik ederek, ekonomik ve sosyal durumlarını geliştirmelerini sağlamak ve finansal anlamda sürdürülebilir bir ortam kurmaktır(<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-/117/0>). TGMP’nin Türkiye genelinde 98

şubesi bulunmaktadır. Öncelikle yaşanan ilde veya ilçede yer alan şubeye gitmek, kullanıcı için doğru olan hizmeti almaya yardımcı olacaktır. Ancak TGMP’ye üye olup olunamayacağını belirlemek için bir kaç basit adım vardır (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-/117/0>):

1. Öncelikle TGMP’ye kredi başvurusunda bulunacak olan adayın aklında bir iş fikrinin olması gerekmektedir. İlk defa kredi alacak olan üyeler en fazla 1.000 TL mikrokredi kullanabilirler.

2. Bir iş fikri olan ve 5 kadından oluşan bir grup oluşturulması gerekmektedir. Grupta yer alan kadınlar yakın akraba olamaz. Örneğin anne ve kızları veya kardeşleri, vb. kişiler aynı grupta yer alamaz.

3. 5 kadının yer aldığı bir grup oluşturulduktan sonra 3 gün sürecek olan eğitimlerde, kurum işleyiş sistemi ve kredi geri ödemesi hakkında bilgi verilmektedir.

4. Verilen eğitim sürecinin tamamlanmasının ardından, kredi almaya hak kazanan grup üyeleri kredilerini almaktadır.

4.ARAŞTIRMA

Araştırmanın amacı, Türkiye’de kadın istihdamının geliştirilmesi açısından mikrokredi uygulamasının öneminin incelenmesidir.

4.1.Araştırma Yöntemi ve Örneklemi

Araştırma ağırlıklı olarak çeşitli kaynaklara ve güncel haberlere dayalı olarak hazırlanmıştır. Araştırmada “mikro kredi” anahtar kelimesi kullanılarak google.com ve dergipark.gov.tr’de tarama yapılmış, var olan makaleler içerisinden istihdam konulu olanlar içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında Türkiye Grameen Mikrofinans Programı’nın resmi internet sitesi içerisinde “Haber&Etkinlikler” bölümünde yer alan ve kadın girişimci örneklerine yer veren haberler de incelenmiştir.

4.2.Araştırma Bulguları

Araştırmanın bulguları iki kısımda incelenmiştir. 1. kısımda “mikro kredi” anahtar kelimesi kullanılarak google.com ve dergipark.gov.tr’de yapılan tarama sonucunda ulaşılan istihdam konulu makaleler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. 2. kısımda ise Türkiye Grameen Mikrofinans Programı’nın resmi internet sitesi içerisinde “Haber&Etkinlikler” bölümünde yer alan ve kadın girişimci örneklerine yer veren haberler yine içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

4.2.1.İstihdam Konulu Çalışmaların İncelenmesi

Google.com ve dergipark.gov.tr’deki tarama sonucu istihdam konulu ve araştırmada aynı değişkenlere yer veren 7 çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan

elde edilen bulgular tablo aracılığıyla aktarılmıştır.

Tablo 1’de belirtildiği gibi İzmit ilinde gerçekleştirilen çalışmanın adı “Mikro Kredi Uygulamaları ve Kadın İstihdamı: İzmit Örneği” ‘dir. İzmit ilinde mikro kredi kullanan 231 kadına anket uygulanmıştır. Kadınların % 84,8’i evli, % 9,1’i dul ve % 6,1’i bekardır. Kadınların yarısına yakını lise mezunudur (% 48,8) ve ön lisanstan mezun olan kadınların sayısı “% 4,8” ile en azdır. Kadınların % 36,4’ü ortaokul,

%12,1’i ise ilkokul mezunudur. Örneklem içerisinde yer alan kadınların neredeyse tamamının (% 92,2) mikro krediyi kullanma amacı sahip oldukları işi geliştirmektir. Kadınların geri kalan % 7,8’inin mikro krediyi kullanma amacı ise farklılık göstermektedir. Kadınların büyük bir çoğunluğu mikro krediyi ev içi üretimde (% 86,1) kullanmıştır. Ayrıca dükkan (% 8,2), pazar (% 2,6), atölye (% 1,7) ve tezgah (%1,3) da krediyi kullandıkları diğer alanlardır.

Tablo 1: Mikrokredi Kullanımında İzmit İli Örneği¹

ÇALIŞMANIN (MAKALENİN) ADI	Mikrokredi Uygulamaları ve Kadın İstihdamı: İzmit Örneği
ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACI	Anket
ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEM SAYISI	231
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN MEDENİ DURUMU	Evli: % 84,8 Dul: % 9,1 ² Bekar: % 6,1
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN EĞİTİM DURUMU ³	Lise: % 46,8 Ortaokul: % 36,4 İlkokul: % 12,1 Önlisans: % 4,8
MİKROKREDİNİN KULLANILDIĞI ALANLAR	Ev İçi Üretim: %86,1 Dükkan: % 8,2 Pazar: % 2,6 Atölye: % 1,7 Tezgah: % 1,3

² Makalede “dul” ifadesinin hangi anlamda kullanıldığı (eşinden ayrılmış/eşi vefat etmiş ?) bilgisine yer verilmemiştir.

Tablo 1’de aktarılan bilgilere ek olarak makalede yer alan çalışmadan elde edilen

bulgulara göre daha önce işsiz olduğunu ifade eden kadınların % 68,8’i mikrokredi kullanımı sonrası işgücü piyasasına dahil olmuştur (Taşpın, 2016: 265). Yani kadınların yarısından fazlasına gelir getirici

bir aktiviteye katılma imkanı sağlanmıştır. Kadınların mikro kredi kullanımı sonrası ekonomik faaliyet içerisinde yer aldıklarının önemli göstergelerinden biri de kadınların gelirlerinin artmasıdır. Mikro kredi kullanımıyla kadın girişimcilerin en alt gelir düzeyindeki oranı % 85,7’den % 1,7’ye gerilemiştir. Kadınların % 8,2’si ise mikro kredi uygulamasından sonra işyeri sahibi olmuştur (Taşpın, 2016:288).

Tablo 2: Mikrokredi Kullanımında Bilecik İli Örneği

ÇALIŞMANIN (MAKALENİN) ADI	Türkiye’de Kadınların Ekonomiye Kazandırılması Açısından Mikro Kredi: Bilecik Örneği
ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACI	Mülakat
ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEM SAYISI	30
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN MEDENİ DURUMU	Evli: % 53,3 Bekar: %30 Boşanmış: %10 Eşi Vefat Eden: %6,6
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN EĞİTİM DURUMU	İlkokul: %50 Ortaokul: %23,3 Yüksekokul: %13,3 Lise Terk: %6,6 Üniversite: %6,6
MİKROKREDİNİN KULLANILMA AMACI	Yeni Bir İş Kurmak: % 56,6 Mevcut İş Geliştirmek: % 33,3 Var Olan İş Kurtarmak: %10
MİKROKREDİNİN KULLANILDIĞI ALANLAR	Pazarlama: % 50 Ev İçi Üretim ve Satış: 23,3 Hayvancılık: % 10 Tarımsal Üretim: %13,3 Diğer: 3,3

Tablo 2’ye bakıldığında çalışma Bilecik ilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın adı ise ‘‘Türkiye’de Kadınların Ekonomiye Kazandırılması Açısından Mikro Kredi: Bilecik Örneği’’ ‘dir. 30 kadınla mülakat yapılmıştır ve bu kadınların %53,3’ü evlidir. Ayrıca kadınların % 30’u bekar, %10’u boşanmış ve % 6,6’sının eşi vefat etmiştir. Kadınların yarısı ilkokul, % 23,3’ü ortaokul, % 13,3’ü yüksekokul ve sadece % 6,6’lık bir kısmı üniversite mezunudur. Ayrıca % 6,6’sı da liseden terktir. Kadınların mikro kredi kullanma amaçlarına gelindiğinde ise yarısından fazlası yeni bir iş kurmak (% 56,6) istemektedir. Mevcut işi geliştirmek (% 33,3) ve var olan işi kurtarmak (%10) ayrıca kadınların mikro krediyi kullanma amaçlarındandır. Son olarak ‘‘% 50’’ ile pazarlama, ‘‘% 23,3’’ ile ev içi üretim ve satış, ‘‘% 10’’ ile hayvancılık, ‘‘% 13,3’’ ile tarımsal üretim ve ‘‘% 3,3’’ ile diğer alanlar kadınların mikro krediyi kullandıkları alanlardır.

Çalışma incelendiğinde mikro kredi kullanan kadınlar, Bilecik ilinin az gelişmiş bölgelerinden dışarıya açılma imkanı elde ederek hem toplumsal hem aile içi yaşantılarında daha fazla söz sahibi olmuştur. Bu durum onları motive ederek istihdam oranlarını da arttırmaktadır (Fidan ve Yeşil, 2014: 269). Mülakat yoluyla elde edilen bilgiler ışığında mikro kredi uygulaması sayesinde kadınların çalışma yaşamına katkıları artmış ve onların sosyal konumları güçlenmiştir (Fidan ve Yeşil, 2014: 263).

Tablo 3’e bakıldığında çalışma Sakarya ilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın konu başlığı ‘‘Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi’’ ‘dir. 90 kadınla mülakat yoluyla görüşülmüştür ve bu kadınların % 71,1’i evlidir. Ayrıca % 17,8’i bekar, % 11,1’i, boşanmış/dul’dur. Kadınların % 31,1’i ilkokul, %18,9’u lise, % 13,3’ü ortaokul ve % 11,1’i üniversite mezunudur. 90 kadının % 10’u okuryazar %15,6’sı ise okuryazar değildir. Kadınların % 60 gibi bir oranla yarısından fazlası mevcut işini geliştirmek için mikrokredi kullanmıştır. Ayrıca yeni bir iş kurmak (% 21,1), aile bütçesine katkıda bulunmak (% 10), boş zaman değerlendirmek (%6,7) ve yardımda bulunmak/burs vermek (% 2,2) kadınların mikro krediyi kullanmadaki diğer amaçlarındandır. Kadınların oransal olarak mikro krediyi kullandığı en yüksek alan el işi yapım ve satımıyken, en düşük alanlar kafe işletmeciliği (% 2,2), bakkallık (% 2,2) ve danışmanlık hizmetidir (% 2,2). Ayrıca kadınlar kozmetik/temizlik alımı satımı (% 12,2), terzilik (% 12,2), dokumacılık (% 10), çeyizlik eşya alım/satımı (% 10), çamaşır/giysi alım satımı (% 8,9), kuaförlük (% 7,8), çiçekçilik (% 6,7), tarhana/turşu/makarna alım satımı (% 5,6) alanlarında da almış oldukları mikro krediyi kullanmıştır.

Çalışma incelendiğinde mikro kredi ile yapılan işlerde çalışan sayısına bakılırsa mikro krediyi kullanan kişilerin sadece kendini istihdam edebilme oranı % 63,3, 2 kişinin istihdam edilme oranı % 24,4, 3 ve 4 kişinin istihdam edilme oranı % 2,2 iken, 5 kişi ve üstü istihdam edilme oranı

%10’dur. Mikro kredinin istihdama katkısının düşük olduğu söylenebilir (Öz ve Çolakoğlu, 2014: 197). Oranlara bakıldığında mikro krediyi kullananlar, diğer bireylere istihdam imkanı sağlamada

faydalı olamamıştır. Fakat krediyi kullanan kişilerin tamamının kredi kullanımı sonunda istihdama katılmış olması önemli bir sonuçtur.

Tablo 3: Mikrokredi Kullanımında Sakarya İli Örneği

ÇALIŞMANIN (MAKALENİN) ADI	Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi
ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACI	Mülakat
ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEM SAYISI	90
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN MEDENİ DURUMU	Evli: % 71,1 Bekar: %17,8 Boşanmış/Dul: % 11,1
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN EĞİTİM DURUMU	İlkokul: % 31,1 Lise : % 18,9 Okuryazar Değil: % 15,6 Ortaokul: % 13,3 Üniversite: % 11,1 Okuryazar: % 10
MİKROKREDİNİN KULLANILMA AMACI	Mevcut İş Geliştirmek: % 60 Yeni Bir İş Kurmak: % 21,1 Aile Bütçesine Katkıda Bulunmak: %10 Boş Zaman Değerlendirmek: % 6,7 Yardımda Bulunmak/Burs Vermek: % 2,2 ¹
MİKROKREDİNİN KULLANILDIĞI ALANLAR	El İş Yapım Satımı: %20 Kozmetik/Temizlik Malzemesi Alım Satımı: %12,2 Terzilik: %12,2 Dokumacılık: %10 Çeyizlik Eşya Alım Satımı: % 10 Çamaşır/Giyisi Alım Satımı: % 8,9

¹ Çalışmadan edinilen bilgilere göre kadınların yardımda bulunmak ve burs vermek için aldıkları mikrokrediyi, üyesi oldukları dernekten burs alan öğrencilere destek olmada kullanmayı amaçlamaktadır.

	Kuaförlük: %7,8 Çiçekçilik: % 6,7 Tarhana/Turşu/ Makarna Yapım Satımı: % 5,6 Kafe İşletmeciliği: % 2,2 Bakkallık: % 2,2 Danışmanlık Hizmeti: % 2,2
--	---

Tablo 4: Mikro kredi Kullanımında Tokat İli Örneği

ÇALIŞMANIN (MAKALENİN) ADI	Kadın İstihdamının Arttırılmasında Mikro Kredi Uygulamasının Etkisi: Tokat İli Örneği
ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACI	Anket
ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEM SAYISI	225
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN MEDENİ DURUMU	Evli: %89,8 Dul/Boşanmış: %5,3 Eşi Vefat Etmiş: %2,7 Bekar: %2,2
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN EĞİTİM DURUMU	İlkokul: %62,7 Ortaokul: %16,9 Lise : %9,3 Okuryazar: %4,9 Okuryazar Değil: %4,9 Yüksekokul: %0,9 Üniversite: %0,4
MİKROKREDİNİN KULLANILMA AMACI	Geçim Sıkıntısı Gidermek: %52 Mevcut İş Geliştirmek: %20,4 Yeni Bir İş Kurmak: %12,9 Çocuklarının Eğitiminde Kullanmak: %7,6 Eşinin İsteğini Yerine Getirmek : %7,1
MİKROKREDİNİN KULLANILDIĞI ALANLAR	El İş Yapımı ve Satımı: %69,3 Turşu, Kuşburnu, Salça, Makarna, Ekmek Yapımı: %10,7 Diğer: %20 ¹

¹Mikrokredinin kullanıldığı diğer alanlar: Kozmetik/Temizlik Malzemesi Satıcılığı (%4,4), Tuhafeyecilik (%4), Kuaförlük (%3,5), Terzilik-Nakış Atölyeciliği (%1,8), Çamaşır-Giysi Satıcılığı (%1,7), Çeyizlik Eşya Satıcılığı (%1,3), Gelinlikçilik (%0,9), Nevresim-Perde Satışı (Dükkan) (%0,4), Bakkallık (% 0,4), Kafe İşletmeciliği (%0,4), Bakırcılık (%0,4).

Tablo 4’e bakıldığında makalenin adı ‘‘Kadın İstihdamının Arttırılmasında Mikro Kredi Uygulamasının Etkisi: Tokat İli Örneği’’ ‘ dir. Çalışmada 225 kadına anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen verilere göre kadınların büyük bir çoğunluğu evlidir (% 89,8). Ayrıca kadınların %5,3’ü dul/boşanmış, % 2,7’sinin eşi vefat etmiş, %2,2’si ise bekarıdır. Kadınların yarısından fazlası ilkökul mezunudur (% 62,7). Ayrıca % 16,9’u ortaokul, % 9,3’ü ise lise mezunudur. Aralarında ‘‘% 0,9’’ oran ile yüksekokul ve ‘‘% 0,4’’ oran ile üniversite mezunları da vardır ve % 4,9’u okuryazar % 4,9’u okuryazar değildir. Kadınların % 52’sinin mikrokredi kullanma amacı geçim sıkıntısını gidermektir. Aralarında mevcut işini geliştirmek (% 20,4), yeni bir iş

kurmak (%12,9), çocuklarının eğitiminde kullanmak (% 7,6) ve eşinin isteğini yerine getirmek (% 7,1) amacıyla mikrokredi kullananlar da bulunmaktadır. Kadınların mikrokrediyi kullandıkları alanlar çeşitlidir; el işi yapımı ve satımı (% 63,9) mikrokreditin en çok kullanıldığı alandır. Ayrıca kadınlar turşu,/ kuşburnu /salça/ makarna/ ekmek yapımı (%10,7) ve diğer alanlarda (% 20) da mikrokrediden faydalanmıştır. Tokat ilinde mikrokredi kullanan kadınlar üzerinde gerçekleştirilen çalışmada kadınların çok azı yeni bir iş kurmakta ya da mevcut işini geliştirerek para kazanmaktadır. Bu haliyle mikrokredi uygulamasının kadın istihdamının niceliği ve niteliğini arttırma yönünde katkı sağladığını söylemek mümkün olmamaktadır (Aşkın ve Barış, 2015: 89).

Tablo 5: Mikrokredi Kullanımında Diyarbakır İli Örneği¹

ÇALIŞMANIN (MAKALENİN) ADI	Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği
ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACI	Anket
ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEM SAYISI	500
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN MEDENİ DURUMU	Evli: %81,8 Bekar: %9,6 Dul: %6,8 Boşanmış: 1,8
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN EĞİTİM DURUMU	İlköğretim:%37,9 Okuryazar Değil: %35,1 Lise: %18 Okuryazar: %7

¹ Diyarbakır ilinde gerçekleştirilen çalışmanın yer aldığı makalede kadınların mikrokrediyi kullandıkları alanların bilgisine ulaşamamıştır.

		Üniversite: %2
MİKROKREDİNİN AMACI	KULLANILMA	Yeni Bir İş Kurmak: %64,2 Mevcut İş Geliştirmek: %19,4 İhtiyaç Kredisi Olarak Kullanmak: %16,4

Makalenin adı “Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği” ‘dir. 500 kadına anket uygulanmıştır ve bu kadınların % 81,8’i evlidir (**Tablo 5**). Ayrıca 500 kadının % 9,6’sı bekar, % 6,8’si dul, ve 1,8’i eşinden boşanmıştır. Kadınların % 37,9’u ilköğretim, % 18’i lise mezunudur. Aralarında %2’lik bir oranla üniversite mezunu olanlar da vardır. Bunlara ilaveten kadınların % 37,9’luk bir kısmının okuryazar olmaması göze çarpmaktadır geri kalan %7’si ise okuryazardır. Kadınların % 64,2’sinin mikrokrediyi kullanma amacı yeni bir iş kurmaktır. Mevcut işini geliştirmek için kullananların oranı ise %14,4’tür. Ayrıca kadınlar arasında mikrokrediyi çalışma alanında kullanmaktan ziyade diğer alanlarda sadece ihtiyaçlarını gidermek için (%16,4) kullananlar da vardır.

Yoksulların kendileri sunulan ekonomik fırsatları çok iyi değerlendirerek girişimci haline geldikleri, küçük miktarlardaki krediyi %100’e varan oranlarda geri ödedikleri ve başkasına bağımlı olarak bir hayat sürmekten sıyrılarak ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilen, verimli bireyler haline geldikleri defalarca kanıtlanmıştır (Doğan ve Kaya, 2013: 165). Çalışmadan elde edilen bulgular, oldukça yoksul kadınların mikrokrediyi kendileri

kullanarak gelir getirici bir faaliyette bulunmaları durumunda ailenin günlük gereken gıda ihtiyacını sağladıkları, grup içindeki dayanışmanın kadınları güçlendirdiği ve kadınların kendilerine olan özgüvenlerinin arttığını ortaya çıkarmaktadır (Toksöz’den Aktaran Doğan ve Kaya: 2013: 165-166).

Makalenin konu başlığı “Mikro Kredinin Yoksulluk Ve İstihdam Üzerine Etkisi: Tra1 Bölgesinde Alan Araştırması” ‘dır (**Tablo 6**). 492 kadına anket uygulanmış olup kadınların %78,8’i evli, % 11’i bekar ve % 10,3’ü boşanmış ya da duldur. Kadınların % 31,5’i lise, %24,4’ü ilköğretim, % 5,5’i üniversite mezunudur. Ayrıca 492 kadının % 10,1’i okuryazarken, % 5,5’i okuryazar değildir. Kadınların % 42,7’i aile bütçesine katkıda bulunmak, % 23’i mevcut işi geliştirmek, % 21,5’i yeni bir iş kurmak, % 5,3’ü yeni bir işkoluna girmek, % 3,9’u boş zaman değerlendirmek, %2,8’i bir işe ortak olmak ve % 0,8’i yardımda bulunmak/burs vermek amacıyla mikro kredi kullanmıştır. Mikrokredinin kullanıldığı alanlar; % 30,3’le el işi yapım ve satımı, 26,6’yla kozmetik/temizlik ürünü alım ve satımı, % 10,4’le giysi/çamaşır alım ve satımı, % 8,1 ile çeyizlik eşya alım ve satımı, %7,1’le kuaförlük, % 4,1’le terzilik ve 13,4’le diğer alanlardır.

Tablo 6: Mikro kredi Kullanımında TRA1¹ Bölgesi Örneği

ÇALIŞMANIN (MAKALENİN) ADI	Mikro Kredinin Yoksulluk Ve İstihdam Üzerine Etkisi: Tra1 Bölgesinde Alan Araştırması
ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACI	Anket
ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEM SAYISI	492
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN MEDENİ DURUMU	Evli: %78,7 Bekar: % 11 Boşanmış/Dul: %10,3
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN EĞİTİM DURUMU	Lise: %31,5 İlkokul: %24,4 Ortaokul: %23 Okuryazar: %10,1 Okuryazar Değil: %5,5 Üniversite: %5,5
MİKROKREDİNİN KULLANILMA AMACI	Aile Bütçesine Katkıda Bulunmak: % 42,7 Mevcut İş Geliştirmek: %23 Yeni Bir İş Kurmak: %21,5 Yeni Bir İşkoluna Girmek: %5,3 Boş Zaman Değerlendirmek: %3,9 Bir İşe Ortak Olmak: %2,8 Yardımda Bulunmak/Burs Vermek: %0,8
MİKROKREDİNİN KULLANILDIĞI ALANLAR	Elişi Yapım Ve Satımı: % 30,3 Kozmetik/Temizlik Ürünü Alım Ve Satımı: % 26,6 Giysi / Çamaşır Alım Ve Satımı: %10,4 Çeyizlik Eşya Alım Ve Satımı: %8,1 Kuaförlük: %7,1 Terzilik: %4,1 Diğer: 13,4 ¹

¹TRA1 bölgesi olarak kabul edilen iller Erzurum, Erzincan ve Bayburt’tur (http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=182). Fakat araştırma sadece Erzincan ve Erzurum illerinde gerçekleştirilmiştir.

¹Mikrokredinin kullanıldığı diğer alanlar: Hayvancılık: %2,1, Gıda Ürünleri (Yöresel): % 2,1, Tarım: %1,8, Bakkallık: %1,4, Dokumacılık: %1,2, Kantin/Kafe İşletmeciliği: %1,2, Çiçekçilik: % 0,8, Manav: % 0,6, Kırtasiyecilik: %0,4, Danışmanlık Hizmet: %0,4, Diğer: %1,4.

Çalışma bulgularına göre mikrokrediyi en çok talep eden kesim, ev hanımı statüsünde olanlardır. Mikrokredi uygulaması sayesinde özellikle ev hanımlarına istihdam alanı açıldığı ve kadınların işgücüne katılım oranlarının arttığı çıkarımında bulunulabilir.

Kadınların % 87,2’si sadece kendileri için istihdam imkanı bulmuşken % 12’si yanında personel çalıştırarak istihdama katkıda bulunmuştur (Boz ve Çınar, 2016: 128).

Tablo 7: Mikrokredi Kullanımında Eskişehir İli Örneği¹

ÇALIŞMANIN (MAKALENİN) ADI	Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği
ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACI	Anket
ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEM SAYISI	336
ÖRNEKLEMDEKİ KİŞİLERİN EĞİTİM DURUMU	İlköğretim: %40,79 Lise: %40,79 Okuryazar: %7,85 Okuryazar Değil: %7,55 Üniversite/Yükseklisans/Doktora: %3,02
MİKROKREDİNİN KULLANILMA AMACI ¹	Yeni Bir İş Kurmak: %42,9 Mevcut İş Geliştirmek: %36,3 Yeni Bir İşkoluna Girmek: %13,7 Bir İşe Ortak Olmak: %6,3
MİKROKREDİNİN KULLANILDIĞI ALANLAR ²	El İş: %48,5 Ticaret: %22,3 Seyyar Satıcılık: %13,1 Tarım: %5,7 Hayvancılık: %2,4 Diğer: %6,8

¹Eskişehir ilinde yapılan çalışmada kadınların medeni durumları bilgisine yer verilmemiştir.

¹ Örnekleme dahil olan 336 kadından 3’ü mikrokrediyi kullanma amacını belirtmemiştir (Şengür ve Taban, 2012: 77).

² Örnekleme dahil olan 336 kadından 4’ü mikrokrediyi kullandığı alanı belirtmemiştir (Şengür ve Taban, 2012: 77).

Makalenin konu başlığı “Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği”dir (**Tablo 7**). 336 kadına anket uygulaması yapılmıştır. Kadınların % 40,79’u ilköğretim, % 40,79’u lise, % 3,02’si, üniversite/ yüksek lisans/doktora mezunudur. 336 kadının % 7,85’i okuryazarken % 7,55’i okuryazar değildir. Eskişehir ilinde mikro kredi uygulamasından yararlanan kadınların krediyi kullanma amaçları farklılık göstermektedir. Kadınların % 42,9’u yeni bir iş kurmak, %36,3’ü mevcut işini geliştirmek, % 13,7’si yeni bir işkoluna girmek, % 6,3’ü ise bir işe ortak olmak amacıyla kredi kullanmıştır. Ayrıca mikro krediyi kadınların % 48,5’i el işi, % 22,3’ü ticaret, %13,1’i seyyar satıcılık, % 5,7’si tarım, % 2,4’ü hayvancılık ve % 6,8’i diğer alanlarda kullanmıştır.

Çalışma bulgularına göre ev hanımı statüsünde olan kadınlar mikro krediyi en çok talep eden gruptur. Mikro kredi uygulamasından faydalanan ev hanımlarının %35,7’lik bir oranla istihdama önemli katkı sağladığını ve bu yolla kadın işgücüne katılım oranını yükselttikleri söylenebilir. Anketten elde edilen bulgulara göre, mikro kredi kullanımının yol açtığı dolaylı istihdam katkısının çok fazla olduğu tahmin edilmiştir. İstihdam edilen kadınların büyük bir kısmının (%84,5’i) “ev hanımı ve “çalışmayı düşünmeyen kişiler” olması mikro kredinin dolaylı olarak kadın işgücüne katılım oranını arttırdığının kanıtıdır. İstihdam edilen kadınların %93’ünü çalışmayı düşünmeyen, ev hanımı ve işsiz kesim oluşturmaktadır. Ülkemizde kadınların işgücüne katılımındaki düşük

oranlar dikkate alındığında mikro kredi uygulamasının kadınların işgücüne katılım oranını da arttırdığı da net bir biçimde görülmektedir (Şengür ve Taban, 2012: 82-83).

4.2.2. Türkiye Grameen Mikrofinans Programı İnternet Sitesinde Yer Alan Kadın Girişimci Örneklerinin İncelenmesi

Türkiye Grameen Mikrofinans Programı resmi internet sitesi içerisinde mikro kredinin ne anlama geldiği ve krediyi alma sürecinin nasıl gerçekleştiği gibi çeşitli bilgiler yer almaktadır. “Medya köşesi” ‘nin alt kategorisi olan “Haber & Etkinlikler” bölümünde ise genel olarak mikro kredi ile ilgili basında yer alan haber ve etkinliklere ve mikro krediyi kullanan kadın girişimciler hakkında birtakım haberlere yer verilmiştir. Sitede yer alan kadın girişimci örneklerinden elde edilen bulgular ise tablolar aracılığıyla aktarılmıştır.

Tablo 8: Türkiye Mikrofinans Grameen Programı İnternet Sitesinde Yer Alan Kullanıcılar

Mikrokredinin Kullanıldığı İller	Kahramanmaraş(4), Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa(2), Diyarbakır,
Mikrokredinin Kullanıldığı Alanlar ve Bu Alanlarda Kullanıcıların Kendisi Dahil İstihdam Edilen Kişi Sayısı	Gözleme Dükkanı(3), Süt /Yoğurt Satışı ve Biber Temizleme İşİ(101), El İşİ Dükkanı(2), Pazarcılık(1), Tekstil Atölyesi(21), Ayakkabı Tamirciliği(1), Keçecilik(1), Lokantacılık(1), Tuhafiye Dükkanı(16)

Türkiye Mikro finans Grameen Programı’nın resmi internet sayfasında yer alan ‘‘Haber & Etkinlikler’’ bölümünde toplamda 9 kadın kullanıcının haberlerine yer verilmiştir.¹ Mikrokredi kullanan 4 kadın Kahramanmaraş, 1 kadın Gaziantep, 1 kadın Mardin, 2 kadın Şanlıurfa ve 1 kadın da Diyarbakır ilinde ikamet etmektedir. Bu doğrultuda Güneydoğu ve Akdeniz bölgeleri mikrokredinin en fazla kullanıldığı bölgelerdir. Mikrokredinin kullanıldığı alanlar ise çeşitlidir, bunlar; gözleme dükkanı, süt /yoğurt satışı ve biber temizleme işi, el işi dükkanı, pazarcılık, tekstil atölyesi, ayakkabı tamirciliği, keçecilik, lokantacılık, tuhafiye dükkanı. Ayrıca kadınların 4’ü ‘‘kendi hesabına çalışan’’ kategorisindeyken geri kalan 5’i ‘‘işveren’’ statüsündedir. İşveren statüsünde olanlar en az ‘‘2’’ kişiyi yanında istihdam etmişken en fazla ise ‘‘100’’ kişiye istihdam olanağı tanımıştır.

5.Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmaların tamamı incelendiğinde Bilecik, Sakarya, Eskişehir, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Tokat ve İzmir araştırmaların yapıldığı illerdir. Bu doğrultuda Doğu Anadolu Bölgesi mikrokredi kullanımı konusunda en fazla araştırmanın yapıldığı bölgedir. Çalışmalarda veri toplama aracı olarak 5 anket 2 mülakat yöntemi kullanılmıştır. Araştırmalarda yer alan en düşük örneklem sayısı 30 iken en yüksek sayı 500’dür. Bütün illerde (Eskişehir hariç) örnekleme dahil olan kadınların büyük bir çoğu evlidir. Bazı illerde lise mezunu olanların sayıca oranları fazlayken, diğerinde kadınların çoğunluğu ilköğretim mezunudur. Aralarında okuyazar ve okuyazar olmayanlar da vardır. Kadınların mikrokrediyi kullanma amaçları ise birbirinden farklılık göstermektedir bunlar; yeni bir iş kurmak, mevcut işi geliştirmek,

¹<http://www.tgmp.net/tr/haberler/2>, erişim Tarihi: 03.10.2017

geçim sıkıntısını gidermek, çocuklarının eğitiminde kullanmak, eşinin isteğini yerine getirmek, bir işe ortak olmak, yeni bir işkoluna girmek, ihtiyaç kredisi olarak kullanmak, aile bütçesine katkıda bulunmak, boş zaman değerlendirmek, yardımda bulunmak/burs vermek, var olan işi kurtarmaktır. Mikrokreditinin kullanıldığı alanlar ise oldukça çeşitlidir. Fakat el iş yapımı ve satımı kadınların mikrokrediyi en fazla kullandıkları alandır.

Araştırmalarda kadınların mikrokredi uygulamasıyla ilgili birtakım sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Tüm çalışmalardan elde edilen bulgulara göre kullanıcıların mikrokredi hakkındaki önerilerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Ödeme süreleri uzatılmalı
- Kredi miktarı arttırılmalı/kredi miktarında sınır olmamalı
- Grup yerine bireysel bazda kredi alınmalı
- Hizmet/işlem bedeli alınmamalı
- Ödemeler tek seferde olmalı
- Ürün satışı için yönlendirme yapılmalı
- Mikrokredi gençlere yönelik olmalı
- Sigorta prim desteği verilmeli
- Görevliler ilgili olmalı
- Danışma hizmetleri yeterli olmalı
- Başvuru işlemleri kısa sürmeli
- Pazarlamaya ilişkin sorunlar giderilmeli
- Şubeleştirme uygulamasına geçilmelidir.

Bunlara ek olarak, İzmit ilinde yapılan araştırmada kullanıcıların tamamına yakını

krediyi geri ödemede aksaklık yaşamadıklarını dile getirmiştir. Ayrıca aralarında satış yeri ofisinin sayısını yeterli bulan, kredi miktarını yeterli gören, krediden yararlanmak için kişi sayısı kısıtının olmadığını düşünen ve genel anlamda mikro krediden herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını beyan edenler de bulunmaktadır (Tapşın, 2016: 285).

Önerilen hususlar dikkate alındığında gerekli eksiklikler giderildiği takdirde mikrokredi uygulamalarından istenilen verim daha fazla alınabilir ve bu uygulamanın yoksulluğu gidermedeki rolü daha çok artabilir. Mikrokrediyile beklenen amaç ve hedeflere ulaşılması için de bu gereklidir. Güncel koşullara göre kredinin belirlenmesi, iletişimin artırılması, pazarlama ve diğer konularda eğitim etkinliklerinin artırılmasıyla istenilen standartlara daha çok ulaşılabilir. Özellikle bu uygulama konusunda bilinç düzeyinin artırılması uygulamanın yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Özellikle kadınlar geçim sıkıntısını gidermeyi hedeflemektedir. Kadınların geçimlerini sağlama yanında istedikleri işleri daha da geliştirip kurabilmeleri adına gereken düzenlemeler yapılmalıdır. Bu takdirde uygulama daha çok amacına ulaşacaktır.

Kaynakça

Arıkan, G., Korkut, E. & Uluoğlakçı, C. (2010). Kadın Yoksulluğu ve Mikro Kredi Uygulaması: Ankara Örneği. Bildiriler Kitabı (ss.9-15). Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler. İstanbul.

Aşkın, E. Ö., & Barış, S. (2015). Kadın İstihdamının Arttırılmasında Mikro Kredi Uygulamasının Etkisi: Tokat İli Örneği. *Çalışma ve Toplum* , 63-88.

Doğan, B., & Kaya, M. (2013). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , 144-170.

Boz Çelebi, F., & Çınar, Ö. (2016). Mikro Kredinin Yolsulluk ve İstihdam Üzerine Etkisi: TRA1 Bölgesinde Alan Araştırması. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* , 117-135.

Fidan, F., & Yeşil, Y. (2014). Türkiye’de Kadınların Ekonomiye Kazandırılması Açısından Mikro Kredi: Bilecik Örneği. *Journal of Entrepreneurship & Development / Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* , 253-270.

Gökyay,Ç. (2008). Türkiye’de Mikrokredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları,Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

Öz, C. S., & Çolakoglu, C. (2014). Türkiye’de Mikrokredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum* , 177-205.

Özmen, F. (2012).Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikrokredi, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C.3, S.6. s.109-130.

Şengür, M., & Taban, S. (2012). Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikrokredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 59-89.

Tapşın, G. (2016). Mikro Kredi Uygulamaları ve Kadın İstihdamı: İzmit Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 265-292.

Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada Kadın Emeği*. Varlık Yayınları.

http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=182,erişim Tarihi: 02.10.2017.

<http://www.tgmp.net/tr/haberler/2>,erişim Tarihi: 03.10.2017.

<https://www.slideshare.net/Gulderenyigit/trkiyed-e-mikrokredi-uygulamalar-inda-kobileme-iin-tasarm-nerisi>, erişim tarihi:25.10.2017.

<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikrokredi-alma-sureci/126/1>, erişim tarihi:25.10.2017.

<http://www.tgmp.net/tr/>, erişim tarihi:25.10.2017.

<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-/117/0>, erişim tarihi:25.10.2017.

Ses Dergisi'nden Instagram'a Türkiye'de Değişen Yıldız-Hayran İlişkisi

Yektanurşin DUYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi

Email: yektaduyan@gmail.com

Özet

Başlangıcından doksanlara kadar Türkiye’de hayran-yıldız arasındaki iletişimi sağlayan en önemli mecra sinema dergileriydi. Dergiler, sinema kültürünün üretildiği alanlardan biri olmanın yanı sıra hayranlığın şekillen(diril)mesinde de etkin bir role sahiptiler. Özellikle Yeşilçam döneminde bir hayran kitlesinin oluştuğu yıllarda sinema dergilerinin yıldız ve hayranları arasında bir köprü görevi üstlendiği görülür. Doksanlarda Yeşilçam dönemin bitişiyle film üretim sisteminin değişmesi, bunun sonucunda yıldızlığın dönüşüme uğramasıyla birlikte hayranlığın da evrildiği görülür. Hayranlar artık hayranı oldukları yıldızları sinema dergilerinden değil, televizyonlardan takip etmektedir. İki binli yıllara gelindiğinde internetin gündelik hayatımızın büyük bölümünü kaplamaya başlamasıyla hayran-yıldız arasındaki ilişki değişir. Bu çalışmada Yeşilçam dönemindeki hayran-yıldız ilişkisi, *Ses* dergisi üzerinden incelenip; Türkiye’deki hayranlığın dönüşümü de yıldızların Instagram hesapları üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hayranlık, Yıldızlık, Yeşilçam

Abstract

The most important means of communication between the fans and stars were film magazines. Magazines are important field of generation of the cinema culture and these magazines had an important role in shaping the fandom. In this context, the main hypothesis of this study is defined as how these film magazines were functioning as a bridge between the star and the fans. After the end of the Yeşilçam period film production system and stardom were changed, for this reason fandom was evolved. Fans give up following cine-magazines, they start to follow stars with television. In 2000’s the relationship between the fan and the star changes as the internet begins to cover a large part of our everyday life. In the study, how the star-fan relationship was set in *Ses* will be examined. Than the transformation of fandom in Turkey will also be discussed through the stars’ Instagram accounts.

Keywords: Fandom, Stardom, Yeşilçam

Yeşilçam Dönemi Sinema Dergileri ve Hayranlık: Ses Dergisi

Türkiye’de yerli oyuncularla ilgili haberler, yerli film üretiminin başladığı yıllarda başlamış, Yeşilçam döneminde zirveye ulaşmıştır. Yeşilçam döneminde yayınlanan *Artist* (1960-1967), *Ses* (1963-1989) *Sinema* (1960-1961), *Yıldız Magazin* (1965), *Büyük Gazete* (1966), *Perde* (1960-1970), *Sinema Postası* (1962), *Yıldız* (1962), *Ankara Sineması* (1963), *Film* (1964-1974), *Sinema* (1960-1972), *Film Magazin* (1982-1984), *Hollywood Sinema* (19629), *Sinema 99* (1980), *Video Haber* (1985-1989), *Video Yıldız* (1985-1988), *Video Sinema* (1985), *Artist Magazin* (1979), *Gelişim Sinema* (1984-1985), *Sinema-TV* (1972-1973), *Ve Sinema* (1989) gibi dergilerde yayınlanan haberlere baktığımızda büyük çoğunluğunun yerli oyuncular hakkında olduğu görülür. Bunun nedeninin dergilerin okur-seyirci beğenisini kazanıp, tirajını yükseltme olduğu düşünülmektedir. Bilindiği üzere Türk film üretim sistemi, gişe başarısı üzerine kuruluydu. Ekonomisinin tamamen gişeye bağımlı olması, film üreticilerini seyircilerin zevk ve taleplerine uygun filmler yapmaya zorlamıştır. Film üretimi gibi dergilerin haber yapma pratiği de benzerdir. Okur-seyircinin perdede gördüğü yıldızla ilgili haberleri takip etmesi, onlarla ilgili her konu ve durumdan haberdar olma isteği dergilerin içeriğini belirlemiştir. Özellikle yıldız oyuncuların hayatlarının en ince ayrıntılarına kadar haber konusu olması, boy boy fotoğraflarının yayınlanmasında okur-seyircinin bu talepleri önemli rol oynamıştır.

Özge Özyılmaz-Yıldızcan’a göre dergiler, ülkedeki sinema kültürünün üretildiği en önemli alanlardan biridir. “Sinema hayran kültürü”, film endüstrisi ile seyirciler arasında kurulan diyalogla yaratılır (Özyılmaz-Yıldızcan, 2013, s. 55, 48). Kathryn Fuller, bu diyalogun bir ucunda filmlerinin promosyonunu yapma, yıldızları tanıtmaya ve gündemde tutmayı isteyen film üreticileri ve halkı sinemalara çekmeyi isteyen salon sahipleri diğer ucunda da bu tanıtım malzemelerini okuyan, oyuncularla ilgili dedikoduları arkadaşlarıyla paylaşan sinema seyircilerinin olduğunu söyler (aktaran Özyılmaz-Yıldızcan, 2013, s. 48). Yeşilçam döneminde yayınlanan dergileri incelediğimizde okur-seyirci ile diyalog kuran, onları bir kültürün –sinema hayran kültürü-, bir sürecin –yıldız üretim sürecinin-parçası yapmaya çalıştığı, kısaca yıldız ve hayran arasında bir köprü görevi üstlendiğini görürüz.

Sinema dergileri, köprü görevine hayran ve yıldızları arasında iletişim kurarak, onları bir araya getirerek gerçekleştirir. Bu bir araya getirmeyi, yıldız ile hayranları onları telefon ile görüştürerek, evlerinde ağırlayarak, nikâhlarına katılmalarını sağlayarak, filmini izlediği yıldızı sinema salonuna getirerek başarmıştır. Türk sinema tarihinde hayran ve yıldız buluşmasının ilk aşaması mektuplardır. Dergiler düzenli yayınladıkları artist adresleriyle okur-hayranların oyunculara mektup göndermeleri teşvik edilmiştir. Dergilerine gönderilen mektuplarda hayranlar yıldızlar ile ilgili sorular sormuştur. Bu sorulara çoğunlukla dergi, kendisi cevap verirken zaman zaman da yıldızın kendisi de cevap vermiştir.

Görsel-1: Ses, Yıl: 1963, sayı: 17

Görüntü-2: Ses, Yıl: 1963, Sayı: 6

Ses dergisi 1963 yılında “Göksel Arsoy’la Çay Saati” başlığıyla bir çekiliş yapacağını duyurur. Duyuruda dergiye gönderilen mektuplar arasında yapılan çekiliş sonucunda kazananların Arsoy ile Hilton’da buluşacağı vaat edilir. Dergi sonraki sayılarda yapılan çekiliş sonucunda kazananların isimlerini yayımlar. Bu çekiliş ile yıldızlar, okur-seyirciler için perdede gördükleri, basında takip ettikleri bir görüntü, imge olmaktan taşınıp dokunulabilen, duyulabilen “gerçek” bir kişiye dönüşür. Başka ifadeyle bu çekiliş, filmlerin ve basının vermediği tüm duygu ve hisleri “gerçekleştirip” yıldızları ulaşılabilir kılmıştır.

Dergi bu etkinlikleriyle parasosyal etkileşimi (*para-social interaction*), parasosyal ilişkiye (*para-social relation*) çevirir. Donald Horton ve R. Richard Wohl (1956) medya-seyirci ilişkisini parasosyal ilişkinin bir formu olarak karakterize ederler. Horton ve Wohl hayranlığı, normal ilişkileri yetersiz şekilde taklit eden ilişki biçimi olan bir tür vekil ilişki (*surrogate relationship*) olarak açıklayıp; medya hitap şeklini, taklit konuşma (*simulacrum of conversation*) olarak tanımlarlar. Yazarlar, medyanın –radyo, televizyon ve filmler- oyuncuyla (*performer*) yüz yüze bir ilişki kuruyormuş gibi bir yanılsama yaşattığını; bu nedenle seyircinin şöhretli insanlar ile sanki eşitlerin bulunduğu bir çevredeymiş gibi tanıştıkları hissini verdiğini iddia ederler (Horton ve Wohl, 1956, s. 215).

Donald Horton ve R. Richard Wohl medya aracılığıyla hayran-seyirci ile yıldız arasında oluşan bu sözde yüz yüze ilişkiyi parasosyal etkileşim olarak adlandırırlar (Horton ve Wohl, 1956, s. 215). Parasosyal etkileşim, hayran-seyircinin medya aracılığıyla bir yıldız hakkında oluşturduğu tek taraflı algısı olarak tanımlanabilir. Parasosyal ilişkide ise hayran-seyirci, sanki ünlüyle olan ilişkisine gerçekmiş gibi tepki verir (Giles, 2002, s. 286-287). Çünkü hayran-seyirci yıldız ile yüz yüze iletişime geçer. Hayran olma, hayalini, arzularını ve isteklerini karşılayan, oynayan, gösteren oyuncuyla parasosyal ilişkiye girme çabasıdır. Hayran, hayranı olduğu kişiyi görme, ona dokunma onunla yüz yüze iletişime girme arzusu hisseder. Bu arzu ile hayranı olduğu kişinin hayatıyla ilgili her ayrıntıyı öğrenme çabasına girip, onunla hakkında bilgi toplar ve hayatının bir parçası haline getirir.

Aşağıdaki haberde *Cemo* filmini çekerken kaza geçiren Türkan Şoray’a hayranlarının geçmiş olsun dilekleri yayınlanmıştır. Yayınlanan haberde hayranları Şoray’ı hayatlarının bir parçası gibi gördükleri kazanın bir yakınının başına gelmiş gibi üzüldüklerini, Şoray yerine kendilerinin kaza geçirmesini istediklerini ifade etmişlerdir. Hayranları, Şoray’a abla, kardeş şeklindeki hitapları, başına gelen olaylara üzüldüm, gözlerim doldu gibi yakınlık ve samimiyet gösteren tepkiler vermeleri parasosyal etkileşime örnektir.

Görsel-3: Ses, Yıl: 1972, Sayı: 30

Görsel-4: Ses, Yıl: 1968, Sayı: 24

Ses dergisinin hayran-yıldız arasındaki parasosyal etkileşimi, parasosyal ilişkiye çevirmeye yönelik düzenlediği ikinci etkinlik, “sevdiğiniz yıldız telefonda”dır. Dergi, yıldız ile hayranlarını telefonda görüştürür. Hayranlar, yıldızlara özel hayatlarından, onlara rakip olarak gördükleri diğer yıldızlarla ilişkilerine kadar, hayatlarıyla ilgili her detayı sormuşlardır. Hayranlar, *Ses* dergisi yoluyla

konuştukları yıldızlarla “Sevdiğiniz yıldız evinizde” etkinliğiyle yüz yüze görüşme imkanı bulur. *Ses* dergisinin düzenlediği bu etkinliklerle yıldız ve hayranlar arasında iletişim kurulmuş, böylece parasosyal etkileşim, parasosyal ilişkiye geçirilmiştir.

Görsel-5: *Ses*, Yıl: 1968, Sayı: 24

Görüntü-6: *Ses*, Yıl: 1970, Sayı: 7

Sosyal Medya ve Hayranlık: Yıldızlar Instagram'da

Sosyal medya kimlik üretimine olanak sağlayarak; bireylerin benliklerini sundukları ve sergiledikleri bir 'mekân' olma işlevi görür. Mobil teknolojilerinin gelişimiyle zaman ve mekân uzamlarını ortadan kaldıran sosyal medya, kullanıcılarına 7/24 etkileşim sağlayarak, popüler bir hale gelmiştir. Mobil teknolojilerin sosyal medyaya bağlanabilmesi ve fotoğraf çekme özelliğinin olması, fotoğraf çekme eyleminin 'sanal ortama' kaymasına neden olmuştur. Bu durum, internet kullanıcılarının, imajlarını sosyal medya üzerinden paylaşabilmesine ortam hazırlamıştır. Böylelikle birey, günlük hayatının önemli bulduğu kesitlerini, sanal ortamda sergileme imkanı bulur (Kırık ve Yazıcı 2013, s. 83). Bu olanaklarla sosyal medya üzerinden paylaşımlar, takipler, takipçiler ve bu paylaşımların geri bildirimleriyle gündelik hayatın en önemli

parçası olur. Takipçi ve paylaşımlara alınan geri bildirimler, kullanıcılara belli popülerlik kazandırır.

Günümüzde geleneksel medya içinde sayılan radyo, televizyon ve gazeteler popülerliğini internete bırakır. İnternetin yakınsama fonksiyonuna sahip bir mecra oluşu, farklı kitle iletişim araçlarının bir araya gelmesine olanak tanır (Kırık ve Yazıcı 2013, s. 71). Son dönemin en önemli sosyal medyasından biri olan Instagram'da birçok oyuncu, yıldız ve ürünün sayfası vardır. Bu ünlüler arasında Yeşilçam döneminin önemli yıldız oyuncularını da vardır. Kendisini; "Hayatınızı arkadaş listenizde bulunan kişiler ve sosyal ağ dünyasıyla fotoğraf aracılığıyla eğlenceli ve hızlı bir şekilde paylaşabileceğiniz bir ortam" olarak tanımlayan Instagram, İngilizce anlık anlamına gelen "instant" kelimesi ile telgraf anlamına gelen "telegram" kelimelerinin birleşiminden gelmektedir (<http://instagram.com/about/faq/>).

Görsel-7: Sorayturkan1

Yeşilçam döneminin en ünlü kadın yıldızlarından biri olan Türkan Şoray'ın sorayturkan1 isimli resmi Instagram hesabında 273bin takipçi vardır.

Türkan Şoray'dan sonra en fazla takipçisi olan Yeşilçam yıldızı Hülya Koçyiğit'tir. Koçyiğit'in hulyakocyigitofficial sayfasında 107bin takipçisi vardır¹. Kadın yıldızlar sayfalarında gündelik hayatlarına, geçmişlerine dair birçok paylaşımda bulunmakta, hayranlarını bilgilendirmektedirler.

Hülya Koçyiğit de 22 Mayıs 2017 tarihinde New York'da ameliyat olduğunu Instagram sayfasında duyurur. Paylaşım 19,606 beğeni, 3684 yorum alır.

¹ Yeşilçam döneminin diğer kadın yıldızı Filiz Akın'ın da filizakink isimli sayfasında 93. 600 takipçisi vardır. Fatma Girik'in resmi Instagram hesabı bulunmamaktadır. Bunlar dışında Şoray adına açılmış 45, Akın adına açılmış 4, Girik adına açılmış 4 fake hesap vardır.

Türkan Şoray, 7 Ağustos 2017 tarihinde bir ameliyat geçirdiğini Instagram sayfasında paylaşır. Paylaşımından sonra 1298 yorum, 25.400 beğeni alır. Yapılan bu paylaşımlara verilen tepki ve yorumlara baktığımızda Yeşilçam dönemindeki hayran-yıldız ilişkilerinin izleri görülür. Takipçiler/hayranlar, yıldızların sağlıklarına üzüldüklerini onlar için dua ettiklerini dile getirmişlerdir. Takipçi/hayran-yıldız arasındaki bu ilişki tek taraflı olduğundan Yeşilçam döneminde oluşan parasosyal ilişkinin tekrar parasosyal etkileşime döndüğü görülür. Bilindiği üzere sosyal medya, özelde Instagram'da geri bildirim, “like” ile gerçekleşir. Like/beğeni paylaşımına verilen bir geri bildirimdir. Yıldızların, takipçilerinin/hayranlarının yorumlarına geri bildirimde bulunmamakta, başka ifadeyle “like”lamamaları iletişimin tek taraflı olduğunu gösterir. Bu taraflı iletişim, parasosyal etkileşimin göstergesidir.

SONUÇ

Türkiye’de sinemada hayran kültürünün Yeşilçam döneminde başladığını söylemek mümkündür. Bu dönemde yıldız ve hayranlar arasındaki iletişim ağı, dergiler aracılığıyla kurulmuştur. Dönemin dergileri, seyircilere yıldızları bir ses ve görüntü olmanın dışında bir kucaklaşma, misafir olma imkanı verir. Bir başka ifadeyle dergiler, filmlerin vermediği tüm duygu ve hisleri gerçekleştirip,

parasosyal etkileşimi, parasosyal ilişkiye çevirmiştir. Sosyal medya çağında ise yıldız-hayran ilişkisinin tekrar tek taraflı, parasosyal etkileşime geri döndüğü görülür. Çünkü yıldız-hayran arasındaki ilişki tekrar tek taraflı hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Horton, D. ve Wohl, R. R. (1956). Mass Communication and Para-Social Interaction: Observations On Intimacy At A Distance. *Psychiatry*. 19/3. 215-229.
- Giles, D. C. (2002). Parasocial Interaction: A Review of the Literature and a Model for Future Research. *Media Psychology*, 4, 279–305.
- Kırık, A. M. ve Yazıcı, N. (2013). Instagram Örneği Üzerinden Sosyal Medyada Hikâye Anlatıcılığı, *Erciyes İletişim Dergisi*, 5/2, 82-99.
- Özyılmaz, Ö. (2014). Sinema Delisi Kızlar: Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Seyircilere Dair Endişeler. *Yüzyıllık Aşk: Türkiye’de Sinema ve Seyirci İlişkisi*. (Sergi Küratörleri: G. Akçura ve M. Turan). 55-63, İstanbul: İstanbul Modern.
- Özyılmaz-Yıldızcan, Ö. (2013). *Erken Cumhuriyet Döneminde Hollywood’un Alınlanması: Kadınlar, Gençler ve Modernlik*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkmenoğlu, H. (2014). Teknoloji İle Sanat İlişkisi ve Bir Dijital Sanat Örneği Olarak Instagram, *Ulakbilge*, 2/4, 87-100.

Развитие Инклюзивного Образования В Казахстане: Опыт И Перспективы The Development of Inclusive Education in Kazakhstan: Experience and Prospects

Шүйіншіна Ш. М.

к.п.н, доцент, Заведующая лабораторией естественно-математического образования Института среднего образования НАО им. Ы. Алтынсарина,
Казахстан, г. Астана. E-mail: sholpan200264@mail.ru

Мухамедханова А.К.

к.и.н. директор Центра трансляции обновленного содержания образования НАО им.И.Алтынсарина,
Казахстан, г. Астана. E-mail: almagul2008@mail.ru

Shuinshina S.M.¹, Mukhamedkhanova A. K.²

1 Sholpan Myrzakasymovna Shuinshina - candidate of pedagogical Sciences, associate Professor, Head of the laboratory of natural Sciences and mathematics Institute for secondary education, NAE named after I. Altynsarin, Kazakhstan, Astana. E-mail: sholpan200264@mail.ru

2 Almagul Mukhamedkhanova – candidate of historical Sciences, the Director of the broadcasts of the updated content of education Center, the NAE named after I. Altynsarin, Kazakhstan, Astana. E-mail: almagul_2008@mail.ru

Abstract

The article shows the existing practice of inclusive education in the Republic of Kazakhstan and the peculiarities of children's education with special educational demands in multi-level programs and individual programs and also mechanisms and models of psychological and pedagogical support of children with special educational demands. Every child with special needs must have sufficient communicative environment to meet, interact and engage with their peers. Children with special needs not only can be involved in education but also give ideas for future career and decent work. According to the State Program of a development of education till 2020 particular attention is that regard is being given to creating a barrier-free environment in every school so that children with disabilities have unhindered access to education (include social education specialist, psychologist, individual compensatory activities) in the nearest future. Quality assurance of a high-level education for all is the most important challenge for inclusive education. The tendency to mainstream disabled children into the regular school system is the integral part of education policy of many countries and demonstrates their successful education together with healthy children.

Development of inclusive education is to promote:

- involvement of all children with special needs in educational process;

- successful adaptation and effective socialization of the children with special needs in the contemporary society;
- changing the public attitude toward children with special needs.

The inclusion of children with special needs into regular school environment remained a challenge in the system of education in the country which demanded a new conceptual way of development, special education institutions are to be developed into inclusive education, capacity building framework, and methodical scientific accompaniment of the inclusive education

Keywords: Inclusive Education, Children with Special Demands, ICT Technology, The Model Of Inclusive Education Organization

Практика общего образования, основанная на понимании, что инвалиды в современном обществе могут и должны быть вовлечены в социум является инклюзивной и ориентирована на формирование условий доступности образования для всех, обеспечивая доступ каждого к образованию.

Одной из важных задач Государственной программы развития образования Казахстана до 2020 года является совершенствование системы инклюзивного образования в школе. В рамках этой программы до 2020 года доля детей, охваченным инклюзивным образованием, от общего количества детей с ограниченными возможностями в развитии должна составить 50% [1].

Технологии организации инклюзивного образования в Республике Казахстан разработаны на основе анализа существующих технологий инклюзивного образования и приемов работы в инклюзивных школах страны и позволяют показать существующие педагогические управленческие технологии, технологии демократизации социальной поддержки, а также сервисную технологию удовлетворения особых образовательных потребностей обучающихся и новую для Казахстана технологию тьюторства.

Институт тьюторства будет введен в инклюзивном классе при наличии 2-х или 3-х обучающихся с особыми образовательными потребностями.

Попытки разработать соответствующий механизм предоставления необходимых для ребенка образовательных услуг, нацеленных на его включение в общеобразовательную среду в системе образования предпринимались неоднократно.

На данном этапе развития инклюзивного образования в стране можно сделать вывод о том, что развитие инклюзивного образования требует изменений не только на макроуровне, но и на уровне местных сообществ, школьных коллективов через разработку механизмов взаимодействия администрации, учителей, обучающихся и их родителей, а также через создание системы взаимодействия педагогов общего и специального образования.

Ученые считают, что подлинная интеграция в обучении детей с особыми потребностями предполагает организацию в общеобразовательном учреждении оптимальных условий для каждого ребенка [2-3].

Необходимым условием удовлетворения разнообразных потребностей детей с особыми

потребностями в условиях инклюзивного образования является обязательное наличие индивидуального учебного плана, ресурсов, элементов логопедии, аудиологии, оккупационной терапии, педагогов сопровождения и тьютеров, школьного социального работника, консультирования и подготовки родителей.

Важным этапом поддержки инклюзивного образования в Казахстане стала разработка Концептуальных основ организации образовательного процесса детей с особыми потребностями, которые были основаны на изучении и обобщении опыта работы организаций образования страны по развитию инклюзивной среды, обеспечивающей детей с особыми потребностями качественными образовательными услугами, а также международного опыта инклюзивного образования.

Процесс развития инклюзивного образования и изучение опыта его развития в Казахстане позволил сделать вывод о том, что созданные и апробированные механизмы включения таких детей в полноценный образовательный процесс на каждом уровне образования требуют совершенствования.

Следует выделить ряд апробированных механизмов включения детей с особыми потребностями в полноценный образовательный процесс: Модель управления развитием инклюзивного образовательного учреждения на примере ГУ ОСШ № 27 г. Караганды.

На базе школы создана служба психолого-педагогического сопровождения детей с особыми потребностями. Целью данной службы является создание оптимальных условий, обеспечивающих обучение, воспитание, социальную адаптацию и

интеграцию в обществе детей с особыми потребностями. В рамках поставленной цели реализуются следующие задачи: разработка и внедрение системной работы по инклюзивному образованию; обеспечение доступности к образовательным услугам и достижение качества образования для всех субъектов образовательных услуг.

Развивая инклюзивную среду, организация образования разработала концепцию, реализуемую в несколько этапов управления инклюзивной школой:

информационно-диагностический, позволяющий получить информацию о

потребностях детей с особыми потребностями и изучить (диагностировать индивидуальные адаптивные особенности субъектов образования);

ориентационно-пропедевтический, в рамках которого обеспечивается

определение перспектив развития адаптивной образовательной среды и необходимых управленческих решений;

базово-технологический, позволяющий обеспечить реализацию технологии социального менеджмента.

Особое внимание обращается на проблему выявления детей с особыми потребностями, прежде всего данная организация образования работает с детьми с ОВР на основе медицинской документации. Проводится первичное выявление детей группы риска на основе посещения уроков, запросов учителей и работы с родителями детей.

Выделяются следующие критерии выявления детей с особыми потребностями:

медицинские показания;

трудности формирования и автоматизации учебных навыков, умений и знаний;

подозрение на отставание ребенка в интеллектуальном развитии;

различные проявления со стороны интересов и способностей ребенка, приводящие к осложнениям социальной адаптации в традиционных условиях;

неадекватность поведения ребенка в ситуации, проявления двигательной

расторможенности и нарушений внимания, общие проблемы произвольной регуляции деятельности;

наличие любых речевых нарушений;

подозрение на снижение зрения и слуха и др.

Процесс обучения детей с особыми образовательными потребностями проводится по разноуровневым программам и индивидуальным программам психолого-педагогического сопровождения. Обязательным является включение коррекционного компонента.

Авторами статьи разработаны рекомендации по интеграции инклюзии в образовательный процесс и внесению изменений в образовательную политику в рамках разработки концептуальных подходов к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан. Концептуальные основы развития инклюзивного образования составлены на основе изученного опыта создания региональной модели взаимодействия различных структур по внедрению инклюзивного образования на примере Акмолинской области при поддержке Управления образования Акмолинской области и НПО «Научно-

информационный центр гражданского образования» (г. Астана).

В рамках интеграции инклюзии в образовательный процесс в регионе использовались следующие возможности:

наличие достаточно разветвленной сети специальных организаций образования (школы-интернаты и др.);

наличие штата работников специальных организаций образования, имеющих соответствующее образование и необходимый опыт работы;

увеличение количества методических пособий и рекомендаций по инклюзивному образованию, расширение их тематики;

фактическое включение в общеобразовательный процесс обучающихся с особыми потребностями («стихийная инклюзия»).

Как показало исследование, процесс интеграции инклюзии в образовательный процесс до сих пор претерпевает трудности и остаются нерешенные проблемы:

разобщенность, несогласованность действий органов образования, организаций образования различных типов;

отсутствие условий (в большинстве организаций) безбарьерного доступа обучающимся с особыми потребностями;

организационно - методическая неготовность организаций образования и педагогических работников к внедрению инклюзивных практик;

психологическая неготовность части педагогов, родителей и обучающихся к совместному обучению.

В рамках исследования, проведенного в организациях страны, изучен процесс интеграции инклюзии в образование и внесение изменений в образовательную политику.

Особое внимание в Казахстане сегодня уделяется вопросам подготовки педагогических кадров для работы в условиях инклюзии, продолжению работы по повышению компетентности педагогических работников по вопросам инклюзивного образования (проведение обучающих семинаров, курсов повышения квалификации, мастер-классов и т.п.) и созданию сетевого сообщества организаций образования, внедряющих инклюзивные практики.

Изученный опыт работы организаций образования включает анализ деятельности ресурсных центров инклюзивного образования Республики Казахстан и деятельность кабинетов инклюзивного образования и экспериментальных площадок, обобщение успешных практик и учет банка данных, а также показ основных направлений деятельности ресурсных центров, экспериментальных площадок инклюзивного образования в стране.

Модель инклюзивного образования с Казахстане разработана на основе изучения опыта развития инклюзивного образования в различных странах мира, также направлений инклюзивной практики и деятельности организаций с практикой инклюзивного обучения:

разработка и апробация организационно-методических основ

инклюзивной практики;

внедрение методов нейропсихологической коррекции в образовательный процесс;

разработка и апробация программы по формированию толерантного восприятия и отношения к детям с ограниченными возможностями [4].

Растущие информационные потоки позволяют расширить возможности по созданию инклюзивной среды и обеспечению доступа к качественному образованию детям с особыми потребностями. Активное использование интернет-ресурсов, ИКТ позволяет использовать обширные коммуникативные умения и навыки социализации.

Так, анализ состояния инклюзивного образования в ряде организаций образования различных регионов страны показал сильные и слабые стороны развития инклюзивного образования и использования методов и технологий коррекционной и профилактической работы. Сильные стороны:

включение инклюзивного образования как одного из направлений Государственной программы развития образования РК до 2020 года;

возросшая потребность общества в решении этой проблемы;

понимание необходимости развития инклюзивной среды в массовой школе;

понимание родительской общественностью необходимости решения данной проблемы в массовой школе.

Слабые стороны:

отсутствие подготовленных педагогических кадров для работы с детьми с особыми потребностями в организациях образования;

отсутствие в учебных программах подготовки педагогических кадров (в ВУЗах и колледжах)

учебных курсов по инклюзивному образованию;

отсутствие преемственности в организации инклюзивной среды между уровнями образования;

неподготовленность организаций образования для принятия детей с особыми потребностями (в стране минимальное количество организаций образования, имеющих возможность принять таких детей, так как отсутствуют специальные приспособления и оборудование, пандусы, специальные лифты и др.).

В рамках исследования осуществлен анализ опыта использования методов и технологий коррекционной и профилактической работы, ИКТ в образовательном процессе для детей с особыми потребностями и разработаны научно-методические рекомендации.

Проведенный опрос обучающихся с ограниченными возможностями по обеспечению качественными образовательными услугами и фокус-интервью с учителями о возможностях использования ИКТ-технологий в процессе обучения позволил выявить особенности организации образовательного процесса с учетом инклюзии на основе разработанной методологии проведения социологического исследования и мониторинга, а также инструментария социологического исследования.

Индикаторы, включенные в составленные опросники-анкеты:

- доступность образовательных услуг для ДОВ;
- качество образовательных услуг для ДОВ;

- наличие ресурсов, в том числе ИКТ, для организации образовательного процесса для ДОВ.

В ходе опроса был собран материал о существующей практике оказания услуг детям с особыми потребностями в массовой школе и проанализированы рекомендации как обучающихся, так и педагогов по улучшению работы с такими детьми, по оказанию дополнительной поддержки в процессе обучения.

По итогам проведенного социологического исследования подготовлен аналитический доклад, в котором отражен и обобщен изученный опыт развития инклюзивного образования во 16-ти регионах республики.

Изучив опыт организаций образования по развитию инклюзивной среды, были выявлены эффективные практики развития инклюзивного образования в г. Алматы, Акмолинской, Карагандинской областях и др.

Выявлены трудности, которые испытывают дети с особыми образовательными потребностями в процессе обучения.

В опросе участвовало 500 обучающихся и 67 педагогов. Анализ ситуации по оказанию услуг детям с особыми потребностями и показатели фокус-групповых интервью подтверждают статистику охвата таких детей образовательными услугами.

Таким образом, для того, чтобы оценить процесс и эффективность оказания специальных услуг детям с особыми потребностями, в том числе и образовательных, иметь возможность вовремя предпринять меры по поддержке детей с особыми потребностями, необходимо своевременно проводить мониторинг и

самооценку деятельности организации образования.

Опрос показал, что большинству обучающихся, имеющих различные показатели здоровья и относящихся к группе детей с ограниченными возможностями, нравится учиться в массовой школе и находиться со другими сверстниками.

Кроме того, проведенное социологическое исследование показало, что данную категорию детей не удовлетворяет качество образовательных услуг (так, 69 % из опрошенных респондентов ответили, что получают качественные образовательные услуги) и они испытывают потребность в дополнительной поддержке в процессе обучения (68% опрошенных респондентов).

Авторами статьи обобщен опыт использования методов и технологий коррекционной и профилактической работы, ИКТ в образовательном процессе для детей с особыми потребностями. Разработана эффективная модель развития инклюзивного образования в стране и апробирована в массовой общеобразовательной школе, проведена апробация модели развития инклюзивного образования в 2-х общеобразовательных школах (г. Алматы, г. Караганда), которая позволяет выстроить алгоритм коррекционной работы с детьми с особыми потребностями и процесс их сопровождения в условиях массовой школы. Данная модель развития инклюзивного образования наиболее эффективна и может быть расширена за счет включения института тьютерства.

Одной из малоизученных тем в казахстанской практике специального и инклюзивного образования является использование информационно-коммуникационных

технологии для обучения детей с особыми образовательными потребностями.

По данным Национального научно-практического центра коррекционной педагогики, «в Республике Казахстан 72% компьютерных программ и технологий, применяемых при обучении детей с особыми потребностями, не отвечают специальным требованиям по отбору ИКТ и использованию их в процессе коррекционно- развивающего обучения» [5].

Контент - анализ (2015), проведенный научными сотрудниками НАО показал, что количество цифровых ресурсов по исследованию «специальных функции операционной системы Windows (далее - ОС Windows) для обучения детей с ограниченными возможностями» что источники на казахском языке в 81 раз меньше, чем источники на русском языке и в 33057 раз, меньше чем источники на английском языке.

Данные, полученные в ходе исследования, являются наглядным подтверждением того, что проблема использования ИКТ в обучении детей с ограниченными возможностями недостаточно изучена и актуальна для нашей страны.

Лица с различными видами ограничения возможностей используют различные технологии и ассистивные технологии для получения доступа к информации (слепые используют программы чтения с экрана; дети со слабым зрением пользуются очками, увеличителями экрана или камерами видеонаблюдения; дети с нарушениями моторики используют программы распознавания речи, клавиатуры для одной руки и т.п.; неслышащие или слабослышащие используют кохлеарные импланты нового поколения.

Дети с нарушениями познавательных способностей могут применять сочетание всех этих приспособлений для успешного использования возможностей современных ИКТ). Вместе с тем, эти категории детей также сталкиваются с различного рода препятствиями при попытке получить доступ в интернет в зависимости от характера ограничения их возможностей и используемых ими ассистивных технологий. В этом плане можно выделить некоторые факторы, которые иницируют появление барьеров в использовании ИКТ лицами с ограниченными возможностями для доступа источникам знаний и информации.

Корпорация Microsoft (мировой лидер в производстве программного обеспечения) выпускает руководство по использованию специальных возможностей своих продуктов для преподавателей. В руководстве подчеркивается, что в процессе обучения, когда основное внимание уделяется не самому преподаванию предметов, а приобретению качественных знаний, на передний план выходят потребности и особенности обучающихся. Как считают разработчики Microsoft, при таком подходе учитываются уникальные потребности всех обучающихся и, в первую очередь, тех, у кого имеются затруднения в учебе или физическое отклонение.

Продукты мирового лидера в области IT – инноваций (платформы iOS, OS X, watchOS и tvOS, выпуск iPhone, iPad, Mac, Apple Watch и Apple TV) предоставляют множество встроенных функций специального доступа.

Современные информационные технологии могут оказать потенциальную помощь в обучении и развитии детей с особыми образовательными потребностями.

В целях интегрирования детей с ОБ в общеобразовательную систему проводится целый ряд мероприятий на государственном уровне:

- целенаправленная информационно-просветительская работа;
- изучение и анализ зарубежной практики;
- создание нормативно-правовой платформы;
- совершенствование структуры и содержания организационной, медико-социальной и психолого-педагогической поддержки;
- обеспечение образовательными ресурсами и др

Список использованной литературы:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016 - 2019 годы/ Указ Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205
2. Н.Н.Малофеев // Специальное образование: традиции и инновации: материалы II межд. науч.-практ. конф., 8—9 апр. 2010 / Бел. гос. пед. университет. им. М. Танка. - Минск, 2010.
3. Брызгалова С.О., Зак Г.Г.// Инклюзивное образование: международный опыт, современные тенденции/ Уральский государственный педагогический университет- Екатеринбург, 2011, С.42.
4. Дименштейн Р., Ларикова И./ www.osoboedetstvo.ru/rights/idprav/files/integr_kratk .
5. Елисеева И.Г., Даурцева Г.Ю.// Организация мониторинга и оценка уровня

Eurasian Conference on
Language & Social Sciences

Sep 29 - Oct 01 2017 :: Antalya, Turkey

Развитие Инклюзивного Образования В Казахстане ...

SHUINSHINA & MUKHAMEDKHANOVA

функциональной грамотности школьников с
нарушением интеллекта/Методические
рекомендации/ Алматы, 2014 .

Karl Raimund Popper ve Thomas Samuel Kuhn Felsefesi

Seren Türkan AKOSMANOĞLU

Akdeniz Üniversitesi

E-mail: trkan733@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın konusu, özellikle bilim felsefesine Karl Raimund Popper ve Thomas Samuel Kuhn'un katkıları. Bilim bugün toplumsal ve bireysel yaşamın hemen her alanında, fark edilemeyecek denli içkin bir biçimde yer almaktadır. Ayrıca bilim bugün birçok alanda son derece belirleyici bir nitelik taşımaktadır. Ancak, bilim hemen her alanda bu denli içkin olmasına rağmen, sorgulanmaya son derece kapalı bir özellik sergilemektedir. Bilim yapan insanlar, bilimin ne olduğuna, tarihsel ve toplumsal varlığına ilişkin genel sorgulamalar bile yapmadan bilimin içinde var olmakta, bilime dahil olmaktadır. Karl Raimund Popper ve hayatı, felsefesi, bilgi anlayışı ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Karl Raimund Popper'in doğrulamanın karşısına çıkardığı yanlışlama anlayışı açıklanacaktır. Bilimin ilk kez tarihsel ve özellikle bilim yapan insanların da dahil edildiği bir eleştirisinin sahibi olan Thomas Samuel Kuhn'un bilimin kavranışına getirdiği yeni soluk ele alınacaktır. Paradigma kavramı, açıklanacaktır. Sonuç bölümünde ise, iki düşünürün temel bilim felsefesi kısaca bir arada ele alınacak, felsefeleri ana hatları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tümdengelim, yanlışlamacılık, paradigma, olağan bilim, bulmaca çözme

1. 1. Karl Raimund Popper'in Felsefi Görüşleri

Popper'in felsefesinin temeli eleştirel olmasıdır. Popper'a göre kuramlar zayıf ve bilimsel değildirler, bilim yanlışın dışarı atılmasıyla yani dışarıda bırakılmasıyla ilerleyebilir. Popper'a göre bilim yanlışlamayla ilerler. Kuğuların hepsi aktır önermesini kuram kabul eder. Bir tane siyah kuğu ortaya çıkınca, bulunca kuğuların hepsi aktır önermesi yanlışlandığı için direkt atılmalıdır. Ona göre hedef kuramları yanlışlamak olmalıdır.

Popper'a göre hipotezin doğrulanabilir olması, yanlışlanabilir olmasına bağlıdır.

Hipotezi tümden yanlışlamak olanaklıdır. Tüm kuğular beyazdır hipotezini doğrulayabilme olanağı yoktur. Tek bir siyah kuğunun var olması tümünden yanlışlayabilir. Popper'a göre hipotezi bilimsel yapan yanlışlama olanağının bulunmasıdır. Onun yanlışlaması olgulara dayanarak yapılır. O doğrulanabilirlik ölçütünü reddeder, yanlışlanabilirlik ölçütünü kabul eder. Ona göre önermenin yanlışlanabilir olması gözlem ve deneyle test edilmesidir. Karl Raimund Popper'a göre yanlışlanabilir değilse bilimselde değildir. Olgusal olmayanların yanlışlama olanağında olmaz, bu yüzden bilimsel sayılmaz. Doğada olan seçme ve ayıklama aynı şekilde bilim içinde geçerlidir.

Popper matematik, mantık, felsefe, sosyoloji ve müzik ile ilgilenmiş çok yönlü bir araştırmacı ve düşünürdür. Onun felsefi çalışmaları bilim felsefesi ve siyaset felsefesi ağırlıklıdır. Popper'ın felsefesindeki tutarlılık hemen göze çarpar. Onun bilim anlayışındaki işleyiş, tarihsicilik eleştirisinden ayrı düşünülemez. Popper'ın tarihsici ilerleme düşüncesine getirdiği eleştirilerde kendi bilim anlayışının uygulamalarına rastlamak mümkündür.

Popper tümevarımlı mantığı kabul etmez. Popper'a göre bilimde iki sorun vardır. Bunlar sınır koyma ve tümevarımdır. Ona göre tümevarımlı çıkarım yoktur. Kuram doğrulanamaz ama yanlışlanabilir ve pekiştirilebilir. Popper deneycidir, onun için bilgiler kesin değildirler. Popper'a göre insanların bilgileri varsayımdır. Bilgi nesnel olandır, bundan dolayı öznel bilgiden üstündür ve eleştirilebilir.

Popper hem siyaset felsefesinde hem de bilim felsefesinde ortak yanlar olduğunu belirtir. Her iki alanda da ortak olan şey insanın yanlışlabildiği ve yanlışlarından da ders çıkarabileceğidir. Popper, insanların yanlışlardan ders çıkarmaya istekli olmasına ussal tutum adını verir. Bu tutum, Popper'ın felsefesinin temelini oluşturur. (Güzel, 2013, s. 89)

1. 2. Karl Raimund Popper'ın Bilgi Anlayışı

Popper'e göre "kesin bilgi yoktur. Var olan her şey tahmin bilgisidir". (Popper, 2011, s. 93) Popper, "İngilizce ve Almancada 'bilgi' sözcüğü kesin bilgi anlamına gelir. Böyle bir şey yoktur. En iyi şartlarda elimizdeki, tahmin

bilgisidir. Edinebileceğimiz tek şey de budur. En sağlam bilgimiz, diğerlerinden kat kat üstün olan bilgimiz, bilimin bilgisidir; yine de bilimsel bilgi bile sadece tahmin bilgisidir." derken kesinlik anlayışının hatalı olduğunu belirtmektedir. Çünkü kesin bilgi 'boş bir laftır.' (Popper, 2011, s. 93)

Popper'a göre bilginin çıkışı veri birikimi, olgular, gözlemler, algılar değildir. Bilginin çıkışı tamamen problemlerdir. Felsefenin özellikle de bilim felsefesinin en kuramsal sorunlarından biri olan "bilgi problemi", Popper'ın düşünce sisteminin de en merkezi konularındandır. Bilginin mahiyeti, kaynakları, bilginin gelişimi gibi konuları, bu konulara ilişkin muhtemel soruları ve mevcut cevapları ayrıntılı bir şekilde ele alıp tartışan Popper, konuya ilişkin görüşlerini bilim anlayışının temeline oturtur.

Popper bilgiden bahsederken kesinlik ve doğruluk arasında kesin bir ayrım yapar. Popper'a göre, doğruluk: "Bir önerme, gerçeklerle örtüştüğü sürece; ya da olaylar, önermenin betimlediği biçimde geliştiği sürece doğrudur." (Popper, 2005, s. 91) Bu açıdan bakıldığında, bir bilgi, o an için "doğru" olabilir ama bu, onun "kesin" bir bilgi olduğunu göstermez. "... İnsan her an hata yapabilir, o halde bilgi edinme sürecinde izlenmesi gereken yol, kişinin her an hata yapmış olabileceği kaygısını taşıması ve hatalarını en asgari düzeye indirmeye çalışması olacaktır." (Popper, 2005, s. 14) Bu manada, "doğa bilimlerindeki bilgi tahmini bilgisidir, cesur bir tahmindir." (Popper, 2005, s. 54) Yani bilgi, olmuş bitmiş bir sürecin ürünü değildir. Popper'ın kendi ifadesiyle bilgi "entellektüel faaliyetlerimizin bir ürünüdür; kuramlarımızdan, hipotezlerimizden ve

sorunlarımızdan oluşur.” (Popper, 2006, s. 118) Bu süreç süreklilik ifade eden bir süreçtir. İnsanlar sorunlarına çözüm yolları ararken hipotezler ve kuramlar ortaya koyarlar. Bu sırada da farkında olmadan yeni sorunlar yaratırlar ve süreç böylece devam edip gider. Popper kaynak olarak duyuların kullanılmasını kabul etmediği gibi, kesin bilginin var olduğunu da reddeder. Ona göre, hem Viyana Çevresi düşünürlerinin, hem de genel manada felsefe tarihi içinde, hemen hemen tüm düşünürlerin düştüğü temel hata, bilgi için bir otoriteyi şart koşuyor olmaları ve bilgi için kesin kaynaklar arıyor olmalarıdır. (Popper, 2005, s. 58) Popper böyle ideal ve hatasız bir kaynağın varlığının mümkün olmadığına ve tüm kaynakların, bizi zaman zaman yanlışla düşürebileceğine inanır. Ona göre bilginin kesin kaynakları olduğunu iddia etmek yanlıştır.

Kesin bilgiye ulaşmayı imkansız gören Popper’a göre bilgisizlik bizim direnme alışkanlığımız ve bizim bilgiye ulaşma sürecinde zihnimizin yanlış şekilde çalışmasıdır. Popper’a göre, bilgisizliğimizin bir sınırı yoktur. Buna bağlı olarak, bilginin gelişiminin de bir sınırı yoktur ve bilginin oluşumundan gelişimine kadar geçirdiği tüm aşamalar bilgi-bilgisizlik ilişkisiyle yakından alakalıdır. Popper’ın bilgiye ulaşma ile ilgili görüşlerinin temelini, Darwin’in “doğal ayıklama (seleksiyon)” görüşü belirler. Organizmaların yaşamsal faaliyetlerinin devamına dair bu görüşü, Popper, insansal dünyaya, özellikle bilgiye ulaşma sürecine uyarlar. Bu görüşe göre, bütün organizmalar iç yaşam koşullarını ve kişiliklerini ayakta diri tutabilmek için çaba harcarlar ki, bu çabanın biyologlar tarafından kullanılan adı

“psikolojik denge”dir. Bu denge, iç huzursuzlukla başlayan bir iç aktivitedir. Organizma bu huzursuzluğu yok etmek için karşıt bir çaba içine girer; huzursuzluğu bastırmaya, huzursuzluğa neden olan faktörü ortadan kaldırmaya, huzursuzluğa neden olan hatayı gidermeye çalışır. Bu denge arayışı, sürekli dir. Aksi durumda, organizma ölür. Bu aktivite, huzursuzluk ve arayış, organizmanın yeni buluşları, keşifleri, öğrenmeleri, değerlendirmeleri öğrenebilmesi hatta yanlışların oluşabilmesi için gereklidir.

1. 3. Karl Raimund Popper’ın Bilim Felsefesi

Popper’ın bilim anlayışına göre hiçbir şey sürekli olarak kanıtlanmış ve değişmez değildir; bilim durmaksızın değişmektedir; ama bu bilime yeni kesinlikler eklenmesiyle olmamaktadır. Öyle ki; aklımızla bilebildiğimiz kadarının doğruluğunu kabul ederiz, herhangi bir anda da deney yoluyla kabulün yanlışlığını gördüğümüzde kabulümüzü değiştiririz. (Magee, 1990, s.24) O halde bilim, din ve dogmanın tersine değişebilen bilgidir. (Demir, 2009, s. 10)

Popper’a göre bilim sorunla başlayıp sorunla bitmektedir. Ona göre sorun olmazsa bilgi olmaz. Bilgi olmadan da sorunlar olmaz. Bilim insanın çalışması kuramlar ortaya koyması ve onları sınamasıdır. Popper bilim ve bilim öncesini birbirinden ayırır.

Popper mantıkçı pozitivistlerin bilgi kuramlarında gördüğü en temel sorunu, yanlışlamacılık çözüm önerisi ile aşmayı denemiştir. Yanlışlamacılık, Popper’ın mantıksal pozitivistlerde gördüğü temel sorunların çözümünün hemen tümünde, kilit

rol oynamaktadır. Ancak, yanlışlamacılık varolan bilimsel anlayışı temelden sorgulamamaktadır. Daha çok yöntembilgisel bir sorgulamanın ürünü ve çözüm önerisidir. Popper varolan bilimsel anlayışı en temel düzeyde sorgulamamakta, bilimsel anlayışın sınırları içerisinde kalarak, bilimsel anlayışın yöntemine ilişkin eleştirel olmaktadır.

1. 3. 1. Eleştirel Akılcılık

Popper'a göre, eleştirel akılcılık ilkesi pek çok konuda yol gösterici olmakla birlikte, faaliyet gösterdiği en önemli alan bilimsel alandır. O, doğa biliminin doğuşunu, doğa olgularının doğru açıklamasını bulma arayışına bağlar. Buna göre, bu faaliyetin ilk geliştiği yer Eski Yunan'dır ve doğa bilimleri aslında, doğaya ilişkin efsanevi açıklamaların akılcı ve eleştirel bir yolla gözden geçirilmesi sürecinde doğar. Popper, buradaki akılcı eleştiriden kastının, doğru bakış açısı altında "bu doğru mu?" ve "bu doğru olabilir mi?" sorularının ışığında geliştirilen bir eleştiri olduğunu söyler. (Popper, 2005, S. 132) Popper, bunun için takip edilmesi gereken yolu da gösterir. Bu yolda atılacak en önemli adım, mutlak bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını, ancak doğruya ulaşma ihtimalinin olduğunu kabul etmektir. Doğruya yaklaşmanın tek yolu da yanlışlarımızı keşfetmekten ve hatalarımızı kabul edip, onlardan bir şeyler öğrenmekten geçer. Eleştirinin bilime katkı sağlamasının en önemli nedeni, içinde bulundurduğu "bilinç" unsurudur. Buna göre, eleştiri, kuramların doğal ayıklaması yerine, bilinçli ayıklaması ve seçilmesidir. Bilinçlilik hali, hem yanlışlarımızı keşfetmemizde hem de bir

kurama ilişkin değerlendirmelerimizde önemli bir role sahiptir. Bilinçli, rasyonel eleştiri olmaksızın insanî bilgiye ulaşmak da mümkün değildir. Kısacası, rasyonel eleştiri, yani gerçeğin eleştirel sorgulanması olmazsa bilgi var olamaz. (Popper, 2005, s. 33) Bilgide olduğu gibi, bilimde de esas olan rasyonel eleştiridir. Eleştiri yoluyla bilimsel kuramların geçerliliğini ölçebilir ve doğruya ulaşmaya gayret edebiliriz. Bu noktada eleştiri, "hayal gücünü bağlamayan, ama onu dizginleyen" bir unsurdur. (Popper, 2005, s. 48) Eleştirel akılcılık, tümevarımcılığı reddederken, bunu bilimsel yöntem yorumu veya anlayışını bilimsel hipotezlerin yanlışlanabilirliği düşüncesine dayandırır. Popper, geleneksel akılcılığın tersine, aklın ve deneyimin, inançları haklı çıkardığını öne sürmez. Fakat inançların deneyimle birlikte tümdengelsel mantık tarafından yanlışlanabileceğini savunur (Cevizci, 2013, s. 524).

1. 3. 2. Tümevarım Sorunu

Tümevarımda mantık son derece basittir: tek bir kara kuğu gözlemlenmişse, o zaman bütün kuğuların beyaz olduğu önermesi doğru olamaz. Bundan ötürü mantıkta bilimsel bir yasa kesinlikle doğrulanabilir olmamakla birlikte, kesinlikle yanlışlanabilirirdir. (Magee, 1990, s. 21) Popper, tümevarımın geçerliliğinin korunması için, tümevarım mantığının olasılık mantığı olarak geliştirildiğini söyler: Tümevarımla önermelerin olasılık derecelerinin belirlenmesi ve bir tümevarım ilkesiyle çıkarsanan önermelerin "olası

geçerliliklerinin” korunması, ya da yeniden olası kılınması amaçlanmıştır

Popper'ın yanlışlanabilirlik ile ifade ettiği, yanlışlanan önermelerin bilimsel olduğu değil, muhtemel gözlemler veya sınamalar sonucu hangi durumlar meydana geldiğinde söz konusu önermenin yanlış kabul edileceğinin belirlenebilir olmasıdır. Bir önermenin yanlışlanabilir olmasının temel şartı önermenin sınanabilirliğidir. Örneğin 'yarın hava ya sıcak ya da soğuk olacaktır' biçimindeki bir önerme hava hem sıcak hem de soğuk olduğunda doğrulanacaktır. Bu yüzden bu önermenin bir bilgi içeriği yoktur. Fakat bu önerme yarınki hava durumuyla ilgili tüm ihtimalleri kapsadığı için yanlışlanamaz bir önermedir. Bu yüzden de bilimsel değildir. (Demir, 2009, s. 50)

Popper için kesin bilgi yoktur; bu nedenle de tümevarımın bilimsel işlevi yoktur. Bilimsel varsayımların doğrulukları, asla kanıtlanamaz ve bilimsel varsayımlar doğrulanamaz. Yöntem konusunda düşülen hatanın nedeni şudur: “Bilim, önceleri olabildiğince güvenilir ve sağlam bilgilerden oluşmuş bir sistem olarak algılanmıştı; “tümevarım” da bilgilerin doğruluğunu kesin olarak ortaya koyacaktı. Daha sonra mutlak güvenilir doğruların olmadığı anlaşılmış, ancak bunun üzerine, artık bir tür ‘kesinliği gevşek tutulmuş doğruyla’ yani olasılıkla, bilimsel çalışmaların yürütülmesine devam edilmiştir.” Ancak unutulmamalıdır ki, olasılık kavramı, bilimsel çalışmalar için kurtarıcıdan çok, yanıltıcı olmuştur. (Popper, 2003, s. 359) Popper'ın yöntem açısından önerisi, tümevarım yerine tümdengelimsel mantığı kullanmaktır. Popper'ın tümevarımı kabul etmemesinin bir diğer gerekçesi de

şudur: tümevarım, yinelenme yoluyla bir inancın oluşmasıdır.

Popper için tümdengelimsel mantığın en önemli işlevi, eleştiriye zemin hazırlamasıdır. Tümdengelimsel mantık, mantıksal çıkarımların, ya da mantıksal neden-sonuç ilişkisinin geçerliliği kuramıdır. Mantıksal bir neden-sonuç ilişkisinin geçerliliği için gerekli ve önemli koşul şudur: Geçerli bir çıkarımın öncülleri eğer doğruysa, ulaşılan sonuç da doğru olmak zorundadır.

Popper'a göre, bilim, tümevarımsal ve doğrulanabilir bir yapıya değil; eleştirel akılcılıktan temel alan, tümdengelimsel yöntemle işleyen, yanlışlanabilir ve sınanabilir bir yapıya sahiptir.

1. 3. 3. Dünya 3 Kuramı

Popper, nesneleri, insan zihnini ve insan zihninin ürünlerini sınıflandıran 1. Dünya, 2. Dünya ve 3. Dünya kavramlarını ortaya atar. Bununla sorunların daha anlaşılır olacağını savunur. "Birincisi fizik nesnelerinin ya da fizik durumlarının dünyası; ikincisi bilinç durumlarının ya da zihin durumlarının ya da davranışsal eğilimlerin dünyası; üçüncüsü düşüncenin özellikle bilimsel, şiirsel düşüncelerin nesnel içeriklerinin dünyası, bir de sanat yapıtlarının dünyası" (Güzel, 1999, s. 119-120) olarak açıklar.

Dünya 3, beyinler, kitaplar, makineler, filmler, bilgisayarlar, resimler ve her türden yazımlamalar gibi Dünya 1 nesneleri içinde kodlanmış ve korunmuş olarak, fikirlerin, sanatın, bilimin, dilin, ahlakın, kurumların dünyasıdır, kısacası tüm kültür birikimidir. Bütün Dünya 3 varlıkları insan zihninin ürünleri olmalarına karşın, herhangi bir bilen

öznenen bağımsız olarak da var olabilirler.
(Baudouin, 1993, s. 56)

2. 1. Thomas Samuel Kuhn'un Bilim Felsefesi

Kuhn bilimin dışında kalarak ya da bilime dışarıdan bakarak (bunun mümkün olup olmadığı da oldukça ciddi bir tartışma konusudur), bilim ile bilim olmayan ayrımı ile bilime meşruluk kazandırmaya çalışmak yerine, bilimin içine girerek, daha da önemlisi tarihsel olarak içine girerek, bilimin nasıl işlediğini açıklamaya çalışmaktadır.

2. 1. 1. Paradigma

Kuhn'un paradigma kavramını kullanmasındaki temel amaç, bilimsel araştırmanın içeriğinin ne olduğu, nasıl yapılacağı türü sorular için, olgun bilimsel alanlarda çalışan toplulukların ulaştıkları uzlaşıdır. Kuhn bilimsel devrimlerde yeni bilgilerin ortaya çıkışını sağlayan paradigma gruplarından bahsettiğinde, bu paradigma gruplarının aynı zamanda toplumsal gruplar olduğunda söyler. Kuhn'un paradigma kavramını kullanmaktaki temel amacı, herhangi bir doğa araştırma konusunda farklı ve bağdaşmaz görüşlere dayanarak araştırma etkinliğini sürdüren bilimcilerin zaman içinde ulaştıkları uzlaşmayı açıklamaktır.

Paradigma kavramı oldukça geniş bir alanda, oldukça geniş bir anlam taşımaktadır. Paradigma kavramı, bilimsel faaliyetin ve bu faaliyeti gerçekleştiren bilimsel topluluğun ayakta durduğu ve bu faaliyetleri gerçekleştirdiği, hemen bütün eylemleri belirleyen ve bu eylemlerce belirlenen geniş

bir zemin olarak düşünülmelidir. Bilimsel topluluğun bilimsel faaliyetlerine ilişkin bütün inançları, kuralları, değerleri, araç ve teknikleri, paradigma kavramınca belirlenmekte ve bu kavramı belirlemektedirler. Kuhn'a göre paradigma değişimi, sahip olunan dünya resminin değişimi demektir.

Paradigma, bir bilimsel topluluğun bütün inançlarını kapsamaktadır. Paradigma, belli bir bilimsel topluluğa ait değerleri de kapsamaktadır. Bu değerler hem paradigmanın içinde yer almakta, paradigmayı belirlemekte hem de paradigma tarafından şekillendirmektedir. Paradigmalar, belli bir bilimsel topluluğun bilim yaparken kullandığı bütün araç ve teknikleri kapsamaktadır.

2. 1. 2. Olağan Dönem ve Bulmaca Çözme

Bilimin nasıl ilerlediğinden çok nasıl işlediği üzerinde duran Kuhn, bilimi olağan bilim ve olağanüstü bilim diye ikiye ayırır. Olağan bilim, belli bir bilim adamları grubunun geleneksel geleneksel olarak aldıkları eğitime göre bilim faaliyetinde bulundukları bilimdir. Kuhn'un olağan bilim deyimi onun paradigma kuramıyla sıkı ilişkilidir. Bilim faaliyeti paradigmaya bağlı yürütülür.

Paradigma öncesi dönemin aksine, olağan bilim dönemi bilimsel etkinliklerin belli bir plan ve program dâhilinde yapıldığı düzenli bir süreci ifade eder. Buradaki düzeni sağlayan unsurlar; etkin bir paradigma ve bu paradigma etrafında şekillenen anlayıştır. Bu dönemde bilim adamlarının mevcut

paradigmaya tam bir itaati söz konusudur. Aykırılıklara asla müsaade edilmeyen bu dönemde, bilim yapabilmenin yegâne koşulu; paradigmayı daha da geliştirecek ifadelerle ulaşmaktır. Olağan bilimin amacı, hiçbir şekilde doğrudan yeni tür görüngülere ulaşmak değildir. Aksine hâkim bilimsel anlayışa uymayan ifadelerle değer verilmemektedir. Zaten bilim adamlarının da esas amacı, yeni bir şeyler icat etmek değildir. Paradigmanın daha baştan temin ettiği görüngü ve kuralları ayrıştırmaktır. (Kuhn, 1982, s. 55) Olağan bilim, bilginin özgürce üretildiği bir ortamdan oldukça uzak nitelikler taşımaktadır. Bilim insanları, belirli bir paradigmanın sınırları dahilinde, belirli bir paradigmanın ön kabulünden kaynaklanan sınırlar dahilinde bilim yapmaktadırlar. Temelde de bu sebepten dolayı, olağan bilim ortamı ile ilgili olarak, yaratıcı fikirlerden ve özgürce bilim yapmaktan bahsetmek, yüksek duvarlarla çevrili bir alanda sınırların olmayışından bahsetmek demek olacaktır. Paradigmanın öngörmediği her türden ifade ve çalışma değersizdir. Kuhn “bilim adamlarının ne tür deneyler yapacaklarını, hangi soruları soracaklarını ve hangi sorunları önemli sayacaklarını belirleyen şeyin paradigma olduğunu ileri sürer.” (Serdar, 2001, s. 37)

Olağan bilim sırasında bulmaca çözümüne gelinceye kadar bilim adamı bulmaca çözümünde nasıl davranacağını eğitim yoluyla öğrenir. Bu eğitimin ana unsuru yine paradigmalardır. Bir bilim adamı kavramları, yasaları ve kuramları hiçbir zaman ayrı ayrı ve soyut olarak öğrenmez. Aslında bu unsurları öğrenmeye ilk başlangıç aşamasında ihtiyaçta da duymaz. Hakim paradigma içerisinde bu

kuralların varlığı sonradan hissedilir ve bilim adamı, bunu bir şekilde farkında olmadan öğrenir. Daha doğru bir ifadeyle paradigmaya bağlı bu kuralları bir bilim içerisinde uygulanışları ile birlikte hazır olarak bulur ve işler. (Kuhn, 1982, s. 71–72)

Olağan bilim içerisinde bilim insanları, paradigmayı ve olağan bilimi yeniden üretmektedirler. Olağan bilimin sınırları içerisinde, paradigmanın ve olağan bilimin kesinliğine katkı sağlayacak bulmacalar çözmektedirler. Burada, yenilikten söz etmek mümkün değildir. Her ciddi yenilik üretme girişimi, hakim olan olağan bilimi yok olma tehdidi ile karşı karşıya getirmektedir. Bu nedendir ki, olağan bilim hem yeniliklere kapalıdır, hem de yeniliklerce tehdit edilmediği sürece başarılı sayılmaktadır. Ancak, olağan bilim kendi varoluşuna ve başarısına yönelik bu tehditlere karşı da sessiz ve tepkisiz değildir. “Olağan bilim kendi ana ilkelerini esasta sarsıcı bulduğu temel yenilikleri bastırmaktan kaçınmaz.” (Serdar, 2001, s. 76) Olağan bilimi belirleyen şey; paradigmadır. Bir bilim adamı paradigmaya uygun görüşler beyan ettiği ölçüde kabul görecektir ve çalışmaları yüceltilecektir.

2. 1. 3. Bilimsel Devrimler ve Bunalımlar

Olağan bilim bir anlamda aykırılık giderme faaliyetidir. Ortaya bir aykırılık çıkınca küçük çaplı bir bunalımda oluşur. Böyle bir aykırılıktan sonra bilim adamının üzerinde çalışacağı nokta bu olur. Bu aykırılığı daha somut bir hale getirmeye çalışacaktır. Aykırılığın tanımlanmasının ardından mevcut paradigma bir açıklama olacak ya da

paradigma kısmen değiştirilecektir. Kuhn bu tarz duruma keşif adını verir. Keşiflerde bir süreç gerektirir. Kuhn'a göre ; “keşif, bir aykırılığın farkına varılmasıyla başlar. Keşif süreci bundan sonra aykırılığın baş gösterdiği alanın olabildiğince geniş şekilde taranmasıyla sürer. Bu sürecin son bulması paradigma kuramının aykırı olan nesne bildik bir nesne haline gelene kadar değiştirilmesiyle mümkündür.” (Kuhn, 1982, s. 75–76) Buradan anlıyoruz ki keşiflerin, paradigmanın değişimi ile ilişkisi vardır.

Olağan bilim döneminde bulmaca çözümünün kurallarının dışında, eski bilimsel mantıkla bağdaşmayan çok çeşitli aykırılıklarla her zaman karşılaşmak mümkündür. Bu aykırılıklar, aslında bilimsel gelişimin ve evrimin temel dinamiğidir ve paradigma değişikliklerinin temelinde bulunan en asli unsurlardır. Aykırı düşünceler, mevcut paradigmanın cevabını veremediği bir sorun olabileceği gibi paradigmanın hiç ilgilenilmediği bir alana ilişkin olguları da içerebilir. Bilimsel sürecin bu aşamasında, olağan bilim döneminde kendi öznelliği içerisinde hiçbir kıymet arz etmeyen bilim çevrelerinin öznelliği, artık aynı sürecin eskidiğini haber veren ve yeni sürecin ana argümanını belirleyen bir tutum olarak, hiçbir dönem bir daha bu kadar ehemmiyetli olamayacak bir unsur olarak belirir. Bu noktadan sonra bilimin seyrini belirleyen şey; paradigmaya bağlı genel kabul ve inançlar değil; aksine farklı bilim çevrelerinin varlığıyla şekillenen aykırı tutumlar olacaktır. Bunalım dönemi, her yönüyle olağan bilim dönemlerinden farklı bir süreçtir. Genel olarak bilimsel faaliyet alanında var olan yöntem ve uygulamalar gerçek bilgiye

ulaşmak için yetersiz kaldığından, bu dönemde bilim çevrelerinde bir kaos ortamının bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu yönüyle, tarihsel açıdan baktığımızda, içerisinde bulunulan bir bilimsel dönemin, olağan bilim dönemi ile arasındaki farklılıklar belirgin bir şekilde görülebilir. Olağan bilim döneminin sonlarına doğru artık etkin paradigmanın belirlediği sınırlar içerisinde bilim yapmak mümkün değildir. Bu bağlamda, aynı paradigma içerisinde şekillenen bilim anlayışı, yine aynı paradigmanın değişimine neden olacak bir unsur olarak belirlemektedir. Olağan bilim döneminde etkin olan paradigma, sürekli kendini ayrıntılı olarak işleyen bilim adamlarının faaliyetleri ile varlığını sürdürmektedir. Ancak söz konusu bunalım dönemleri olduğunda, paradigma öncülüğünde yapılan araştırmaların, yine bir paradigmanın değişimini sağlayan unsurlar olduğunu da kabul etmek gerekmektedir. (Kuhn, 1982, s. 75)

Olağan bilim döneminde öyle bir aşamaya gelinir ki, artık paradigmaya bağlı araştırmalar bilim çevrelerini tatmin etmez. Paradigmaya aykırı durumlardan kaynaklanan bu karmaşık hal, yeni bir paradigmanın oluşturulmasına kadar sürer. Olağan bilimden yeni bir olağan bilim dönemine geçişi simgeleyen bu süreç; bilimsel bunalım dönemidir. Paradigmaya bağlı olarak gerçekleşen olağan bilim döneminde, Kuhn her şeyin olumlu bir biçimde sürebileceği iddiasında değildir.

Bunalım dönemi bilimsel devrimin en önemli basamaklarından biridir. Bu dönem içerisinde bulmaca çözümündeki araçların eskiyen paradigmaya ait olması, yeni araçların ortaya

konulmasını gerektirmektedir. Bir geçiş dönemi niteliği taşıyan bunalım dönemini bu bağlamda olağan bilimden ayırt etmek gerekmektedir. Ancak bu iki dönemi birbirinden ayırmak sanılanın aksine zor bir iştir. Çünkü aralarında kesin bir çizgi bulunmamaktadır. Her paradigmanın kendi hâkim olduğu dönemde tüm bulmacaları çözemeyecek yapıda olması, bu çizgiyi belirsiz kılan noktalardan biridir. Böyle bir durumun olması paradigmanın varlığını sorgulamamızı gerektirmez. Zira bir paradigma içerisinde, bulmaca çözümündeki bir başarısızlık, ilk olarak paradigmadan ziyade, bilim adamına ait bir başarısızlıktır. (Kuhn, 1982, s. 96)

Bunalım döneminde bilim adamları sürekli iki paradigma arasında kalmış gibi bir görüntü verirken, bilimsel devrimin ardından tüm bilim camiası yeniden bir araya gelerek paradigmaya bağlı çalışmaları sürdürürler. Bu yeni paradigma eski paradigmadan daha geniş deneyim alanlarını belirlemektedir. (Kuhn, 1982, s. 130) Böylelikle bilim adamı bu yeni el değmemiş ve ham halde bulunan alanı keşfetmek için kolları sıvayacak ve yeni paradigmaya uygun bir biçimde belirli bir yöntem içerisinde çalışmalarına hız verecektir. Buradan hareketle yeni olağan bilimin ilk dönemlerinde, bilimsel anlamda tam bir uyumlu çalışmanın ve yeni keşfedilmeye hazır bir olgusal düzlemi açıklayabilmek için olağanüstü bir bilimsel azmin olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Popper eleştirel akılcılık bireylerin kendi kararlarıyla karşı karşıya kaldıkları bir toplum

öngörür. Bilimin eleştirel ve rasyonel yöntemlerini açık toplumun sorunlarına uygulamakla demokratik sosyal yapılanmanın ilkelerini çözümlenmeye çalışan Popper, demokratik kurumların kurulmasını ve demokratik bir yönetim biçiminden başka, örgütlenme özgürlüğüne şefkatle yaklaşmayı ve değişik görüşlü ve inançlı özgür alt toplumların oluşumunu koruma altına almayı ve bunları cesaretlendirmeyi açık toplumun nitelikleri olarak görür. Düşüncenin bu yolla kamusal karaktere kavuşması, düşüncenin ve aynı zamanda bilginin nesnellik kazanmasını sağlar.

Popper'a göre, bir kuramsal sistemin deneysel bilime ait olup olmadığını belirlemek için yanlışlanabilirlik ölçütüne başvurulması gerekir. Eleştirel akılcılık tümevarım sorunu, kuramların deneysel içeriği, deneysel temel, indeterminizm, gerçeğe benzerlik, Dünya 3 gibi görüşlerinden dolayı eleştirilmiş olsa da, bu yaklaşım sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk, din ve diğer alanları etkilemiştir.

Kuhn tarafından anahtar öge durumunda olan kavram paradigmadır. Paradigma daha önce kabul edilen anlayışların aksine kendine uygun bir zemin bulunca tüm bilim çevreleri tarafından bilimin icrası noktasında kabul edilen genel bir çerçeveyi ifade eden değişken bir kavramdır. Bilimsel araştırmaların nasıl yapılması gerektiği ile ilgili tüm içeriği barındıran paradigma aynı zamanda bilimin alışlagelmiş tarihselliğinin dışında birbirine indirgenemeyen bilimsel bir işleyişi de mümkün kılan bir unsurdur. Bilim çevrelerin olgusal dünyaya nasıl bakması gerektiğini belirleyen genel kabullerin teminatıdır.

“Olağan bilim”, ve “bilimsel devrim” kavramlaştırmalarını, paradigma

kavramsallaştırması üzerinde gerçekleştiren Kuhn'a göre bilim sürekli bir biçimde birikerek değil, olağan bilimin bunalıma girmesi ile gerçekleşen devrimler yolu ile ilerlemektedir. Kuhn için bilimin ilerlemesi süreksizlik niteliği taşımaktadır. Ancak, olağan bilim süresince, bilginin bir biçimde biriktiğini de kabul etmektedir. Yine de, genel anlamda Kuhn için bilimsel bilginin ilerleyişi birikimsel değildir. Kuhn bilime bir tarih ve özne vermiştir.

KAYNAKÇA

- Baudouin, J. (1993). Karl Popper, Çev.:Bülent Gözkân, İletişim Yay., İstanbul
- Cevizci, A. (2013). Paradigma Felsefe Sözlüğü, İstanbul
- Demir, Ö. (2009). Bilim Felsefesi, Vadi Yayınları, Ankara

- Güzel, C. (2013). Bilim Felsefesi, Bilgesu Yay., Ankara
- Güzel, C. (1999). Çoğulculuğun Kuramcısı: Lakatos, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Kuhn, T. S. (1982). Bilimsel Devrimlerin Yapısı, (1969), (Çev. Nilüfer Kuyaş), Alan Yayıncılık, İstanbul
- Magee, B. (1990). Karl Popper'ın Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Popper, K. R. (2005). Daha İyi Bir Dünya Arayışı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Popper, K. R. (2006). Bitmeyen Arayış: Bir Entellektüelin Yaşam Öyküsü, Plato Yayıncılık, İstanbul
- Popper, K. R. (2003). Bilimsel Araştırmanın Mantığı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Popper, K. R. (2011). Hayat Problem Çözmektir, İstanbul: YKY
- Serdar, Z. (2001) Thomas Kuhn ve Bilim Savaşları, Çeviren: Ebru Kılıç. Birinci Basım. İstanbul: Everest Yayınları

Potansiyel Pazar Olarak Rusya Federasyonu'nun Ekonomik Yapısı ve Özelleştirme

As Potential Market: The Economic Structure of Russian Federation and Privatization

Remzi BULUT

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

İİBF, İktisat Bölümü, E-mail: rbulut@mehmetakif.edu.tr

Öz

Bu çalışmada, Sovyet tipi ekonominin ana özelliklerine değinilmiş ve Sovyetler Birliği'nin son dönemindeki M. Gorbaçov'un reformları ele alınmıştır. Sovyet sonrası kurulan Rusya Federasyonu'nun ekonomisi ve dış ticareti hakkında genel bilgiler verilmiş ve piyasa ekonomisine geçiş reformlarına ve özelleştirme sürecine değinilmiştir. Ayrıca Rusya pazarının Türkiye açısından büyük potansiyel oluşturduğu bulgularına ulaşılmış ve rekabetten ziyade stratejik işbirliğinin esas olduğu kanısına varılmıştır. Sonuç kısmında her iki ülkenin bulunduğu bölgede güçlü ve birbirlerini tamamlayan ekonomilere sahip oldukları belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Türkiye, Özelleştirme, Serbest Piyasa, Stratejik İşbirliği

Abstract

In the present study, the basic features of Soviet type economy were mentioned, and the final period of the Soviet Union and Gorbachev's reforms were discussed. The general information about the Russian Federation economy and foreign trade after Soviet period was given. Then, the market economy transition reforms in Russia and the privatization process were mentioned. The present study showed that the Russian market is a grand potential for Turkey. It was concluded that strategic cooperation, rather than competition, forms a basis. In the conclusion part, it was emphasized that both countries have strong economy in the region. For this reason, it was found out that the countries have complementary economy.

Keywords: Russian Federation, Turkey, Privatization, Free Market, Strategic Cooperation

1. Sovyetler Birliği Ekonomisi

Sovyetler Birliği, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginliklerin yanında sanayileşme hamlesiyle de dünyada lider ülke konumuna ulaşmıştır. 1950'li yılların sonlarında ekonomide istikrarsızlıklar yaşanmaya başlamıştır. Bu durumu fark eden dönemin liderleri N. Kruşçev ve L. Brejnev tarafından ekonomide istikrarı sağlayıcı reform politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Fakat bu politikalar istenilen ölçüde başarılı olmamıştır. Bunun birinci sebebi, L. Brejnev döneminde ABD ile savunmada ve uzayda yaşanan rekabetten dolayı kaynakların büyük kısmının savunma sanayisine aktarılmasıdır. Bu dönemde GSMH'dan ayrılan yüzde 15'lik payın savunma sanayisine aktarılması ekonomide

yaşanan istikrarsızlığı tetiklemiştir. İkincisi sebep ise petrol ve hammaddelerin üretim maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki müttefiklerine ve kendisine yakın olan üçüncü dünya ülkelerine yaptığı yardımlarda aksamalar ve sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır (Turan, Işık 2007: 54).

Sovyetlerin Birliği'nin son dönemi ekonomideki performansı kısaca aşağıdaki tabloda özetlemek mümkündür.

Tablo: 1. Sovyet Ekonomisinin performansı

Ekonomik göstergeler	1976-1980	1981-1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Gayri Safi Ulusal Üretim	4.8	3.7	3.8	2.9	5.5	3.0	-2.3	-17
Milli Gelir	4.8	3.2	2.3	1.6	4.4	2.4	-4.0	-15
Sanayi Üretimi (net)	4.4	3.6	4.4	3.8	3.9	1.7	-1.2	-7.8
Tüketim Malları Üretimi	4.4	3.7	4.4	5.5	5.1	5.9	6.0	-
Tarımsal Üretim (net)	1.7	1.0	5.3	-0.6	1.7	1.3	-2.9	-7
Sermaye Yatırımı	3.7	3.7	8.4	5.6	6.2	4.7	0.6	-
Emek Verimliliği	3.3	2.7	2.1	1.6	4.8	2.3	-3.0	-
İstihdam Seviyesi	1.9	0.9	0.6	0.1	-1.1	-1.5	-1.6	-1.7

Kaynak: TURAN ve IŞIK "Devlet Sosyalizminden Piyasa Ekonomisine Geçiş" 2007, s. 55.

1985 yılında iktidara gelen M. Gorbaçov, ekonomideki kötü gidişi durdurabilmek ve diğer sorunları çözmek için bir takım reformlar gerçekleştirmiştir. M. Gorbaçov liderliğinde uygulanması planlanan bu reformların genel amacı, Sovyet sosyalizmini yeniden yapılandırmaktır. Bu reform programının iki kanadı bulunmaktadır. Bunun birinci kanadını oluşturan tekrar yapılanma anlamına gelen “perestroyka” diğer kanadını ise açıklık ve şeffaflık anlamlarına gelen “glasnost” oluşturmuştur. İktisadi reform olan yeniden yapılanma (perestroyka) ile 1980’li yılların başından itibaren bozulan ekonomiyi düzene koymak, iktisadi büyümedeki gerilemeyi engellemek, ekonomiye geniş ölçüde dinamizm kazandırmak ve köklü bir değişimi kapsamıştır. Ayrıca teknolojiye modernizasyonu sağlamak, özel iktisadi alanlarını genişleterek özelleştirmeye zemin hazırlamak, uluslararası ekonomik ilişkilerde değişimi sağlamak olarak özetlenebilir. Mihail Gorbaçov’un, Glasnost reformuyla Sovyetler Birliği’nde şeffaflığı ve demokrasiyi ilerletmek için sunduğu başlıca önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür: İş yerlerinde demokrasinin gelişmesini, parti içi demokrasinin ilerlemesini, basın-yayına ve bilime-sanata daha fazla özgürlük verilmesini sağlamak, eleştirilere ve muhaliflere daha fazla hoşgörü göstermek, toplumsal örgütlenmenin ilerlemesini ve gelişmesini sağlamak olarak sıralanabilir (Ölmezoğulları 2012: 191-192). Bu reformda önerilenler esasen hukukun üstünlüğü ve anayasal demokratik bir devletin kurulmasını sağlamaktır. Böylece

demir perde Sovyet rejiminin yavaş yavaş çözülmeye ve yumuşamaya doğru gittiğini söylemek mümkündür.

Aslında M. Gorbaçov’un bu dönüştürme programının iki kanadı olan “perestroyka” ve “glasnost” arasında çelişkilerin bulunduğu gözden kaçmamaktadır. “Glasnost” genel olarak hukukun üstünlüğü, insan hak ve hürriyeti, anayasal ve demokratik devletin kurulması anlamlarını taşımaktadır. *Perestroyka* ise ekonominin yönetimiyle ilgili program ve reformdan uzak olduğu bilinmektedir. Sosyalist dünyadaki (Sovyetler Birliği) reformların ana hedefi ve amacı, Komünizmi Batı ülkelerini (gelişmiş ülkeler kastedilmektedir) tipik bir sosyal demokrasiye dönüştürmedir. *Perestroyka* adı altında alınan reform kararları, büyük ümitler taşıdılar da ekonomik büyüme hedef ve gayretlerini boşa çıkarmıştır. Dolayısıyla merkezi planlamadan vazgeçilip serbest piyasa ekonomisine doğru ilk adımların atılmış olduğu söylenebilir. 1991 yılında Sovyetler Birliği ekonomisini önemli derecede enflasyon ve bütçe açıklarının sarstığı ve derin yaraların açtığı söylenebilir. 1986 yılından itibaren bütçe açıklarını kapatmak için alınan dış borç stoklarında da artmalar başlamıştır (Ölmezoğulları 2012: 193-194-195).

Baltık ülkeleri olarak bilinen Letonya, Litvanya ve Estonya SSCB’den ayrılarak bağımsızlıklarına kavuşmuş ve Birleşmiş Milletler (BM) üyesi olmuştur. Son olarak da Ukrayna bağımsızlık için referanduma gitmiş ve halkın büyük bir çoğunluğu bağımsızlığı destekleyerek 21 Aralık 1991

tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılmıştır. 26 Aralık 1991 tarihinde saat 00:00'da Kreminden SSCB bayrağı indirilmiş ve yerine ise üç renkli yeni Rusya Federasyonu'nu temsil eden bayrağın göndere çekilmesiyle, SSCB resmen tarih sahnesinden silinmiştir.¹

2. Rusya Federasyonu Ekonomisi Ve Kriz Dönemleri

Rusya Federasyonu 1990'lı yıllarda siyasi ve iktisadi alanlarda köklü değişimler yaşamıştır. Bu değişimler, ülkeyi, özellikle ekonomik alanlarda önemli sorunlarla karşı karşıya bırakmış ve ekonomik krizlerin patlak vermesine neden olmuştur. Rusya Federasyonu bu belirsiz sürede eriyen rezervlerini koruyabilmek için bir takım önlemler alsa da bunlar yeterli olmamıştır. Bu süreçte, yaklaşık olarak ruble %33 gibi değer kaybetmiş, Merkez Bankası'nın da rezervleri iyice erimiştir (Karagül 2012: 290).

1992 yılı başında mal ve hizmet fiyatlarının serbest olmasıyla, enflasyon oranında aşırı yükselmeler (%2500) yaşanmıştır. Rusya Federasyonu, bu enflasyon şokunu 1997 yılına kadar dış ticarete yaşanan serbestleşmenin etkisiyle %11 oranlarına kadar düşürmeyi başarmıştır². 1998 yılında yaşanan ekonomik krizden çıkış için IMF

yardımlarının arttırılması ve ihracatında %70'lik kısmını oluşturan petrol fiyatlarının artmasıyla Rusya Federasyonu, ekonomik açıdan toparlanma sürecine girmiştir. 2000 yılına kadar dalgalı bir ekonomik yapıya sahip olan Rusya Federasyonu, 2000'li yıllardan sonra siyasi istikrarın da oluşmasıyla iyi bir ekonomik trend yakalamıştır (İşcan, Hatipoğlu 2010: 28).

1998 yılında yaşanan ekonomik krizin etkileri devlet yönetiminde de görülmüştür. Krizin etkisiyle 1998-2000 yılları arasında Rusya Federasyonu'nda beş defa başbakan değişmiştir. 1999 yılında Duma³, Boris Yeltsin'i görevden alma girişiminde bulunsa da başarılı olamamıştır. Bu dönemde eski Varşova Paketi üyesi Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti NATO'ya ve Avrupa Birliği'ne katılmıştır. Sovyetler Birliği'nden ilk ayrılan Litvanya, Letonya ve Estonya da Avrupa Birliği'ne dâhil olmuştur.⁴ Bu katılımlar Rusya Federasyonu'nu psikolojik olarak etkilemiştir. Yine de Rusya Federasyonu kriz ve kuruluş dönemini en başarılı şekilde atlattığı söylenebilir. SSCB'den kalan zengin mirasın etkisi bu konuda oldukça büyüktür.

Rusya Federasyonu, ekonomik alt yapı bakımından bir zamanlar dünyanın diğer devi sayılan Sovyetler Birliği'nden miras

¹efsane4d.blogcu.com/sosyalizmin-yayilmasi-ve-cokusu/5202779

²DPT:1998

³Duma: (Rusça: Дүма), [Rusya Federasyonu](#) federal meclisinin aşağı kanadına verilen addır. Çarlık Rusya'sında 1905-1917 yılları arasında etkin olan yasama meclisine de Duma adı verilir. Devlet Duması (Rusça: Государственная дума, Gosudarstvennaya Duma, kısaltması: Госдума, Gosduma) olan meclis 1993

Anayasasıyla kurulmuştur. Aynı anayasaya göre Parlamentonun diğer kanadı Federasyon Konseyi adını alır. Meclisin 450 üyesi dört yıl süreyle seçilir. 1993, 1995, 1999 ve 2004 seçimlerinde meclis üyelerinin yarısı nispi temsil yöntemiyle, diğer yarısı ise tek kişilik dar bölge yöntemiyle seçilmiştir. 2007 seçimlerinde ise tüm Duma üyeleri nispi temsil yöntemiyle seçilecektir. Milletvekili seçilme yaşı 21'dir.

⁴www.counsellors.gov.tr/detay.cfm?AlanID=14&dil=TR&ulke=RF

olarak kalan ağır sanayiye sahiptir. Ayrıca doğal kaynaklar, kısacası yeraltı ve yerüstü zenginlikler bakımından da dünyanın en zengin ülkesi durumundadır. Doğal gaz ve kömür yatakları bakımından dünyanın en büyük rezervine sahiptir. Altın, elmas, demir, kobalt, bakır, kalay ve uranyum gibi madenler ülkede oldukça fazla çıkartılmaktadır (Parlak, Caner 2009: 234, 235). Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığı ilân eden diğer ülkelerin hiçbiri bu kadar büyük mirasa sahip değildir. Hatta Moldova, Gürcistan, Ermenistan Cumhuriyetleri gibi bazı ülkeler yeraltı kaynakları bakımından çok fakir durumdadır.

Genel olarak Rusya Federasyonu'nun ekonomisi, 1991-1998 yılları arasında ekonomik krizler ve yeni yapılanmanın da etkisiyle durağan bir seyir izlese de 1998 yılından sonra istikrarlı büyüme sürecine girmiştir. Dünya Bankası verilerine göre %5'lik büyüme hızıyla dünyanın ilk büyük 20 ekonomisi arasında yer almaktadır. 2012 yılı ekonomik verilerine göre GSYİH'sı 2.0 trilyon dolardan fazla, yıllık ortalama ihracatı 528.0 milyar dolar, ithalatı ise 335.7 milyar dolardır.⁵ 2012 yılı GSYİH'nın sektörler arası dağılımı ise yüzde 4,4 tarım, yüzde 37,6 sanayi ve yüzde 58 hizmet sektöründen oluşmaktadır⁶. IMF ve Rosstat⁷ verilerine göre Rusya Federasyonu'nda 2013 yılında kişi başına düşen milli gelir 14.818 ABD doları seviyesinde, yıllık işsizlik oranı ise %5,5 oranında ve GSMH

ise 2 trilyon 118 milyar ABD doları olduğu belirtilmektedir (IMF ve Rosstat). İthalatını sanayi ve makine ekipmanları, kimyasal maddeler, içki, tütün, kahve, turuncgiller ve elektronik aletler oluşturmaktadır. İhracatını ise petrol, doğal gaz, kömür, altın, gümüş, işlenmemiş elmas, silah sanayisi, yarı işlenmiş demir, motorlu taşıt ve madenlerden oluşmaktadır (Parlak, Caner 2009: 236).

Rusya Federasyonu ile Türkiye arasındaki dış ticaret dengesi hep açık vermektedir. Özellikle 2003-2013 yılları arası dış denge artarak artmıştır. 2013 yılı verilerine göre dış ticaret dengesi yaklaşık 18 milyar dolara ulaşmıştır⁸.

Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla merkezi planlamaya dayalı sosyalist sistemden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bir takım ekonomik krizlerle karşılaşsa da ekonomik alt yapının sağlam olmasından dolayı kriz ortamından kısa sürede çıkmayı başarmıştır. Bunun nedeni, SSCB'den büyük mirasın Rusya Federasyonu'na kalmasıdır. Diğer BDT ülkelerin hâlâ ekonomik istikrara kavuştukları söylenemez. BDT ülkelerinin büyük çoğunluğunun Rusya Federasyonu'na ekonomik açıdan bağımlılığı devam etmektedir. Aşağıdaki tablo bunu en güzel şekilde özetlemektedir.

⁵www.bts.org.tr/databank/countryreport/50-rusya.pdf

⁶[www.sde.org.tr/ve provad.pf/.../5866-analiz-export-import.html](http://www.sde.org.tr/veprovad.pf/.../5866-analiz-export-import.html)

⁷ Rosstat Rusya Federal İstatistik Kurumu demektir.

⁸<http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=1H1SJiyYr2nlxvczTJBZvTrqMMV7hhQbp37vg0Z1SW2pqXvdSh0Ql1836672716>

Tablo: 2. Rusya Federasyonu Yıllık Dış Ticareti (Milyar \$)

Genel	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016b	2017c
Toplam	301,2	351,9	468	302	396,6	516,1	524,7	521,8	497,8	341,5	260,6	290,8
İhracat												
Toplam	137,8	199,8	267	167	229	305,3	312,6	341,3	308,0	192,9	166,1	175,4
İthalat												
BDT Ülk.												
İle Ticaret												
İhracat	43,4	52,6	69,9	46,8	59,7	78,7	78,1					
İthalat	25,2	29,8	36,6	21,8	31,6	44,6	41,6					

Kaynak: R. F. Federal Gümrük Servisi, R. F. Federal İstatistik Servisi, R. F. Merkez Bankası. **b:** Öngörülen **c:** Tahmini

3. Rusya Federasyonu'nda Özelleştirme

Tablodan çıkarılan sonuç ise 10 yıllık bir dönemde Rusya Federasyonu ile BDT ülkeleri arasındaki açık devamlı olarak artmaktadır. 2001 yılındaki fark yaklaşık olarak 2 milyar dolar iken, 2012 yılında 37 milyar dolara yükselmiştir. BDT ülkelerinin Rusya Federasyonu'na ne kadar bağımlı olduğu ve her geçen gün arttığı görülmektedir. Bavul ticareti ve kayıt dışı ticareti de göz önünde bulundurulursa bağımlılığın daha değişik boyutu görülecektir.

Sonuç olarak gerek dünyada gerekse Rusya Federasyonu'nda yaşanan ekonomik krizlerin sebeplerine bakıldığında bir önceki krizlere çözüm olarak geliştirilen teorilerin olduğu saptanmaktadır. Neticesinde kapitalizmin ürettiği krizler toplumun büyük kısmını etkilemekte ve sermayenin daha da tekelleşmesine katkı sağladığı gözden kaçmamaktadır(Karagül 2012: 304).

Sovyetler Birliği'nde 1989 yılında sosyalist sistemin çökmeye başlaması kurulacak olan Rusya Federasyonu'nda serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Serbest piyasa ekonomisine geçmek için ekonomide yapısal reformların yapılması gerekmektedir. Piyasa ekonomisine geçmek için ilk reformun devlet mal ve mülkiyetinin özelleştirilmesi öncelikli yere sahiptir. Geçiş ekonomisi ülkelerinden Rusya ve Polonya reform programında, ilk olarak özelleştirmenin yapılması, sonra aşırı para arzının emilmesi, daha sonra bütçenin dengelenmesi ve son olarak da fiyatların serbestleşmesi kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan özelleştirmeye elde edilecek gelirlerle bütçenin dengelenmesine katkıda bulunacağına inanılmıştır (Ganmet, 2006: 29, 30). 1990'lı yıllarda Rusya'da özelleştirme programı da piyasa ekonomisine geçiş

sürecinin devamı niteliğini taşımaktadır. Rusya'da yapılacak olan reformların başında ülkede bulunan kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi yer almaktadır. Fakat ülkede piyasa ekonomisi sistemi olmadığından devlet kontrolündeki işletmelerin özel girişimcilere devredildiğinde başarılı olunamayacağı görüşü yaygındı. Komünist Parti özelleştirme reformunu başlatmak ve başarılı olabilmek için aşağıdaki hususları belirlemiştir:

- Geçiş dönemi olarak adlandırılan yeni döneme finansal gelir sağlamak.
- Sanayi sektöründe rekabet ortamı oluşturmak.
- Pazar ve ticari etkinliği geliştirmek için girişimciliği yeniden yapılandırmak.
- Devlet kontrolündeki işletmeleri Rusyalı girişimcilere vermek.
- İşletmelerin modernizasyonu ve girişimciliği geliştirmek amacıyla yeni sermaye kaynaklarına kapıları açmak.

BorisYeltsin'in devlet başkanlığı döneminde özelleştirmenin başında bulunan A. Chubais'in ilk işi özelleştirme kurumunu kurmak olmuştur. Uygulanacak ilk planda özelleştirilecek devlet işletmesi ve kurumların oranının ilk hedefteki payı yüzde 40 olmasına karar verilmiştir. İkinci aşamada ise işletme yönetimindeki kişilerin devlet işletmelerinin yüzde 51'ini satın alması sağlanmıştır.

144 milyonluk Rusya Federasyonu vatandaşlarına 10 bin Rublelik vesika¹ (kupon) toplam hakkı tanınmıştır. Bu vesikaları toplama yetkisi kamu tasarruf

bankası olan Sberbank'a verilmiştir. Bu uygulamayla birlikte Rusya'da komünizm döneminden sonra farklı yeni bir zengin sınıf ortaya çıkmıştır. Bu zengin sınıf devlet kontrolündeki şirketleri ve işletmeleri gerçek değerinin çok altında satın alarak oligark olarak nitelenen yeni bir zengin zümresini oluşturmuşlardır (Karagöz, 2009: 22).

Rusya Federasyonu'nda özelleştirmeye devlet mallarının özel kesime devri amaçlanmıştır. Özelleştirmeye devlet kuruluşlarının hisselerini borçlanma karşılığında bir takım mali gruplara devredilmiştir. Böylece devlet işletme ve kuruluşlarının mülkiyeti özel gruplara geçmesiyle bu grupların ülke ekonomisindeki etki ve güçleri artmıştır. Rusya Federasyonu'nda özelleştirmenin ilk aşaması olan 1991-1994 yılları arasında yaklaşık 80 binin üzerindeki kamu işletmesi çıkarılan yasalarla özel kesime devredilmiştir. İşletmelerin büyük kısmı ücretsiz veya değerinin çok aşağısında bir fiyatla devredildiğinden dolayı ülke ekonomisinde kötü sonuçlara yol açmıştır. Rusya'da piyasa ekonomisine geçişin ilk yılları olan 1991-1994 yılları arasında yaşanan özelleştirmenin ilk aşaması olarak kabul edilen "vauçer² destekli" ve devlet mülkünün büyük kısmının özelleştirildiği gözlemlenmektedir. Bu yıllar arasında kamu mallarının hızlı şekilde özel kesime devredilmesi ön görülmüştür. Bunun için de her Rusya Federasyonu vatandaşına kupon (vauçer) verilerek bu kuponla özelleştirilmesi gerçekleşen firma ve işletmelerden hisse almaları planlanmıştır. Böyle bir plan veya sistem istenilen şekilde

¹ Burada vesika adıyla kastedilen devlet kuponudur.

² Ваучер vauçer: Kupon.

işlememiştir. Çoğu vatandaşlar devletin verdiği kuponları spekülasyona başvurarak ikinci el piyasalarda satarak bir takım kişilerin işletme sahibi olmalarına neden olmuştur. Yine işletme yöneticileri çalışanların hisselerini bir takım oyunlar çevrilerek ellerinden alınmış ve böylece işletmenin mülkiyetini başkaları elde edilmiştir.

1994 yılına kadar bu dönüşüm süreci çok hızlı şekilde gerçekleşmesinden dolayı devlet mülkiyetinden 110 bin işletmenin mülkiyeti özel kesime aktarılmıştır (İGEME, 2004: 18). Böylece özelleştirmenin ilk aşaması gerçekleşmiştir. Netice itibarıyla devlet kasalarına yok denecek kadar az gelir sağlanmıştır. Özelleştirilen işletmelerin yönetiminde ve kullanılan teknolojilerde herhangi bir değişim yaşanmamıştır. Kısacası özelleştirmenin ilk döneminde işletme ve firmaların sadece mülkiyetinin el değiştirdiğini söylemek daha doğru olur.

Rusya Federasyonu'nda 1995-1996 yılları özelleştirmenin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Bu dönemde de yabancı yatırımcı piyasada olmamasından dolayı yerli işletmelerin finansman gücü sınırlı ve yetersiz olmasından dolayı istenilen sonuçlar elde edilememiştir. 1997 yılından itibaren firma bazında ihale sistemi esas kabul edilerek şirketlerin gerçek değerleri tespit edilmiştir. 1997 Asya Mali Krizi'nin 1998 yılında Rusya'yı etkisi altına alması özelleştirmeyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Özelleştirmenin üçüncü aşaması olarak kabul edilen 1997-2001 yılları arasında kâr amacı hedeflenmiştir. Bundan dolayı da devlet mülkiyetinin özelleştirmesinde birinci ve

ikinci aşamadaki canlılık yaşanmamıştır. 21 Aralık 2001 tarihinde Rusya devlet başkanının üçüncü özelleştirme yasasını imzalamasıyla halka açık anonim şirket hisselerinin yurt içi ve yurt dışında satışı ve yeni özelleştirme yöntemleri devreye girmiştir (Balcı, 2008: 314).

2005 yılına gelindiğinde Rusya Federasyonu'nda özel sektörün genel görünümüne bakıldığında GSYİH'daki payının yüzde 70 olduğu görülmektedir. Bütün geçiş ekonomisi ülkelerinde özel sektörün GSYİH ve toplam istihdamdaki payının yüzde 50'den fazla olduğu karşımıza çıkmaktadır. Sadece Beyaz Rusya, Türkmenistan ve Özbekistan'da durum böyle değildir.

Esas olarak 2004 yılından sonra Rusya Federasyonu yönetimi M. Gorbaçov ve B. Yeltsin yönetiminden daha farklı bir yol izleme gereksinimi duymuştur. Özelleştirme yerine tekrar kamulaştırma yolunu tercih etmiştir. Mesela, 2003 yılında petrol imalat sektörünün yüzde 10'u devlet elinde iken, bu oran 2007 yılına gelindiğinde yüzde 55'e çıkarılmıştır.

4. Sonuç

Sovyetler Birliği dağılınca, birliğin büyük mirası Rusya Federasyonu'na kalmıştır. Rusya Avrupa ülkeleriyle rekabet edebilmek için bir takım reformlar yapmak zorunda olmuştur. Bu reformların en önemlisi de devlet kontrolündeki işletme ve tesislerin özel kesime devredilmesidir. Rusya'da piyasa ekonomisine geçişin şok terapiyle değil de tedrici olarak reformların uygulanmasıyla yapılması kabul edilmiştir. Bundan dolayı da

günümüzde 2016 yılı itibarıyla Rusya Federasyonu'nda özelleştirme faaliyetleri hâlâ devam etmektedir.

Rusya Federasyonu, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Orta Asya ülkelerinde yapılan reformları aynen, hatta fazlasını uygulamıştır. Bu reformların en önemlileri arasında: Liberal ekonomik sisteme geçiş, özelleştirme ve mali istikrarı sağlama olarak özetlenebilir. Liberal ekonomik sisteme geçiş kapsamında serbest ticaret ve serbest fiyat sistemine geçiş, planlama sistemi ve yönetimdeki hiyerarşik yapının ortadan kaldırılması, dış ticaret faaliyetlerinde tekel sisteminin terk edilmesi ve ekonominin dışa açılması, yerli paranın devlet tarafından kontrolü yerine serbest piyasa kurunun uygulanması ve ulusal paranın konvertibilitesinin sağlanması gibi reformlar yapılmıştır (Ganmet, 2006: 142-150).

Rusya Federasyonu'nda özelleştirme sonucunda beklenen verimlilik ve gelir artışı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle aynı düzeyde olmaması Rusya ve diğer geçiş ülkelerinde şok etki oluşturmuştur. Bundan dolayı da bu ülkelerde gelir dağılımında eşitsizlikler yaşanmıştır.

5. Kaynakça

BALCI İZGİ, B. (2008), *Geçiş Ekonomileri*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2008 “Rusya” Bölümü.

DEİK (2012) *Rusya Federasyonu Ülke Bülteni*.

EBRD, *Transition Report*, 2006.

GANMET, D. (2006), *Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme Uygulamaları ve Değerlendirilmesi*, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GÜNGÖR T., IŞIK A., *Devlet Sosyalizminden Piyasa Ekonomisine Geçiş, Reformlar ve Politikalar*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2007.

İGEME, 2004 *Raporu*.

KARAGÖZ, H. (2009), “*Dünya ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları*”, Konya Ticaret Odası.

ÖLMEZOĞULLARI N., *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2012.

ÖRNEK, İ., TAŞ, S. ve YILDIRIM, M. (2008), *Geçiş Ekonomileri*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, BURSA, 2008.

YEGOROV, Y. V., (1999), *Ekonomika Obshestvennogo Sektora Rossii*, [Rusya’nın Genel Sektör Ekonomisi] Moskova, 1999.

ZOİDOV K. H., İLYİN M. V., GUBİN V. A., KONDRAKOV A. V., BIKADOROV M. A., ZOİDOV Z. K. , *Analiz i Regulirovaniye Tsikliçeskogo Haraktera Razvitiya Ekonomičeskoy Dinamiki Stran Sodrujestva Nezavisimih Gosudarstv V Kontekste Modernizatsiyi*, 2011. [Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Ekonomik dinamiklerin Gelişmesinin Modernleşme Bağlamındaki Döngüsel Karakterin Düzenlenmesi ve Analizi].

1. T.C. (2013). *Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporu*, “*Rusya Federasyonu’nun Genel ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler*”.

Türkiye Turizmine Kazanım Olarak Sağlık Turizmi ve Rusyalı Müşteriler

Medical Tourism as a Gain for Turkish Tourism and Russian Customers

Remzi BULUT

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

İİBF, İktisat Bölümü, E-mail: rbulut@mehmetakif.edu.tr

Öz

Son yıllarda sağlık ve medikal turizmi dünyada hızla gelişen sektörler arasında yer almaktadır. Türkiye bu sektörde önde gelen ülkelerden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'ye gelen hasta sayısında her geçen yıl artışlar gözlemlenmektedir. 2010 yılı sonrası artışlarda hissedilir derece görülmektedir. 2011 yılında tedavi amaçlı Türkiye'ye gelen hasta sayısı 156 bin 176 iken, 2012 yılı sonu itibarıyla 262 bine ulaşmıştır. Tedavi amaçlı gelen hastaların büyük kısmı İstanbul, Antalya ve Ankara illerini tercih ettikleri görülmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de sağlık ve medikal turizmi hakkında teorik araştırmalar yapılmıştır. Dünyada ve Türkiye'de sağlık turizmi karşılaştırmalarına değinilmiştir. Özellikle Rusyalı turistler ele alınıp Türkiye'deki ziyaret ettikleri yerler incelenmiştir. Ayrıca çalışmada sağlık amaçlı eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen turistlere de yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türkiye'nin Avrupa ve Rusya Federasyonu'nda birçok tedavi edici termal ve kaplıca merkezleri bulunduğu elde edilmiştir. Türkiye'de 2000 yılı sonrası turizm sektöründe çeşitliliğin arttığı gözlemlenmiştir. Sağlık turizminin ivme kazandığı kanısına varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Rusya Federasyonu, Türkiye, Sağlık Turizmi.

Abstract

Lately health and medical tourism sectors are among the fastest growing in World. Turkey is accepted as one of the leading countries in this sector. There is yearly increase observed in coming patients to Turkey. After 2010 there is perceivable rise. In 2011, Turkey for treatment! The number of patients from 176 to 156 thousand, while the end of the year 2012 reached 262 thousand. A large number of patients are coming for treatment in Istanbul, Antalya and Ankara.

The theoretical research on health and medical tourism was made in Turkey in this study. Health tourism in the world and Turkey have been discussed by comparison. Tourists from Russia, especially take note of the places they visited in Turkey were examined. Also from the former Soviet Union it has given place to study for health tourists from the country. Many therapeutic in Turkey in Europe and the Russian Federation. According to the findings obtained in this study were obtained by thermal and spa centers journey. In Turkey after 2000, it was observed that increased diversity in the tourism sector. It was concluded that the health tourism gained momentum.

Keywords: Russian Federation, Turkey, health tourism.

1. SAĞLIK TURİZMİ

1.1.Kavram Olarak Sağlık Turizmi

Sağlık turizmi, geniş anlamıyla sağlık bakımından hizmet almak, sağlığın iyileştirilip geliştirilmesi, korunması ve sağlığın geri kazanılması amacıyla başlayan ve sağlık hizmetleri unsurlarının yanı sıra tatil unsurlarını da kapsayan ve bir yerden başka bir yere seyahatler tertip etmek olarak tanımlanır (Özer ve Songur, 2012: 70). Sağlık turizmi sadece hastane ve sağlık merkezlerine tedavi maksatlı için gidilen bir turizm çeşidi olarak değerlendirilmemesi gerekir. Sağlık turizmi, kendi yaşadığı yerden başka yerlere sağlığına kavuşmak veya geliştirmek amacıyla seyahat eden insanların oluşturduğu bir turizm çeşididir. Öz olarak yinelersenek sağlık turizmi, tedavi amacıyla yapılan gerek yurt içi gerekse yurt dışı seyahatlerdir. Sağlık turizmi, dünyada ve Türkiye'de en hızlı gelişen ve büyüyen sektörler arasında yer almaktadır. Bundan dolayı sağlık turizmi; sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan birçok kazanımlar sağlamaktadır.

1.2.Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi¹

Sağlık için göçler ve arayışların, antik ve ilk çağlarda başladığı kabul edilmektedir. Kuşkusuz tarih öncesi her medeniyetin veya

devletlerin kendi kültürü, sağlık sorunları ve tedavi yolları farklı şekillerde olmuştur. Eski çağlarda insanlar “insanın canı acıyan yerde atar” atasözünden yola çıkarak her toplum kendi yöntemleriyle şifa bulma yollarını araştırmıştır. Yapılan araştırmalara göre ilk tedavi şekillerinin şifalı sular ve toprakta arandığı görülmektedir. Daha sonraları ise doğal ilaçlar takip etmektedir.

Antik dönem medeniyetleriyle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında din ve sağlık hizmetleri arasında sıkı bağ ve ilişkilerin olduğu görülmektedir. Bu devirde toplumların ve insanların şifalı sular içme ve çamur banyoları inşa ettikleri tarihi buluntulardan anlaşılmaktadır. Tarihte ilk olarak eski Yunanlıların ülkeler arası sağlık turizmi ağını oluşturdukları kabul edilmektedir. Çok tanrılı dine inanan Yunanlılar dini inanışlarına göre “Sağlık Tanrısı” olarak bilinen “Asclepius²” adına Asclepia tepesinde büyük bir sağlık merkezi kurmuşlardır. O zamanki tüm dünya ülkelerinden insanlar bu merkeze gelip tedavi amacıyla seyahat ettikleri tarihi bilgilerden anlaşılmaktadır. M. Ö. 300 yıllarına kadar sağlık turizmi sektöründe eski antik Yunanlıların söz sahibi oldukları bir gerçektir. Böylece antik çağlarda sağlık turizmi için seyahatlerin başladığı kabul edilmektedir. Yunanlılardan etkilenen Mısırlılar da Nil Nehri'nin kenarında deltalar kurmuşlar ve tıbbi tedavilerde toprak ve çamuru kullanmışlardır. Çinliler

¹IGEME, Sağlık Turizminin Gelişimi, <https://www.igeme.com.tr/saglik-turizminin-gelistimi/alınmıştır>.

²Asklepios, sağlık tanrısı özelliği olan ve Apollon'un oğludur. Sağlık ve hekimlik tanrısıdır. Yunan

mitolojisinde olduğu kadar Roma tarafından da çok benimsenmiştir. Anadolu'da İzmir bölgesinde yaşamış ve öldükten sonra onun adına yaptırılan tapınakta tedavi hizmetleri verilmiştir.

ise daha çok bitkilerden ilaç yaparak tedavi yolunu seçmişlerdir.

Roma İmparatorluğu döneminde ise tıp ilminin iyi gelişmesine ve kaliteli hekimlerin olmasına rağmen, zengin kesimin tedavi amaçlı seyahat ettikleri bilinmektedir. Romalılar sürekli fetih için savaşmalarından dolayı yaralı askerler için yollarda sağlık kurumları inşa etmişlerdir. Yapılan araştırma sonucu bu sağlık kurumlarına zamanla başka ülkelerden de askerler tedavi olmak amacıyla gelmeye başlamıştır. Böylelikle sağlık turizmi hareketliliğinin ortaya çıktığını ve hız kazandığını söylemek mümkündür.

Orta Asya Türkleri ise Romalılara ve Antik Yunanlılara göre daha farklı tedavi yolu izlemişlerdir. Bunlardan ilk göze çarpanlar dinsel, büyüsel ve ilaçla tedavi yöntemleridir. Türklerde tedaviyle uğraşanları iki grupta değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki dinsel ve büyüsel tedaviler yapan “Kam” ya da “Baksı” denen şamanlardır. Diğeri ise “Otacı”, “Emci” ya da “Ata Sagun” adı verilen ilaç ya da diğer tıbbi maddelerle tedavi yöntemidir.

14. ve 17. yüzyıllar arası Avrupa ve İngiltere’de sağlık turizminin geliştiği bir dönem olarak kabul edilmektedir. Avrupa’da (İngiltere olduğu tahmin edilmektedir) sular kasabası olarak bilinen bir köy, 1326 yılında demir zengini sıcak su kaynaklarının keşfedilmesinden sonra bütün Avrupa’da ünlü olmuştur. Bu bölge başka ülkelerden gelen insanların akınına uğramaya başlamıştır. 16. yüzyılda kökünü Romalılardan alan “Salude Par Aqua” yani sudan gelen sağlık anlamına gelen “SPA”

kelimesinin ilk kez bu tarihlerde kullanıldığı da düşünülmektedir.

Bu bilgiler ışığında sağlık turizminin insanlığın var olmasından itibaren işleyen bir süreç olduğu sonucu elde edilmiştir.

2. TÜRKİYE’DE SAĞLIK TURİZMİ

2.1. Türkiye’de Turizm

1980 yılı sonrası Türkiye’de turizm genel olarak ekonomiye endeksli ve paralel bir biçimde gelişme göstermektedir. Son 10 yıldaki ülkemize gelen turist sayısı ve turizm gelirini incelediğimizde önemli artışların olduğu görülmektedir. Bu artışlar ekonominin büyümesine sebep olmuştur (Sağlık Turizmi El Kitabı 2012: 21). 2001 yılı sonrası Rusya’dan gelen turist sayısındaki artışlar dikkat çekmektedir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre son 10 yılda ülkemize gelen toplam turist sayısında 2,5 kat artış kaydedilmiştir. Türkiye’de yabancı turistlerin en çok ziyaret ettiği üç il ise sırasıyla İstanbul, Antalya ve Muğla’dır. 2013 yılı Ocak-Aralık dönemlerinde Antalya’ya 11 milyon 120 bin 730 turistle birinci sırayı korurken, İstanbul 10 milyon 486 bin 297 ikinci olmuştur. Muğla’yı ise 3 milyon 62 bin 689 kişi ziyaret etmiştir (Incoming Turizm Raporu, 2013). Türkiye’de turizm sektörü oluşturduğu istihdam ve gelir açısından her geçen gün gelişme göstermektedir.

2.2. Sağlık Turizmi

Türkiye’de sağlık turizmi sektörü yerli ve yabancı hastaların rahatlığını sağlamak amacıyla tıbbi ve alternatif imkanları

sunmayı hedeflemekte ve hızla gelişme gösteren sektörler arasındadır. Ekonomi açısından gelişmiş Avrupa ülkelerinde refah seviyesinin yüksek olması sağlık hizmetleri giderlerini de doğrudan etkilemektedir. Bu ülkelerdeki yaşlı nüfus artışı, sağlık harcamaları ve sağlık ihtiyaçları payında artışlar oluşturmaktadır. Bu sıkıntıları aşmak için gelişmiş ülkeler daha kaliteli, ekonomik ve ucuz hizmet alabilmek için alternatif ve yakın ülkelere paket program anlaşmaları yaparak sağlık hizmetlerini daha düşük maliyetlerle almak istemektedirler (Balay, 2013: 68,82). Türkiye ise sunduğu hizmet kalitesi, coğrafi yakınlık ve hizmet sektörünün diğer ülkelere kıyasla daha düşük maliyetli olmasından dolayı son yıllarda en çok tercih edilen ülkelerin başında gelmektedir. Yine Türkiye sadece sağlık hizmeti vermekle kalmayıp bunun yanında diğer alternatif turizm imkânlarından da yararlanılması bakımından önemli ülkedir.

Dünya genelinde sağlık turizmi alanında gelişmeler ve ilerlemeler artmaktadır. Son zamanlarda sağlık turizmi sektörü büyük bir pazar oluşturması ve her ülke kendi çapında bu pazardan pay almak istemeleridir. Fakat turistler sağlık turizminin yanı sıra diğer turizm imkanlarından da faydalanmak istemektedirler. 2012 yılı T. C. Sağlık Bakanlığı Medikal Turizmi Değerlendirme Raporuna göre; sağlık hizmetlerinden faydalanmak isteyen turistlerin tercih etmesinde aşağıdaki faktörlerin etkili olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bunlar:

- Ucuz hizmet.
- Dünya standardında kalite.

- Kişiyi özel hizmet.
- Zengin kültürel miras.
- Kısa bekleme süresi.

Türkiye'ye sağlık amacıyla gelen turistlerin sadece gelişmiş ülkelerden olmayıp; az gelişmiş ve geri kalmış ülkelere de olduğu bir gerçektir. Sebebi ise az gelişmiş ve geri kalmış ülkelere sağlık hizmetlerinin ve sağlık personelinin yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Amerika ve Avrupa gibi gelişmiş ülkelere ise yaşlı nüfusun hayli fazla olması ve sağlık hizmetleri maliyetinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

2000'li yıllardan sonra Türkiye'de sağlık turizmi alanında kamu ve özel sektör yatırımları artmıştır. Amaç olarak hem yurt içi ve yurt dışı taleplere cevap vermek hem de sağlık turizmi getirilerinden yararlanmak maksadıyla yurdun dört bir tarafında sağlık merkezleri kurulmuştur. Şu bir gerçektir ki Türkiye'nin bulunduğu konum itibarıyla sağlık turizminin gelişmesine elverişlidir. Son çeyrek asırda tıp fakültesi ve sağlık okulların sayısında artışlar olmuş, sektörde istihdam edilebilecek nitelikli elemanlar yetişmiştir. Ayrıca Sağlık Bakanlığı bünyesinde "Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı" kurulmuş olup, sağlık turizminin gelişmesi için çeşitli ulusal düzeyde plan ve projeler yapması beklenmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı "Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Taslak Raporu'na" medikal turizminin önemi ve öncelikli alanlardan biri olarak tanımlanmıştır (Balay, 2013: 67).

Türkiye son 20 yılda sağlık ve medikal turizm alanlarında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu sektörde ileri olan Hindistan, Malezya, Tayland ve Macaristan ile rekabet edecek seviyeye gelmiştir. Türkiye gelişen hastane, artan sağlık personeliyle ve kalitede uluslararası standartları yakalayan tesis sayılarıyla sağlık turizmi alanında büyük yarışa hazır olduğunu söylemek mümkündür.

2.3. Türkiye’de Sağlık Turizmi Pazarı

Türkiye’nin dünya sağlık turizmi pazarında küçük bir pay almaktadır. En önemli pazar kaynaklarını başta Avrupa’da yaşayan ve çalışan gurbetçiler, Avrupa ülkeleri, Rusya, Sovyetler Birliği’nden ayrılan Cumhuriyetler ve Orta Doğu ülkeleri oluşturmaktadır. Türk turizmi 1980 yılından sonra önemli mesafeler almaya başlamıştır. Avrupa kıtasından gelen turistlerin çoğunluğunu Almanlar ve İngilizler oluşturmaktadır. Son yıllarda Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ziyaretçilerindeki artışıyla Türkiye’nin en büyük üç pazarını oluşturmaktadır. Bu üç ülke ve grubu, Türkiye turizminin yaklaşık yüzde 50’sini oluşturmaktadır.

Türkiye’de sağlık turizmi 3 ana başlık altında sunulmaktadır. Bunlar³;

- a- Termal turizm ve SPA–Wellness.
- b- Yaşlı ve engelli turizmi.
- c- Medikal turizm.

Yurt dışından gelen talebe göre, yaşlı bakımı ve termal turizm konusunda ilk sırayı Danimarka, Norveç ve İsveç almaktadır. Medikal (tıbbi) tedaviler için ise en fazla İngiltere ve Hollanda vatandaşları ilk sıraları oluşturmaktadır. Orta Doğu ülkelerden gelenler ise daha çok termal tesisler ve SPA tedavisi için kaplıca merkezlerini tercih etmektedirler. Kaliteli ve ucuz hizmetlerin sunulması Türkiye’nin tercih edilmesinde en büyük etkidir. Tedavi maksadıyla gelen yabancı ziyaretçiler aynı zamanda tatil yapma ve dinlenme imkanını da bulabilmektedir.

2.4. Türkiye’de Alternatif Turizm Çeşitleri

Turizm denince sadece deniz, kum, plaj, turistik otel ve pansiyon akla gelmemelidir. Türkiye, bulunduğu konum itibarıyla zengin kaplıcalara, endemik bitki çeşitlerine, birçok flora ve faunalara, yüksek dağlara, çeşitli av ve kuş türlerine, üç semavî dinin ibadet yerlerine ve zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Bunlar; sağlık turizmi, yayla turizmi, av turizmi, yat turizmi, hava sporları turizmi, akarsu turizmi, kuş gözlemciliği turizmi, kış sporları turizmi, dağcılık ve mağaracılık turizmi, botanik turizmi ve inanç turizmi gibi alternatif turizm çeşitlerini oluşturmaktadır. Günümüzde sağlık turizminin popülerliği artmaktadır. Sanayileşmenin de etkisiyle kirlenen ve yaşlanan dünyamızda sağlık ve alternatif tedavi şekilleri bir kez daha önem arz etmektedir. Sağlık turizmi tedavi amaçlı

³http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/10558/saglik_turizmi.html/ -

kaplıca, şifalı su, şifalı çamur ve diğer sağlık merkezlerine seyahat eden insanların fiziksel ve estetik amaçlı tedavilerine olanak sağlayan bir turizm çeşididir. Ülkemiz kaplıca ve şifalı sular bakımından oldukça zengin potansiyele sahiptir. Sağlık turizminin başında da termal turizm yer almaktadır. Termal turizm denince su banyosu, içme, inhalasyon⁴, çamur banyosu ve çeşitli türdeki yöntemlerin yanı sıra fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz gibi destek tedavileri anlaşılmaktadır (Sağlık Turizm El Kitabı 2012: 21, 22, 115).

3. RUSYALI ZİYARETÇİLER

Rusya Federasyonu, sağlık turizmi açısından Türkiye'nin en önemli hedef ülkeleri arasında yer almaktadır. Birçok Rusya vatandaşı sağlık ve alternatif tıp turizminden faydalanmak amacıyla Almanya ve Macaristan'a seyahatler tertip etmektedir. Türkiye'yi, bulunduğu ılıman iklim konumu Almanya ve Macaristan'a göre daha cazip hale getirmektedir. Türkiye, yenilenen turizm altyapısı, termal tesis, tedavi hizmetleri ve turizm çeşitliliği açısından Avrupa ülkelerine göre daha uygun turizm hizmeti arz etmektedir. 2014

Tablo No: 3. Yıllara göre Rusya'dan Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı.¹

Yıl	Türkiye'ye Gelen Toplam Yabancı Sayısı	Rusya'dan Gelenlerin sayısı	Rusya'nın Oranı (%)
2005	21.124.886	1.864.682	8,83
2006	19.819.833	1.853.442	9,35
2007	23.340.911	2.465.336	10,60
2008	26.336.677	2.879.278	10,90
2009	27.077.114	2.694.733	9,95
2010	28.632.204	3.107.043	10,85
2011	31.456.076	3.468.214	11,03

⁴Inhalasyon: Termomineral su zerrecikleri ile yapılan soluma uygulamalarıdır.

yılı verilerine göre Rusya'dan sadece sağlık amacıyla gelen ziyaretçi sayısı 48607'dir. Bu rakamın ilerleyen yıllarda artması beklenmektedir.

Türkiye'yi ziyaret eden Rusyalı ziyaretçilerin oranı toplam turist sayısı içindeki payı yüzde 10 civarındadır. 2005 yılı sonrası Rusyalı turist sayılarında sürekli artışlar olmuştur. Turizm sektöründeki gelişmeler iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve işbirliğiyle yakından ilgilidir. Sürekli artan Rusyalı ziyaretçi sayısı 24 Kasım 2015 yılında iki ülke arasında yaşanan uçak krizi ve birtakım siyasi anlaşmazlıktan olumsuz yönde etkilenmiştir. Böyle siyasi ve benzeri krizler turizm sektörü üzerindeki her zaman etki oluşturmaktadır. Bundan dolayı da 2016 yılında Türkiye'ye gelen Rusyalı turist sayısı son yılların en düşük seviyesine gerilemiştir

¹<http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,15229/turizm-istatistikleri.html>. (27.07.2014).

2012	31.782.832	3.599.925	11,33
2013	34.910.098	4.269.306	12,40
2014	36.837.900	4.479.049	12,16
2015	36.244.632	3.649.003	10,07
2016	25.352.213	866.256	3,42

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri

Tabloda görüldüğü gibi 2013 yılının Ocak-Aralık döneminde ülkemize gelen yabancı turist sayısının bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9.84 oranında artış göstererek 34 milyon 910 bin kişiye ulaştığı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından teyit edilmiştir. Rusya Federasyonu'nun

oranı ise yüzde 12.40'a yükselmiştir. Bulunduğu bölge ve sunduğu hizmet açısından turizm sektöründe Türkiye'nin bir marka olduğu söylenebilir. 2014 yılı verilerine göre Türk turizmi zirve yaparak dünyada 6. turizm destinasyonu haline gelmiştir.

Tablo No: 4 Yıllara göre Türkiye'ye gelen toplam turist sayısının BDT ülkeleri ile karşılaştırılması

BDT Ülkeleri	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Rusya Federasyonu	3.468.214	3.599.925	4.269.306	4.479.049	3.649.003	866.256
Ukrayna	602.404	634.663	756.187	657.051	706.551	1.045.043
Beyaz Rusya	123.607	138.007	200.659	223.975	204.355	113.793
Moldova	101.124	108.032	111.915	132.338	149.800	140.117
Gürcistan	1.152.661	1.404.882	1.769.447	1.755.289	1.911.832	2.206.266
Ermenistan	72.393	70.956	73.360	67.198	48.522	39.063
Azerbaycan	578.685	593.238	630.754	657.684	602.488	606.223
Kazakistan	315.907	380.046	425.773	437.684	423.744	240.188
Türkmenistan	137.476	135.168	148.709	180.395	174.330	165.762
Özbekistan	85.011	105.976	129.292	143.354	143.331	134.330
Tacikistan	16.822	22.351	27.174	34.678	31.917	24.768
Kırgızistan	41.197	42.866	64.905	81.941	88.369	88.877
BDT Toplam	6.695.501	7.236.582	8.607.486	8.850.923	8.134.242	5.670.686
Türkiye'ye Gelen Genel Toplam	31.456.076	31.782.632	34.910.098	36.837.900	36.244.632	25.352.213
BDT / Genel (%) olarak)	21,29	22,77	24,66	24,03	22,44	22,37

Kaynak: TÜİK, TURSAB

3.1. Rusya İle Krizin Turizm Sektörüne Olan Etkisi

TÜİK verilerine göre, 2015 yılı Türkiye'nin turizm gelirinin 2014 yılına göre 34 milyar 305 milyon dolardan 31 milyar 464 milyon dolara gerilediği görülmektedir. Turizm gelirindeki düşüş oranı genel olarak yüzde 8.3 oranında gerçekleşmiştir. 24 Kasım uçak kriziyle Rusya'nın flaş karar alması Türkiye turizminin 2015 yılı son çeyreğinin son ayını olumsuz yönde etkilemiştir (TÜİK). 2015 yılı sonu (Kasım ve Aralık ayları) Rusya'dan ve Rusya yanlısı ülkelere gelen turist sayılarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Rusya ile uçak krizi ve hızlanan Suriye'deki savaş nedeniyle 2015 yılı son çeyreğindeki turizm geliri bir önceki yıla göre yüzde 14,3 oranında düşüş göstererek 6.57 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. 2016 yılında Rusya Federasyonu ile Türkiye arası ilişkiler taban yapmıştır. Özellikle turizm sektörü aşırı derecede etkilenmiştir. 2014 yılında Türkiye'yi yaklaşık 4,5 milyon Rusya Federasyonu vatandaşı ziyaret ederken, bu rakam 2016 yılı sonu itibarıyla 866 bine gerilemiştir.

2016 yılı eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen ziyaretçi sayıları incelendiğinde Rusya Federasyonu ve dostu ülkelere azalmalar yaşanırken, Rusya Federasyonu ile sorunlu ülkelere gelen ziyaretçi sayılarında ise artışların olduğu görülmektedir.

2014 yılı, Türkiye'ye gelen yabancı ülkede ikamet eden turist sayısı ve turizm geliri bakımından son yılların en yüksek seviyesini

oluşturmaktadır. 2014 yılında dış ülkede ikamet eden, yabancı ziyaretçi sayısı 35 milyon 850 bin iken, bu rakam 2015 yılında 35 milyon 590 bine gerilemiştir. Bu gerilemede Suriye'deki savaşın büyük payı olduğu gibi, 2016 yılı düşüşlerinde de Rusya uçak krizinin etkili olmuştur.

Rusya Federasyonu'ndan gelen turist sayısı ise yaklaşık olarak 4,5 milyon ile toplam yabancı turist sayısının yüzde 12.5'ini oluşturmaktadır. Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısında Ruslar ikinci sırada yer almaktadır. Ortalama her bir turist 2014 verilerine göre 828 dolar bıraktığına göre, Rus turistlerin ülkemize bıraktığı toplam döviz miktarı 4 milyar dolara yaklaşmaktadır. Toplam turizm gelirini 27,8 milyar olduğu dikkate alındığında Rusların ülkemize bıraktığı döviz miktarı genel toplamın yüzde 13'üne tekabül etmektedir¹. 2014 yılı verilerine göre Rusya ve eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelere gelen turist sayısı ise 9 milyona yaklaşmaktadır. Rusya'nın turizm ambargosu dolayısıyla eski Sovyet ülkelerinden gelen turist sayılarının düşmesi muhtemeldir.

Çalışma neticesinde Türkiye'nin çeşitli alternatif turizm imkanları sunduğu, Rusya pazarının oldukça büyük bir pazar olduğu, siyasi ve ikili ilişkilerin turizm sektöründe olumlu ve olumsuz etkiler oluşturduğu karşımıza çıkmaktadır.

¹www.mahfiegilmez.com/2015/11/rusya-krizinin-etkileri.html (erişim tarihi yazılmalı)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık turizminin insanlığın var olması kadar eski tarihlere dayandığını söylemek mümkündür. M. Ö. ilk sağlık turizminden Akdeniz çevresinden yararlanıldığı karşımıza çıkmaktadır. Türkiye de bu bölgede yer almasından dolayı sağlık turizminde potansiyel biri olma yolundadır.

Bulunduğu konum olarak Türkiye'nin sağlık turizmi açısından elverişli olması, verilen hizmetlerin ucuz ve kaliteli olması, özel ve kamu kurum sayılarındaki artışlar gibi nedenler çok sayıda turisti ülkemize çekmektedir. Türkiye'nin medikal ve termal turizmde kaliteli hizmet vermesi ve önemli miktarda gelir sağlaması dünyada sağlık turizmi açısından önemli bir düzeye ulaştığı söylenebilir (Özer ve Songur, 2012: 78).

Türkiye, günümüzde turizm sektöründe dünyada altıncı sırada yer almaktadır. Fakat sağlık turizminde istenilen seviyeye henüz ulaşmış değildir. Sağlık turizminde daha iyi seviyelere gelebilmesi için uygun politika ve stratejiler belirlemesi gerekmektedir. Bu politika ve stratejiler; Sağlık Bakanlığı, Turizm ve Kültür Bakanlığı ve özel turizm işletmecileri ortaklaşa hareket ederek gerçekleştirilebilir.

Türkiye medikal ve sağlık turizminde marka ülke imajını en kısa sürede kurmalıdır. En azından yurt dışındaki gurbetçileri, Türk akraba toplulukları ve yakın coğrafya vatandaşlarını yoğunlaşarak çekmesini bilmelidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yakın coğrafyaya ve akraba ülkelere daha tanıtıcı yayın faaliyetleri içinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKTOB, (2014). Turizm Sektörünün Yapısı, Büyüklüğü ve Ekonomiye Katkısı, *Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği Raporu*, 2014
- BAKA, (2013), Sağlık Turizmi Sektör Raporu, BATI AKDENİZ KALKINMA AJANSI, Mayıs, 2013
- BARCA, M. – AKDEVE, E. – GEDİK BALAY, İ. (2013), Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5/3 (2013) 64-92
- DEMİRCİ, S. (2012), Türkiye’de Sağlık Turizmi Sektörü, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2011 - 39
- EDİNSEL, S. ve ADIGÜZEL, O. (2014), Türkiye’nin Sağlık Turizmi Açısından Son Beş Yıldaki Dünya Ülkeleri İçindeki Konumu ve Gelişmeleri, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2014, Cilt 4, Sayı 2, ss.167-190
- http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/-10558/saglik_turizmi.html/ (Erişim Tarihi: 11.09.2017)
- İGEME, Sağlık Turizminin Gelişimi, <https://www.igeme.com.tr/saglik-turizminin-gelisimi/>
- Incoming Turizm Raporu, 2013
- KARATAŞ, M. ve BABÜR, S. (2013), **Gelişen Dünya’da Turizm Sektörünün Yeri**, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 15 (25): 15-24, 2013
- ÖZER, Ö. SONGUR, C. (2012), “Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 4 Sayı: 7 2012 Güz

Sağlık Bakanlığı (2011), Medikal Turizm Araştırması, <http://www.saglik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 18.09.2017)

Sağlık Bakanlığı (2011), Sağlık Turizm El Kitabı 2012 <http://www.saglik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 18.09.2017)

Sağlık Bakanlığı (2012), Türkiye Medikal Turizmi Değerlendirme Raporu, <http://www.saglik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 25.09.2017)

Sağlık Turizmi Şehirleri - Health Tourism www.turkey-healthtourism.com/SAGLIK-TURIZMI-SEHIRLERI_c_d_39.htm

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI, (2012). Sağlık Turizmi El Kitabı, Ankara, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü

TÜİK. (2015). Türkiye Turizm Geliri.

TÜİK, Turizm Geliri ve Kişi Başı Ortalama Harcama, 2003 – 2016

TÜİK, Turizm Geliri ve Kişi Başı Ortalama Harcama, 2003 – 2016

UNWTO (2012) Turizm verileri

UNWTO Yıllık Raporu. (2015). UNWTO Tourism Highlights. <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>

www.health-tourism.com/medical-tourism/history (Erişim Tarihi: 15.09.2017)

www.saglik.gov.tr/saglikturizmi (Erişim Tarihi: 11.09.2017)

www.saglikturizmi.gov.tr (Erişim Tarihi: 11.09.2017)

The Role of Agricultural Support Policies on Economic Growth: 1981-2016 Turkey Example

Ress. Asst. Özge ERSEZER

Yüzüncü Yıl University, E-mail: ozgeersezer@yyu.edu.tr

Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics

Ress. Asst. Mustafa TORUSDAĞ

Yüzüncü Yıl University, E-mail: mustafatorusdag@yyu.edu.tr

Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics

Abstract

The importance of the agricultural sector, which plays an important role in the development of countries and societies, is increasingly influenced by the globalizing economic system, increasingly competitive environments and rapidly changing market conditions. Turkey, because of its geopolitical position is bigger for agriculture. Agriculture is an important sector for all countries to meet the production of our basic needs. For this reason, agricultural policies and agricultural support are important in every period. Supporting policies are being developed to ensure sustainability in agriculture and balanced growth in each area, not only to determine the amount of production, but also to the common agricultural policies created in this context. Various agricultural support policies have been implemented in Turkey in order to increase production in some periods and sometimes to reduce the production surplus and stabilize production. The purpose of this study is to examine the impact of agricultural support policies implemented in Turkey over economic growth for the period 1981-2016.

Keywords: Economic Growth, Agricultural Supports, Agricultural Policies.

Introduction

The agricultural sector is characterized by its independence from the country's economies, as well as its leading role in the development of national economies, without distinction between developed and developing countries. In addition to the ability of the growing population to meet the nutritional needs, in

addition to being a source of raw materials for non-agricultural sectors, it is also one of the basic tools of economic development. Contribution of agriculture to economic growth is possible with rapid and continuous development in agriculture, that is to say, with support to the agricultural sector. Agriculture is a sector in every country that is supported by agricultural policies appropriate to the

economic structure of the country's economy. The policies that are being implemented in the agricultural sector are the establishment of a sustainable agriculture sector as well as the effective use of economic resources. After the 1990s, changes in support policies towards the agricultural sector have been misunderstood (Terin et al., 2013: 42).

The agricultural sector, which is one of the sectors that make up the field of economy of the country, which methods will meet the basic needs of the economic individuals with the contribution of the country's population to meet the nutritional needs, national income and employment contribution, raw material and capital to the industrial sector, indirect and direct exports, and sustainability through economic knowledge. The agricultural sector, which has no place in the world, is important in the country's economy, regardless of the level of development of the country, in terms of raw material and meeting the nutritional needs of the people. The share of the agricultural sector in the country's economy is measured by the added value concept. The added value, agricultural output (yield) obtained according to agricultural activities constitute employment concepts (Doğan et al., 2015: 30, 31).

Agricultural support policy instruments come from regulatory arrangements such as input support, credit support, education, publishing and R & D services and land reform. In Turkey, with the İzmir Economy Congress (1923) the agriculture sector and agriculture policies have been discussed; the problems of the agriculture sector have been examined from a deeper perspective. The aim of the

agricultural support policies of the countries is to increase the income level of the agricultural sector, to increase production and prices, to increase productivity and quality in agriculture, to balanced use of natural resources and to rural development (Korkmaz, 2015: 17, 19).

"Through agricultural subsidies, the state is intervening in the economy and is supporting them through price policy. While the support policies of the government in the agriculture sector in Turkey have been receiving support subsidies by determining the base price for many years, compensation for the incentive to encourage the transition to alternative products by restricting the planting areas in the input products, low interest loans, incentive premium payments, animal husbandry incentives, payments and subsidies were supported by the agricultural sector "(Korkmaz, 2015, 80).

I. Agricultural Support and Development Relation (Growth in agriculture—an important driver of poverty reduction)

The agricultural sector is closely related to rural areas and rural development in terms of its basic qualities. Developments in the agricultural sector and agricultural support policies affect rural areas in their entirety, including non-agricultural sectors (Çomaktekin, 2009; 42, Korkmaz:2015: 163).

In developing countries, agriculture is an important contributor to the reduction of

poverty and economic growth as an economic sector. The effect of agriculture on poverty reduction depends on two factors. First of all, it is the direct effect of the growth on the agricultural sector and the income level of those employed in this sector. Most poor people have a marginal commitment to employment in agriculture and growth in the sector will provide them with more important and / or better paid employment. Second, the extent to which the poor benefit from agricultural growth is dependent on the rate and proportion of agricultural participation (Grewal, Grunfeld and Sheehan, 2012: 10).

II. Agricultural Support Policies

The economic depression of 1920-1930 reminds us of the importance of protectionist policies in Turkey, as it is in the whole world, depending on the serious drops in prices of agricultural products (Yalçinkaya et al., 2006: 103, Korkmaz, 2015: 76).

Agricultural support policies in Turkey, (Yalçinkaya et al., 2006: 103, Korkmaz, 2015: 79, 80): It is aimed that the most suitable production structure for the country needs is applied and the producers are protected through access to the best income holders and thus the contribution of agriculture to the economy of the country.

Various agricultural policies and agricultural policy instruments have been used since the declaration of the Republic in Turkey and since 1963, the beginning of the planned period. In this period, the agriculture support

policies in Turkey were regulated by five-year plans and annual programs, maintained for many years with agricultural support purchases. After 1980, the backlog of support purchases has been brought to a significant extent (Tan, 2015: 266).

With agricultural support policies (Yavuz et al., 2016: 1, 2);

- Providing adequate and safe food supply,
- Increasing quality and productivity in production,
- Stabilization of producer income and improvement of living standards,
- Development and directing of production in line with domestic and external demand in line with market conditions,
- To develop exports and to adapt to the multilateral world trade system,
- The provision and protection of economic and social balances in the society,
- It is aimed to contribute to environmental management and quality by creating balanced and environmentally compatible infrastructures aiming to protect natural resources.

In the agricultural sector, the importance of agricultural support is high, as the production process is long, productivity is low, capital accumulation is inadequate and investments are low (Aktaş et al., 2013: 57).

Tablo 1. Tarımsal desteklerin Destekleme Konusuna ve Yıllara Göre Dağılımı

Destek Konusu (Milyon TL)	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Alan Bazlı Destekler ve DGD	2.444	2.661	1.953	1.859	2.167	2.406
Fark Ödemesi	350	1.290	1.647	2.071	2.379	2.691
Hayvancılık destekleri	250	679	1.330	1.193	2.216	2.589
Tarım Reformu Projesi ile İlgili Destekler	1	2	34	0	0	0
Tarım Sigortası	0	2	55	81	263	357
Telafi Edici Ödemeler	4	73	80	77	99	123
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	0	37	93	124	194	274
Kırsal Kalkınma Amaçlı	0	0	109	284	196	313
Kırsal Kalkınma Kurumu (IPARD)	0	0	0	0	39	303
Kuraklık Desteği	0	0	549	0	0	0
Don Afeti	0	0	0	128	0	0
GENEL TOPLAM	3.049	4.744	5.851	5.881	7.635	9.056

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Verileri (2014-2015), Tan, 2015: 268.

Table1 illustrates the implementation of the framework using the example of investment support. The last section discusses these linkages for each policy area, and suggests a number of questions and associated indicators or sources of information that could help identify policy incentives and disincentives and assess policy outcomes.

Figure 1. Policy drivers of innovation, productivity and sustainability in the agriculture and agri-food sector

Resource: Natural capital has become the standard term to define the “natural assets in their role of providing natural resource inputs and environmental services for economic production” (OECD, 2015), page: 5.

Agricultural support policies are determined in different forms in each country and are determined by taking into account the current economic conditions of the implementing country. The general economic policies and political structures of the countries are the main determinants (Sakarya, Özmen, Özmen, 2007: 13, Orhan, 1999: 42). The agricultural support policies have been determined by the OECD as follows (OECD, 1996):

“Ensuring a fair and adequate living standard for the producers, ensuring a certain stability by preventing fluctuations in the income of the agricultural sector, ensuring a certain stability in the prices of the domestic agricultural products, minimizing the impact of agricultural crises from abroad on the minimum level, protecting the rural sector to a certain standard of living, the minimum level of retention, the promotion and protection of family business, the sensitivity to environmental problems, the guarantee of reliable regular and sufficient

product supply for consumers, the determination of a price that consumers will not have difficulty with”.

Table 2. Agricultural Policy Tools

Market Price Support	Farmer Price Support
	Price Premiums
	Import quotas, voluntary export restrictions
	Tariffs / Import Taxes
	Export Fees / Loans
	Self-sustaining Programs
	Supply interventions (production / planting quotas)
	Monopoly Organizations (Marketing lords, import control organizations)
Direct Income Support	Direct Payments (natural disaster payments, damage payments, unit area or pay per animal, storage allowances, etc.)
	Covering damages for embargo
	Taxes from producers (negative support)
In direct Income Support	Capital Donations (donations, grants)
	Premium Loan (interest subsidies)
	Input Subsidies (fertilizer, medicine, irrigation, seed, transportation etc.)
	Insurance
	Storage
Other Support	Agricultural research, education and publication
	Inspection, inspection services
	Measures to improve rationalization and agricultural structures
	Processing and marketing, Transportation privileges
	Taxation Privileges
	Regional and national measures

Resource: Şakir Sakarya, Fatma Özmen, H. İbrahim Özmen, "A Survey on Direct Income Support as a Support for Agriculture Financing in Local Development (Sındığı District)", Selçuk University Karaman İ.İ.BFDergisi Local Economies Special Issue, 2007, 15.

When the policies of agricultural subsidies applied to encourage the production and the production continuity of the producers are examined, the agricultural subsidies are classified into four groups: market price support, indirect income support, direct income support, and other support (Boz, 2003, pp 252, Çakmak et al., 1999, pp. 67-72, Aktaş et al., 2015: 58, 59).

Market Price Support: Even though the free price formation in the economy increases the price paid by the consumers in general (causing the state to intervene in the market), the price and the measures taken with the purpose of protecting producers and consumers (base and ceiling price) are applied. The prices are influenced by the market price support in two ways, they effect on the supply and demand factors which constitute the price (non-price intervention) and also by directly affecting the price of the product or input (intervention of prices) (Aktaş et al., 2015: 58, 59). The storage supports that are applied to the producers are also included in the price supports (Kamacı, 2006: 76, Korkmaz, 2015: 159).

The market price support system, applied in developing countries such as Turkey, the number of products purchased, the purchase price levels, and the timing of opening prices remain uncertain. In this case, low prices lead to imbalances in producer incomes (Sayın, 2003, p 19, Aktaş et al., 2015: 58, 59).

The market price support system applied in developing countries such as Turkey, the number of products purchased, the purchase

purchase price levels, and the timing of opening prices remain uncertain. In this case, low prices lead to imbalances in producer incomes (Sayın, 2003, p 19, Aktaş et al., 2015: 58, 59).

Direct income support (DIS); the main purpose is the system of income payment made by the government to the producers in order to contribute to the producers and producers applied in the countries where the poor farmers are providing assistance in the countries with the excess production. It is aimed to provide various credit facilities to the producers. The producer consists of practices that increase the incomes by raising the incomes (Aktaş et al., 2015: 58, 59). Farmers who meet the conditions set by the Council of Europe in order to determine how much to produce and to avoid excess production are unrequited payments without direct intervention in the operation of the market (Kamacı, 2006: 77, Korkmaz, 2015: 159).

Indirect Income Support: Tax incentives such as fertilizer, medicine, irrigation, seed, transportation, energy and insurance and landfill subsidies for crop production, as well as subsidies such as tax reduction, state subsidies, interest support and deletion of debt interest. The objective consists of measures to reduce production costs. Supporting input support produces a temporary solution, since it helps to keep the price of the product on the market much lower than the unit cost of improving agriculture (Aktaş et al., 2015: 58, 59).

Other Supports: Exports of certain agricultural products and processed products

are exported in certain amounts. Agriculture basin supports include measures that have a cost-reducing effect on agriculture in the long run, such as research, inspection, control and rationalization services, disease and harm

prevention services, infrastructure services and agricultural education and publishing, but which are not directly affected by the producers (Aktaş et al., 2015 : 58,59).

Table 3. Agricultural Policy Instruments in Turkey

Support base prices	Target price difference payment	Incentive premium
Import / export restrictions	Import / export tax	Export subsidy
Export / import monies	Early dismissal incentive premium	Production incentive premium
Advance payment	Trust deposit system	Public housing fund
Plant area limitations	Production control	Production restriction compensation
Natural disaster benefits	Product replacement payments	Support / base prices
Target price difference payment	Incentive premium	Import / export restrictions
Export subsidy	Import / export tax	Issuance / import monopolies
Early dismissal incentive premium	Production incentive premium	Advance payment
Escrow system	Public housing fund	Planting areas restrictions
Early dismissal incentive premium	Production incentive premium	Advance payment
Product replacement payments		

Resource: Şakir Sakarya, Fatma Özmen, H. İbrahim Özmen, "A Survey on Direct Income Support as a Support for Agriculture Financing in Local Development (Sındığı District)", Selçuk University Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Local Economies Special Issue, 2007, 15.

III. Literature Review

Author	Countries/Period	Method	Results
Şahinöz, Çagatay, Teoman (2007)	Turkey (2004)	Welfare analysis	It has been anticipated that the differential payment support can be used as an alternative support model in terms of maintaining consistency in production by creating stability in terms of prices and producer incomes, provided that the cost and profitability calculation is well done.
Ahearn, Yee (2002)	U.S. (1990-1996)	OLS, Simultaneous equation model	It is concluded that government policies on investment in productivity (public research, expansion and investments in roads and commodity programs) are positive and significant. Evidence is provided that government intervention, including direct payments to commodity programs, also affects the structure and dimensions. It is also concluded that there is a synergy between productivity and farm structure.
Yapar (2005)	Turkey (2000-2001)	Direct Income Support System	The main objective of the DGD system is poor farmers' aid and it is applied in countries where production surplus is living. There is no production surplus problem in Turkey. If the objective of bringing Turkey's DGD system is to aid farmers and this intention is really fully implemented, this will bring more burden to the public and consumers. If a goal such as farming is not achieved, there is no need to implement such a system. Although the financing constraint of Turkey is left aside, the conditions necessary for the implementation of the DIS are not realized.
Subaşı, Ören (2013)	Turkey (1990-2010)	Agricultural research and development policy, total factor productivity, Granger causality test	A one-way causality relationship between agricultural R & D spending and agricultural R & D expenditures has been identified between total factor productivity and agricultural R & D expenditures, which are used as a basic indicator in evaluating the growth efforts of countries.

Erdal, Erdal (2008)	Turkey (1980-2006)	Causality Test	While there is no causality relationship between production areas and premium payments in cotton, sunflower and soy products, there is a one-way relationship between canola production area and premium payment, and a two-way relationship between corn production area and premium payment. There is also a unidirectional causality relationship between product prices and production areas in sunflower, soybean, canola and aspiration production areas and product prices. In soybean and canola products, there is a one-way causality relationship between premium payments and product prices bidirectional, sunflower product premium payment and price.
Çelik (2000)	Turkey (1963-1992)	Regression Analyze	Agricultural development seems to be largely dependent on capital utilization. In this period, an average increase of 2.5 percent is provided in gross value of crop production. In the same way, the average value of gross livestock production increased by 4.2 percent on average.
Terin, Aksoy, Güler (2013)	Türkiye (1990-2012)	Regression Analyze	While total fixed investment, agricultural subsidies and agricultural share in GDP affected agriculture growth positively, it was determined that the number of population employed in agriculture had an adverse effect on agricultural growth.
Demirdöğen, Ören, Alemdar (2012)	Turkey	-	The support provided per agricultural population and employment in Turkey has lagged behind the development of agricultural production value with a slight increase in recent years. Nevertheless, 35-40% of agricultural incomes are provided by these supports, and there is a close relationship and parallelism between support and income. Such an important position of support for agricultural revenues, which directly concern about three quarters of the rural population, shows how agriculture policies can be effective in reducing rural poverty.
Chien, Sukprasert, Thaipakdee (2001)	Tailand (1961-2009)	Toda Yamamoto causality	Based on time series analyzes, a long-term relationship and size effect that has changed from agriculture to economic growth and vice versa has been determined. These findings, including the generalized variance decomposition, show that agriculture is consistently long-term in economic growth; economic development also encourages the growth of agriculture. As a result, policy makers

			should see agriculture as an important supporter of the economy.
Sanjuan-Lopez, Dawson (2010)	42 country	Panel cointegration model	If there is a long-term relationship, the export-supported growth hypothesis for GDP is supported by GDP's agricultural export elasticity 0.07, non-agricultural exports 0.13, and total exports Granger. There are structural differences in relation to the high income group. Balanced export policies are foreseen for the poorest countries, but for those with higher incomes higher economic growth is achieved than for non-agricultural exports.
Chidinma, Kemisola C. (2012)	Nigeria	OLS	Bulgular tarım sektörünün finans, yetersiz altyapı vb. gibi bazı sorunlarla hala karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çalışma, ülkenin ekonomik büyümesini sağlamak için yeterli hükümet harcaması yoluyla tarım sektörünü geliştirmesi zorunluluğunu getirdi. Çiftiği aydınlatmak, altyapıyı iyileştirmek ve sağlamak, bütçe tahsisinde sektöre öncelik vermek, hükümetin koyduğu diğer önlemlerin yanı sıra yeterli ve uygun uzatma hizmetlerini sunma ihtiyacı üzerinde duruyor.
Olaide, Akinlabi, Tijani (2012)	Nigeria (1970-2010)	OLS	The results show that there is a positive causal relationship between gross domestic product (GDP) and agricultural output in Nigeria. It is estimated that the agricultural sector contributed 34.4 per cent of the GDP change in Nigeria between 1970 and 2010. The agriculture sector was neglected in the oil exploding days of the 1970s. For the improvement of agriculture, the government should see that special incentives are given to farmers, that they provide adequate funding and provide infrastructure, such as good roads, piped water and electricity.
Obansa, Maduekwe (2013)	Nigeria	ADF- Granger causality, OLS	The results of the various models used indicate that there is a bi-directional causality between economic growth and agricultural financing; And there is a two-way causality between economic growth and agricultural growth. It also suggests that investment efficiency will be more financially financed by direct foreign private direct loans, capital, foreign direct investment and development stocks. In addition, the ratio of capital outflow financed by multilateral loans, local savings, Treasury bills, official development assistants, foreign direct investment and development stock would be more appropriate. It is advisable to maintain reliable macroeconomic policies that are investment-friendly; And the debt-equity swap option

			is needed for an economic growth driven by agriculture.
Fayçal, Moulay Ali (2016)	Algeria	Cointegration, ARDL	According to the results of the analysis, the agricultural production and the support of the producers showed that it positively affected the agricultural growth and negatively affected the economic growth in the long term. On the other hand, total agricultural support has a positive impact on agricultural production growth and economic growth in the long run, independently of production and producers' connection. Finally, the total support of the agricultural sector is more important than individual support for agricultural producers.
Verter, Bečvářová (2016)	Nigeria (1980-2012)	Granger causality	The results of the analysis show that there is an inverse relationship between the degree of openness of agriculture in the country and economic growth. Impact response function fluctuates and shocks appear from upward to downward economic growth in agricultural exports. The variance decomposition results also show that a shock for export of agricultural products could contribute to fluctuations in variation of economic growth in the long run. For Nigeria to enjoy a positive trade balance in agricultural trade, local processing industries should be encouraged and the importation of agricultural products that the country can handle cheaply should break. Undoubtedly, this measure can reduce the degree of extreme extremes in the country's food imports and increase the rate of agricultural production for self-sufficiency, exports and economic growth in the country.
Syed, Raza (2012)	Pakistan (1980-2010)	Regression Analyze	The results of the analysis indicate that the sub-sectors of agriculture are important for economic growth, not only in relation to forestry GDP. Another aim is to know the contribution of each subsector on the total agricultural amount. The result shows that the sum of agriculture and animal husbandry contributes 91% in the total agricultural sector; fisheries and forestry, which have a significant contribution to performance in this sector, make little contribution for many reasons; low investment intensity in this sector, inadequate infrastructure, uneducated and incompetent workforce.

Xuezhen, Shilei, Feng (2010)	China (1952-2007)		Analysis results show that there is always a positive relationship between agriculture and economic growth, and how agriculture contributes to economic growth. As a result, although the share of agriculture in GDP has decreased significantly over time, the contribution of agricultural growth has continued to rise with the removal of the price index and contributed to a significant market, foreign exchange factor (finance and labor), non-agricultural growth, economic growth continues to be an irreplaceable driving force; it is not compulsory for the economic growth to have a high GDP growth rate in the agricultural sector. China must have the power and power to enter the cultivation stage of agriculture. There is a need to increase agricultural incentives, encourage the transfer of rural labor, increase the level of consumption of rural residents, encourage exports and increase farmers' income, and thus the rapid and smooth development of the national economy.
Zortuk, Karacan (2016)	24 Transition Economies (1995-2015)	Panel Causality	Panel causality shows that from economic growth to homogeneous causality ranging from agricultural development to heterogeneous causality from agricultural development to economic growth.
Mohammed Alatawneh, V. Semos	Palestine (1994-2009)	VAR	VAR improving quality of service and banking restructuring could fully benefit the agricultural sector from the development of the trade and services sector and the existence of restrictions on credit markets could not prevent growth of agricultural production in Palestine.

IV. Data set and method

$$Model: GDP_t = \beta_1 + \beta_2 Agriculturesupport_t + \beta_3 Agriculturalvalueadded + \mu_t$$

Table 2. Augmented Dickey-Fuller (ADF Test)

Level Value				1st Difference Value			
Değişkenler	ADF-Test İstatistiği	Gecikme Uzunluğu	%1 Kritik Değer	Değişkenler	ADF-Test İstatistiği	Gecikme Uzunluğu	%1 Kritik Değer
Agr. Sup.	-5.334	4	-2.834 (%5)	ΔAgr. Sup.	-4.326	3	3.862
Agr. Val.	-0.645	4	-3.672	ΔAgr. Val.	-3.876	3	-3.452
Gdp	0.492	0	-3.640	ΔGdp	-6.147	0	-3.414

In Table 2, Agr. Value. and Gdp variables are stable at 1% significance in the first I(1) difference value. The Agr. Sup. variable is stable at the level value, 5% significance and first I(1) difference value. After determining that the variables are stationary with the applied unit root test, Johansen Juselius cointegration analysis and Maximum Eigen value and Trace (trace) statistics are used to determine whether there are long-term relationships between the variables. The Johansen cointegration test was undertaken to determine the number of delays that play an important role in the established VAR when investigating the long-run relationship between variables.

Table 3. Lag Length Criteria

Lag	Log L	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-486.098	NA	3648.998	24.96941	23.25784	29.04748
1	-208.356	206.6074	1.300784	23.07480	26.04012	20.94651
2	-242.0252	76.3034	1.326424	16.74469	24.42632	12.34680
3	-148.972	47.00038	0.246553	14.34137	23.98542	16.54575
4	7.681742	49.4786	0.006180	12.73489	18.65348	14.84073
5	8.641702*	53.4096*	0.038140*	16.73349*	14.65348*	17.80476*

In Table 3, the information criteria are examined as AIC, SIC and HQC, lag length is determined $p=5$.

In Table 3, according to based on the maximum likelihood method, the Johansen cointegration analysis is sensitive to the lag length. The delay length is determined as 5 according to the Akaike Information Criteria, Schwarz Information Criteria, and Hannan-Quinn Information Criteria, which provide the stability condition of the model

within the VAR model framework. In Table 4, there is no cointegrated vector between the variables if the trace statistic is greater than the critical value at the 5% significance level according to Johansen cointegration results, and the null hypothesis ($r = 0, r=1, r=2, r=3$) is rejected. In this case, there is three cointegrated vector among the variables ($r = 4$) hypothesis is accepted. According to this analyze conclusion, agriculture support, agricultural value added and GDP have a long-term coexistence relationship.

Table 4. Johansen Juselius Cointegration Tests

(Unrestricted Cointegration Rank Test-Trace)

Hypothesized	Eigenvalue	Trace Statistic	%5 critical value
None* (r=0)	0.741004	115.439	93.725
At most 1* (r=1)	0.784355	126.607	103.256
At most 2* (r=2)	0.63694	93.584	76.340
At most 3* (r=3)	0.516039	52.301	52.045
At most 4 (r=4)	0.360484	27.348	36.210
At most 5 (r=5)	0.253340	10.534	19.437
At most 6 (r=6)	0.001107	0.0329	3.3412

* Trace test indicates 4 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* Denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

Table 5. Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)

Hypothesized	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	%5 critical value
None* (r=0)	0.741006	84.732	46.586
At most 1* (r=1)	0.784355	53.568	41.119
At most 2* (r=2)	0.636494	34.184	34.162
At most 3 (r=3)	0.516039	24.842	32.726
At most 4 (r=4)	0.360484	17.493	23.256
At most 5 (r=5)	0.253340	12.406	16.547
At most 6 (r=6)	0.001107	0.0207	3.8314

* Max-eigenvalue test indicates 3 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* Denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

In Table 5, according to the Johansen cointegration test results, there is a cointegrated vector between the variables when the maximum eigenvalue statistic is greater than the critical value at the 5% significance level. The hypotheses $r = 0$, $r = 1$ and $r = 2$ are rejected. In this case, there is two cointegrated vector among the variables ($r = 3$) hypothesis is accepted. According to this analyze conclusion, agriculture support and agricultural value added and GDP have a long-

term coexistence relationship. Generally, there is no contradiction in trace statistic and maximum eigenvalue test, but the maximum eigenvalue statistic will be preferred as it gives more precise results when encountered (Tari, 2014). That is, there are two long-term cointegration relationships between agriculture support, agricultural value added and GDP variables have a long-term coexistence relationship.

Table 6. Granger Causality Test

Causality Direction	Obs.	F-Statistic	Prob.
1- Agr. Val Ad. → GDP	30	2.81741	0.0383**
2- Agr. Val. Ad. → Agr. Sup.	30	2.35457	0.0251**
3- Agr. Sup → GDP	30	2.95076	0.0425**
4- GDP → Agr. Val. Ad.	30	3.49891	0.0467**

* 1%, the level of significance

** 5%, the level of significance

According to Table 6, analysis results show that at a level of significance of 5%, we can reject null hypothesis that is we can not accept null hypothesis so, Agr.Val., Ad. → Agr.Sup. shows the uni direction of causality and Agr.Val Ad ↔ GDP shows two direction causality.

v. Conclusion and Discuss

The agricultural sector in our country has an important share in GNP. By the end of 1960s, while the agricultural sector had met nearly half of the GNP, the share of agriculture in the transition to the planned development period quickly fell. Although the share of agriculture in the country's economy drops to 8.1% at the end of 2013, this ratio still has a very high share compared to the

developed countries (Korkmaz, 2015: 168). Agricultural support policies implemented since the 1980s with the aim of ensuring sustainability in the agricultural sector and ensuring supply security in the agricultural sector.

According to the results of analyze agriculture support, agricultural value added and GDP variables are stable at 1% significance in the first

I(1) difference value. Agriculture support (I(0), 5%), agricultural value added and GDP variables is stable 1% at the level value. There are three long-term cointegration relationships between health spending and life expectant variables. analysis results show that at a level of significance of 5%, we can reject null hypotesiz that is we can not accept null hypotesiz so Agr.Val., Ad. → Agr.Sup.shows the uni direction of causality and Agr.Val Ad ↔ GDP shows two direction causality.

Akıllı Şehirler Kavramı Çerçevesinde Akıllı Destinasyonların Gelişimi ve Ölçümü: Türkiye’den Örnekler

Müjgan DENİZ

**Yard. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi, İngilizce İktisat Bölümü
E-mail: hacioglu@istanbul.edu.tr*

Öz

Turizm endüstrisi küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmelerin etkisi ile önemli bir değişim süreci geçirmektedir. Daha da önemlisi bu değişim bütün organizasyonlara ve toplumlara akıllılık (smartness) kavramını getirmiştir. Günümüzde turistlerin beklentilerini ve seyahatlerinden elde ettikleri tecrübeleri şekillendiren sadece turizm şirketlerinin kalitesi veya turizm destinasyonlarındaki lüks oteller değil turizm sektöründeki tüm oyuncuların çabaları kadar, turistik şehirlerin (destinasyonların) akıllı şehir (smart city) olup olmamalarıdır da aynı zamanda. Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) sayesinde bir şehirde “smartness” / akıllılık kavramı geliştirilebilir ve turistlere de bu imaj ile tanıtım yapılabilir ise rekabet edilebilirlik düzeyi de arttırılabilir hale gelmiştir. Bu çalışmada Türkiye’deki üç önemli turizm destinasyonu –İstanbul, Antalya ve İzmir- akıllı şehir kavramı açısından ele alınacaktır. Diğer bir deyişle, “akıllı turizm destinasyonları” olarak tanımlanabilmesi için destinasyondaki turizm uygulamaları/uygulamaları keşfederek bunların sunduğu fırsat ve tehlikelere dikkat çekilecektir.

1. Giriş

Ekonomik açıdan dünyanın genelinde ve özellikle Türkiye gibi hızlı nüfus artışı yaşayan ülkelerde son dönemde öne çıkan sorunlardan birisi de sınırlı olan kaynaklarını şimdiden etkin kullanılması zorunluluğudur. İşte tam da bu noktada akıllı şehirler devreye girmektedir. Akıllı Şehirler, sınırlı kaynaklarını daha etkin, daha verimli kullanmak için bilgi ve iletişim teknolojilerine yatırım yapan, bu yatırımlar sonucu tasarruf eden, bu tasarrufla sağladığı hizmet ve yaşam kalitesini yükselten, doğada bıraktığı karbon ayak izini azaltan, çevreye ve doğal kaynaklara saygılı, tüm bunları yenilikçi ve sürdürülebilir yöntemlerle yapan şehirler olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre ise Akıllı

Şehir Bilgi ve İletişim Teknolojilerini (BİT), şehrin yaşanabilirliğini, çalışılabilirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak için kullanarak sosyal ve ekonomik gelişime katkıda bulunan şehirlerdir.¹

Akıllı şehirlere dönüşüm sürecinin planlanması ve izlenmesine yönelik yaklaşımlar son dönemde hem literatürde ve hem de uygulamada yer bulmaya başlamıştır. Bu yaklaşımlardan Cohen’in “*Smart Cities Wheel (SCW)*” metodolojisi ön plana çıkmaktadır. Avrupa Birliği tarafından da kabul edilen ‘Smart Cities Wheel’ (SCW) modeline göre akıllı şehirler 6 temel bileşenden oluşur. Bunlar: “*Akıllı Çevre, akıllı ekonomi, akıllı toplum, akıllı ulaşım, akıllı yaşam, akıllı yönetim*” den ibarettir. Akıllı şehirlerin,

¹ www.gmdergi.com

vatandaşlarına sürdürülebilir, refah seviyesi yüksek ve katılımcı bir gelecek sunabilmek için etkin olarak entegre edilmiş sayısal ve beşeri sistemleri onların kullanımına sunabilen şehirler olduğu belirtilebilir.

Turizm söz konusu olduğunda akıllı şehirlerin vatandaşlarına sundukları yaşamsal fonksiyonlara dünyanın dört bir köşesinden gelen konukların kaliteli ve unutulmaz bir deneyim yaşama beklentileri de eklenmektedir.

1.1. Paylaşım Ekonomisi ve Akıllı Şehir Kavramı

Turizm hizmetleri geleneksel olarak oteller, tur operatörleri, restoranlar, kafeler ve taksiler gibi işletmeler tarafından sağlanmaktayken günümüzde bireyler giderek artan bir hızla sahip oldukları araba, ev gibi varlıkları geçici olarak turistler ile paylaşmayı önermektedir. Bu tür paylaşım yöntemleri uzun süredir kullanılmalarına rağmen internetin hayatımızda giderek artan rolü ile ortaya çıkan 'online' platform iş modelleri ve firmaları (Airbnb, Uber gibi) hem bu süreci çok kolaylaştırmış hem de paylaşım ekonomisi kavramının oluşmasına neden olmuşlardır.

Paylaşım Ekonomisi, bir ekonomik sistemde sürekli kullanılmayan varlıkların veya hizmetlerin genellikle internet aracılığı ile bireyler arasında bedava veya ücretli olarak paylaşılması anlamına gelmektedir. Bu yeni ekonomi birçok sektörü etkilemekle birlikte en büyük etkisini turizm sektörü üzerinde göstermektedir. Paylaşım Ekonomisi gibi kavramlar, Akıllı Turizm'in gerektirdiği yeni iş modellerini şekillendirdiği için *turizm ekosisteminin* bu değişimlere hazır olması ve olası fırsatlarla bu alandaki rekabet gücünü arttırması açısından önem taşımaktadır. Şehre gelen turistler, başka kentte yaşasa da gezip görmek ve belli bir süre geçirmek için oraya geldiklerinden kentin kullanıcıları arasında sayılır ve akıllı şehir yönetimlerinin kapsamı altındadır.

1.2. Akıllı Şehirlerin Temel Özellikleri

Akıllı şehir, şehirde yaşayanların yararına olacak şekilde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) kullanımıyla klasik ağ ve hizmetlerin daha etkin hale getirildiği yerdir. (Ercoskun, 2016: 130) Akıllı şehirler, kentlerin insan ve doğa için maksimum verimlilik sağlayacak biçimde yeniden yapılandırılması düşüncesine dayanır. İnsan odaklı, stratejik, ortam yaratan ve destekleyen bir yönetim anlayışına sahip akıllı şehirler, hizmet alanları ve yaşam standartları gelişmiş şehir yapılarıdır. Bu yapılar, yenilikçi ve sürdürülebilir yöntemleri kullanarak kaynakların etkin ve akıllıca tüketildiği, doğaya saygılı, çevre sorunlarının minimuma indirildiği, konforlu, sağlıklı, vatandaş odaklı, kendi kendine yetebilen yeni yaşam alanları yaratabilmeyi temel almaktadır.

Genel olarak kabul görmektedir ki, içinde bulunduğumuz çağın en belirgin özelliği hızlı ve sürekli bir değişimin yaşanmasıdır. Çağın hızlı değişimine ayak uydurabilecek toplumların oluşumu ise sürdürülebilir ve refah seviyesi yüksek yaşam ortamları ile doğrudan ilişkilidir. İşte bu sebeple, "Akıllı Şehirler" sosyal ve ekonomik gelişime katkı sağlayandır. Toplumların refah seviyesini yükseltme ve sürdürülebilir bir yöntemle büyüme ve kalkınmayı yönetme hususunda son yıllarda birçok ülke, şehir altyapı ve hizmetlerini yapılandırma yoluna gitmiştir. Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yansımaları görülen hızlı nüfus artışı, kentleşme oranı, küresel iklim değişikliği, artan ekolojik ayak izi ve tüketim unsurları şehirlerde, insan doğasına aykırı yaşam alanlarını ve çevresel deformasyonu beraberinde getirmiştir.

Çağımızda geline nokta itibarıyla akıllı şehirler, kentsel problemlerin akıllı bir şekilde çözülmesinde önemli bir potansiyele sahip bir yaklaşım olarak ülkelerin ve uluslararası örgütlerin politika metinlerinde ön plana çıkmaya

başlamıştır.² Temel olarak, başta ulaştırma ve enerji olmak üzere, kentsel altyapıların ve şebekelerin insan müdahalesine gerek duyulmadan kendi kendine yönetilebilmesi mantığına dayanan bu yaklaşımla insanların yaşam standartlarında önemli ölçüde iyileşme sağlanması amaçlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, şehir hayatını ve yerleşikleri derinden etkileyecek bu dönüşüm hamlesinin kentlerin kendi içinden başlatılması ve kendi ihtiyaçlarına göre kurgulanması gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir husustur.

Akıllı şehirlere dönüşüm sürecinin planlanması ve izlenmesine yönelik yaklaşımlar literatürde ve uygulamada mevcuttur. Bu yaklaşımlardan Cohen'in "Smart Cities Wheel (SCW)" metodolojisi ön plana çıkmaktadır. Avrupa Birliği tarafından da kabul edilen 'Smart Cities Wheel' (SCW) modeline göre akıllı şehirler 6 temel bileşenden oluşur.³

Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Stratejisi raporunda da belirtildiği üzere akıllı şehirlerin özellikleri aşağıdaki gibidir:

'Ekonomik ve politik etkinliği arttırmak ve sosyal, kültürel ve kentsel gelişimin sağlanması için birbirleri ile iletişim halindeki altyapıları kullanmak,
Kentlerde yeni iş olanaklarının yaratılması ve geliştirilmesi vasıtasıyla kentlerin sosyoekonomik gelişmişliğinin arttırmak,
Farklı kesimlerdeki ve bölgelerdeki kent sakinlerinin sosyal içme ile kamu hizmetlerinden eşit şekilde faydalanmasını sağlamak,
Bilgi odaklı ve küreselleşen ekonomide nitelikli insan kaynağının kentlere çekilmesi ve yaratıcı kültür ortamını oluşturmak,
Kentsel gelişimde sosyal sermayenin önemi ve kent sakinlerinin yeni teknolojileri öğrenmesi, benimsemesi ve vatandaşların yasayan laboratuvarlar gibi yapılar vasıtasıyla kentler için yeni çözümler üretimine katkıda

bulunmasını sağlamak,

Sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilirliği ve kaynakların etkili kullanılmasını sağlamak.'⁴

Kentleşme perspektifinden bakıldığında, akıllı şehirler yaklaşımı, salt bilgi ve iletişim teknolojilerinin kent ölçeğinde birer uygulamasından ziyade vatandaşların yaşam kalitesini arttırmayı amaçlayan entegre bir yaklaşımdır. Kentsel sistemlerin verimliliğinin artırılması (özellikle ulaşım ve enerji), yaşam alanlarında iyileşmeler sağlanması (hava ve gürültü kirliliğinde azalma vd.), vatandaşlara sunulan hizmetlerde iyileşme, yerel ekonomilerin geliştirilmesi ve kentlerin rekabet güçlerinin artırılması bu akıllı uygulamaların temel hedefleri arasındadır.

Akıllı şehir uygulamalarının başarıya ulaşması sürecinde teknolojinin, halkın yaşam kalitesini arttırmak için araç olarak kullanılması, kurumlararası işbirliğinin sağlanması, planlamaların bilgi ve deneyim tabanlı yapılması ve vatandaşın planlama ve uygulama süreçlerine dahil edilmesi gibi unsurlar kilit önem arz etmektedir. Tüm ülkelerde öncelikli bir eğilim haline gelmeye başlayan akıllı şehirlere geçiş uygulamalarında, şehir yöneticilerinin bu gelişmeleri yakından izleyip, çözümlemeleri ve geçiş gerekçelerini analiz etmeleri de büyük önem taşımaktadır.

1.3. Akıllı Şehir Temel Sistemleri ve Altyapısı

Teknoloji şehirler tarafından yıllardır kullanılıyor. Dönüşüme yola açan teknolojilerin büyük metropollerin sorunlarını çözme potansiyeline sahip olması, teknolojinin kullanım hızını da giderek artırıyor. Bunun sonucu olarak kentsel

² <http://www.akillisehirler.org/genel-bakis/>

³ <http://www.smart-circle.org/smartcity/blog/boyd-cohen-the-smart-city-wheel/>

⁴ www.kalkinma.gov.tr

alanlar “akıllı şehirlere” dönüşüyor.⁵

Deloitte Akıllı Şehirler- Bir Deloitte Bakış Açısı Sürüm 1.0 “Teknolojideki Hızlı İlerlemeler Ekonomimizi ve Toplumu Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?” raporuna göre akıllı şehir yönetimi, geleneksel yönetim anlayışına kıyasla sadece hizmet sunan ve idare eden rolden, daha stratejik, ortam yaratan ve destekleyen bir anlayışa geçilmesini gerektirir. Akıllı şehirler, kullanıcı merkezlidir ve vatandaşlar kentsel kullanıcıların ana kategorisidir. Kentte yaşayanların yanı sıra, o şehre gelen turistler, başka kentte yaşasa da çalışmak için o kente gelen diğer insanlar da

kentin kullanıcıları arasında sayılır ve akıllı şehir yönetimlerinin kapsamı altındadır.

Deloitte Akıllı Şehirler- Bir Deloitte Bakış Açısı Sürüm 1.0 “Teknolojideki Hızlı İlerlemeler Ekonomimizi ve Toplumu Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?” raporuna göre: “Akıllı şehir çözümleri çeşitli düzeylerde dijital bağlanabilirlik gerektirmektedir: sabit genişbant, mobil genişbant, M2M / IoT ağları ve iBeacon.” Aşağıdaki resimde bunların ne anlama geldiğini ve ne işe yaradığını daha detaylı olarak görebilmekteyiz.

Figür1. Bir Deloitte Bakış Açısı Sürüm 1.0

Kaynak: Deloitte Akıllı Şehirler- Bir Deloitte Bakış Açısı Sürüm 1.0

IT Temel Altyapısı ve sözü geçen yazılımı entegre etmek ve analiz etmek için gereklidir. IoT platformları ‘Nesnelerin İnternetinin’ işlev göstermesini sağlayan yazılımlardır. Bunlar

sensörlerden elde edilen verileri kullanır, bir araya getirerek bakış ve desteklenmiş zekâ oluşturur ve vaat edilen değer üretiminin ve desteklenmiş davranışın olası kılınmasını analiz ederler. IoT

⁵ <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/public-sector/articles/smart-cities.html>

platformu satıcıları kabiliyetlerine göre farklı mimari türleri sunmaktadırlar. Mekâna bağlı veya kamusal/özel bulut, farklı iletişim protokolleriyle entegrasyon, depolama ve Uygulama Programlama Arayüzleri (API) IoT kullanımına geçişlerde dikkate alınması gereken kısımlardan yalnızca birisidir.

Aşağıda Resim 2. deki bilgiler IoT platformlarının karmaşıklığını anlamak için kılavuz görevi görmektedir.

Figür 2. IoT Kullanım Kılavuzu

Kaynak: Deloitte Akıllı Şehirler- Bir Deloitte Bakış Açısı Sürüm 1.0

2. Türkiye’de Akıllı Şehircilik Kavramının Gelişimi

Kentleşme ve teknoloji alanında dünya genelinde son on yılda yaşanan gelişmelere bağlı olarak, akıllı şehirler yaklaşımı önem kazanmış ve Türkiye’de Kalkınma Bakanlığı tarafından da önemli bir kalkınma aracı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Nitekim, akıllı şehirler alanında geliştirilecek çözümlerin, kentsel sistemlerin verimliliğinin artırılması, yaşam alanlarında iyileşmeler sağlanması, vatandaşlara sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi ile yerel ekonomilerin geliştirilmesi gibi kentlerin rekabet güçlerini arttırmada önemli potansiyele sahip oldukları ortaya çıktı.

Küresel çapta yoğun rekabet ortamında şehirleri ile sürdürülebilir ve gelişmiş bir ülke olma yolunda Türkiye’nin “Akıllı Şehir Politikaları” geliştirmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, Akıllı Şehirler konusuna Kalkınma Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu “10. Kalkınma Planı’nda” yer verilmiş olup, bu konunun “Kalkınma Ajansları” vasıtası ile desteklenmesi planlanmıştır.

Akıllı Şehir Politikalarında uygulama ve insiyatifin tamamen belediyelerde bulunması yeterli değildir. Merkezi yönetimin kanunsal, hukuksal ve finansal konularda düzenlemeler getirmesi ve standartlar getirerek belediyeleri yönlendirmesi gerekmektedir.¹ Akıllı şehirler yaklaşımı Türkiye Cumhuriyeti Bilim, Sanayi ve

¹ <http://www.akillisehirler.org/akilli-sehir-politikalari/>

Teknoloji Bakanlığı ‘‘2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi’’nde önemli bir bileşen olarak ele alınmaktadır. Bu oluşumların desteklenmesi amacıyla, 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi’nde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumluluğunda ‘‘44. Yaşayan Laboratuvar Programı Geliştirilmesi’’ adıyla bir eylem tanımlanmıştır.²

Vatandaşların yenilikçilik sürecine dahil edildiği ‘‘yaşayan laboratuvar’’ yaklaşımı, Türkiye’de şehirlerin akıllı şehirlere dönüşümü aşamasında ihtiyaç duyulan bilgiye dayalı ve yaratıcı ürün ve hizmetlerin geliştirilmesinde kritik öneme sahip önemli bir aşamadır. Yaşayan laboratuvar uygulamaları kentlerde yaşayan vatandaşların ihtiyaçlarının ortaya konulması, ihtiyaçlara uygun ürün tasarlanması ve geliştirilmesi ile geliştirilen ürünlerin gerçek hayatta test edilmesine imkân sağlayan oluşumlardır.

Bu konuda Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi tarafından yapılan çalışmalar sonucunda, Bu noktadan hareketle, şehirlerin akıllı şehirlere dönüşümünü desteklemek amacıyla, Bilgi Toplumu Stratejisi kapsamında ‘‘yukarıdan aşağı’’ ve ‘‘aşağıdan yukarı’’ politikalarından oluşan hibrit bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu sayede, merkezi yönetimin standart oluşturma, rehberlik ve koordinasyon yetkinliği ile yerelin kendine has ihtiyaçlarını ve kapasitesini dikkate alan ve yaratıcılığı özendiren bir yaklaşımın tesis edilmesi amaçlanmıştır.

3. Turizm Sektörü Açısından Akıllı Şehir Olmanın Önemi

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de giderek önem kazanan *akıllı şehir* (smart city) kavramı sadece sosyo ekonomik gerekçelerle bir zorunluluk halini

almamış aynı zamanda bir şehrin *turizm şehri* (destinasyon) olabilmesi açısından da önemli bir araç haline gelmiştir. Akıllı Şehirlerin bileşenlerinden biri olan *Akıllı Ekonomi* altında ele alınan Akıllı Turizm ile, BİT’i de kullanan yenilikçi yaklaşımlarla, yüksek katma değerli turizmin geliştirilebilmesi mümkündür. Sunulan hizmetlerin ve elde edilen sonuçların geniş kitleler tarafından biliniyor olması önem kazanmıştır. Bilinirliği arttırmak için şehirlerin geliştirdiği marka iletişim stratejileri yüksek kaliteli istihdama kavuşmak için gereken nitelikli iş gücünü kendilerine çekmek için kullanılmaktadır.

Kamu Teknoloji Platformu (KTP) tarafından başlatılan, ‘‘Akıllı Şehirlere Dönüşüm Hareketi’’ tüm hızıyla ilerliyor. 2023 yılına kadar akıllı şehirlere dönüşüm özelinde çalışma yapılacak iller Sakarya, Gaziantep, Kayseri, Ankara ve Antalya olarak belirlendi. Seçilen illerden 3 tanesinin 2023’e kadar bu dönüşümü tamamlaması öngörülüyor. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, akıllı kentler konsept projeleri arasında gerçekleştirdiği ‘‘Bulut Kent Bilgi Sistemi’’ ile tüm belediyelere bilişim altyapısı sağlıyor.

İstanbul’da 19 Ocak 2015’te Akıllı Şehirler Paneli düzenlendi. İnovasyon ve teknoloji odaklı uygulamalarıyla Barselona’nın akıllı şehre dönüşmesinde kritik rol üstlenen Barselona Şehir Konseyi CIO’su Manuel Sanroma’nın konuşmacı olduğu etkinlikte, Barselona’nın akıllı şehir olma süreci masaya yatırılırken, İstanbul’un akıllı şehre dönüşmesi için neler yapılabileceği tartışıldı

Hayat kalitesi, çevreye saygı ve bilişim teknolojilerinin akıllı kullanımı gibi kriterler dikkate alınarak hazırlanan belli başlı *akıllı şehir* örnekleri şu şekilde sıralanabilir:

Barselona: Düşük karbon tüketim yatırımları, Mobil dünyanın göz bebeği GMS World kongresi,

² www.sanayi.gov.tr

Akıllı şehir fuarı, halka açık Wi-Fi, kendine yeten enerji yatırımları ile akıllı şehir konseptinde ilk sırada yer alıyor.

Kopenhag: Şehirde 2025 yılına kadar karbon ayak izine “0” seviyesine indirme çabaları ve yenilenebilir enerji yatırımları ile iklim değişim başarı endeksinde ilk sırada yer alıyor. Bu amaçla da, şehir nüfusunun şu an ulaşım için 40% oranında bisikletten faydalanması gösterilebilir. Ulaşımındaki Akıllı şehir teknolojileri ve akıllı trafik işaretleri ile sürekli toplu taşımalara yol veriyorlar.

Helsinki: Çok inovatif bir şehir, açık veri sistemleri ve güçlü otomasyonlu binalar ile dijital şehir sıralamasında en önde yer alıyor. Akıllı toplu ulaşım ve istek üzerine gelen otobüs servisleri ile öne çıkıyor

3.1 Turizm ve Şehir: Yeni Modeller

Turizm söz konusu olunca paylaşımcılık önemlidir. Turizm söz konusu olduğunda akıllı şehirlerin vatandaşlarına sundukları yaşamsal fonksiyonlara farklı ülke ve kültürlerden gelen konukların kaliteli ve keyifli bir deneyim yaşama beklentileri de eklenmektedir. Paylaşım ekonomisi, bir ekonomik sistemde sürekli kullanılmayan varlıkların veya hizmetlerin genellikle internet aracılığı ile bireyler arasında bedava veya ücretli olarak paylaşılması anlamına gelmektedir. Bu yeni ekonomi birçok sektörü etkilemekle birlikte en büyük etkisini turizm sektörü üzerinde göstermektedir.³

Dijitalleşen iletişimin günlük alışkanlıklarımızı kökünden değiştirdiği göz önüne alındığında *akıllı şehirlerin* hedeflerine ulaşmak için güçlü ve tutarlı bir iletişim geleneğine sahip olmaları beklenmektedir. Etkili bir iletişim stratejisi aynı

zamanda turizm gelirlerini arttırmak için binlerce seçeneğe kolayca internet üzerinden erişebilen misafirlerin tercihlerini yönlendirmekte yaygın olarak kullanılmaktadır.

Teknolojik gelişmelerle değişen ve gelişen iletişim araçları gün geçtikçe insanların uzantısı halini almış ve bu durumda nerde olurlarsa olsunlar nereye giderlerse gitsinler bireyler için vazgeçilmez hale gelmişler ve seyahat amacıyla kısa süreliğine gittikleri veya iş amacıyla geçici olarak bulundukları her şehirde aynı dijital iletişim araçlarından ve internetin sağladığı olanaklardan faydalanmak istemektedirler. Dolayısıyla artık şehirler turistler için sadece görülecek bir destinasyon olarak algılanmamakta, aynı zamanda şehirlerin bilişim altyapılarından yerleşiklere ve ziyaretçilere sunduğu diğer akıllı teknolojilere kadar birçok faktör ön plana çıkmaktadır. Özetle, turizm endüstrisi küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmelerin etkisi ile önemli bir değişim süreci geçirmektedir.

3.2. Türkiye’den Akıllı Şehir Uygulamaları

Bugün Türkiye’de ‘‘akıllı şehir’’ uygulamaları yıllar itibariyle hızlı bir ivme kaydetti. Hem büyükşehir hem de ilçe belediyeleri yerel yönetim iştiraki şirketler ve teknoloji şirketleri ile birlikte yenilikçi akıllı şehir projeleri geliştirmek için yarışıyorlar. Nitekim, dijital teknolojiler, mobil, internet, iletişim altyapısı, veri, bulut vb. uygulamalar derken yerel yönetimler gelişmelere hızlı uyum sağlayarak başarılı örneklerle imza atmaya başladı.

Akıllı şehir kavramı genel itibariyle gelişen şehir nüfusunun mevcut doğal çevre, enerji, ulaşım, insan vb. kaynakların daha verimli, sürdürülebilir ve kontrol edilebilir düzeyde kullanımını hedefliyor. Türkiye’de de hızla gelişen şehirlerdeki kalabalık nüfusun getirdiği ulaşım,

³ <http://www.turizm gazetesi.com>

çevre, enerji, yönetim konularına akıllı şehir teknolojileri ve altyapılarının desteği ve tek merkezden yönetim ile hızlı, sürdürülebilir, güvenli ve vatandaş –yönetim iç içe bir şehir idaresi kurularak çözüm oluşturulmaya çalışılıyor.⁴

Akıllı şehir standartlarının belirlenmesi, şehirlerin kurulması ve yaygınlaşması ile ülkeler de tüm kaynaklarını daha verimli kullanabilecek, mevcut yönetim modelleri için akıllı karar destek sistemleri ile daha hızlı ve sürdürülebilir kararlar verilecek, yatırımlar bu ölçüde daha uzun vadeli ve planlı hale gelebilecek. Bugün Türkiye’de hem büyükşehir hem de ilçe belediyeleri, gerek yönetim gerekse vatandaşla ulaşmak ve hizmet götürmek noktasında başarılı projelere imza atıyor. Diğer yandan yerel yönetim iştiraki şirketler ve teknoloji şirketleri de yenilikçi akıllı şehir projeleri geliştirmek amacıyla ciddi mesai harcamaktadırlar.

Şehirlerde oluşan kalabalık nüfusun getirdiği ulaşım, çevre, enerji, yönetim konularına akıllı şehir teknolojileri ve altyapılarının desteği ile hızlı, sürdürülebilir, güvenli bir şehir idaresi kurularak çözüm üretmeye çalışılıyor. Bu bağlamda, Türkiye’de devlet destekleri alan Akıllı Şehir, İlçe ve projeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- * **Yalova** (Bilişim Vadisi Projesi)
- * **Fatih** (Fatih semtinin GIS, ve sayısal haritalama, Akıllı Kent proje uygulamaları)
- * **Kadıköy** (Kadıköy semtinin GIS, ve sayısal haritalama)
- * **Beyoğlu** (Beyoğlu semtinin GIS, ve sayısal haritalama, eBelediye uygulamaları ile sistem bütünleşmesi)
- * **İzmir** (İzmir’in GIS, ve sayısal haritalama işi

ile 3D tanımlama)

- * **Ankara** (Ankara GIS, ve sayısal haritalama)
- * **Bursa** (Bursa GIS, ve sayısal haritalama)
- * **Antalya** (Akıllı Kent proje uygulamaları)

Giderek daha fazla şehirde belediyeler akıllı şehir uygulamaları konusuna önem verip bu alanda çalışmaya başlamaktadırlar. Bu bağlamda öne çıkan akıllı şehir uygulamaları arasında öncelikle İstanbul, İzmir ve Antalya sayılabilir. Aynı zamanda diğer kamu kurum ve kuruluşları da “akıllı şehircilik” uygulamaları için gerekli alt yapı hizmetlerini temin etmek adına çalışmalar yapmaktadırlar. Örneğin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, akıllı kentler konsept projeleri arasında gerçekleştirdiği "Bulut Kent Bilgi Sistemi" ile tüm belediyelere bilişim altyapısı sağlıyor.

İstanbul’da 19 Ocak 2015’te Akıllı Şehirler panelini düzenledi. İnovasyon ve teknoloji odaklı uygulamalarıyla Barselona’nın akıllı şehre dönüşmesinde kritik rol üstlenen Barselona Şehir Konseyi CIO’su Manuel Sanroma’nın konuşmacı olduğu etkinlikte, Barselona’nın akıllı şehir olma süreci masaya yatırılırken, İstanbul’un akıllı şehre dönüşmesi için neler yapılabileceği tartışıldı

3.2.1. Antalya Örneği

Antalya özellikle hem turizm alanında hem de belediyecilik faaliyetlerinde akıllı şehir uygulamaları giderek yaygınlaşmaktadır. Geçmişte alt yapı projeleri ağırlıktayken günümüz belediyecilik uygulamalarında Antalya’da şehrin sosyal kalitesini de artıracak üst yapı projelerinin ağırlık kazandığı görülmektedir. (Kozak, DHA)

Antalya akıllı kent oluyor. Büyükşehir Belediyesi’nin Akıllı Kent Projesi’yle Antalya ve

⁴ www.fortuneturkey.com

ilçelerinde teknolojiye, turizmde, ulaşırmada, sağıkta, güvenlihte, sosyal hayatta ve belediye hizmetlerinde yeni bir dönem başlıyor. Türkiye’de ilk olan projenin diğere şehirlere de örnek olacağını belirten Başkan Menderes Türel, “Bu proje ile sadece Türkiye’de değil dünyada en ileri şehirler arasında yer alacağız. Antalya teknoloji çağına, dijital çağa güçlü bir adım atıyor” dedi.

Antalya Büyükşehir Belediyesi ile TÜRKSAT arasında daha önce e-devlet ve akıllı şehircilik üzerine başlatılan işbirliği çerçevesinde ikinci protokol imzalandı.⁵ Belediye başkanı; dünya turizminin lider şehri noktasındaki Antalya’nın, her alanda öncü olmak ve küresel yarışta yer almak iddiasıyla, akıllı şehir alanında öncülük görevini üstlendiğini belirterek, ulaşım, sağık, güvenlik, enerji alanlarından başlayarak hızlı ve kaliteli hizmet, çevre dostu akıllı belediyecilik yolunda da dünyadaki rakipleriyle yarışabilir hale geldiğini söyledi.

Büyükşehir Belediyesi’nde gerçekleşen imza törenine Büyükşehir Belediye Başkanı Menderes Türel, TÜRKSAT Genel Müdürü Cenk Şen imza koydu. Başkan Menderes Türel, dünya turizminin lider şehri noktasındaki Antalya’nın, her alanda öncü olmak ve küresel yarışta yer almak iddiasıyla, akıllı şehir alanında öncülük görevini üstlendiğini belirterek, ulaşım, sağık, güvenlik, enerji alanlarından başlayarak hızlı ve kaliteli hizmet, çevre dostu akıllı belediyecilik yolunda da dünyadaki rakipleriyle yarışabilir hale geldiğini söyledi.

Antalya Büyükşehir Belediyesi’nin uygulamaya başladığı Akıllı Kent Projesi’yle Türkiye’de bir ilki gerçekleştirme yolunda ilerliyor. Farklı hizmetleri hayata geçireceğinden böylesine kapsamlı bir *Akıllı Şehir Projesi* Türkiye’de belki de ilk olduğu için diğere şehirlere örnek teşkil edebilecektir. Ücretsiz Wifi uygulaması da Antalya’da akıllı

şehir projesi kapsamında, belediyeye ait plajlar, parklar gibi 8 farklı lokasyonda, örneğin Yavuz Özcan Parkı’nda, Konyaaltı Sahili ve Sarısu’da, 52 adet erişim noktasında vatandaşların ve turistlerin hizmetine sunulmaktadır.

Bunun dışında şehir bilgilendirme ekran çalışmaları, panic butonu, akıllı aydınlatma ve sulama sistemleri gibi enerji sağlayan uygulamalar hizmete sunulmuştur. “Panic butonu” hizmeti kapsamında 30 adet kronik hastalığı bulunan bakıma muhtaç vatandaşa tansiyon ve kan ölçüm sistemi, akıllı telefon cihazı ve medikal koçluk hizmeti verilmektedir. Kısaca, Antalya şehrinin dünyadaki akıllı şehirler arasında yerini alması için gerekli adımlar atılmakta ve yine bu bağlamda Antalya’da belediyenin belirlemiş olduğu 5 farklı lokasyonda kiosk cihazları yerleştirilerek turistlere hizmet vermeye başlanmış.

Akıllı denetim, akıllı ulaşım ve akıllı kavşak sistemleri de Antalya belediyesinin akıllı şehir uygulamaları arasında önem verdiği ve bu konuda yoğun çalışma yaptığı alanlardandır. Akıllı aydınlatma sisteminin sokak aydınlatmasında yanmayan ya da gereğinden fazla yanan sokak aydınlatmalarını hemen bildireceğini belirten belediye başkanı Türel:

“Akıllı aydınlatma ile yüzde 60- 70’lerde başlarda bir enerji tasarrufu hedefi bekliyoruz. Örneğin bir park, akşam saatlerinde vatandaşın geçtiği bir park değil, biz orayı sanki en yoğun şekilde kullanıyormuş gibi sürekli aydınlatıyoruz. Şimdi oradaki aydınlatmanın oranı insinsan hareketliliği yoksa azalacak, insanlar oradan geçerken adeta gündüz gibi bir aydınlatma olacak. İhtiyaç olduğu zamanda enerjiyi kullanıp olmadığı zamanda kullanmayarak tasarrufu ortaya çıkarmış olacağız” dedi.⁶

⁵ www.antalya.bel.tr

⁶ www.antalya.bel.tr

Kentin pozitif işlevleri, modern insanın bugün yönettiği muazzam enerjilerle başa çıkabilen yeni kurumsal düzenlemeler yaratılmadan ortaya çıkamaz. (Mumfort, 2007: 686)

3.2.2. İstanbul Örneği

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin şehirleri geleceğe taşıyacak projelerin hayata geçirilmesi amacıyla başlattığı ve İBB iştiraki İSBAK tarafından yürütülen Akıllı Şehir Vizyonu'nun ilk ayağı Akıllı Şehirler Projesi Başlangıç Toplantısı İstanbul Büyükşehir Belediyesi ev sahipliğinde Haliç Kongre Merkezi'nde düzenlenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, Akıllı Şehirler Projesi Başlangıç toplantısında altı çizilen "Akıllı Şehir İstanbul" konseptinin İBB bünyesinde tüm paydaşlar tarafından içselleştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen toplantılarda yapılması gereken çalışmalar bir çok kez ele alınmış ve her geçen gün bu çalışmaların tabana yayılması için uğraş verilmektedir. İnovasyon kenti olan İstanbul'da akıllı şehir kavramının her alanda uygulanabilir olması için tüm yöneticilerin iş birlikteliği içerisinde hareket etmesi gerektiğine vurgu yapılarak: "Dünyanın önemli büyük kentlerinde olan 'Akıllı Şehir' konseptini İstanbul'a uygulamak için tüm yöneticilerimiz elbirliği ile çalışmalı ve bunu gerçekleştirirken şehirlerde bütün vatandaşları kuşatan bir yönetim anlayışıyla hareket etmek zorundayız" ifadelerini kullandı.

İBB Bilgi İşlem Daire Başkanlığı bünyesinde ve İSBAK'ın yürüttüğü İstanbul Büyükşehir Belediyesi Akıllı Şehir Vizyonu ile şehirleri geleceğe taşımak gayesiyle, uluslararası akıllı şehir projeleri incelenerek ve uluslararası danışmanların önerileri dikkate alınarak İstanbul'a uygun akıllı şehir çalışmaları tasarlanmış ve yol haritası oluşturulmuştur.⁷ Yine bu bağlamda, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) ile işbirliği kuruluşlarından biri olan İSBAK, *Akıllı*

Belediyecilik ve Siber Güvenlik programı kapsamında, TDBB üyesi komşu ülkelerden gelen misafirlerini İSBAK Merkez Ofisinde ağırlayarak akıllı şehircilik uygulamalarında "siber güvenlik" konusunu ön plana taşımış ve bu doğrultuda işbirliği yapılması konusunda mutabakata varılmıştır.

3.2.3. Bursa Örneği

Akıllı şehir olma yolunda Bursa'da Marmara Belediyeler Birliği, Balkan Türksiad, Bursa Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı işbirliğinde Akıllı Belediyecilik Zirvesi düzenlenerek; daha iyi, daha kaliteli bir şehir yaşamının 'akıllı şehir' kavramıyla birçok noktada kesiştiği belirtilmiş ve "akıllı şehirlerin, ancak akıllı belediyecilik hizmetleri ile hayata geçirilebileceğine" vurgu yapılmıştır.

Marmara Belediyeler Birliği'nin 2013 yılında 1. *Akıllı Belediyecilik Zirvesi* ile başlattığı ve 2015 yılında 2. Zirve ile sürdürdüğü çabaları nezdinde belediyelerin, halka kamusal hizmet üreten kurumların ve ilgili özel sektör kuruluşlarının bir araya getirilmesi hedeflenerek Bursa ili genelinde akıllı şehir olma hedefi konulmuştur. Aynı zamanda, Zirve kapsamında Türksat tarafından sağlanan teknik hizmet ve Bursa Büyükşehir Belediyesi ile Coğrafi Bilgi Teknolojileri alanında yapmış oldukları işbirliği ön plana çıkmıştır. Yine *akıllı şehirler*'in gelişimi çerçevesinde "Belediye – Vatandaş İlişkilerinde Akıllı Sistemler" konusu dikkat çekmiş ve geliştirilmesi planlanan öncelikli alanlara dahil edilmiştir.

Bursa Büyükşehir Belediyesi hali hazırda akıllı şehirler kapsamında birçok konu ve altbaşlıkta çalışmalarını yürütmektedir. Bu çalışmalar belli başlı şu ana başlıklar altında toplanabilir: "Akıllı

⁷ <http://isbak.istanbul/akilli-sehir-istanbul-vizyonu-icin-ilk-adim-akilli-sehir-ic-paydas-bulusmasi/>

yönetim, akıllı çevre, akıllı yaşam”. Akıllı yönetim projesi kapsamında; Tier 3 sertifikalı veri merkezi, fiber network altyapısı, 207 adet erişim noktasında wi-fi hizmeti, yönetim ve raporlamayı sağlayan e-belediye yazılımı, 32 belediye hizmetinin sunulduğu elektronik ortam-web hizmetleri, kişiselleştirilmiş seyahat kart yönetim sistemi, makine ve sürücü verimliliğini artırma projesi, e-imza uygulaması, e-Devlet kapısı entegrasyonu, Bursa cepte mobil uygulaması, araç takip sistemi, ilan reklam online denetleme sistemi, coğrafi bilgi sistemi, kurum içi iletişim, merkezi haberleşme yönetimi, akıllı yazıcı baskı kontrol sistemleri uygulamaları bulunuyor.⁸

Akıllı yaşam tarafında ise trafik canlı yayın kameraları, güvenlik kameraları sistemi, kameralı araç takip sistemi, yaka kamera sistemleri gibi uygulamalar mevcuttur. Sağlık tarafında alzheimer ve zihinsel engelli vatandaşların kent yaşamına katılımlarını kolaylaştıracak “Sevgi Çipi” gibi uygulamalar yer alıyor.

Turizm tarafında ise turistik canlı yayın kameraları, müzelerde sesli rehber sistemi, mobil platformda hizmet veren üç boyutlu mobil turizm atlası hizmetleri sunulmaktadır. Akıllı çevre başlığı altında ise çevreyi düzenlemek üzere geliştirilen projeler yer almakta. Bu noktada hafriyat takip sistemi, tıbbi atık yönetim sistemi gibi uygulamalar devreye sokulmuş ve gün geçtikçe daha etkin işler hale getirilmiş.

4. Sonuç

Akıllı şehirler şehrin yaşanabilirliğini, çalışılabilirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak için Bilgi ve İletişim Teknolojilerini (BİT), kullanarak sosyal ve ekonomik gelişime katkıda bulunan şehirlerdir.

Turizm söz konusu olduğunda akıllı şehirlerin vatandaşlarına sundukları yaşamsal fonksiyonlara dünyanın dört bir köşesinden gelen konukların kaliteli ve unutulmaz bir deneyim yaşama beklentileri de eklenmektedir. Artık şehirler turistler için sadece görülecek bir destinasyon olarak algılanmamakta, aynı zamanda şehirlerin bilişim altyapılarından yerleşiklere ve ziyaretçilere sunduğu diğer akıllı teknolojilere kadar birçok faktör ön plana çıkmaktadır. Günümüzde turistlerin beklentilerini ve seyahatlerinden elde ettikleri tecrübeleri şekillendiren sadece turizm şirketlerinin kalitesi veya turizm destinasyonlarındaki lüks oteller ve yerleşiklerin tavırları değildir. Turistik şehirlerin (destinasyonların) akıllı şehir (smart city) olup olmamaları ile de belirlenmektedir.

Özetle, turizm endüstrisi küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmelerin etkisi ile önemli bir değişim süreci geçirmektedir. Son yıllarda geline nokta itibarıyla akıllı şehirler, kentsel problemlerin akılcı bir şekilde çözülmesinde önemli bir potansiyele sahip bir yaklaşım olarak ülkelerin ve uluslararası örgütlerin politika metinlerinde ön plana çıkmaya başlamıştır

Kaynakça

- Aydoğdu, İ. B. (2013).** “Bilgi Kenti: Bir Değişimin Anatomisi”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 2013 Cilt: VIII Sayı: II.
- Cohen, B. (2013).** “The Smart City Wheel”; <http://www.smart-circle.org/smartcity/blog/boyd-cohen-the-smart-city-wheel/>.
- Deloitte,** Deloitte Akıllı Şehirler- Bir Deloitte Bakış Açısı Sürüm 1.0 “*Teknolojideki Hızlı İlerlemeler Ekonomimizi ve Toplumunu Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?*” Rapor.; <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/public-sector/articles/smart-cities.html>
- Ercoşkun, Y. Ö. (2016).** *Planning*, “Akıllı Kentler İçin Türkiye’deki Son Bit (Bilgi ve

⁸ www.fortuneturkey.com

İletişim Teknolojileri) Ağı'' . 2016; 26(2). ss. 130-146.

Mumford, Lewis, (2007) Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği, çev. Gürol Koca, Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

POYD-Profesyonel Otel Yöneticileri Derneği, General Management Turizm & Yönetim Dergisi,; www.gmdergi.com

Schatsky, D. & Schwartz J., ‘‘Redesigning work in an era of cognitive technologies’’, *Deloitte Review* 17.

Yengin, Ataman D. (2016). Sosyal Medya ve Akıllı Mobil Teknoloji: Akıllı Sosyal Yaşamlar, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, April 2016 Volume 6 Issue 2.

İnternet Kaynakları

<http://www.akillisehirler.org/akilli-sehir-politikalari/>

<http://www.akillisehirler.org/genel-bakis/>

<http://www.akillisehirenstitusu.com/tr>

www.antalya.bel.tr

<https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/public-sector/articles/smart-cities.html>

www.fortuneturkey.com

<http://isbak.istanbul/akilli-sehir-istanbul-vizyonu-icin-ilk-adim-akilli-sehir-ic-paydas-bulusmasi/>

<http://www.turizmgazetesi.com>

www.kalkinma.gov.tr

www.sanayi.gov.tr

<http://www.smart-circle.org/smartcity/blog/boyd-cohen-the-smart-city-wheel/>

www.gmdergi.com

Muhafazakâr Turizm: Trabzon/Uzungöl'de Turizm Faaliyetleri ve Toplumsal Etkileşim

Doç. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Öz

Bu çalışmanın amacı son yirmi yılda Uzungöl'de yaşanan büyük ekonomik değişimin sosyolojik boyutları tespit etmektir. Bu kapsamda kültür değişmelerinin yönü ve sosyal yapıdaki değişmelerin niteliği incelenecektir. Uzungöl son yirmi yılda çok hızlı bir ekonomik dönüşüm yaşamasına rağmen, kültürünü ve sosyal yapısını çok değiştirmemiştir. Bu anlamda bir toplumsal çözülme olarak görülebilecek bir olgu tespit edilmemiştir. Uzungöl'ün bu kültürel ve sosyal devamlılığını sağlayan faktörün tümüyle burada yaşanan turizmin karakteriyle ilgili olduğu anlaşılmıştır. Uzungöl'e turizm faaliyeti için gelen insanların çoğu aile hayatı yaşayan Araplardan oluşmaktadır. Bu da beraberinde aile hayatını özendiren ve andıran bir turizmin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada ilgili turizm biçimi "Muhafazakâr Turizm" örneği olarak isimlendirilmiştir. Tebliğ içerisinde katılımcıların Uzungöl'ün turizm öncesi ve sürecindeki komşuluktan, mutfak, giyinme, davranma alışkanlıklarına, aile hayatından gençliğin dindarlık düzeyine kadar birçok hususta algı düzeyleri ile ilgili bilgi verilecek ve bu bilgiler detaylıca yorumlanacaktır. Çalışma kapsamında 111 kişiyle anket, 30 kişiyle de derinlemesine anket yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uzungöl, Turizm, Toplumsal ve Kültürel Değişme, Muhafazakâr Turizm.

Giriş

Turizm çok farklı biçimlerde tanımlanabilir. Bununla birlikte bütün tanımların bileşkesi olabilecek bir tanım olarak turizm, bir ülke, bölge, şehir veya muhiti ziyaret etme ameliyesi olarak nitelendirilebilir. Görece uzak mesafeler arasında yapılan bu ziyaretin en önemli özelliği kısa süreli olmasıdır. Bu nedenle gelip geçicidir ve yerleşik bir hayatı

gerekli kılmaz. Böyle olunca kısa süreli bir konaklamayı ve bu yolla iktisadi bir hareketliliği de gerektirir.

Ekonomik yönüyle turizm 21.yy.ın en önemli sektörlerinden biri konumuna yükselmiştir. Bacasız sanayi olarak nitelendirilen turizm sektörü, günümüz dünyasında bazı ülkelerin Yurt-içi Gayri Safi Milli Hâsılasının yarısına yakını

üretmesi söz konusudur. Turizmin günümüzde önemli bir ekonomik gelir kaynağı olduğuna şüphe yoktur. Bununla birlikte, turizmin etkileri ekonomik alanla sınırlı değildir.

Turizmin önemli bir başka işlevi de toplumsal psikoloji üzerinedir. Turizm odaklı seyahatler toplumların dinlenmesini, gerilimini ve stresini atmasını ve bu yolla rahatlamasını sağlayabilmektedir. Gerilimli bireylerle birlikte, gerilimli toplum kesimlerinin bir kısmı bile bu çarkın içerisine girse, diğer kısmın muhatap bulamayacağı, yalnız kalıp kendi başını dinleyebileceği bir ortamın oluşmasını sağlayabilmekte ve bu süreç genel etkileriyle birlikte, toplumun gazının alınmasına kadar uzayabilmektedir. Bu sayede birçok toplumsal çatışmanın önüne geçildiği iddia edilirse, tümüyle boş bir iddia olmayacaktır.

Bununla birlikte, bu çalışmada turizmin etkileri ve işlevleri bağlamında esas üzerinde durulması gereken konu kültürel etkileşim konusudur. Daha çok ekonomik boyutuyla ele alınan turizm aslında ve aynı zamanda bir kültürel değişme ajanı olarak da işlev görür. Farklı ülkelerin, toplumların ve kültürlerin insanları, karşılıklı bir birlerini ziyaret etmek suretiyle hem kendi kültür değerlerini bu yerlere taşımış ve hem de ziyaret edilen yerlerdeki kültür ürünlerini ve davranış kalıplarını kendi ülkelerine götürmüş olurlar. Turistik beldelerin insanları uzak diyarlardan birçok yerin insanıyla temas sağlayıp, onların kültürlerinden haberdar olurlarken; buraların kültürü de yiyecekleri, giyim tarzı, bibloları ve daha birçok şeyiyle dünyanın birçok yerinde bilinir hale gelirler.

Bu çalışmada Trabzon'un Uzungöl beldesindeki turizm faaliyetlerinin ilgili bağlamdaki durumu incelenecektir. Uzungöl, fazla değil 20 yıl öncesine kadar Trabzon şehir merkezine 100 km mesafedeki bir yayla köyü olmanın ötesinde hiçbir farklı özelliği bulunmayan bir köy konumundaydı. Oysa bugün bütün Türkiye bu köyü tanıdığı gibi, Arap ülkelerinden Arabistan ve Katar merkezli birçoğunun da Uzungöl'ü tanıdığı düşünülebilir. Yirmi yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşen ve tarımsal üretimden çok uzak bir üretim biçimi olan turizm sektörüne geçişin beraberinde çok büyük kültürel değişim ve sosyal dönüşümler getirmesi beklenir. Bu çalışmaya da bu düşüncelerle başlanmış fakat çalışmanın ilerleyen aşamalarında Uzungöl'ün çeşitli yapısal sebepler nedeniyle kendine özgü bir turizm türü geliştirdiği ve bu sosyo-kültürel değişmeyi minimize ettiği anlaşılmıştır. Bu çalışma, Uzungöl'de geliştirilen bu turizm türünü, literatürde henüz yeri de olmayan bir kavramla "Muhafazakâr Turizm" olarak isimlendirmeyi uygun bulmuştur. Dolayısıyla Uzungöl'de meydana gelen ekonomik ve sosyal değişme Modernleşme, Sekülerleşme ve Muhafazakârlık kavramlarıyla doğrudan ve yakından ilişkilidir.

Muhafazakârlık Kavramı

Muhafazakârlık, Latince "conservare" ve "conservatismus" kelimelerinden türetilen ve "korumak" ya da "olduğu gibi muhafaza etmek", "mevcut yapıya hayat veren geleneksel değer ve normları koruma taraftarlığı" anlamına gelen bir kavramdır (Akkır, 2005: 25'den akt. Koç-Alptekin,

2016: 95-179). “Muhafazakârlık kavramıyla vurgulanan, toplumsal dokuyu diri tutması açısından kültürel mirasın korunması, toplumsal hafızanın diri tutulması yani sürekliliktir. Süreklilik ise, daha çok örf ve adetler, gelenekler, inançlar, anılar ve tarihi miras gibi korunmaya layık görülen değerlerde kendisini gösterir” (Düzenli, 2014: 108). Muhafazakârlığa ilişkin tanımlar, onun bir siyasal ideoloji, bir düşünce geleneği, bir üslup ya da bir mizaç olduğu konusundaki farklı görüşlere göre çeşitlilik göstermektedir.

Muhafazakârlık sürekli değişen bir duruma, kapitalist modernleşme sürecine bir tepkidir. Ama bu tepki eski olanı her haliyle koruma değil, daha yeni daha modern olan bir şeye karşı mevcut olanı korumadır. Muhafazakârlık aslında aşırı bulduğu gelişmelere karşı olup verilen tepkiyi de mevcudu kutsallaştırarak yapar. Din, devlet, otorite, cemaat, gelenek ve tarihe önem verir; ancak bunları da ihtiyaca göre hep yeniden kurar. Muhafazakârlık bu haliyle sosyolojideki tipik bir *tampon kurum* olarak açıklanabilir. Çünkü savunulan şey eski yapı ile yeni yapı arasında bir geçiş aşamasıdır ve eski kadar yeni olanın özelliklerini de taşımaktadır (Aydın, 2002: 64-65).

Muhafazakârlığın tanımı üzerinde bir uzlaşma olmamakla birlikte yapılan tanımlarda çoğunlukla muhafazakârlığın, bireysel veya toplumsal anlamda bir mizaç ve bir tutum veya ideoloji olmak üzere iki şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu sebeple muhafazakârlığın, “ontolojik muhafazakârlık” veya “gündelik muhafazakârlık” ve “modern muhafazakârlık” veya kültürel, ideolojik bir

tavır içeren muhafazakârlık şeklindeki en genel ayırım üzerinden tanımlanabilmesi mümkündür. “İdeolojik olmayan muhafazakârlık, bütün toplumlarda her zaman var olagelmıştır. İnsanlar, bulundukları toplumun değerler sistemi içinde yaşarlar. Bu tür muhafazakârlıkta tanıdık, bildik olanı kaybetme korkusu, yeniliğin getireceği riskin bilinemez oluşu insanı korkutur. Bunun yerine yaşamın geleneksel yoluna bağlanmak insana güven verir” (Vural, 2011: 42).

Muhafazakârlık, kişilik eğilimi olarak veya durumsal muhafazakârlık şeklinde de ele alıp incelenebilmektedir. “Kişilik eğilimi olarak muhafazakârlık, geleneksel yaşam ve çalışma biçimlerinde meydana gelen kopuşlara, köklü değişikliklere karşı, doğal ya da kültürel güdülenme yoluyla oluşan direnme eğilimidir.” Bu eğilim, her ülkede birçok kişinin günlük davranışlarına yansıyan bir mizaç, psikolojik tutum ve tavır alış biçimidir. “Bu tür muhafazakârlığın en önemli özelliği, adetlere bağlılık, durağanlık, istikrar arayışı, olağandışı ve düzensiz olana karşı duyulan ölçülülük, ait olduğu sınıfın diğer üyelerine benzemek için aşırı çaba ya da onlardan ayrı düşme endişesidir.” Bu muhafazakârlık biçiminde bireyler, sosyal çevrelerinin ve bu çevreden kaynaklanan geleneksel değerlerin ve tutumların etkisiyle, duygusal ya da pragmatik nedenlerle statükonun değişmesini istemezler (Ergil, 1986: 270-271).

Bu bağlamda muhafazakârlığı ontolojik açıdan ele alan Oakeshott’a göre “Muhafazakâr olmak belli biçimlerde düşünme ve davranma eğiliminde olmaktır;

belli tür davranışları ve beşeri durumların şartlarını diğerlerine tercih etmektir; belli tür seçimleri yapmaya eğilim göstermektir” (Oakeshott, 2004: 55). Muhafazakârlığın ideolojiden farklı olduğunu düşünenler, onu daha çok “insan zihninin doğal bir mizacı” şeklinde ele alma eğilimindedirler. Buna göre muhafazakârlık, böyle bir üslup olarak hiç şüphesiz her yerde tek başına bulunmamakta, çoğu kez başka üsluplar ile kesişmektedir. “Daha doğrusu muhafazakârlığın koruyacak şeylere ihtiyacı olduğu kadar, koruyacak şeyleri olanların da muhafazakârlığa ihtiyacı bulunmaktadır. Bu anlamda muhafazakârlık, her siyasal rejimde görülebilir nitelikte olan genel bir duyuş, tutum ve tavırdır” (Vural, 2011: 43).

“Muhafazakâr fikir akımları ve doktrinler ilk defa 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır” (Çetin, 2007: 219). Muhafazakârlığın bir düşünce akımı olarak doğup şekillenmesinde üç tarihsel olgu büyük rol oynamıştır. Bunlar Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ve Aydınlanma Hareketi’dir. Bu üç olgu tarih sahnesine çıktıktan sonra, kendilerinden önce yapısal ve düşünsel olarak ne kadar kurum, gelenek, değer ve düşünce akımı varsa hepsini yadsımış ve yok etmeye çalışmışlardır. “Söz konusu tarihsel olguların alt-üst ettiği bir dünyada, bireylerin ve sosyal kümelerin içine düştüğü kargaşa ve endişe duygularıyla beslenen, istikrarın ve geleneğin erdemlerini yücelten bir siyasal akımın doğması kaçınılmazdı”(Ergil, 1987: 269).

Bu tarihsel olgular muhafazakârlığın ortaya çıkışındaki sosyolojik, felsefi ve siyasal temeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Muhafazakârlık sosyolojik bakımdan Sanayi Devrimi’yle birlikte ortaya çıkan yeni sosyal şartların eski değerleri yerinden etmesine, bireyi yalnızlaştırmasına ve geleneksel sosyal yapıların çözülmesine yönelik eleştirilerden beslenmiş; felsefi bakımdan 18. yüzyıla damgasını vuran Aydınlanma düşüncesine yöneltilen eleştirilerle, siyasal bakımdan da yine aynı yüzyılın sonlarındaki Fransız Devrimi’nde ifadesini bulan devrimci kopuşlara yönelik tepkilerle bir siyasal ideoloji halinde belirginleşmeye başlamıştır” (Yayla, 2008: 157). Kısacası muhafazakârlık, kendisini önceleyen devrimin doğurduğu ve diğer tüm ideolojiler gibi modernitenin bir ürünü olan olgudur. Devrim deneyimi ideolojik, sosyo-kültürel ve siyasal açıdan dünyanın değişik yerlerinde farklı şekillerde ortaya çıkacağından, bunun sonucu olarak doğan muhafazakârlık da farklı görünümelerde belirecektir. Bu durum, muhafazakârlığın evrensel açıdan genel geçer öncüllere sahip, sistematik bir ideoloji olarak görünmesini engellemiştir. Devrimin, muhafazakârlığın türemesine sebep olan ve onun özelliklerini belirleyen bir olgu olması sebebiyle, herhangi bir coğrafyada beliren muhafazakârlığı anlamak için müracaat etmemiz gereken ilk adres, “devrim” olgusudur (Beriş, 2004: 50).

Devrim karşıtı olarak ortaya çıkan modern muhafazakârlık çoğunlukla “tutuculuk”, “gericilik” ve “yobazlık”la özdeşleştirilerek mesele ilerici-gerici sorununa indirgenmiştir. Gericiler-ilerici ayrımının kaynağında Aydınlanma düşüncesinin ve ilerlemeye inancın yattığı söylenebilir. “Zira Aydınlanma, Ortaçağ toplumsal düzenini,

yani geleneği ilerlemenin önünde bir engel ve geride kalmış bir aşama olarak görüyordu. Bununla birlikte gericilik Aydınlanma'nın ürettiği bir ideolojidir ve muhafazakâr bir tutum değil, tam aksine geçmişi olduğu haliyle şimdide yaşatmayı amaçlayan bir radikalizm formudur” (Güngörmez, 2004: 15-16). Nisbet'in de belirttiği gibi, gelenekçi-modernist tipolojisi muhafazakârlığın önemli bir özelliğidir. Bu tipolojinin ortaya çıkışının gerisinde, muhafazakârların bir yanda toprak, aile, sınıf ve dine dayanan örgütlenmesiyle devrim öncesi dönem ile diğer yanda devrim demokrasisi ile sanayicilik ikiz gücünün Batı Avrupa'ya soktuğu çok daha bireyci, kişisellikten uzak ve sözleşmeye dayalı toplum türü arasında yaptıkları ayırım yatar (Nisbet, 2002: 95). Buradan da anlaşılacağı üzere muhafazakârlığın gericilikle eşdeğer görüldüğü negatif tutumun, muhafazakârlığın tarihsel ve felsefi mirası göz önüne alındığında yüzeysel olduğu soncuna ulaşılabilir. Muhafazakârlığın tutucu ve değişme karşıtı olma derecesi ise muhafazakârlık türlerine göre farklılık göstermektedir.

Modernleşme Kavram ve Kuramı

Modern kelimesi Latince *modernus* sözcüğüne dayanır. En önce Hegel tarafından, yeni dünyayı, Rönesansı ve Reformasyonu Orta Çağlardan, çoğunlukla Grek Antikitesinden ayırmak için kullanılmıştır. 16.yy.dan itibaren bu kavrama karşılık gelen ve Alan tarihçileri tarafından kullanılan sözcük *Neuzeit* yani *Yeni Çağ idi* (Çığdem, 1997: 65).

Modernleşme kavramı, sosyal bilimlerde özellikle 18. yüzyıl Avrupa Aydınlanmasından sonra ortaya çıkan; sekülerleşme, rasyonelleşme, demokratikleşme, bireyselleşme ve bilimsel düşüncenin gelişimi gibi unsurların batılı toplumlarda yol açtığı değişmeyi tarif etmek için kullanılmıştır (Giddens ve Sutton, 2014: 28).

Modern kavramının günlük dilde iki kullanımı yaygındır. Birincisi Latince ‘modernus’ kelimesinden kaynaklanan modernin ‘çağdaş’ (recent) veya ‘en çağdaş’la (most recent) eşit kullanımıdır. Bu anlamda modernleşme süreci, basitçe, çağdaş biçimlerin eski biçimlerin yerini alması anlamına gelir. İkincisi ise modern ve modernleşme kavramlarına bir değer atfedilerek, ilerleme ve ilerleyici ile ilişkisinin ortaya konulduğu, çağdaşlık ‘contemporaneity’ anlamında kullanımıdır.

Bu günlük dilde kullanımlarının yanında sosyoloji literatüründe de üç farklı çerçevede ele alınmaktadır. Birincisi analitiktir. ‘Modernleşme’ ve ‘modernleşen’ kavramları, toplumsal yapının ve toplumsal sürecin oldukça soyut niteliklerini ifade ederler. Nitekim toplumlar, bu nitelikleri taşıdıkları ölçüde ‘modern’ olarak nitelenirler. Bu çerçevede, ‘modernleşme’ bir toplumsal değişme sürecidir. Yani Neo-evrimci işlevselcilerin ifade ettiği gibi toplumsal karmaşıklığın arttığı, toplumsal örüntüyü zenginleştiren ve güçlendiren güçlerin ortaya çıktığı ve toplumda ilerlemenin, büyümenin ve uyumun olduğu süreçtir. ‘Modern’ ve ‘modernleşme’ sözcüklerinin ikinci anlamı tarihseldir. Bu

sözcükler, yeni karakterleriyle öncülerinden ayrılmış belirli zaman dönemlerini ifade ederler. Avrupa’da Rönesans ve Reformasyona kadar gerilere giden söz konusu dönem laikleşme ve kapitalizmin doğuşu ile ayırt edilebilir. Bu anlamda ‘modernleşme’ geleneksellik ve çağcılık arasında bir geçişi gösterir. Üçüncü olarak diğer bir yaklaşıma göre ‘modernleşme’, gelişmekte olan ülkelerin liderleri veya elitlerince izlenen bir seri politikalara verilen isimdir. Ülkelerinde değişimleri başlatan liderler, yenilikçiler veya çağcılar olarak değerlendirilirler. Buna göre modernleşme, liderlerin belirli açılardan daha gelişmiş olarak gördüğü çağdaş toplum doğrultusunda belirli bir toplumu değiştirmek için bilinçli uygulanan bir seri plan ve politikalar bütünüdür. Bu anlamda Atatürk, Mrs. Gandhi ve Nyerere yenilikçi liderlerdir. (Smith, 2011: 95-97).

Ferdinand Tönnies, modernleşmeyi cemaatten cemiyete geçiş olarak nitelirmektedir (Loo-Reijen, 2006: 18). Tönnies, “Doğal istemin baskın olduğu her türlü birliği cemaat (Gemeinschaft), ussal istem tarafından şekillendirilen ve esas itibarıyla onun tarafından yönlendirilenleri de cemiyet (Gesellschaft) olarak adlandırıyorum” demektedir (Tönnies, 2000: 203).

Her düşünür modernleşmeyi kendi disiplini kapsamında mümkün bulmuştur. Örneğin iktisatçılar modernleşmeyi ekonomik bir gelişme temelinde açıklamışlardır. Nüfusbilimciler ise nüfus artışına ve coğrafi hareketliliğe işaret etmişlerdir. Siyaset Bilimciler, güç ve otorite yapılarındaki

kaymalara dikkat çekerken; Psikologlar ise psişik eğilimleri modernleşmenin kaynağı olarak göstermektedirler(Loo-Reijen, 2006: 29).

Modernleşme olgusu; sanayileşme, kentleşme, demokratikleşme, akılcılaşma, bireycilleşme, sekülerleşme gibi bir takım değişme süreçlerini ifade etmekteyken; yapısal olarak modernleşme, bir farklılaşma süreci izlenimi vermekte, kültürel olarak akılcılaşma, kişilikle ilgili olarak bireycilleşme, son olarak insanın çevresiyle ilişkisi bakımından tabiatı kontrol altına alma anlamında evcilleşme imajı vermektedir(Loo-Reijen, 2006: 36).

Parsons’ın evrimci gelişme paradigmasının temel iki bileşeni vardır: 1) *Farklılaşma süreci*, 2) *Bütünleşme süreci*. Farklılaşma Süreci: Parsons, her toplumun yapısal ve işlevsel bakımdan farklı olan alt-sistemlere sahip olduğunu öne sürer. Toplum değiştikçe alt sistemler de değişecek farklılaşacaktır. Bütünleşmeyle ise Parsons: Alt sistemler geliştikçe karşılaşılan toplumsal sorunların aşılması daha kolaylaşacaktır. Bu iki süreçte Parsons’ın dikkat çektiği kavram *Uyarlamacı Gelişim* kavramıdır. Buna göre her toplum sürekli karşı karşıya kaldığı sorunları zamanla çözmeyi öğrenerek, bu yönde kabiliyetler geliştireceğini anlatmak ister (Altun, 2006: 78).

Kısmi Modernleşme tartışması teorik olmaktan çok pratik bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Bununla beraber konunun teorik işlenişi Eisenstadt’ın “*Gelenek, Modernite ve Değişim*” (1975)

isimli eserinde bulunabilir. Geleneksel bir toplumda modern ekonomik ve teknolojik gelişme mümkün müdür? Kimilerine göre, Japonya örneği bu soruya olumlu cevap vermeyi cesaretlendirmektedir. Oysa Japonya son derece şehirleşmiş ve kültürel olarak da modernize olmuş bir toplum haline gelmiştir. Yine başka bazıları da İran örneğini esas alarak kültürel olarak geleneksel ama ekonomik ve teknolojik olarak modern bir toplumun mümkün olabileceği konusunda kararsız kalmaktadırlar (Loo-Rijen, 2006: 26). Oysa İran’ın Japonya’nın aksine ekonomik ve teknolojik gelişmişliği en iyi haliyle henüz emekleme aşamasındadır.

Fransız ve Sanayi devrimlerinden sonra ortaya çıkan ilerleme fikri modernleşme düşüncesinin yapı taşını oluşturmaktadır. Her ne kadar o dönemde “modernleşme” kavramı kullanılmamış olsa da özellikle 19. Yüzyılda insanlığın tarihte yeni bir döneme girdiği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Kuramsal olarak bu düşünce, eski ile yeniye karşı karşıya getiren çok çeşitli kutupsal kurgular biçiminde tezahür etmiştir. Özellikle Alman düşüncesinde, geleneksel toplumdan modern topluma doğru bir geçiş yaşandığı düşüncesi hâkim olmuştur. Bu kapsamda Tönnies, modernleşmeyi Gemeinschaft’tan Gesellschaft’a geçiş olarak niteleyerek modernleşme sürecinde gelenek, inanç ve cemaat duygusu yerini, dinamizm, bilimselleşme ve ticarileşmeye bırakacağını söylemiştir. Aynı şekilde Durkheim, modernleşmeyle; mekanik dayanışmalı toplumdan, organik dayanışmalı topluma doğru bir geçişin olacağını ifade etmiştir. Ona göre pre-

modern toplumlarda çok az bir işbölümü bulunduğundan dolayı, birey ile toplum arasında dolaysız bir ilişki bulunmaktadır. Bundan dolayı bireylerin birbirinden farklılaşmadığı mekanik dayanışmalı bir toplum yapısının ortaya çıkacağını söylemiştir. İşbölümünün gittikçe çoğaldığı modernleşmekte olan toplumlarda ise, insanların birbirlerine olan bağımlılığının artacağından dolayı organik dayanışmalı bir toplum modelinin ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Weber ise modernleşmeyle dünyanın büyüden arındırılacağını ifade etmiştir. Ona göre dünya tedrici olarak büyüden arınmaktadır; yani efsane (mit) ve büyüün rolü gerilerken, akılcı zihniyet daha egemen bir konuma yükselmektedir. Buradan hareketle klasik düşüncelerin evrimci bir söylemle modernleşme düşüncesini geliştirdiğini söyleyebiliriz (Loo ve Reijen, 2006:17-21).

Sekülerleşme Kuramı

Sekülerleşme, kelime anlamıyla dünyevileşme demektir. Bununla birlikte, kavramsal olarak sekülerleşme dinin eskisi gibi toplumları ve kitleleri harekete geçirememesi anlamında gücünü yitirmesi süreci olarak nitelendirilebilir.

Günümüz din yapısına baktığımızda, dinin bir zamanlar sahip olduğu toplumsal kontrolünün son derece azaldığı, hatta kimi toplumlarda tamamıyla sona erdiği görülmektedir. Artık “Endüstri toplumu ve tanrılara veya yerel azizlere ihtiyaç duymamakta ve toplumsal sistem moral bir düzen yerine teknik düzene dayanmaktadır.

Bu çerçevede, dinin, fizik evreni yorumlama görevinin de sona erdiği ve bu bilime devretmesi gibi yaratılış olgusunun açıklanmasıyla ilgili doğaüstü açıklamalardan uzaklaşmıştır. Bu değişim, kutsalın toplumsal ilişkilerdeki tezahürü olan dini kurumlar, yaşam ve pratikler şeklinde toplumsal alanda yer alması, bu ilişkilerin konu olduğu zaman ve mekân boyutlarındaki değişimlerden dini tezahürlerin de payını aldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu değişimi ortaya koyan sembolik göstergelerden belki de en önemlisi olan dile baktığımızda dini terminolojinin, modern toplumun teknoloji dünyasında hâkim dilden farklı bir dil kullandığı kendini farklı bağlamlarda ortaya koyduğu görülmektedir. Öte yandan, ... dini inanç ve kurumlarda kurumsal düzenlemeler ve davranış modelleri bağlamında ortaya çıkan dönüşümler, bize toplumdaki makro dönüşümün boyutlarını vermektedir. Bir zamanlar ilahi güçten kaynaklarla ele alınan bu üç olgu, artık salt insan edimine indirgenmiştir (Özay, 2007: 72).

Dini değişimin ibadet boyutundaki yansıması ise ritüellerde ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar ritüeller sekülerleşmese de, bu ritüellerin formel yönleri kısaltmakta; öte yandan, vaaz gibi bilişsel yönlerinin önemi artmakta, kapsamı genişlemekte ve içeriği de daha az kutsallık özelliğine bürünmektedir. Ritüeller daha anlaşılır, daha az manevi, daha az gündelik yaşamın ötesinde olmaktadır. II.Vatikan Konsili’nin, Katolik ibadetlerde ana dil kullanımının benimsenmesi yönündeki kararında olduğu gibi, dini ‘tarz’ da daha seküler hale gelmektedir. Din kurumlarının seküler

yönde dönüşümü kadar, bu kurumlarda yer alan Tanrı’nın hizmetkârları olan din adamlarının kullandıkları retorik de, bilinçli olarak seküler bir tona bürünmekte ve içsel sükülleşmenin ipuçları diyebileceğimiz “toplumsal çalışma, psikoanaliz, sosyoloji, tıp ve iş dünyası gibi dünyevi alanların etkisi altına girmektedir (Özay, 2007: 73).

Böylece toplumsal yapı üzerindeki egemenliğini yitiren din, artık varlığını ‘inanma’ ve ‘kimlik’ boyutlarında sürdürmektedir. Bu iki olgudan birincisi olan ve Davie’nin “ait olmadan inanma” dediği bu kavram, köklerini Luckmann’ın “dindarlığın kiliseye devamlı sınırlandırılmaması” düşüncesini ifade etmek amacıyla kullandığı “görünmeyen din” kavramında bulmaktadır. İkinci olgu ise “inanmadan ait olmaya” karşılık gelmektedir. Bu unsurlarla ilgili olarak, İskandinav ülkelerinde “ait olmadan inanma” ya dair bulgular yer alsa da, özellikle İsveç’te halkın %90’nı, dinin kimlik boyutunu öncelediğini ortaya koyacak şekilde “inanmadan ait olmaya” örnek teşkil etmektedir (Özay, 2007: 78-79).

Modernleşmenin hâkim olmaya başladığı bir toplumsal yapıdaki sekülerleşmenin göstergeleriyle ilgili iki farklı yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Birinci yaklaşıma göre, dinin gerilemesi, bu dünyaya uygunluk (conformity), toplumun dinden uzaklaşması, dini inançların ve kurumların dönüşümü, dünyanın kutsalını yitirmesi ve ‘kutsal’dan seküler topluma yönelme olarak ifade edilebilecek altı farklı gösterge tespit edilebilir. (Özay, 2007: 126).

19. ve 20. yüzyılın en saygın düşünürleri, modernlik yerleştikçe tanrı-merkezli dünya anlayış ve biçimlerinin yerini yeni kamusal ve etik ahlakların alacağını, dinin ortadan kalkacağı veya en azından birey vicdanına hapsolacağını vurgulaya gelmişlerdir. ‘Sekülerleşme Teorisi’ ya da paradigması olarak bilinen ve ilhamını ‘modernleşmeyle birlikte sadece toplumda değil, bireyin zihninde de dinin gerilemesine yol açacağı şeklindeki Aydınlanma düşüncesinden alarak 1950’li ve 1960’lı yıllarda ortaya konan çalışmalara dayanan Eski paradigma “farklılaşma, rasyonelleşme ve dünyevileşme” gibi üç temel kavram üzerinde inşa edilir (Özay, 2007: 162).

B. Wilson, cemaat yapısından, cemiyet yapısına evrilmeyi başlangıç noktası olarak almakla birlikte, bu süreci devam ettiren temel etken olarak rasyonelleşmeyi görür. Wilson, rasyonelleşmeyi iki farklı bağlamda değerlendirir. Ona göre rasyonelleşme, sekülerleşmeye yol açan bir faktör olduğu kadar, rasyonelleşmeyi ortaya çıkaran da sekülerleşme olgusudur. Wilson’a göre rasyonelleşme, dini yapının/otoritenin toplumsal kontrolü yitirmesi kadar, toplumsal ilişkilerin hemen her katmanında bürokratik bir mekanizmanın da tesis edilmesi anlamına gelir. Rasyonelleşmenin bütün bir toplumsal yapıda yol açtığı değişim, dinin toplumsal kurumlardan farklılaşması, toplumun dinin vesayetinden kurtulması, dünyanın yorumlanması ve anlamlandırılması işini sosyolojinin ve bilimin üstlenmesi, çoğulcu bir dini yapının oluşması, toplumsal kurumların giderek dünyevileşmesi, dini uygulama ve

bağılıklarda gerileme görülmesi ve bireylerin inançsızlıkla karşı karşıya gelmesi gibi örneklerde görmek mümkündür (Özay, 2007: 173).

Üretim alanlarının şehirleri yaratması, üretim sektöründeki kalifiye elemanlar için eğitim kurumlarının açılması “Reformasyonun niyetlenilmemiş sonucu” olarak görülen protestan hareketi, ‘kutsal araçların’ ortadan kaldırılmasıyla bireyin öneminin artması, ardından toplumsal kurumların birbirinden ayrışması sürecinde, ailenin işten, bireyin de zamanla ailesinden kopmasını ve toplumsal konumunu belirlemede aileden bağımsız bir hüviyet kazanmasını doğurmuştur. Reformasyonla Luther ve Calvin’in gündeme getirdiği ‘tanrı önünde eşitlik’ ilkesi, zamanla modern batı devletlerinin oluşumunda yasa önünde eşitlik ilkesi olarak gündeme gelmiştir. İnsanların zihniyet dünyalarında kurdukları hiyerarşik yapının kırılmasıyla karmaşık toplumsal kurumlar ortaya çıkmış, bununla birlikte din de, ancak kendi alanı içinde meşruiyetini devam ettiren bir kurum durumuna indirgenmiştir. Bireyin çoğul kurumlar karşısındaki varlığı, hem bu kurumlardaki görevini, hem de din alanındaki seçimini çoğul bir yapıya taşımasına, yani çoğullaşmaya yol açmıştır (Özay, 2007: 178).

1960’lı yıllarda sekülerliğin savunucuları arasında yer alan ancak daha sonra öngörülerinde yanıldığını ifade ederek modern dünyada dinin etkin varlığını kabul eden Berger de “çağdaş dünya hakkındaki en aşikâr gerçek bu dünyanın sekülerliği değil, kurtuluşa ve kutsala duyulan açlıktır”

ifadesiyle dinin giderek artan varlığına işaret etmiştir. Berger, çağdaş dünyadaki sekülerleşme karşılığını en azından sekülerleşme kadar önemli saymaktadır. Philip Hammond ise, sekülerleşmenin dinin gerilemesi anlamına gelebileceğini ancak kutsalın ortadan kalkmasını gerektirmeyeceğini; son yirmi yılda kutsalın yeni formlarda ortaya çıkmasının şüpheye yer bırakmayacak kadar açık ve sarıh olduğunu ifade etmektedir (Özay, 2007: 187).

Modernleşmeyle birlikte dinin ortadan kalkmayacağı, ancak dini yetkenin yaptırımının azalacağı tezi, dindarlığın bireyin özel alanında gerçekleşeceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, artık modern dönemde dindarlığın bireysel alanla özdeş kabul edilebilecek bir alana yöneldiği şeklinde yorumlanmaktadır. Casanova, özellikle ABD anayasasının birinci maddesindeki din özgürlüğü ilkesi ile bilinç özgürlüğünü ilişkilendirmesi neticesinde bu din özgürlüğünün, aynı zamanda modern liberalizmin ve modern bireyciliğin de temelinde yer aldığından, dinin özelleşmesinin modernite içinde gerçekleşmesinde şaşılacak herhangi bir husus bulunmadığını ifade eder (Özay, 2007: 210).

Yani modernitenin yol açtığı sosyal değişimler, rasyonel düşüncenin içselleştirilmesiyle sekülerleşmeye yol açarak; bireysel, kurumsal ve toplumsal dini görünümeler üzerinde olduğu kadar, yeni dini hareketler şeklinde ortaya çıkan dini oluşumlarla da, dinin bu sosyal değişimler

üzerinde kaçınılmaz etkileri olmuştur (Özay, 2007: 254).

Dinin sosyal değişimlere etkisi konusunda, kutsala dönüş hareketi olarak da değerlendirilebilecek yeni dini yönelimlerin, farklı şekillerde de olsa sürekli gündemde olduğu söylenebilir. Böylesi bir görüş ileri sürmemize yol açan neden ise Daniel Bell'in ifade ettiği üzere dinin bir ideoloji, bir başka ifadeyle salt toplumsal düzenlemeleri gündeme getiren bir olgu değil, aksine insanoğlunun karşı karşıya kaldığı varoluşsal problemlere cevap sunabilen kadim bir cevap olmasıdır. Dinin kurumsal referanslarında gerileme ve kaymalar söz konusu olsa da bu durum din olgusunun insan ve toplum yaşamından çıktığı anlamına gelmemektedir. İçinde yaşanan çağ ne kadar modern olsa da, eylemlerinin istenilmeyen olumsuz sonuçlarından ötürü insanlar, bu sorunlara anlamlı cevaplar üretmek için doğaüstü referansını gündemlerinde tutmaktadırlar. Yani karşı karşıya kalınan sorunlara kutsalı terk ederek değil, aksine eskinin yıkıntıları arasından yeni bir dini yaklaşım geliştirmekle tatminkâr çözümler bulunmaktadır (Özay, 2007: 254).

Kuramlar Işığında Verilerin Yorumlanması

Son yirmi yılda Uzungöl'ün geçirdiği ekonomik değişimin verileri ifade eden her bir tablo eşliğinde muhafazakârlık, modernleşme ve sekülerleşme kavram ve süreçleri ile ilişkilendirilerek yorumlanması önem arz etmektedir. Bu yorumlama, Uzungöl'deki ekonomik değişimin

toplumbilimsel anlamlarının açılmasını sağlayacaktır.

Tablo-1. “Son yıllarda Uzungöl’de büyük bir Ekonomik ve Sosyal değişim yaşanmıştır!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	50	45,0	45,5
	Katılıyorum	57	51,4	51,8
	Kararsızım	1	,9	,9
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8	1,8
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0	

Çalışma son yirmi yıllık süreçteki muhtemel değişimleri analiz etmeyi amaçladığı için, katılımcılara son yirmi yılda Uzungöl’de büyük bir ekonomik ve sosyal değişim yaşanmıştır yollu bir önerme sunmuş ve

katılımcıların yüzde 96,4’ü bu önermeye katılma yönünde tutum belirlemişlerdir. Katılımcı Uzungöl’deki değişimin farkındadır ve bunu açıkça ifade etmektedir.

Tablo-2. “Uzungöl artık bir köy olmaktan çıkmıştır!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	46	41,4	41,4
	Katılıyorum	50	45,0	45,0
	Kararsızım	5	4,5	4,5
	Katılmıyorum	9	8,1	8,1
	Kesinlikle Katılmıyorum	1	,9	,9
	Total	111	100,0	100,0

“Uzungöl artık bir köy olmaktan çıkmıştır!” şeklindeki önermemize, katılımcıların yüzde 86,4 gibi bir çoğunluğu katılma yönünde tutum belirlemiştir. Uzungöl halkı ve

Uzungöl’de çalışan insanlar burasının artık klasik bir köy olarak görülemeyeceği noktasında hemfikirdirler. Oysa bundan yirmi yıl öncesine kadar Uzungöl halkına

böyle bir önerme ile gidilse, muhtemelen insanlar araştırmacılara “Neden bahsediyorsun?”, “Şaka mı yapıyorsun yoksa hayal mı görüyorsun?” dercesine

gülerlerdi. Dolayısıyla bugün Uzungöl’ün ne olmadığı bellidir lakin ne olduğuyla ilgili olarak belde halkı ne düşünmektedir?

Tablo-3. “Uzungöl artık turistik bir beldedir!”

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Kesinlikle Katılıyorum	57	51,4	51,8
Katılıyorum	49	44,1	44,5
Kararsızım	1	,9	,9
Katılmıyorum	2	1,8	1,8
Kesinlikle Katılmıyorum	1	,9	,9
Total	110	99,1	100,0
Missing System	1	,9	
Total	111	100,0	

Katılımcılara, Uzungöl’ün yeni dönemde ne olduğuna ilişkin olarak, “Uzungöl artık turistik bir beldedir!” önermesi sunulmuş ve katılımcıların yüzde 96.3 gibi yüksek bir çoğunluğu buranın artık turistik bir belde

olduğu yollu önermeyi onaylamışlardır. Bir yerleşim yerinin üretim konsepti değişince, üretim başta olmak üzere ve bağlantılı olarak birçok başka şeyin daha değişmesi beklenmelidir.

Tablo-4. “Uzungöl insanı hayata artık ticari bir gözle bakmaktadır!”

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Kesinlikle Katılıyorum	33	29,7	29,7
Katılıyorum	59	53,2	53,2
Kararsızım	2	1,8	1,8
Katılmıyorum	11	9,9	9,9
Kesinlikle Katılmıyorum	6	5,4	5,4
Total	111	100,0	100,0

Nitekim katılımcılara Uzungöl'de yaşayan insanlar, halk anlamında, “Uzungöl insanı, hayata artık ticari bir gözle bakmaktadır!” önermesi yöneltmiş ve toplamda katılımcıların yüzde 82.9 gibi yüksek bir çoğunluğu bu önermeye katılma yönünde tutum belirlemiştir. Bununla birlikte, bir önceki, “Uzungöl artık turistik bir beldedir!” önermesine katılımcıların yüzde 51.8'i kesinlikle katılırken; “Uzungöl insanı hayata artık ticari bir gözle bakmaktadır” şeklindeki bu son önermeye ancak yüzde 29.7'lik bir katılımcı kesinlikle katılma yönünde tutum belirlemiştir. Kesinlikle katılma yönündeki bu keskin düşüşün sebebi, Uzungöl halkı nazarında Turizmin, bir yönüyle öyle bile

olacak olsa, ticaretten farklı bir iş kolu olduğu düşüncesi olmaktan çok, önermedeki “gözle” ifadesi olduğu düşünülmektedir. Zira bu ifadenin Uzungöl halkına yönelik olarak son zamanlarda içerden ve dışarıdan bakanlar tarafından, çok fazla “paragöz” oldukları yönündeki eleştiriyi hatırlattığı, bu yönde negatif bir transfer işlevi gördüğü ve bu nedenle bu son önermeye açık ara daha düşük oranda kesinlikle katılma yönünde tutum belirledikleri düşünülmektedir. Bu sorun, daha çok veri toplama yönteminde seçilen dil ve söylem ile ilgili sorunlara işaret etmesi ve daha sonraki çalışmalara katkı yapması bakımından önemsenebilir.

Tablo-5. “Uzungöl insanı artık hayatını turizm merkezli bir ticaretle kazanmanın arayışı içerisindedir!”

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Kesinlikle Katılıyorum	41	36,9	36,9
Katılıyorum	60	54,1	54,1
Kararsızım	5	4,5	4,5
Katılmıyorum	3	2,7	2,7
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8	1,8
Total	111	100,0	100,0

Katılımcılara yöneltilen ilgili bir başka önerme “Uzungöl insanı artık hayatını turizm merkezli bir ticaretle kazanmanın arayışı içerisindedir!” şeklindeki önermedir ve katılımcıların yüzde 91'i bu önermeye katılma yönünde tutum belirlemiştir. Bu yüksek oran, Uzungöl halkı anlamında yöre insanının artık hayatını “turizm merkezli bir

ticaretle” kazanmanın arayışı içerisinde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bir önceki önermenin yorumunda dile getirilen ve araştırmanın yürütülmesinde seçilen dil ve söylem sorunu ilgili yorum bu önermeyle hemen tümüyle ispatlanmış görülmektedir. Zira “Uzungöl insanı hayata artık ticari bir gözle bakmaktadır”

önermesine katılımcıların yüzde 29.7 Kesinlikle Katılıyorum, yüzde 53.2’si de Katılıyorum yönünde destek verirken; bu son önermeye desteğin her iki derecesi bakımından da daha yüksek bir destek sunmuştur. Daha önceki önermenin yorumunda dile getirilen ve Uzungöl halkının turizmi özünde ticaretten farklı bir kazanç yolu olarak görmediği yollu öngörü de bu son önermeye verilen daha yüksek

oranlı destekle ortaya çıkmış olmaktadır. Buna rağmen bu son önermede negatif transfer yapacak ve yerelle ilişkili olabilecek her hangi bir kelime veya terimin geçmemesinden olacak ki, bu önermeye verilen destek hem katılma derecesinin her ikisi açısından ve hem de toplamda bir önceki önermeye verilen destekten daha yüksek tezahür etmiştir.

Tablo-6. “Uzungöl’de yaşayan insanların refah seviyesi ve hayat standardı yükselmiştir!”

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Kesinlikle Katılıyorum	38	34,2	34,2
Katılıyorum	61	55,0	55,0
Kararsızım	7	6,3	6,3
Katılmıyorum	3	2,7	2,7
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8	1,8
Total	111	100,0	100,0

Katılımcıların yüzde 89.2’si Uzungöl’de yaşayan insanların refah seviyesi ve hayat standardının yükseldiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Uzungöl halkının hemen tamamına yakını yörede yaşayan insanların ekonomik durumunun pozitif yönde değiştiğini kabul etmektedir. Ekonomide

yaşanan bu köklü değişim acaba beraberinde başka değişimleri de getirecek midir? Elbette ekonomi temelinde determinist bir bakış sağlıklı olmayacak olsa da, ekonomi bağlamında sosyal, kültürel ve pekala dini bir değişim de beklenebilir.

Tablo-7. “Uzungöl’de yaşayan insanlar hızla kapalı köy kültüründen, açık şehir kültürüne doğru geçiş yapmaktadırlar!”

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Kesinlikle Katılıyorum	28	25,2	25,2
Katılıyorum	58	52,3	52,3
Kararsızım	3	2,7	2,7
Katılmıyorum	18	16,2	16,2
Kesinlikle Katılmıyorum	4	3,6	3,6
Total	111	100,0	100,0

Nitekim 27. Tablo’da görüldüğü üzere, katılımcılara yöneltilen “Uzungöl’de yaşayan insanlar hızla kapalı köy kültüründen, açık şehir kültürüne doğru geçiş yapmaktadırlar!” şeklindeki önermeye yüzde 77,5’i olumlu yönde destek sunmuşlardır. Bunun diğer anlamı, Uzungöl halkının ekonomik değişmeye bağlı veya

eşzamanlı olarak bir kültürel değişim de yaşadığı şeklindedir. Bu değişimi Uzungöl halkının çoğu görmekte, yaşamakta ve kabul etmektedir. Üstelik bu kültürel değişimin yönü de bellidir. Bu değişimin yönü, feodal kültürden cemiyet kültürüne, geleneksel olandan modern olana ve nihayet, kapalı köy kültüründen, açık şehir kültürüne doğrudur.

Tablo-8. “Uzungöl’deki yeni kuşaklar eskilere kıyasla daha az muhafazakârdırlar!”

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Kesinlikle Katılıyorum	13	11,7	11,8
Katılıyorum	57	51,4	51,8
Kararsızım	6	5,4	5,5
Katılmıyorum	32	28,8	29,1
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8	1,8
Total	110	99,1	100,0
Missing System	1	,9	
Total	111	100,0

Kültürel değişme kapsamında Uzungöl halkına “Uzungöl'deki yeni kuşaklar eskilere kıyasla daha az muhafazakârdırlar!” şeklinde bir başka önerme daha sunulmuş ve katılımcıların yüzde 63.6'sı önermeye olumlu yönde cevap vermişlerdir. “Daha az muhafazakâr” olmanın bir anlamı da, kapalı toplum ve kültürden açık toplum ve kültüre geçiş yapmaktır. Bununla birlikte, daha az muhafazakâr olmak pekâlâ yeniliklere açık olmak, yenilenmeye arzulu olmak, farklı olana ve farklı kültürlerle daha hoşgörülü olmak anlamlarına da gelebilir. Nitekim daha sonraki önermelerde bu hususlar da ayrıca incelenecektir.

İktisat ve iktisat sosyolojisi literatüründe kapitalist toplumların sürekli değişim ve dinamizm içerisinde bulunacakları ve bu tür toplumların yeniliklere direnen kurumlarının yeni sistem ve toplum yapısıyla çatışma halinde olacağı bildirilmektedir (N. P. Barry, 2002'den akt. Ertit, 2014: 166). Kaldı ki, Uzungöl kapitalist olmayan toplum tipinden kapitalist bir topluma geçiş yapmaktadır. Bu nedenle söz konusu geçiş aşamasının çok daha renkli yaşanması beklenebilir.

Tablo-9. “Uzungöl insanı hızla köylü tutumunu ve eski geleneksel kültürünü terk etmektedir!”

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Kesinlikle Katılıyorum	20	18,0	18,0
Katılıyorum	58	52,3	52,3
Kararsızım	11	9,9	9,9
Katılmıyorum	20	18,0	18,0
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8	1,8
Total	111	100,0	100,0

Katılımcılara yöneltilen “Uzungöl insanı hızla köylü tutumunu ve eski geleneksel kültürünü terk etmektedir!” şeklindeki bu önerme aslında, muhafazakârlıkla ilgili bir önceki önermeden hemen hiçbir farkı olmamasına rağmen, katılımcılardan daha yüksek destek almıştır. Bu iki önermeye sunulan farklı destekler, Uzungöl halkının

muhafazakârlığı önemseydiği ve ekonomik, sosyal ve kültürel değişmeye rağmen bir kimlik olarak gördüğünün işaretini vermektedir. Uzungöl halkı, şartlar değişse de, değişen şartları da bir şekilde meşrulaştırarak, muhafazakâr kimliği içinde bağdaştırmanın iradesini göstermektedir.

Tablo-10. (Tablo-9’daki) “Bu durum kaygı vericidir!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	31	27,9	29,0
	Katılıyorum	41	36,9	38,3
	Kararsızım	9	8,1	8,4
	Katılmıyorum	18	16,2	16,8
	Kesinlikle Katılmıyorum	8	7,2	7,5
	Total	107	96,4	100,0
Missing	System	4	3,6	
Total		111	100,0	

Tablo-29’da katılımcılara sunulan “Uzungöl insanı hızla köylü tutumunu ve eski geleneksel kültürünü terk etmektedir” önermesinin kaygı verici olduğu önerilmiş ve Tablo-30 bu önermenin sonuçlarını göstermektedir. Katılımcıların yüzde 67,3’ü Uzungöl halkının köylü tutumunu ve eski geleneksel kültürünü terk etmesini kaygı verici bulmaktadır. Bu kaygı biri soyut

diğeri somut iki sebebe dayandırılabilir. İlki sosyal ve kültürel değişimin her zaman her toplumda kaygı uyandırmak gibi doğal bir reflekse sebebiyet vermesidir. İkincisi ise, Uzungöl halkının başta komşuluk olmak üzere, eski samimiyeti ve muhabbeti köy halkından görememesi hususu olduğunun mülakatlarda anlaşılmasıdır.

Tablo-11. “Uzungöl’de yeni kuşaklar eskilere kıyasla farklı bir kültürle yetişmektedirler!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	26	23,4	23,9
	Katılıyorum	66	59,5	60,6
	Kararsızım	7	6,3	6,4
	Katılmıyorum	10	9,0	9,2
	Total	109	98,2	100,0
Missing	System	2	1,8	
Total		111	100,0

Katılımcılar Uzungöl’de yetişen yeni kuşatların artık yeni bir kültürle yetiştiklerini düşünmektedirler. Bu bakış açısına destek veren katılımcıların oranı toplamda yüzde 84.5’tir. Bu yeni kültür elbette daha bireyci, daha seküler, daha modern ve daha az muhafazakârdır. Dolayısıyla bu yeni kültür standartları Uzungöl’ü kültürel açıdan da bir köy olmaktan çok, bir şehir olarak veya en azından şehir kültürüyle yoğun temas

halindeki bir yerleşim olarak görmeyi gerektirmektedir. Uzungöl’ün bu anlamda diğer bir özelliği de, uluslararası bir temasının ve bu arada uluslararası bir kültürel etkileşimin mekânı olması hususu söz konusudur. Yeni kuşakların burada artık ulusal üst kültürün de ötesinde, uluslararası bir kültürel etkileşimin etkisinde olduklarına şüphe yoktur.

Tablo-12. “Uzungöl’deki yeni kuşaklar eskilere kıyasla daha rahat ve geniş bir dünya görüşüne sahiptirler!”

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Kesinlikle Katılıyorum	27	24,3	24,3
Katılıyorum	73	65,8	65,8
Kararsızım	7	6,3	6,3
Katılmıyorum	4	3,6	3,6
Total	111	100,0	100,0

Katılımcılar benzer bir şekilde, Uzungöl’de yeni yetişen kuşakların eski kuşaklara kıyasla daha rahat ve geniş bir dünya görüşüne sahip olarak yetiştikleri düşüncesindedirler. Bu konudaki önermeye yüzde 90.1 gibi yüksek oranda destek sunmaktadırlar. Uzungöl halkı, yeni kuşakları eskilere ve kendilerine göre çok talihli bulmaktadırlar. Yapılan mülakatlarda bu konuya önemle vurgu yapılmıştır.

Katılımcıların yüzde 82.7’si Uzungöl’deki yeni kuşakların eskilere kıyasla farklı kültürle daha hoşgörülü olduklarını ve

böylesi hoşgörülü bir ortamda yetiştiklerini düşünmektedirler. Uzungöl bir köy ve yayla iken; bir yılda Trabzon dışından köye yolu düşerek gelen insan sayısı muhtemelen iki elin parmaklarını geçmeyecek haldeydi. Oysa yeni dönemde bu sayı on binleri aşmış durumdadır. Bütün bu çeşitlilik içerisinde yeni kuşakların farklılıklara, farklı kültürle ve yabancı insanlara hoşgörülü davranmanın ötesinde onları benimsemesi ve içselleştirmesi neredeyse sıradan bir durumdur. Kentleşme ve ekonomik değişmeye bağlı toplumsal mobilizasyonun sosyal hoşgörü üreteceği literatürde sıkça

vurgulanan bir bulgudur (Harry, 1974’den akt. Ertit, 2014:176).

Tablo-13. “Uzungöl’deki yeni kuşaklar eskilere kıyasla farklı kültürlere daha hoşgörülüdürler!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	20	18,0	18,2
	Katılıyorum	71	64,0	64,5
	Kararsızım	11	9,9	10,0
	Katılmıyorum	6	5,4	5,5
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8	1,8
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0	

Yeni kuşakların bu mizacının, Uzungöl’de geçerli olan turizm anlayışıyla ve dolayısıyla araştırmanın hipotezleriyle çeliştiği düşünülebilir. Bununla birlikte aslında çelişme değil örtüşme söz konusudur. Zira Uzungöl insanı araçsal bir sekülerleşmeyle turizme yelken açtığı için, farklı kültürlere hoşgörü göstermeyi kendi içinde pekâlâ meşrulaştırabilmektedir. Dolayısıyla Uzungöl’de turizm faaliyetleri muhafazakâr bir aks üzerinden yürürken, Uzungöl halkı dışsal ve araçsal bir sekülerleşme sayesinde turizmin getirdiği etnik, sosyal ve kültürel

çeşitliliği gayet hoşgörü ile karşılayabilmekte ve bunu inanç ve kültürüyle çok kolay bir şekilde uzlaştırabilmektedir. Diğer yandan, Uzungöl’de muhafazakâr turizmin nesnesi konumunda olan demografik hareketliliğin çoğunluğunu oluşturan Araplar, etnik ve kültürel olarak yöreye farklı olsa da, dini bakımdan bir farklılık söz konusu değildir ve bu anlamda muhafazakâr duygularla birebir örtüşmektedir.

Tablo-14. “Uzungöl halkı eskiye nazaran daha çok ekonomik düşünür!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	34	30,6	30,9
	Katılıyorum	63	56,8	57,3
	Kararsızım	4	3,6	3,6
	Katılmıyorum	7	6,3	6,4
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8	1,8
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0	

Katılımcılara “Uzungöl halkı eskiye nazaran daha çok ekonomik düşünür!” şeklinde bir önerme sunulmuş ve kendisiyle anket yapılanların yüzde 88.2’si bu önermeye olumlu yönde cevap vermişlerdir. Bu yüksek destek, Uzungöl’de yaşanan ekonomik değişimin ister sebebi ve ister sonucu olsun, değişimin sadece maddi boyutla sınırlı olmadığını, bilişsel düzeyde de çok büyük bir değişimin söz konusu olduğunu göstermektedir. Bilişsel düzeydeki bu büyük değişim, beraberinde birçok değişikliğin de habercisi konumundadır. Zira bir toplumda

meydana gelen bilişsel ve zihniyet planındaki değişim, biri diğerinin sebebi veya sonucu olmak zorunda olmayan birçok ve eşzamanlı yeni gelişmenin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla ekonomik kazançla ilgili dönüşüm aslında bir sebep değil bir sonuçtur ve bir zihniyet değişiminin ürünüdür. Bu zihniyet değişiminin Uzungöl’de yakın ve orta vadede sosyal, kültürel, dini ve daha başka alanlarda da bir değişime kapı açacağı öngörülebilir.

Tablo-15. “Uzungöl halkı eskiye nazaran daha az misafirperverdir!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	10	9,0	9,1
	Katılıyorum	44	39,6	40,0
	Kararsızım	6	5,4	5,5
	Katılmıyorum	39	35,1	35,5
	Kesinlikle Katılmıyorum	11	9,9	10,0
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0

Katılımcılara yöneltilen “Uzungöl halkı eskiye nazaran daha az misafirperverdir!” şeklindeki önermeye yüzde 49.1 oranında destek verilmiştir. Bununla birlikte, kararsızlardan dolayı, önermeye katılmayanların oranı katılanların oranının altında kalmıştır. Dolayısıyla katılımcılar, Uzungöl halkının eskiye yani Uzungöl’ün turizm odaklı ticari faaliyetlere açılmadan önceki haline kıyasla bariz bir şekilde daha az misafirperver olduğunu

düşünmektedirler. Bu oranlar, Uzungöl halkının yaşadığı değişimin boyutlarını çok yönlü ve çok büyük olduğunu göstermektedir. Elbette bu her zaman olumsuz olarak da görülmemelidir. Uzungöl halkı ve sosyal yapısı pekâlâ bu değişimi istikrarlı bir yoruma dönüştürecektir. Nitekim hayatın ticarileştiği bir yerde, her şey gibi misafirperverliğin de anlamı değişecek ve ticari bağlam içerisinde bir misafirperverlik aranması icap edecektir.

Tablo-16. “Uzungöl insanı eskiye nazaran daha çok bireysel düşünür!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	21	18,9	19,1
	Katılmıyorum	66	59,5	60,0
	Kararsızım	5	4,5	4,5
	Katılmıyorum	15	13,5	13,6
	Kesinlikle Katılmıyorum	3	2,7	2,7
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0	

Katılımcıların yüzde 79.1 gibi büyük bir çoğunluğu Uzungöl halkının eskiye nazaran bugün daha bireysel düşünüp hareket ettiğini beyan etmiştir. Klasik köy dönemlerinde diğergam (altruist) olabilen Uzungöl halkı, yeni dönemde turizm odaklı bir ticari hayatla birlikte öncelikle kendini ve kendi çıkarını düşünme eğilimi içerisine girmiştir. Bu bireysel düşünce, bu bağlamda pekâlâ bencillikle de ilişkilendirilebilir. Geleneksel köy toplumunun ekonomisi geçimlik, dirlik ekonomisi iken; yeni tarz toplumsal örgütlenmenin ekonomisi daha çok Adam

Smith’in betimlediği liberal ekonomidir ve bu yeni ekonomi bireysel rekabet üzerine temellenir. Modern toplumsal yapının en önemli alt sistemlerinden birisi de, bireyselleşmiş toplumdur. Bireyselleşme, çekirdek aile, sekülerleşme, grup özerklikleri, okullaşma, üretimin farklılaşması gibi alt sistemlerdeki değişiklikler orta ve uzun vadede yeni bir kısım üst sistemlerin yapılanmasına yol açacaktır. Bununla birlikte, ilk önce çeşitli sıkıntılar yaşanabilse de, bunların hepsi uzun vadede Uzungöl sakinlerinin temel dünya

görüşleri doğrultusunda insicamlı bir
harmoniye de kavuşabilecektir.

Tablo-17. “Uzungöl’de yaşayan yeni kuşakların dindarlık anlayışı değişmektedir!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	8	7,2	7,3
	Katılıyorum	43	38,7	39,1
	Kararsızım	14	12,6	12,7
	Katılmıyorum	32	28,8	29,1
	Kesinlikle Katılmıyorum	13	11,7	11,8
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0	

Yüzeysel olarak dışarıdan bakışın bir gereği ve sonucu olarak, köy ve kırsal yerleşimden kasaba ve ticari üretimin yapıldığı turistik bir merkeze geçiş yapan Uzungöl’de gözle görülür bir dünyevileşmenin de hüküm sürdüğü varsayılmıştır. Bu anlamda yeni kuşakların dindarlık anlayışlarının değiştiği iddia edilmiştir. Bununla birlikte, ilgili önermeye katılımcıların ancak yüzde 46.4’ü olumlu cevap vermiş, buna karşın yüzde 40.9’u da olumsuz cevap vermiştir. Dolayısıyla önermeyi olumlayan ve olumsuzlayan cevaplar arasında birinden yana belirgin bir ağırlık söz konusu değildir.

Yine de zayıf da olsa, Uzungöl’de yaşayan yeni kuşakların eskilere kıyasla dindarlık anlayışlarının değiştiğine dair bir yaklaşım vardır. Bununla birlikte, yapılan mülakatlarda bu değişikliğin olumsuz yönde değil, aksine olumlu yönde bir değişiklik olduğu iddia edilmiştir. Uzungöl’ün özellikle yaşlı insanlarına göre yeni kuşaklar eskilere kıyasla daha “sağlam” bir dindarlık anlayışına sahiptirler. Geleneksel olandan, söyleneceye dayanandan, batıl inançlarla iç içe olandan çok kitabi olana dayalı bir dindarlık anlayışdır bu yeni dindarlık.

Tablo-18. “Uzungöl’deki yeni kuşaklar eskilere kıyasla daha az dindardırlar!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	11	9,9	10,0
	Katılıyorum	28	25,2	25,5
	Kararsızım	10	9,0	9,1
	Katılmıyorum	45	40,5	40,9
	Kesinlikle Katılmıyorum	16	14,4	14,5
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0	

Dindarlığın değiştiğini iddia eden önermeye ilave olarak bir de yeni kuşakların eskilere kıyasla daha az dindar olduğu yollu bir önerme sunulmuş, katılımcıların bu kez daha da az bir kesimi, sadece yüzde 35.5’i bu önermeye olumlu cevap vermişler, buna karşın yüzde 55.4’ü ise bu önermeye katılmadıklarını beyan etmişlerdir. Dindarlık anlayışının değiştiği önermesine daha sempatik bakan yöre insanı, yeni kuşaklardaki dindarlığın azaldığı yollu önermeye olumsuz bakmışlardır. Bir tespit olarak dindarlığın azaldığına katılmakta denebilir ki çekimser kalmışlardır.

Bazı sekülerleşme uzmanları, toplumların insani gelişmişlik düzeylerinin artışıyla birlikte dini değerlerin, inançların ve pratiklerin erozyona uğrayacağını belirtirler (Norris ve Inglehart, 2008’den akt. Ertit, 2014: 152). Uzungöl’de ekonomik gelişmenin bütün nicelliğiyle sosyal hayat standartlarına yansımaları elbette beklenemez fakat yine de azalan ölçülerde de olsa, son

yirmi yılda ve yükselen bir trendle insani gelişmişlik düzeyinde bir yükselişin olduğuna şüphe yoktur. Bu da beraberinde dini inanç, değer ve pratiklerde muhakkak bir değişmeye sebep olacaktır. Söz konusu dini inançlardaki değişme seyrelme şeklinde olabileceği gibi, bilinçli bir boyuta intikal etme şeklinde de olabilir. Bu kapsamda, dinsel ritüellerin icrasının dini otoritenin hükümranlılığından kısmen dahi olsun kurtulması ve dini ritüellerin formel yönlerinin kısılması söz konusu olabilecektir. Benzer bir şekilde değerler yok olmak yerine ayıklanmaya tabi tutulabilir ve son olarak pratikler belli bir otoritenin gölgesinde yapılmak yerine merkezden çevreye özerkleşip, bireyselleşebilecektir. Nitekim yapılan derinlemesine mülakatlarda yöre halkı ve esnaflar Uzungöl halkı ve özellikle gençlerde, olumlu yönde gelişmek üzere, bahsedilen genellemeleri doğrulayacak dönüşümlerin yaşandığı belirtilmiştir.

Tablo-19. (Tablo-18'deki) "Bu durum kaygı vericidir!"

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	15	13,5	14,0
	Katılıyorum	30	27,0	28,0
	Kararsızım	10	9,0	9,3
	Katılmıyorum	34	30,6	31,8
	Kesinlikle Katılmıyorum	18	16,2	16,8
	Total	107	96,4	100,0
Missing	System	4	3,6	
Total		111	100,0	

Tablo-38'de dindarlığın azaldığı yollu önerme ile ilgili olarak Tablo-39'da "Bu durumun kaygı verici" olduğu vurgulanmış, bu kez önermeye olumlu cevap verenlerin oranı yükselmiştir. Bir önceki önermede dindarlığın azaldığını düşünenlerin oranı yüzde 35.5 iken; bu durumun kaygı verici olduğunu beyan edenlerin oranı şaşırtıcı bir şekilde 5 puan atışla yüzde 40.5'e ulaşmıştır. Yani dindarlığın azaldığını düşünmeyen yüzde 5'lik bir kesim daha, katılmadığı bu

durumu kaygı verici bulmak gibi ikircikli bir tutumun içerisine girmiştir. Bu kesimin bir tespit olarak dindarlığın azaldığına dair katkı yapmak istemediği ama kendi içinde bu olgunun gerçekliğini yaşadığı için olsa gerek, bu durumun kaygı verici olduğu yollu önermeyi olumlama ihtiyacı hissetmiştir. Bir tür adını koymak ve sabitlemek istemediği ama potansiyelinin bulunduğunu düşündüğü bu toplumsal hususun çözümüne katkı sağlamak istediği iddia edilebilir.

Tablo-20. "Bölgede Uzungöl merkezli sosyal ve kültürel değişim, çevre köylerdeki sosyal hayat ve kültürü de etkilemektedir!"

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	17	15,3	15,6
	Katılıyorum	63	56,8	57,8
	Kararsızım	11	9,9	10,1
	Katılmıyorum	15	13,5	13,8
	Kesinlikle Katılmıyorum	3	2,7	2,8
	Total	109	98,2	100,0
Missing	System	2	1,8	
Total		111	100,0

Katılımcıların yüzde 73.4’ü Uzungöl’deki ekonomik ve sosyo-kültürel değişimin çevre köylerdeki sosyal hayatı ve kültürü de etkilediğini düşünmektedir. Bu durum “çevre etkisi” olarak nitelendirilebilir ve

gerçekten de bugün Uzungöl sayesinde bu vadinin yukarısında bulunan Demirkapı (Haldizen) gibi köy’lerden aşağısında yer alan Taşkıran gibi mahallelere kadar yayılan bir etki söz konusudur.

Tablo-21. “Uzungöl’deki ekonomik değişimin sosyal ve kültürel sonuçları kaygı vericidir!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	12	10,8	11,0
	Katılıyorum	56	50,5	51,4
	Kararsızım	8	7,2	7,3
	Katılmıyorum	19	17,1	17,4
	Kesinlikle Katılmıyorum	14	12,6	12,8
	Total	109	98,2	100,0
Missing	System	2	1,8	
Total		111	100,0	

Katılımcılara yöneltilen “Uzungöl’deki ekonomik değişimin sosyal ve kültürel sonuçları kaygı vericidir!” şeklindeki önermeye yüzde 62.4 oranında katılım söz konusudur. Uzungöl halkı dindarlık konusunda bile göstermediği kaygıyı, Uzungöl’de son yirmi yılda yaşanan ekonomik değişimin sosyal ve kültürel sonuçları hususunda göstermiştir. Burada iki husus öne çıkmaktadır. İlki ekonomik

değişim ve ikincisi buna bağlı olarak ortaya çıkan sosyal ve kültürel çıktılar. Uzungöl halkı sosyal ve kültürel değişmeyi olumlayabilse de, yaşanmakta olan ekonomik dönüşümün ne denli köklü bir dönüşüm olduğunu gördüğü ve yaşadığı için buna bağlı bir sosyal ve kültürel değişimi de ihtiyatla karşılamakta hatta olumsuz bulmaktadır.

Tablo-22. “Uzungöl sakinleri eskiye nazaran daha mutludurlar!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	9	8,1	8,2
	Katılıyorum	33	29,7	30,0
	Kararsızım	12	10,8	10,9
	Katılmıyorum	42	37,8	38,2
	Kesinlikle Katılmıyorum	14	12,6	12,7
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0	

Bir başka dikkat çekici cevap da “Uzungöl sakinleri eskiye nazaran daha mutludurlar!” önermesine verilmiştir. Uzungöl’de yaşayanların mutlak ve göreceli ekonomik imkanlarının yükseldiği kesin olarak tespit edilmişken, Uzungöl ekonomisinin bir bütün olarak büyüdüğü koyutlanmışken; katılımcıların sadece yüzde 38.2’sinin Uzungöl halkının eskiye nazaran daha mutlu olduğunu beyan etmesi son derece kayda değerdir. Bu önermeye katılmayanların toplam oranı ise yüzde 50.9’dur. bu

cevaplar, Uzungöl’de para ve büyüyen ekonominin mutluluk getirme noktasında son derece tartışmalı bir işlevi de beraberinde getirdiği izlenimi vermektedir. Anketlerden ve mülakatlardan öyle anlaşılmaktadır ki, Uzungöl’deki bu değişim Uzungöl sakinlerinin tercihi değildir. Onlar bu olguyu adeta kucaklarında bulmuşlardır. Kader benzeri bir durum olan bu değişim ve dönüşümü kabullenmek ve onu en az zararlarla atlatmak onlar için kaçınılmazdır.

Tablo-23. “Uzungölde anlık ve gündelik bir mutluluktan bahsedilebilse de, eskisine göre daha kaygılıyım!”

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kesinlikle Katılıyorum	14	12,6	12,7
	Katılıyorum	48	43,2	43,6
	Kararsızım	13	11,7	11,8
	Katılmıyorum	22	19,8	20,0
	Kesinlikle Katılmıyorum	13	11,7	11,8
	Total	110	99,1	100,0
Missing	System	1	,9	
Total		111	100,0	

Bir önceki önermede Uzungöl halkının mutlu olduğuna katılmayanların oranı yüzde 50.9 iken; Uzungöl'deki köklü ekonomik ve sosyal değişimden dolayı eskisine kıyasla kaygı duyanların oranı yüzde 56.3 olarak tezahür etmiştir. Tablo-41'de verilen Uzungöl'de ekonomik ve sosyal değişimin sonuçları ile ilgili kaygı düzeyine (yüzde 62.4) ulaşmasa da, bu önermede de anlık ve gündelik mutluluğa rağmen, uzun vadeli olarak bakıldığında eskisine göre insanların daha kaygılı oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu son önermedeki kaygı yüzdesinin öncekine göre düşük çıkmasının sebebi, muhtemelen aynı önerme içerisinde mutlulukla birlikte gündeme getirilmesi olmuştur.

SONUÇ

Klasik Sosyolojide köy hayatı keskin çizgilerle şehir hayatından ayrılmıştır. Yerleşik hayatın iki önemli formu olan bu yaşama biçimleri, İbni Haldun'da Haderi ve Bedevi yaşama biçimleri olarak

isimlendirilmiştir. Haderi olan şehir yaşama formuna, Bedevi ise göçebe, yarı göçebe ve köy yaşama biçimlerine tekabül eder. Haderi olanda dayanışma biçimi sebebe dayalı iken; Bedevi olanda kan bağına ve/veya akrabalık esasına dayalıdır. İlki daha çok ticaret ve çeşitli zanaatsal faaliyetlerle geçimini sağlarken; ikincisi tarım ama daha da çok hayvancılık ve savaşla geçimini sağlar. İbni Haldun ilkinin medeni açıdan ileride görürken; ikincisini kişilikli olma, onur, haysiyet noktasında üstün görür.

Benzer bir ayrım Alman sosyolojisinin ilk isimlerinden birisi olan Ferdinand Tönnies'te görülür. Tönnies bu iki yaşama biçimini biraz daha ileri bir soyutlamayla cemaat ve cemiyet hayatı diye nitelendirir ve bu kodlar altında değerlendirir. Tönnies'e göre cemaat hayatı köyde hüküm süren hayat iken; cemiyet hayatı şehirde hüküm süren hayattır. Yine cemaat hayatında hislerle hareket edilirken; cemiyet hayatında akılla ve nesnel verilerle hareket edilir. Benzer bir şekilde ilkinde birimiz hepimiz, hepimiz birimiz duygusuyla hareket edilirken; ikincisinde bireysel çıkarların ön

plana çıkması söz konusudur. İlkinde üretim biçimi tarımsal iken; ikincisinde sınai faaliyetlerdir.

Bir başka ayrıma Emile Durkheim'da denk gelinir. Durkheim'a göre, şehir ve köy hayatı dayanışma biçimi esas alınarak ayrıştırılmalıdır. Buna göre köy hayatının dayanışma formu mekanik dayanışma iken; şehir hayatının dayanışma formu organik dayanışmadır. Mekanik dayanışma akrabalık esasına dayanırken; organik dayanışma uzmanlık ve meslek içi dayanışmaya istinat eder. Mekanik dayanışmada toplumun her üyesi aynı düzeyde önemli iken; organik dayanışmada toplumun üyeleri uzmanlık derecelerine, çalışma yoğunlukları ve gayretlerine göre farklı işlev ve önemlere sahiptirler. Mekanik dayanışmada herkes her işi yapabilirken; organik dayanışmada her işi o işin uzmanı yapar ve dayanışma ve yardımlaşma da bu işi yapanlar arasında tesis edilebilir.

Uzungöl'de yaşanan dönüşüm her üç düşünürün yaptığı ayrıma da uymaktadır. Uzungöl yirmi yıl öncesine kadar bir köy iken bugün bir kasaba haline gelmiştir. Bu dönüşüm sadece binaların yenilenmesi veya sayısının artması veya köyde otel, restoran veya market açılmasıyla ilgili bir durum değildir. Bununla birlikte bundan da çok daha fazla bir durumdur. Uzungöl daha önce tarım ve hayvancılığa dayanan klasik bir köy üretim yeri iken; bugün burada oturan insanların çoğu geçimini turizm merkezli bir ticari faaliyet sayesinde kazanmaktadırlar. Geçmişte dayanışma daha çok akrabalık esasına göre düzenlenir iken; bugün dayanışma meslek içi rakipler arasında tesis edilmektedir. Uzungöl bugün rekabet

halindeki insanların dayanışmasına sahne olmaktadır. Bunun diğer anlamı, artık buranın klasik köy ve yayla olmaktan çıktığı şeklindedir. Benzer bir şekilde daha önce burada komşuluk çok önemli iken ve komşuluk temelde "kapı komşu" söyleyişinde de ifade edildiği üzere, insanların evine en yakın kapının yani evin sahibi kimse komşu o ev ve o evde oturanlardı. Oysa bugün dayanışmanın bir kriteri olarak hala komşu alınıyor olsa bile, bu komşu fiziki veya işlevsel bakımdan en yakın meslektaş olmaktadır. Geçmişte Uzungöl'de komşuluk, hal hatır, saygınlık, itibar paradan çok daha önemli iken; bugün ister istemez para biraz daha öne geçmiş gibi görünmektedir. Bugün de aynı değerler önemsense bile, bugün bu değerleri elde etmenin yolu yine paradan geçer olmuştur. Toplumun değer yargıları değişmeye başlamıştır.

Nitekim kendileriyle mülakat yaptığımız birçok Uzungöl sakini ve işletme sakini bu konudaki hoşnutsuzluğunu açıkça ifade etmiştir. Bu durum biraz da liberal ekonominin teorisyonu olarak nitelendirilen Adam Smith'in modern toplum için yaptığı betimlemeye benzer. Smith'e göre modern toplumda herkes kendi çıkarı için çalışır. Bu durum pekâlâ dışarıdan bencillik ve bir parçalanma gibi görünebilir. Ne var ki, bireysel düzeydeki bu kendi çıkarını düşünme uzun vadede ve geniş tabanlı toplum hayatında cemiyyet çıkarına dönüşür. Nitekim Smith'e göre, "akşam yemeğimizi kasabın, fırıncının ve şarapçının" çelişkili bir şekilde kendi çıkarlarını düşünmeleri sayesinde yeriz. Hiç birisi toplum rahatlıkla ve eksiksiz bir şekilde akşam yemeğini yesin diye üretim yapmamaktadır. Oysa modern toplumun

işbölümünün gerçekleştiği sosyal ortamında her birinin kendi çıkarı için çalışması toplumsal düzeyde cemiyet yararına bir niteliğe dönüşür. Diğer bir ifadeyle, bireysel düzeydeki bencillik, toplumsal düzeyde diğergamlığa dönüşmektedir. Uzungöl'de de bu büyük dönüşüm henüz birinci kuşak için zor ve altından kalkılamaz gibi görünse de, uzun vade de ve muhtemelen bir geçiş kuşağından sonra, su yatağını bulacak ve toplum kültürde otantikliği de muhafaza edecek bir tarza, muhafazakâr duyguları da tatmin edecek bir şekilde, yeni kurallarını ve kaidelerini üretecek, davranışlarda, ticarete, muamelede ve her bakımdan orijinal sonuçlar üretmeye muktedir olacaktır. Ne kadar sancılı olursa olsun, toplumsal değişme bunu gerektirir.

Uzungöl'de büyük bir ekonomik büyüme yaşandığı, ekonomik iyileşmenin bir realite olduğu anket ve mülakatlarla sabit bir hale gelmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere ve ekonomik bir determinist görüşe sahip olmak gerekmezsiniz, söz konusu ekonomik değişimin beraberinde kısa veya uzun vadede, az veya çok, yüzeysel veya derin bir sosyal değişmeye de yol açacağı muhakkaktır. Anket ve mülakatlar böylesi bir değişme ve dönüşmenin yaşanmakta olduğunu fazlasıyla göstermiştir. Bu kapsamda Obgorn'un bahsettiği "Kültürel Gecikme" kavramını andıran bir durumun yaşandığı iddia edilebilir. Uzungöl'de büyüyen ekonomiye eşit düzeyde bir sosyal ve kültürel gelişme yaşanmadığı bir gerçektir. Ne var ki, sosyal gelişme her zaman tek tip yollarla sağlanmaz. Toplum eksiklerini her hal ve şartta tamamlama kabiliyetine sahiptir. Değişme beraberinde esas alınan değer ölçülerinde

büyük sorunlar yaşamayı da getirirse, uzun vadede toplum yine kendi sorunlarını kendisi tamir etme kabiliyetini gösterecektir.

Yaşanan toplumsal dönüşümü sekülerleşme, ticarileşme veya modernleşme olarak nitelendirmek mümkündür. Bu anlamda sekülerleşme önemli bir kavram olmakla birlikte, son derece karmaşık ilişkilerin ve gelişmelerin yaşandığı da belirtilmelidir. Mesela Uzungöl'e yoğun bir şekilde gelen Arap turistlerin yine büyük çoğunluğu aileleriyle birlikte geldikleri için ve hepsi de Müslüman olduğu için Uzungöl'ün modernleşen ve sekülerleşen gidişatına tam ters açıdan bir etkide bulunabilmektedirler. Mesela bu süreçte bazı erkekler yaz ayında Arap kıyafetleriyle iş yerinde çalışırken; bazı kadınlar ve genç kızlar da normalde başı açık iken; bu süreçte özellikle yaz aylarında başlarını kapatarak işyerlerinde çalışabilmektedirler. Nitekim böylesi erkek ve kadınların varlığına bizzat şehit olunmuş, mülakatlarda da böylesi kadın ve erkeklerden çok sık olmasa da bahis açılmıştır. Burada bu insanlar ne kendi kültürünü terk etmekte ve ne de sekülerleşme karşıtı bir sürece girip dindarlaşmaktadır. Gerçekleşen ilki için tümüyle bir araçsallaştırma ve ikincisi için ise iç sekülerleşmeye karşı dış dindarlaşma denebilecek bir tür kıyafette ve kisvede dini görüntü ve sembollerin sosyal bağlama uygun olarak işlevselleştirilmesi meselesidir.

Uzungöl'deki turizm işlevi itibarıyla doğa turizmi, sağlık turizmi ve dinlenme, eğlenme turizmine uygun düşmektedir. Özellikle Arap turistler buraya Uzungöl'ün temiz havası, iklimi ve tabii güzelliği için gelmektedirler. Uzungöl esnafı ve işletmecisi bu kapsamda birçok anısını anlatmıştır. Mesela yağmur

yağdığında yerli insanlar sığınacak bir yer bulabilmek için kaçışırken; Arap erkek ve kadınlar aksine açık alana çıkmakta ve yağmurun üzerlerine yağmasını sağlamaktalar ve yağmurda ıslanmanın “zevkini” yaşamak istemektelermiş. Bunun benzeri birçok anlatım söz konusudur. Dolayısıyla Uzungöl’deki turizmin işlevi daha ziyade sağlık ve dinlenmedir. Diğer yandan buradaki turizmin mahiyeti ne yenilikçi ve ne de modern turizmdir. Uzungöl’deki turizmin mahiyeti daha ziyade “muhafazakâr” bir turizmdir. Bu karakteristiği belirleyen etmenler bir değil, birden fazladır. Bunlardan ilki yörenin temelde kırsal bir karaktere bağlı olması ve buna istinaden, korunaklı yapısı ve geçmişten günümüze kültürünü ve bu arada dini inançlarını koruyan ve devam ettiren bir karaktere sahip olması iken; bir başkası da şüphesiz müşteri profili yani Arap turistlerdir. Arap turistlerin buraya aile hayatı yaşamak üzere gelmeleri bu sonuçta en önemli etkindir.

Son tahlilde, Uzungöl’de büyük bir ekonomik değişme yaşanmakta, buna bağlı olarak ailede, sosyal yapıda, sosyal gruplarda, sosyalleşmede, kolektif kimlikte, tabakalaşmada, dindarlıkta, muhafazakârlıkta, komşulukta, dayanışmada ve daha birçok sosyolojik boyutta büyük değişimler ve dönüşümler de yaşanmaya başlamıştır. Bu dönüşümlerin hepsi elbette ilerleme olarak görülemez. Pekâlâ, bazıları bir gerileme olarak da işaretlenebilir. Bununla birlikte, Uzungöl’deki sosyal yapı, toplumsal dinamikler ve kültürel değerler uzun vadede eskinin tek tip ve monoton toplum ve kültürüne karşılık, çok daha karmaşık ve dinamik de olsa kendi içinde istikrarlı ve

tutarlı bir sosyal yapı ve kültürel değerler sistemi üretebilecektir. Uzungöl bugün böylesi bir hızlı ve konsantre toplumsal dönüşümün laboratuvarı durumundadır.

Kaynakça

- Akkır, R. (2015). Türkiye’de Muhafazakârlık, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.
- Aydın, M. (2002). “Bir Muhafazakârlık Olarak Din ve İslâm”, *Tezkire*, içinde (62-71), Sayı 27-28.
- Beriş, H. E. (2004). “Kemalist Devrimden Muhafazakâr Kemalizme”, *Liberal Düşünce*, içinde (49-58), Sayı 34.
- Çetin, H. (2007). Çağdaş Siyasal Akımlar, Ankara: Orion Kitabevi.
- Çiğdem, A., (1997). Bir İmkan Olarak Modernite, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Düzenli, Y. (2014). “Dinamik Dinden Statik Muhafazakârlığa ya da Söylenenden Söyleyene Dindarlığımız”, Osman Alacahan (ed.), Bir Kimlik İnşası Olarak Muhafazakârlık, içinde (93-116), Sivas: Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları.
- Ergil, D. (1986). “Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri: Muhafazakârlık ve Yeni Muhafazakârlık”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, içinde (269-292), Cilt: 41, No: 1-4, Ankara.
- Ertit, V., (2014). Sekülerleşme, İstanbul: Liberte Yayınları.
- Erkan, R., (2010). Kentleşme ve Sosyal Değişme, Ankara: Bilimadamı Yayınları.

Giddens, A. Sutton, Philip W. (2014)
Sosyolojide Temel Kavramlar, (Çev. Ali
Esgin), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Loo, H. Van Der - Reijen, Willem Van (2006)
Modernleşmenin Paradoksları, (Çev. Kadir
Canatan), İstanbul: İnsan Yayınları.

Güngörmez, B. (2004). “Muhafazakâr
Paradigma: “Dogma” ve “Önyargı””,
Muhafazakâr Düşünce, içinde (11-30), Sayı 1.

Koç, Ö., - Alptekin, M. Y., (2016). Siyasal ve
Kültürel Yönleriyle Trabzon'da
Muhafazakarlık, KAREN (KTÜ., Karadeniz
Araştırmaları Enstitüsü Dergisi), Sayı: 2, s.
95-179.

Nisbet, R. (2002). (Çev. Erol Mutlu),
“Muhafazakârlık”, Sosyolojik Çözümlemenin
Tarihi içinde (93-127), Ankara: Ayraç
Yayınevi.

Oakeshott, M. (2004). “Muhafazakâr Olmak
Üzerine”, (Çev. İsmail Seyrek), *Muhafazakâr
Düşünce*, içinde (55-78), Sayı:1, Ankara.

Özay, M. (2007). Sekülerleşme ve Din,
İstanbul: İz Yayıncılık.

Smith, A. D. (2011). Toplumsal Değişme
Anlayışı, (Çev. Ülgen Oskay), İstanbul:
Gündoğan Yayınları.

Tönnies, F., (2000). Gemeinschaft ve
Gesellschaft, Ahmet Aydoğan (Der.), Şehir
ve Cemiyet (içinde), İstanbul: İz yayıncılık,
s.203, (185-216).

Vural, M. (2011). Siyaset Felsefesi Açısından
Muhafazakârlık, Ankara: Elis Yayınları.

Rumi's Philosophy of Language: A Commentary on Mathnawi II: 845-863 And Its Epistemology¹

Mohamed Eusuff AMIN

Selcuk University

E-mail: esusuff91@hotmail.com

Abstract

The poem starts with “Man is concealed underneath his tongue: this tongue is the curtain over the gate of the soul.”. Words reflects the nobility of the soul of the user, in terms of when and how he or she may use the words. The quality of the soul that we are speaking of here is the intelligence of the speaker may have. But Rumi provided another way of looking at language; and that is from the listener's perspective. Ludwig Wittgenstein had suggested that language is the expression of thought and a philosopher's job is to untangle the messy thought through language with grammar. For Rumi, unlike the Western analytic philosophers, language is not a barrier. For Rumi every word, carries its own weight of epistemic significant that reflect the cosmology of existence. Therefore, for philosophers who follow Rumi's tradition (rather than solving the problem through grammar like the analytic philosophers) the study of the word as itself according to ‘revelation’ points to the reality according to the ‘revelation’ by arranging its meaning in the proper ontology level in relate to other words that form the world-view in an individual mind. In this paper I am aiming to bring this statement to be discussed by studying how language from the speaker relates to the language of the listener and how the linguistic solution that proposed by the analytic philosophers is different than the science of exegesis as practiced by Rumi. The main difference between these two school of thought is the acceptance of ‘revelation’ - a non changing world-view of reality. To avoid unnecessary distraction of criticism, we may say that the ‘revelation’ is a suggestion without imposing any certain beliefs to anyone. The conclusion we are ought to come to, is to show why we disagree with analytic philosophy and how the science of exegesis is the reason Rumi is known for his wisdom. The benefit of this work is that, it will provide another world-view where the problem of evil and the design argument is not a philosophical problem. The epistemic conclusion resonates with the chosen closing verse of the poem; “When the ear is penetrating, it becomes an eye; otherwise, the word (of God) becomes entangled in the ear (and does not reach the heart)”.

Keywords: language, epistemology, Sufism, analytic philosophy, metaphysic

In Western modern philosophy (20th and 21st century) language plays an important role in the field of epistemology and meta-ethic. This

can be confirmed if we open an ontology book on epistemology, we can find that 20th Century philosophers/writers explore the field

¹ This paper is presented for *the Eurasian Conference on Language and Social Science 2017b* in Antalya, on 30th of September 2017. This paper is short for the subject concerned. I hope myself or others will look into the idea presented in this paper especially comparing it to the analytic philosophy, better and in greater details in near future.

of epistemology with the medium of language.¹ Through language, the science of metaphysics that explores the nature of existence in context of dualism, a priori truth, moral relativism, etc. are made possible through the interaction of the conveyer and the recipient in terms of results in actions and understandings. The analytic philosophers have arranged the structure of language as an indication in their philosophical investigation. Through this method, empiricism plays an important role which allows the possibility of new discoveries possible and the correction for what is deemed to be right today, will be wrong tomorrow.

The science of exegesis (*tefsir*) is different in the sense that it is an interpretation within a limit that that does not betray a different interpretation of it in a lesser degree. The reason for this to be argued is that the metaphysical worldview that is structured in unity. *Tefsir* is understood as interpreting a clear verse of the Quran based on another clear verse of the Quran. There is a higher form of *tefsir* which is known as *tawil*, which is defined as interpreting the ambiguous verse with a clear one.² For the purpose of this paper we will only use the term *tefsir* for the science of exegesis.

Before we go further into Rumi's philosophy of language, we will briefly discuss the main

difference between analytic philosophy and the *tefsir* as an introduction to our commentary.

"Antalya is like heaven!"

When the analytic philosophers look at this sentence they would classify this sentence as a metaphor. Number one reason is that 'heaven' is not empirically proven, hence in a Platonic sense it represents an ideal place as a reference. It is in this sense that the sentence is used as a metaphor. But the analytic philosophers won't stop just there, they will go in detail to establish an epistemic truth. They would argue that "Antalya" is a word that represents a real place, hence the word Antalya, has a meaning which denotes a real place. On the other hand, the word "heaven" is not empirically proven to be real and in the sentence it is used as a metaphor. A metaphor only becomes useful when it is subjected or predicated to an object in a sentence. "Heaven" then in this sense is what a Freudian expression of the internal desire. It was with this epistemic structure of language that Wittgenstein based his philosophy on with the hope that Kant's universal value as the common a priori truth that shared by all humans despite the differences in languages amongst them.³ The analytic philosophy as I have conveyed can be understood in this diagram:

¹ In the book *Epistemology: An Anthology*, almost all selected essays concern about the use of language. For an example, see "The Structure of Knowledge and Justification", in *Epistemology: An Anthology* ed. Ernest Sosa, Jaegwon Kim, Jeremy Fantl and Matthew McGrath (UK: Blackwell Publishing, 2008), 73-78 for an overall view of how essential is the role of language in epistemology.

² Wan Mohd Nor Wan Daud, *The Educational Philosophy and Practice of Syed Muhammad Naquib Al-Attas* (Kuala Lumpur: ISTAC, 1998), 358.

³ Aaron Preston, *Analytic Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/analytic/>.

To understand the science of *tefsir*, we must first understand the psychology of the human soul in Islam and there are two types of soul concerning this subject; the animal soul and the rational soul. Ethic, in roughly sense, is understood as the rational soul dominates the animal soul. The rational soul is the soul that recognizes God as the Lord, and the animal soul, its true purpose, as the mean for the rational soul to manifest the recognition. The rational soul is guided by the heart. When the heart is in peace, it is deemed as the right action.¹ The heart, independently by itself is not strong enough, as it needs an external guide; and this where the prophets, saints, and holy books play a role.²

The essential element in the faith of Islam is *tauhid*, unity. Therefore every being is experiencing same type of consciousness although may differ in degrees. The metaphysical unity is epistemically shown in the Quran as it declared that the Opening Chapter as the summary of the Quran and the *Basmala* verse as the summary of the Opening Chapter.³ The Muslims believe that The Quran is a 'revelation' from God and the

coming down of the Quran according to Syed Naquib Al-Attas is the Islamization of the Arabic language. The Quran contain important keywords ontologically and cosmologically in the concept of religion that it brings.⁴ The Islamization process is understood not in the sense of what is feared by the Islamophobists, instead it is the shift of the worldview or understanding of the keywords. Every expression, ideally, metaphorically, and empirically is ultimately pointing towards God alone. Therefore in the sentence "*Antalya is like heaven!*" the word "heaven" not only used as metaphor, but the word itself is meaningful as itself. In other words, the word "heaven" although it is used as a metaphor, in essence the word is real as itself. The understanding of "Antalya is like heaven" is not only an aesthetic expression but also an aesthetic revelation for one to humble himself to nature; or what makes Antalya beautiful as an ethical code as reflected in the Quran that heaven is the place after death for those who were humble on earth. Therefore, the epistemic structure of this way in understanding language supports 'religion' as

¹ Syed Muhammad Naquib Al-Attas, *Prolegomena To The Metaphysics of Islam: An Exposition of The Fundamental Elements of The Worldview of Islam* (Kuala Lumpur: ISTAC, 1995), 32-36

² *Mathnawi II*: 4240-3302

³ John Baldock, *The Essence of Sufism* (New Jersey: Chartwell Books, 2014), 36-37

⁴ Al-Attas, *Prolegomena*, 30.

oppose to the epistemic structure of analytic philosophy that classify religion as fairytale.

The following diagram briefly illustrates what has been discussed.

The Poem: (Mathnawi II: 846-863)¹

Man is concealed underneath his tongue: this tongue is the curtain over the gate of the soul.

When a gust of wind has rolled up the curtain, the secret of the interior of the house is disclosed to us,

(And we see) whether in that house there are pearls or (grains of) wheat, a treasure of gold or whether all is snakes and scorpions;

Or whether a treasure is there and a serpent beside it, since a treasure of gold is not without some one to keep watch.

¹ Translation by great late English orientalist R. A. Nicholson.

Without premeditation he (that slave) would speak in such wise as others after five hundred premeditations.

You would have said that in his inward part there was a sea, and that the whole sea was pearls of eloquence,

(And that) the light that shone from every pearl became a criterion for distinguishing between truth and falsehood.

(So) would the light of the Criterion (Universal Reason), (if it shone into our hearts), distinguish for us truth and falsehood and separate them mote by mote;

The light of the (Divine) Pearl would become the light of our eyes: both the question and the answer would be (would come) from us.

(But) you have made your eyes awry and seen the moon's disk double: this gazing in perplexity is like the question.

Make your eyes straight in the moonshine, so that you may see the moon as one. Lo, (that is) the answer.

Tell your thought not to see awry and to look well (rightly): that thought is the radiance of that Pearl.

Whenever an answer comes to the heart through the ear, the eye says, "Hear it from me; let that (answer given through the ear) alone!"

The ear is a go-between, while the eye is possessed of union (immediate vision); the eye has direct experience (of reality),

while the ear has (only) words (doctrine).

In the ear's hearing there is a transformation of qualities; in the eyes' seeing there is a transformation of essence.

If your knowledge of fire has been turned to certainty by words (alone), seek to be cooked (by the fire itself), and do not abide in the certainty (of knowledge derived from others).

There is no intuitive (actual) certainty until you burn; (if) you desire this certainty, sit down in the fire.

When the ear is penetrating, it becomes an eye; otherwise, the word (of God) becomes entangled in the ear (and does not reach the heart)

The Commentary

In this poem, there are two perspectives that are used; they are the 'speaker' and the 'listener'. From these two perspectives a link is established between the two that convey the epistemology structure that explains the purpose of language. Both of the speaker and listener are dual in nature in the sense of them being both in the physical and the mental (spiritual) state. When language is spoken it reflects the internal state of the speaker. The words or the speech that is conveyed by the speaker is in physical state and it is perceived as a physical being the listener but the effect it has on the listener is a mental state (or spiritual). The speech by the speaker will cause two possible things, comfort or discomfort to the listener. The word or speech is received physically by the listener and the word and the speech is given by the speaker physically, however, the feeling that is perceived by the listener is a mental state or spiritual as the word or speech given by the speaker is conveyed by what is intended by the speaker. Intention indicates knowledge, as the measurement of sincerity is the knowledge of God which is in parallel to the knowledge of the self, as the saying of the Prophet Muhammad that goes "to know God is to know oneself".¹ However, the positive or

negative impact of the speech by the speaker is not independent of itself, as it is dependable on nature of the receiver to receive it as positive or negative. If the inner state of the receiver is sensible to positive energy, it is able to perceive positive words and if strong enough the negative words will change to positive for him, if not it has no effect. Likewise if the listener is constituted of negative then all words that reach him will have negative impacts. Therefore, the first step in Sufism is not the speaker but the listener himself, in other words, change begins with our self and our own decision. This is not contrary to the fact that Rumi starts his Mathnawi with the couplet "Listen (to how this reed complains, tells a story of a separation)".²

The epistemology that Rumi presented in the poem is Aristotelian but more precise without the crisis of recognition of what is what. In Aristotelian philosophy, the passive intellect is a potential that resides in the region of the brain. An analogue to it is like how sight is the potential that resides in the eye. However, like sight is impossible without the presence of light, the passive intellect is impossible to be manifested without the presence of the Active Intellect.³ The Active Intellect in Rumi's philosophy has been interpreted as

¹ *Man 'arafa nafsahu faqad 'arafa Rabbahu*

² *Mathnawi I: 1*

³ Aristotle, *The Philosophy of Aristotle*, trans. J.L. Creed and A.E. Wardman (United States of America: Signet Classics, 2011), 296-297

saints, prophets, holy books and ultimately as God;⁴ in other, the term that I may use in this paper, “revelation”. In the given poem, the translation used is Divine Light. However, Rumi does not equate the saints, prophets, holy books and God. Instead Rumi stressed that Prophet Muhammad that is the ‘main mover’ for all other prophets,⁵ followed by the saints that interprets the Holy Books accordingly to their own level, with the Prophet’s interpretation is the highest one. Therefore epistemically, the structure of Active Intellect is expressed in a certain order, from stronger to the lesser, and this called *adab*. By acknowledging that ‘revelation’ is

not meant to be read literally without thinking, or known as blind belief, for those who truly follow this tradition must spend a lot of thinking to understand ‘revelation’ and apply the understanding correctly. Like the function of the sight is within our power to see under the light, the passive intellect to is within our power to be used to think on what is revealed or suggested by the Active Intellect. The level of discussion that we are speaking of here is within the scope of the of free-will and not the quality of substance of the soul etc. that’s beyond our free-will. The following diagram shall summarize it:

⁴ *Mathnawi II*: 3240-3302

⁵ Ibid.

Further Discussion

In order to understand this linguistic structure better, I will briefly show how it is different than traditional Western (analytic) philosophy tradition, in comparison what is taught by Rumi in the given poem. There are three main aspects that distinguish the thought of Rumi and the analytic philosopher; dualism, Platonism and Aristotelianism. We say it is not dualism because dualism suggests the separation or disconnection between the mind (the soul) and the physical, in the sense that one of them being real and the other is imagination (*the mind is real*) or effect (*the mind is false*). It is with the Descartes'ian dualism that the idea of knowledge is inert, at least in the Chomskian sense, language is inert;¹ and this means Kant's *a priori* became very influential in Western philosophy, and this again will remind us of the influence of Aristotle in his the Unmoved First Mover argument. Looking back at this whole structure of Western tradition, we can see that it is Platonian, in the sense that everything will return to one single dot of the ideal form.² From this point of argument, it seems to be very similar with Islamic metaphysic worldview, which Rumi belongs to. However, this is not the case. If this traditional Western view to be so, we can see that individual existence is meaningless as itself, because the meaning is only correspondent to the mind and anything that is beyond the grasp of the mind, like empirically absence, will be

regarded as not true or not real at all. This also means that any meaning of a physical object is defined by the limitation of the physical appearance of it. From this understanding, we can see that there is an 'organic constant'* between the meaning and the object; hence between the 'meaning' and the 'word'. Rumi, as reflected in the given poem, clearly does not belong to this school of thought.

For Rumi, as expressed in the poem, the physical aspect of the "word" maybe constant, but the meaning varies to (according) to the quality of the soul – both of the speaker and the listener. Already stating this view, we can see that the quality of knowledge to be conceived is dependable on the quality of the listener's soul and the truthfulness of a word dependable on the quality of the soul of the speaker. If the quality of the soul of the speaker is more whole than the quality of the soul of the listener, the listener perceive the depth of the meaning of the speaker's word as much as his soul able to; likewise, if the quality of the soul of the listener is more whole than the quality of the soul of the speaker, the listener can comprehend fully the meaning of the words uttered by the speaker. That's why in other stories from the Mathnawi, Prophets and Saints able to know the true intention of others;³ and our perceptions of the prophets and saints are reflection of our inner state.⁴ What we have

¹ Binoy Barman, "The Linguistic Philosophy of Noam Chomsky" *Philosophy and Progress* Vols. LI-LII, (January-June, July-December, 2012) 107-110, <http://dx.doi.org/10.3329/pp.v51i1-2.17681>.

² Richard Kraut, *Plato's central doctrines*, <https://plato.stanford.edu/entries/plato/#PlacCenDoc>

* My own term.

³ *Mathnawi I*: 3124-3149

⁴ *Mathnawi I*: 1480-1509

discussed so far can be understood in this
diagram:

A = word
S = soul
S x n = quality of soul
A x S x n = quality of meaning

Speaker		Listener
<i>Meaning conveyed</i>		<i>Meaning conceived</i>
S x 1	A x S x 1	S x 2	A x S x 1
S x 2	A x S x 2	S x 2	A x S x 2
S x 3	A x S x 3	S x 3	A x S x 3
S x 4	A x S x 4	S x 2	A x S x 2

Otelcilik sektöründe kriz stratejileri

Hüseyin DİNÇ

Öğr.Gör.Dr. huseyin.dinc@gop.edu.tr

Öz

Bu çalışmada; otelcilik sektöründe karşılaşılan krizlere karşı geliştirilen stratejiler ve bu stratejilerin uygulanabilirlikleri araştırılmıştır. Otelcilik sektöründe kriz stratejileri iki aşamada incelenmiş ilk aşamada kriz önleme stratejileri, ikinci aşamada da kriz dönemi stratejileri üzerinde durulmuştur. İlk aşamada yer alan kriz önleme stratejileri; Mikro Yönetim Stratejisi, Makro Yönetim Stratejisi, Toplumsal Değerler Stratejisi, Markalaşma ve Niş Pazar Stratejisi ile Kalite stratejilerinden oluşmuştur Bu bölümde yer alan stratejiler daha çok, erken uyarı ve tedbir özelliklerindedir. Krizlerin az hasarla ya da hızlı atlatılmasında bu stratejilerin önemli olduğu düşünülmektedir. Üzerinde çalışılan stratejilerin benimsenmesi durumunda gerek işletme gerekse hükümet ve toplum için faydalar sağlanacağı düşünülmektedir. İkinci bölümde yer alan kriz dönemi stratejileri; Şehir Otelciliği, Yayılma, Yeni Pazarlar, Uluslararasılaşma ve Kıbrıs'da İşletmecilik stratejilerinden oluşmaktadır. Bu stratejiler; yıllarca süren krizlere ve olumsuz etkilerine maruz kalmak istemeyen işletmeciler için alternatif çözümler; var olma ve irkilme fikirleri içermektedir. Çalışmanın bu bölümünde coğrafi farklılaşmadan, yeni pazarlara girmeye, yöresel pazarlardan şehir ve yavru vatan da faaliyet göstermeye kadar kriz stratejileri incelenmiştir. Bunlarla birlikte Ankara, İstanbul, Anadolu ve Kıbrıs'ta otelciliğin önemine vurgu yapılarak kriz dönemlerinde çare olarak görülen bu alanların gelecekteki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kriz Yönetimi, Otel Kriz Stratejileri, Kriz Önleme, Şehir Otelciliği

Abstract

In this study; the strategies developed against the crises in the hospitality sector and the application areas and benefits of these strategies have been researched. Crisis strategies in the hospitality sector have been examined in two stages. In the first stage, crisis prevention strategies are emphasized and in the second stage, crisis period strategies are emphasized. Crisis prevention strategies are composed of Micro Management Strategy, Macro Management Strategy, Social Values Strategy, Branding and Niche Market Strategy and Quality Strategies. Strategies in this section are mostly early warnings and precautions. It is believed that these strategies are important in overcoming the crises with little damage or speed. In the event of the adoption of these strategies that will generate benefits for business and government and society is estimated. The second section in the period of crisis strategies; City Hotel, Expansion, New Markets, Internationalisation and the Strategy of Hospitality in Cyprus consists of. These strategies are; it has ideas of existence and startling that produce alternative solutions to the operators who do not want to be exposed to crises and adverse effects for years. In this part of the study, crisis strategies have been examined from geographical differentiation to enter new markets, from local markets to cities and Cyprus. In addition to these, highlighted the importance of hotel management in Ankara, Istanbul, Anatolia and Cyprus and emphasized the future of these areas, which are seen as a remedy in times of crisis.

Keywords: Crisis Management, Hotel Crisis Strategies, Crisis Prevention, City Hospitality

Giriş

Krizle mücadele ve stratejileri iki ana başlık altında incelenmiştir. Stratejinin biri koruma ve önleme, diğeri destek, durumu kurtarma ve iyileştirme amaçlıdır. Kriz stratejilerinin amaçları; kurumun rutin faaliyetlerine ve fonksiyonlarına geri dönmesi ya da krizden etkilenmemesi üzerinedir. Kriz stratejileri; sorunlarla baş etme, problem çözme, kaygıyı ve paniği dağıtma ve semptomları azaltma amaçlıdır. Öte yandan kriz stratejileri işletmeler için kriz dönemlerinden öğrenerek, gelişerek ve güçlenerek çıkmanın yolunu açacak endikasyonlardır. Bu çalışmada üzerinde durulan işletmeleri krizlerden koruyan ve önleyen stratejiler; yeni yatırımlar, teknik destekler, sosyal ve psikolojik eğitimler ve kriz bilinci içeriklerine sahiptir. Krizler otellerde, dezorganizasyona, kaosa ve dejenarasyona neden olarak günlük fonksiyonları sekteye uğratar ve genel işlevsellik düzeylerini düşürür. Krize maruz kalan işletmeler, belirsizlikleri azaltmak ve güven ortamını tekrar tesis etmek adına tarafları doğru bilgilendirerek açıklık politikası izlerler. Bu arada işletmenin problem çözme becerilerini geliştirmesi, yaratıcı olması, esnek çalışması, destek sistemlerini harekete geçirmesi, krizi yeniden anlamlandırması ve hasarları yapılandırması kriz atlatmasına yardımcı olmaktadır. Yönetimlerinin yapacağı etkin müdahaleler ve mücadeleler öncekinden daha yüksek bir işlevsellik düzeyi de sağlayabilir hatta işletmeyi daha da güçlenerek çıkartabilir

Otellerin kriz reflekslerini; krizi meydana getiren olayın şiddeti, büyüklüğü, kurumun

yaşam süreci, mali gücü, sosyo-kültürel özellikleri, gelişim yapısı, becerileri ve sahip olduğu destek sistemleri belirler. Çünkü her otelin öyküsü farklıdır ve her otel kendine has bir kriz stratejisi geliştirmek zorundadır. Otel işletmeleri kriz önleme stratejileri olarak; basiretli yönetimler, makro ekonomik uygulamalar, sosyo-kültürel yapı, özel ürünler, markalaşma ve hizmet kalitesi konularından birini yada birkaçını benimseyebilir. Kriz dönemi stratejisi olarak da; yeni pazarlar, coğrafi farklılaşma, uluslararasılaşma, Kıbrıs'ta otelcilik yatırımları ve şehir otelciliğine yatırım konularından birisi üzerinde yoğunlaşabilirler.

Literatür Araştırması

Karakaya, (2004), Bu araştırma ile stratejik yönetim sisteminin kriz yönetimi sürecine sağlayabileceği katkıları belirlemeyi amaçlamışlardır. Krizin bir belirsizlik durumu olduğu üzerinde durarak belirsizliği azaltmada stratejik yönetim sisteminin gerekliliğini vurgulamıştır. Araştırmanın uygulama kısmında, posta aracılığıyla yapılan anket çalışmalarından elde edilen verileri, stratejik yönetim sisteminin, kriz yönetimi sürecinin hangi aşamalarında yöneticileri desteklediğini t testi ile test etmiştir. Test çalışması ile krizden kaçınma, krizi çözme ve krizden yarar sağlama aşamalarında stratejik yönetim sisteminin yöneticileri kısmen desteklediği, krizi saptama ve rakiplere kriz oluşturma aşamalarında ise desteklemediği sonuçlarına ulaşmıştır.

İşletmelere stratejik yönetim sisteminin, kriz yönetiminde beklenen faydayı sağlaması için proaktif yapılar önermiştir.

Kalpaklıoğlu, (2010), çalışmasında krizlerin en çok vurduğu sektör olarak turizm sektöründen bahsederek onun diğer sektörlerle olan yakın ekonomik bağından dolayı kriz dönemlerindeki olumsuz yansımaları üzerinde durmuştur. Ayrıca krizlerin küreselleşme sonucu hızlı yayılması ve artık sık tekrar göstermesine işaret ederek işletmelerin krizle mücadele için krizleri kanıksaması ve onları fırsatlara dönüştürmesini önermiştir.

Önder ve Akkaşoğlu, (2015), krizleri, işletmeler için ayakta kalmanın en zor dönemleri olarak tanımlarken uyum ve denge için fonksiyonel alanlarda yeni stratejik yaklaşımlar önermişlerdir. Çalışmada krizlerin sıklaştığı ve küreselleştiği son yıllarda işletmelerin krizlere karşı izledikleri finansal stratejiler ve tutumlar üzerinde durmuşlardır. Bu kapsamda, Antalya'da büyük konaklama işletmelerinde krizlere karşı izlenen finansal stratejileri araştırmak üzere yaptıkları anket çalışmasında finansal stratejiler yerine daha çok, verimlilik artırıcı ve tasarruf sağlayıcı önlemlerle ilgilendiklerini tespit etmişlerdir.

Mesci ve Arkadaşları, (2016), işletme performans ve amaçlarını tehdit eden krizlere karşı uygulanabilecek davranışsal stratejiler üzerinde durmuşlardır. Kriz stratejilerini, yöneticilerin bireysel özellikleri ve davranışları ile ilişkilendirerek otel

yöneticilerinin pozisyona göre farklı davranışlarda bulunduklarını tespit etmişlerdir.

Otel yöneticilerinin kriz dönemlerindeki davranışlarını; momentum (denge), geribildirim, çıkarımsal ve beklentisel stratejiler çerçevesinde betimlemişlerdir.

Ekşili ve Arkadaşları, (2017), Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında yaşanan uçak krizinin birçok sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de sebep olduğu olumsuzluklar üzerinde durarak turist sayısındaki düşüşleri tasarruf stratejileri ile dengeleme çalışmaları üzerinde durmuşlardır. Araştırmada beş yıldızlı otel işletme yöneticilerinden elde ettikleri verileri çok kriterli bulanık DEMATEL karar verme teknikleri ile değerlendirmişlerdir. Değerlendirme sonucunda uygulanan tasarruf stratejileri içerisinde en çok “Tüm departmanlarda personel sayısını azaltmak” stratejisinin uygulandığını görmüşlerdir.

Özden ve Arkadaşları, (2017) çalışmalarında kriz dönemi, belirsizlikleri ve sürprizlerine karşı örgütlerin varlıklarını sürdürebilmelerini, tehlikeleri fırsatlara dönüştürebilme kabiliyetlerine bağlamışlardır. Değişen çevre koşulları karşısında uygun üretim politika ve uygulamalarına önem vermeyen işletmelerin sıkıntı yaşayacağına vurgu yaparak kriz ortamlarında işletmelerin kalite, maliyet, hız ve esneklik özellikli yönetim stratejilerini benimsemelerini önermişlerdir. Bu amaçla yapılan anket uygulaması ile de işletmelerin krize karşı uyguladıkları üretim yönetimi stratejileri ve

önem derecelerini belirlenmeye çalışmışlardır.

Kriz Önleme Stratejileri

Daha evvel hiç tecrübe edilmeyen ve hemen kontrolü mümkün olmayan, ani ve şiddetli bir etkiyle gelen, alt edilmesi; gerilim, zorlanma, kaygı ve çatışma yaratan ekonomik depresyonlara kriz denir. Stratejik yönetim; yönetimde etkili olabilecek yöntemler geliştirme, onları uygulama, kontrol etme, sonuçları değerlendirme ve geri bildirim kararları ve faaliyetlerine denir. İşletme literatürü; bu iki kavramı birleştirerek otelcilik sektöründe kriz stratejileri kavramını üretmiştir. Stratejik yönetim, iç ve dış çevrenin analizleri ışığı altında geleceğe yönelik kararlar alan yönetim tekniğidir. Ayrıca stratejik yönetim, geleceği bilimsel olarak analiz ederek planlayan analitik bir süreçtir. Burada kriz stratejileri; önleme ve çözümleme olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir. Bunların ilki olan kriz önleme stratejileri; krize hazırlıklı olmak, krize bulaşmamak ve kriz anında kargaşayı engellemek amaçlıdır. Yönetim bilimcileri; işletmeyi krizden koruma ve onu bu sıkıntıya bulaştırmama becerisini, yöneticinin bilgi ve yetenekleri ile ifade etmektedirler. Böyle bir yükümlülük altında bulunan yöneticilere aşağıda yer alan uygulamaları takip etmeleri önerilmektedir (Aktan, 2008).

- Yönetimsel amaçları düzenlemek.
- Alternatifleri araştırmak, karşılaştırmak, değerlendirmek ve en iyisini benimsemek.
- Örgüt düzeyinde kararlar almak.

- Örgüt düzeyinde alınan kararlara uygulama planları yapmak
- Kararları uygulamak, sonuçları takip etmek ve denetlemek.

Mikro Yönetim Stratejisi

Mikro yönetim stratejileri, işletme politikalarının, kriz odaklı oluşturulması ve kriz politikaları gereği ekonomik ve teknolojik açıdan yeterli olması demektir. Mikro yönetim stratejisi performans analizleri ile oluşturulur. Bu analizler işletmelerin mali yapıları ile birlikte sektördeki pay ve konumlarını gösterir. Analizlerin ilki likitide analizidir. Likitite analizi işletmenin muhtemel krizlerde nakit elde edebilme kabiliyetini ifade eder. Bu analiz çalışmasında cari oran, likitite oranı ve nakit oranları incelenir. İkinci analiz finansal yapı analizleridir, burada işletme varlıklarının ne kadarı bankalar ya da üçüncü şahıslara aittir? Bu ölçülür. Analizin nedeni kriz ortamında işletme borç ödeme kabiliyetini öğrenmektir. Üçüncü analiz faaliyet oranları analizidir. Bu analiz ile işletmelerin varlıklarını verimli kullanıp kullanmadıkları ve atıl stok bulundurup bulundurmadıkları tespit edilir. Son analiz ise karlılık oranları analizidir. Karlılık analizinde işletmenin yeterince kar edip etmediği, işletme parasının verimli kullanılıp kullanılmadığı araştırılır (Eryürek, 2017).

Mikro yönetim stratejileri krizin her boyutuna bir çözüm içermelidir. Bütün olağanüstü durumlara karşı tatbik edecek stratejileri saptanmalı ve dönemsel yenileme ve güncellemeler yapılmalıdır. Bu stratejide

belirsizlik ortamında yapılacak en iyi hareket, daima bir krize hazırlıklı olmaktır. Yöneticiler her zaman şirketlerini bir krize manen ve madden hazır tutarlar. Ekibi en alttan en üste kadar en kuvvetli darbelere bile cevap verebilecek beceri ve yeterlilikte oluşturulur. Kurumları krizlere karşı dayanıklı hale getirirler ve otel dıştan gelen darbelere karşı uzun süre dayanabilecek ve belirsizliği tolere edecek yapıya kavuştururlar. Uzun süre dayanıklılık için ekonomik ve teknolojik güç çok önemlidir. Kriz bir açıdan şirketler için piyasa güçlerini ölçen barometre özelliğindedir.

Makro Yönetim Stratejisi

Enflasyon, işsizlik, para politikası, maliye politikası, işsizlik ve gelir dağılımı gibi makro göstergeler ışığı altında oluşturulan stratejilerdir. Makro yönetimler aslında tüm ekonominin yönetiminden sorumludurlar. Ülkeler ekonomik faaliyetlerini yasa gelenek ve görenekler ile düzenler ve şekillendirirler. Kapitalist sistemlerde ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi rekabetçi piyasa şartları ve kar motifi ile belirlense de makro yönetimler işletme yönetimlerine müdahil olurlar. Hükümetler her ne kadar ekonomik karar verme ve politika formüle etme işlevlerini yerine getirseler de yine de kurumları ve politikaları aracılığı ile kriz önleme stratejileri içerisinde yer alırlar.

İşletmelerin dışında belirlenen bu strateji işletmelerin, makro yönetimleri iş ve oda örgütleri kanalı ile yönlendirmesi ile işlerlik kazanır. Kriz dönemlerinde makro yönetimler; kulis, lobi, politika, anlaşma

teşvik ve organizasyon faaliyetleri ile gündeme gelirler. Bu dönemlerde bu tür faaliyetler sonucu yapılan ulusal-uluslararası organizasyonlar önemli sayıda konuk ve turizm gelirleri sağlamaktadır. Örneğin siyasi yönetimlerin organizasyonunu sağladıkları dünya çapındaki spor turnuvaları on binlerce seyirciyi etkinliğin düzenlendiği bölgeye çekmektedir. Bu turnuvaya ev sahipliği yapmak aynı zamanda ülkelerin tanıtımına ve ekonomisine ciddi katkılar sağlamaktadır. Bu anlamda kriz döneminde yapılan 2008 Avusturya-İsviçre Avrupa Futbol Şampiyonası, Singapur Formula 1 ve Pekin Olimpiyat Oyunları ev sahibi ülkelere önemli getiriler sağlayarak küresel kriz etkilerini hafifletmiştir. Örneğin Çin olimpiyatlar öncesinde yapmış olduğu etkin tanıtım ve pazarlama stratejileri sayesinde 40 milyar doların üzerinde bir gelir elde ederek tüm ekonomik dinamiklerini tetiklemiştir. Bu tip büyük spor organizasyonlarının özellikle kriz dönemlerinde düzenlenmesi ekonomik açıdan itici bir etken olmaktadır (Demir, 2008).

Toplumsal Değerler Stratejisi

Toplumsal değerlerin bir çıkış yolu olarak kullanılmasında; etik değerler, din, görenek ve kişisel unsurlardan faydalanılır. Toplumsal değerler, günümüzde işletmeciliğin en önemli unsurlarından birisi olan etik kavramı ile açıklanmaktadır. Toplumlar hayatta karşılaştıkları tüm davranışları iyi ya da kötü olarak gruplandırır. İyi tarafta kalan unsurlar etik değerler olarak nitelendirilir. Etik; bir

bireyin, bir işletmenin ya da bir topluluğun, belli bir dönemde hayatına girmiş; inançlar, değerler, emirler, uygulamalar ve yasaklardan yansıyan davranış biçimi olarak tanımlanır (Özlem, 2017: 192).

Kişisel özellikler olarak da krize dayanıklı ekiplerin oluşturulmasında yöneticilerde liderlik vasıfları aranır. Lider yöneticiler, çalışanların birbirlerine ve kuruma bağlılığını fırsat olarak görürler. Bu yüzden ekonomik daralmalarda bile işten çıkartmaları en son çare olarak düşünürler. Şayet zorunluluk olduğunda ise iyi bir iletişim ile bunu gerçekleştirirler. İşgören sayısı üzerinden maliyet hesapları yapmak işyerinde, çalışan bağlılığını ve adanmışlığını yaralayacağını bilirler o nedenle insan kaynaklarına sahip çıkarak onların işletmesine sahip çıkmasını beklerler.

Toplumsal değerlere sahip kadrolar baştan kurulur. Takım; bu değerler ve kadro; sorumluluğunu bilen, aile gereklerini yerine getiren, arkadaşlarına yardımcı olan, toplumsal normları gözetken, çevre sorumluluğu taşıyan kişilerden seçilir. Bireyin kendi davranışlarından ve yetki alanındaki sonuçlardan kimseyi suçlamadan kendini mesul tutması, karakter sahibi olması ve vicdan muhasebesi yapması toplumsal değerler açısından çok önemli kaynaklardır.

Markalaşma ve Niş Pazar Stratejisi

Türkiye'nin sahip olduğu turistik değerlerin tüm Dünya tarafından kabul görmesi ve Türkiye'de hizmet sektörü işletmelerinin

markalaşmaya doğru gitmesi krizleri önleme stratejiler açısından çok önemlidir. Günümüzde önemli turistik kaynaklara sahip tüm ülkeler ilerlemiştir. Son yıllarda krizlere yakalanmama hususunda ise marka bağımlılığı çok önemli bir unsur olmuştur. İşletmeler ne kadar güzel değerlere sahip olursa olun eğer bir yakalanırsa krizlere her şeyi baştan kurmak zorunda olacaklarını bilirler. Bunun tersi ancak marka değerini oluşturmaktan ve bölgesinin zengin doğal güzellik ve kültürel değerlerini pazarlamaktan geçer. Türkiye'nin; düşük Dolar, Avro ve Sterlin kuru ile birlikte en önemli avantajı marka tesislere sahip olmasıdır

Markalaşmaya giden en önemli yol kalite ve kalitede sürekliliğin sağlanmasıdır. İyi ürün, memnuniyet ve iyi hizmet bu yolda en etkili silahlardır. Kullanılan ürünlerde çok sık marka değişikliğine gidilmesi de sunulan yiyecek ve içecek kalitelerinde farklılığa sebep olabilir. Meydana gelen bu farklılık ise müşterilerde memnuniyetsizliğe ve otele bakış açısında değişikliğe yol açar. Müşteri memnuniyetsizlikleri ise uzun vadede, sadakatsizlik ve ön yargılar şeklinde otele dönüş yapabilir.

Marka; yüksek düzeyde çalışan bağlılığı, çalışanların inandıkları bir misyon ve vizyon, paylaşılan ortak bir değer ve amaç, yenilikçi ve yaratıcı bir yönetim iklimi ile oluşur. Bir kurumda yukarıda sıralanan özelliklerin varlığı, markalaşmanın yanında direnç ve dayanıklılığı da artırır. Marka çalışan dayanışması, bağlılığı ve motivasyonunda çok önemli bir unsurdur. Bir kurumun dış dünya ile mücadele

edebilmesi iç dünyasındaki gücüne bağlıdır. İç dünyada güç ve dayanıklılık ise güçlü bir kadro ile olur. Marka; yetenekli ve özellikli işgörenleri psikolojik tatmin sağlaması sonucu işletmeye çekerken, çok önemli bir getiri daha sağlamış olur.

Niş Pazar stratejisi; Spesifik ve daha küçük pazar bölümlerindeki boşluklara yönelik ürün ve hizmet stratejilerini kapsar. Bazı istek ve ihtiyaçlar yeni olmaları hasbi ile pek çok firma tarafından bu ihtiyaçların karşılaması önemsiz ve dolayısıyla bu yeni ihtiyaçlar tatmin edilemezler. Niş pazarlar daha önce fark edilmeyen ya da pazara girmeye değer bulunmayan piyasalardır. Bunu erken fark eden İşletmeler pazarda yerlerini alarak büyük kazançlar sağlayabilirler. Niş pazara giren işletmeler başlangıçta rakipsizdirler fakat bunun hep böyle gideceği anlamı hiçbir zaman çıkartılmamalıdır. Pazardaki açık diğer firmalar tarafından fark edildikçe girişler olacaktır. Niş pazarlama stratejilerinde işletmeler pazara yakındır çünkü niş pazarlama stratejisinde geri bildirim esası vardır. Niş pazarlarda her an rakip sayısı artabilir. Bu durumlarda çözüm tek niş stratejisi yerine birden fazla niş stratejisi uygulamalarına geçmektir (Özcan, 1997).

Kalite Stratejisi

Kalite sözlüklerde; “Mükemmellik ve üstünlük derecesi” olarak tanımlanmaktadır. İşletme literatüründe kalite: Mal ve hizmetin aynı anda ekonomik ve konfor özelliklerine sahip olarak üretilmesi ve kullanımında aynı mükemmellikte fayda sağlaması demektir.

Kalite her zaman gözle görülüp elle tutulmayabilir, kalite ancak müşteri memnuniyetinde, maliyetlerin azalmasında ve yüksek rekabet gücünün sağlanmasında hissedilebilir. Kalite, üretim ve üründe; performans, konfor, güvenlik ve temizlik unsurlarına sahip olmak demektir. Kalite yaratma ortamları Japonca 5S ile ifade edilmiştir. Bunlar: toparlanma, düzen, temizlik, standartlaşma ve disiplin aşamalarından oluşmaktadır (Ece, 2017).

Otellerin fiyat ile rekabet etmeleri tüketiciler için faydalı bulunurken işletme ekonomisi için maliyet artırıcı bir unsur olmaktadır. Bu durumlarda karşılaşılan maliyet artışları kaliteden ödün verilerek karşılanmaya çalışılabilir. Yada reklam ve pazarlama giderleri kısılarak tolere edilmeye çalışılabilir. Her iki uygulamada otellerin kurumsal kimliklerini olumsuz yönde etkileyerek müşteri kaybına neden olur. Dünyada yaşanan kriz dönemlerinde, pek çok otel işletmesi kaliteden ödün vermek yerine tam tersine kalitenin üstüne giderek krize yakalanmadan otelcilik faaliyetlerine devam etmiştir.

Oteller kalitelerini üretim aşamalarında kullandıkları üstün vasıflı ürün ve hizmetler ile sağlarlar. İşletmelerin, pastanın daraldığı dönemlerde hizmet üretimlerinde kar marjlarını artırmak için kalite yerine ekonomik ürün tercih etmeleri müşterilerin dikkatinden kaçmaz. Konukların kalitesiz ürünlerden derlenmiş ürün ve hizmetleri fark etmesi tamiri mümkün olmayan hasarlara yol açabilir. İnsanların doğası gereği tüm konuklar aynı değerde sunulan ürün ve hizmeti farklı şekilde algılamalarına rağmen

marka bağımlılığından ödün vermezler. Bu nedenle sunulan hizmet ve ürünlerin üretiminde istikrarlı olmak ve kaliteyi sabitlemek adına standart marka ürünler kullanmak zorundadır. Otelcilik sektöründe hizmetin kalitesini müşterinin istek ve önerileri doğrultusunda üretilen ürünler belirler. Kalite stratejisini uygulayan işletmeler, farklı değerlere, kişiliklere; beğeni ve zevklere uygun hizmetler üretmek istiyorlarsa hizmetlerini büyük kitleler tarafından beğeni görmüş ürünlerden oluşturmak zorundadırlar (Dünya Gazetesi, 2009).

Kriz Dönemi Stratejileri

Örgütler belirli stratejiler doğrultusunda eylemlerine yön verirler. Kriz yönetimi açısından stratejik düşünce ve davranış içinde bulunmak kritik önem taşır. Yönetimin krizlerden başarıyla çıkması, alacakları stratejik kararlara bağlıdır. Örgüt adına karar verenler krizden önce ve sonra olmak üzere çeşitli stratejileri uygularken görevlerden taviz vermemelidirler. Yöneticilerin kararlarının etkinliği eylemlerin eksiksiz yerine getirilmesiyle yakından ilgilidir. Örgüt izleyeceği stratejilerde öncelikle fark yaratma koşulunu gözetmelidir. Belirli aralıklarla yapılacak strateji durum analizleri, uygulamaların etkililiklerini ölçmeye yarayacaktır. Sonuçlara göre stratejiler gözden geçirilmelidir. Hemen ardından uygun görülecek teknikler ve uygulamalar devreye sokulmalıdır (Bilgin, 2009).

Kriz dönemlerinde pek çok strateji uygulanabilir. Ancak stratejinin işletme

bütününe yayılması başarı açısından çok önemlidir. Yöneticiler bu dönemlerde stratejileri durumsal yaklaşımlarla belirlerler. Stratejilerin yenilik ve fark yaratacak unsurlar içermesi başarısını artırmakla kalmaz rekabet avantajları da sağlar. Farklılaşmanın üzerinde duran Porter, farklılaştırmayı “tüm sektörlerde benzersiz olarak kabul edilen bir şey yaratmak” biçiminde tanımlamıştır. Fark strateji grupları:

- Fiyat farklılaştırması,
- İmaj farklılaştırma,
- Kalitede farklılaştırma,
- Tasarımda farklılaştırma,
- Farklılaştırmama stratejilerinden meydana gelmektedir.

Bütün farklılaşma çabaları işletmenin sunduğu ürüne, müşterilerin daha fazla para harcamasını sağlayacak ve katma değer yaratacak özellikler içermelidir. Farklılaştırılmış ürünler beraberinde bir riskte taşırlar. Kriz döneminde yapacak fazla bir şey yok anlayışı ile girişilecek farklılaşma çalışmaları büyük tehlikeleri de beraberinde getirir. Tutmayan ürün daha fazla borç batağı yaratabilir. Farklı olmak için farklılaşmak değil işletmelerin sıradanlıklarını kırmak ve müşteri gözünde değer yaratmak için yapılan farklılıklar işletmeleri krizlerden koruyabilir (Örnek, 2008, 40).

Yayılma Stratejisi

İşletmelerin kriz döneminde maruz kaldıkları riski yaymak ve yeni avantajlar elde etmek için başvurdukları stratejilerden

birisidir. Bu strateji ile hareket eden yönetimler sunulan teşviklerden faydalanıp, iklim ve pazar farklılıklarını kara dönuştürmeyi hedefler. Yayılma stratejisinden diğ er beklentiler ise; gidilen bölgelerin politik ve yasal haklarını kullanarak maliyetleri düşürmek ve karı farklı coğrafyalarda dengelemektir. Bölgesel yayılma teşvik bölgeleri, yerel halkın desteğı, doğal unsurlar, maliyetler, bölgenin gelişme trendi ve kamu gözü (ilgi ve bakış açısı) dikkate alınarak yapılır. Burada en etkili unsur ülkenin farklı yerlerinde oluşturulmuş pilot kalkınma bölgeleri ve oralara tanınmış destek unsurlarıdır. İşletmeler bir bölgeye yatırımdan önce aşağıdaki üç unsuru göz önüne alırlar, bunlar:

- Bölgedeki kamu ve sektörün performans analizlerini ve kalkınma eğilimlerini
- Yatırım bütçesi ve yatırımın uygulanabilirliğini.
- Kamu kurumlarını desteğini.

GYODER, (Gayrimenkul Yatırım ortaklığı Derneğı) (2010), tarafından yapılan araştırmaya göre; Türkiye’de Samsun, Mersin, Konya ve Kocaeli İl’lerinin 4-5 yıldızlı otellere ihtiyacı vardır. Eskişehir,

Mersin, Kocaeli, Kayseri ve Erzurum’da eğlence, turizm ve spora yönelik konaklama tesis gereksinimi tespit edilmiş; Diyarbakır, Eskişehir ve Kayseri’de de iş odaklı 3-4 yıldızlı otel yatırımları açığı belirlenmiştir. GYODER çalışmasında Diyarbakır’a çok amaçlı konaklama tesisleri ve 3-4 yıldızlı butik oteller, Antalya’ya da (iş, tatil, kültür ve ticaret) amaçlı konaklama tesisleri ile yat ve golf tesisleri önermiştir. Bu şekilde yatırımların araştırmalar sonucunda yapılması ve değişik bölgelere yayılması krizi savuşturmada önemli stratejik hamlelerdir.

Yeni Pazarlar Stratejisi

2000 yılından sonra görülen; Türkiye Krizi, Dünya Gıda krizi, Küresel Kriz ve Yunanistan Krizi hep önce turizm sektörünü vurmuştur. Bunun karşısında çaresiz kalan işletmeler yeni stratejiler geliştirme ve uygulama çabası içerisinde girmişlerdir. Bütün bu krizler şunu göstermiştir ki Dünya’da tüm işletmeler sık sık krizlere maruz kalmaktadırlar. O halde bunlardan kurtulmanın yolu köklü ve kalıcı çözümler üretmekten geçer anlayışı ile yeni pazarlar stratejisi geliştirilmiştir.

Tablo 1. Türkiye İçin Yeni Hedef Pazarlar

ÜLKE/YIL	2015	2016	2017*	TOPLAM
ÇİN	313704	167570	138941	620215
JAPONYA	104847	44695	28889	178431
HİNDİSTAN	131869	79316	49541	260726
G.KORE	228694	106904	78067	413665
İRAN	162130	186772	336562	685464
BULGARİSTAN	208771	192006	232175	632952
GÜRCİSTAN	209447	222694	262251	694392

Bu pazarlar içerisinde en dikkat çekicileri Çin, Japonya, Güney Kore, Hindistan, İran, Bulgaristan ve Gürcistan'dır. Tablo 1'de bu pazarların son üç yıllık turist sayıları verilmiştir. Tablo'ya göre hâlihazırda çok önemli bir rakama ulaşamamış olsa da Türkiye'nin hedefinde olan bu pazarlar yakın gelecekte aşağıda yer alan klasikleşmiş pazarların yerini alacağı tahmin edilmektedir. Özellikle Çin pa-

zarı tüm dünyanın peşinde olduğu pazar olarak düşünülecek olursa büyük nüfusu ile ne kadar önemli katkılar sağlayacağı ve otelcilik sektörü için gerek kriz

dönemi gerekse her daim pazar olarak vazgeçilmez olacağı söylenebilir. Çin, İran, Bulgaristan ve Gürcistan son üç yılda toplam 600 binin üzerinde turist göndererek önemli bir Pazar olduklarını ispat etmişlerdir. (Turizm Günlüğü, 2017).

Tablo 2. Türkiye için Klasikleşmiş Pazarlar

ÜLKELER/YIL	2015	2016	2017*	TOPLAM
ALMANYA	5580792	3890074	2500197	11971063
İNGİLTERE	2512139	1711481	1157823	5381443
HOLLANDA	1232487	9063336	583993	2722816
RUSYA	528 960	207987	788829	1525776
İTALYA	507897	213227	132466	853590
UKRAYNA	96710	147262	180646	424618

Türkiye'de otel işletmeleri için klasikleşmiş pazarlar olarak bilinen Almanya, Rusya, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Ukrayna'ya ait son üç yılın turist sayıları Tablo 2'de verilmiştir. Turizm pazarları; krizlerden etkilendiği kadar demode coğrafyalardan ve

Yeni pazarlara girmek; hali hazırda kaybedilen ya da düşüş yaşanan müşteri pazarlarını farklılaştırmayı ya da yeni bölgelerden müşteri bulmayı hedeflemektir. Yeni Pazar fikri ile hareket eden işletmeler; müşteri profilini değiştirmek, iş yapısını ve hizmet anlayışını farklılaştırmak gibi çözümler ile bu dönemi atlarmaya çalışırlar. Yeni pazarlara girmenin faydaları şöyle sıralanabilir:

- Mevcut ekonomik koşullarda iş hacmini artırmak.
- Yeni pazar ile yeni ticaret heyecanı yakalamak.
- Ticari potansiyeli artırarak direnç kazanmak.
- Yeni ilişkiler geliştirerek çevreyi genişletmek.
- Hedefe ulaşma süresini kısaltmak.

kötü uluslararası ilişkilerden hızla etkilenmektedir. Türkiye'ye karşı görülen talep azalışları Tablo 2'de özellikle Rus ve Alman turist sayıları bakımından gösterilmiştir.

Uluslararasılaşma Stratejisi

Uluslararasılaşma işletmelerin kendi ülkeleri dışında bir veya daha fazla ülkede işletmecilik faaliyetinde bulunmalarına denir. Şirketlerin farklı ülkelerle birbirlerine mal alımı satımı yanında sermaye hareketleri, know-how ve mal ve hizmetlerin üretimini de kapsamaktadır. İşletmelerin ülkelerarası geçiş ve yayılmaları, bölgelerin; ekonomik, mali ve toplumsal kârlılıklar ile hukuk sistemleri göz önüne alınarak yapılır.

Zincir otel işletmeciliği ise; yabancı otel işletmelerinin yatak, tesis ve firma bazında bir isim altında birden çok otel işletmesini yönetmesine denir. Faaliyetlerini bir merkeze bağlı olarak farklı bölgelerde ya da farklı ülkelerde aynı isim altında sürdüren işletmeler; franchise, yönetim sözleşmesi, stratejik ortaklık, ortak girişim ve kiralama yöntemlerinden biri ile hizmet verirler. Otelcilik sektöründe bu uygulama çok çeşitli avantajlar sunması nedeni ile ilgi görmektedir.

Bunlardan ilki ana ülkede büyüme fırsatları sınırlandığında ya da bir kriz ile karşı karşıya kalınca

otel işletmeleri, uluslararasılaşma ya da zincir işletmeciliğe geçerek tekrar yeni avantajlar sağlama yoluna giderler. Bu avantajlar aşağıda özetlenmiştir, bunlar (Artun, 2015):

- Marka ve tanınırlık avantajlarını yurt dışında da kullanmak. Kitle satın alma ve tanıtım ile edarik gücü ve yüksek pazarlama potansiyeli yakalamak.
- Kitle satın alma ve tanıtım ile edarik gücü ve yüksek pazarlama potansiyeli yakalamak.
- Kaliteli ve verimli işgücü kaynaklarının işletmeye çekmek.
- Gelişmekte olan ülkelerin sundukları ucuz işgücü, arsa, yatırım avantajları, vergi indirimleri ve istisnalar ile karlılığı artırmak (*Türksoy, Selcan, Kaygalar ve Koçak; 2013*).

Tablo 3’de Türkiye’de faaliyet gösteren yerli ve yabancı zincir işletmelerin sayıları verilmiştir. Zincir işletmelerin dağılımına bakıldığında nerede ise yerlilerin yarısı kadar yabancı zincir otel işletmesinin ülke içerisinde faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Zincir Otel İşletmeleri Menşei

MENŞEİ	ZİNCİR	OTEL	ODA
Yerli	44	312	79342
Yabancı	16	205	36968

Yerli zincirler ülke içerisinde 312 otel 79 bin 342 oda ile hizmet vermektedirler. Türkiye’de faaliyet gösteren 16 adet zincir otel işletmesi ise 205 tesise sahip bulunmaktadır.

Şekil 1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Otel İşletmelerinin Yerli Yabancı Mukayesesi

Yabancı yatırımları özellikle gelişmekte olan ülkeler çıkış yolu olarak görülmektedir. Türkiye’nin yanında; İran, Azerbaycan, Rusya, Mısır ve Türkmenistan gibi ülkeler otelcilik için umut vaat eden ve avantajlar sunan ülkelerdir. Bunun yanı sıra bir takım gelişmiş ülkede çok yıldızlı otel yatırımları için çekicilik unsurları oluşturmaya

çalışmaktadırlar (Türksoy ve diğerleri, 2013).

Türkiye’de faaliyet gösteren yerli ve yabancı zincir otel işletmeleri oransal büyüklüklerinin incelendiği Şekil 1’e bakıldığında yabancı zincirlerin neredeyse yerlilerin yarısı kadar bir kapasite ile turizmdeki yerlerini aldıkları görülmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı zincir otel işletmeleri içerisinde en büyüğü Hilton Worldwide’dır. Hilton; Curio, Conrad, Waldorf, Hilton, Double Tree by Hilton, Hilton Garden Inn ve Hampton by Hilton markaları altında 54 otelde toplam 10 bin 848 oda ile hizmet vermektedir. İkinci yabancı en büyük Accor grubu ise Raffles, Fairmont, Sofitel, Pullman, Swissotel, Mercure, Novotel ve Ibis markaları altında 36 adet otelde toplam 1.589 odaya sahiptir. Ülke içerisinde faaliyet gösteren yerli ve yabancı zincirler Tablo 3’de, gösterilmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de Yerli ve Yabancı Otel Zincirleri

Şekil 2. Yerli Zincir İşletmelerinin Bölgesel Dağılımı

Yerli zincirlerden Rixos'un yurtdışında 8 ülkede 15 Oteli, D Hotels'in 3 ülkede 4 oteli, Divan Otel'in 3 ülkede 3 oteli, Dedeman International'in 2 ülkede 2 oteli faaliyet göstermektedir. Kaya Hotels, Titanic Hotels, The Marmara Hotels ve Prens Grup 1'er adet oteli vardır (Turizm Günlüğü, 2017).

Tablo 4. Yerli Zincir Otel İşletme Yurtiçi ve Yurtdışı Kapasiteleri

	OTEL	ODA
Yurtdışı	30	6394
Ülkeiçi	282	72948

TÜROB'un zincir oteller araştırması sonuçlarından elde edilen veriler, yukarıda Tablo 4'de verilmiştir.

Yerli zincir otel işletmelerinin ülke içi ve yurtdışı faaliyetlerine bakıldığında Toplam 312 yerli işletmenin 30 tanesi yurt dışında, 282 tanesi ülke içinde hizmet vermektedir. Bu zincirlere ait 72 bin oda ülke içerisinde 6,3 bin oda da yurt dışında Türkiye'yi temsil etmektedir.

Kıbrıs'ta Otelcilik Stratejisi

Kriz dönemlerinde işletmelerin izleyeceği stratejilerden biriside yatırımlarını Kıbrıs'a yönlendirmektedir. KKTC'deki firmalar ile yapılacak ortak yatırımlar ve kurulacak temsilcilikler aracılığı ile Güney Kıbrıs ile de ticaret yapma olanakları bulunmaktadır. KKTC ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturan turizm sektörü son yıllarda önemli bir büyüme sağlayarak toplam 25 bin yatak kapasitesine ulaşmıştır. Turizm-ticaretin

GSYH içerisindeki payı % 20'dir. Yeni oluşturulan Mağosa turizm bölgesine otel teşvikler verilmektedir (Alan, 2016).

Kıbrıs'ın GSMH'si (2015) yaklaşık 10 milyar \$, dış ticaret hacmi 8 milyar \$'dır. Dış ticaretin yaklaşık % 75'i (6,5 milyar \$) ithalata aittir. KKTC, 2016 yılında sadece 1,65 milyar Dolar ihracat yapabilmıştır. Dış ticaretin % 70 gibi önemli bir bölümü de Türkiye ile yapılmıştır.

KKTC'de kişi başına düşen GSMH 14.000 \$ dolaylarındadır. KKTC turizmine destek veren bir başka unsurda sahip oldukları üniversiteleridir. Ülke'de bulunan 14 üniversite de öğrenim gören yaklaşık 95 bin öğrenci ülke ekonomisi omurgasını oluşturmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre üniversitelerin ülke ekonomisine yıllık katkısı 600 milyon dolar'dır.

Şekil 3. Kıbrıs'ta Yatırım Bölgeleri

Şekil 4. Kıbrıs'ta Otel Yatırımlarının Türü

Kıbrıs'ta en çok otel yatırımları yapılan bölgeler ve otel türleri ile ilgili değerler Şekil 3 ve Şekil 4 verilmiştir. Şekil 3'e göre Kıbrıs'ın can damarı Girne'dir. Girne Konaklama tesis yatırımlarının % 65'ine sahiptir. Umut vaat eden ve gelişme yolunda olan bölgeler ise Mağosa ve Güzelyurt'tur. Şekil 4'de de Kıbrıs'da yatırımcıların en çok tercih ettiği otel tipleri verilmiştir. Şekil'e göre en çok 1, 2 ve 5 yıldızlı oteller tercih edilmektedir. En az 4 yıldızlı oteller daha sonra da 3 yıldızlı otel yatırımları yapılmaktadır.

Bölge de ayrıca 5 adet 2'nci sınıf tatil köyü, 5 butik otel, 1 özel belgeli, 29 turistik bungalov, 3 apart otel, 3 yöresel ev, 1 turistik konut, 18 turistik pansiyon faaliyet göstermektedir (Alan, 2015)

KKTC'de yatırım yapmak isteyen girişimcilerin yerli ve yabancı uyruklu olmalarına bakılmaksızın teşvik belgeleri verilmek sureti ile yatırım özendirilmektedir. Konu ile ilgili olarak; yatırım indirimi, gümrük vergisi ve fon muafiyeti, makine ve teçhizat alımı KDV muafiyeti, arsa, arazi ve bina tahsisi, fon kaynak kredisi, inşaat vergi, resim, harç ve

her türlü katkı payı muafiyeti, sermaye artırımları ve ipotek işlemleri vergi indirimleri teşvik ve destekleri uygulanmaktadır. Kıbrıs'a Yatırımı Destekleyen Kuruluşlar (Alan, 2016):

- KKTC Ekonomi ve Turizm Bakanlığı
- T.C. Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği
- KKTC Türk Ticareti Geliştirme Ofisi
- Kıbrıs Türk Sanayi Odası
- Kıbrıs Türk Ticaret Odası
- Kıbrıs Turistik Otelciler Birliği
- Antalya Ticaret ve Sanayi Odası

Şehir Otelciliği Stratejisi

Krizlerin yıkıcı etkileri sonucu son dönemde şehir otel sayılarında hızlı bir artış görülmüştür. Bunda otellerin benimsemiş olduğu şehir stratejisi önemli bir faktördür. Küresel ekonomik krizlerin olumsuz etkilerinden kaçan ve kaliteli hizmeti hedefleyen tüm yatırımcılar alanda yer almaya başlamışlardır. Şehir otel işletmeciliğindeki gelişmeler ve farklı konseptler konuk ve yatırımcıyı şehirlere çekmiştir. Tatil turizminin havadaki buluttan etkilenir hale gelmesi sonucu, işletmeler büyük kayıplar yaşamış ve kıyı otelleri kriz dönemlerinde yok olmuşlardır. Bu tecrübe ile hareket eden işletmeler kriz hasarlarını azaltmak ve riski yaymak adına çeşitli ve farklı şehirlerde otel yatırımlarına yönelmişlerdir. Bu sebeple yapılan yeni otel yatırımları sonucu kentlerin ve ülkenin çehresi değişmiş ve sektörün bir bölümü kent ve kongre turizmine doğru kanalize olmuştur. Yatırımcılarda bu duruma ayak uydurarak krizlerden etkilenmeyecek bir

yapıya kavuşma çabası içerisine girmişlerdir.

Krizlerin yanı sıra son dönemde otel sayılarındaki görülen artışlar pastayı küçültmüş ve işletmeleri farklı bölge yatırımlarına zorlamıştır. Türkiye’de, turizm sektörünün geleceği şehir otelciliği ile şekilleneceği bir gerçektir. Büyükşehirlerde yapılan yatırımların önemli bir kısmının turizme yönelik yatırımlar olması bunu göstermektedir. Turizm sektöründe faaliyet gösteren bazı yerli ve yabancı zincir işletmelerin tatil otelciliğinden çekilerek şehir otelciliğine yönelmesi de başka bir göstergedir. Uluslararası yabancı zincirlerin Anadolu şehirlerine yaptıkları yatırımlarda da gözle görülür bir artış izlenmektedir.

Şehir otelciliğine karşı görülen bu rağbetten sonra kıyı otelciliğinin de krizlere yakalanmama adına kendine çeki düzen vererek kalite artışları göstermesi beklenmektedir (Döşkaya, 2014).

Konunun daha iyi anlaşılması açısından iki önemli kıyı turizm bölgesine ait turistik konaklama tesis sayıları ile iki önemli şehir bölgesine ait turistik konaklama tesis sayıları ve kapasiteleri karşılaştırılmıştır. Bölgelere ait konaklama tesisler kapasitesi Şekil 5’de verilmiştir. Araştırmada kıyı bölgeleri olarak Antalya ve Muğla, şehir bölgeleri olarak da İstanbul ve Ankara bölgeleri incelenmiştir.

Şekil 5. Önemli Otel Yatırım Bölgeleri ve Kıyı ve Şehir Otel Karşılaştırması

Antalya'nın 747 tesis ile devam eden üstünlüğünü İstanbul 531 tesis ile yakalama yolunda hızla ilerlemektedir. Ankara'da benzer şekilde 177 konaklama tesisi ile önemli bir konuma gelmiştir. Bodrum, Marmaris ve Fethiye'yi sınırları içerisinde bulunduran Muğla 386 turistik konaklama tesisi ile kıyı ve genel otelcilikteki ikinciliğini korumaktadır. Yatak sayısında da Antalya 395 bin yatak ile ilk sırada yer alırken İstanbul 100 bin yatağı aşarak önemli bir rakama ulaşmıştır.

Otel yatırımcıları krizden kaçmanın yanında; kıyı bölgelerde her şey dahil 40-60 Avro'dan 5 yıldızlı otel odası satmak yerine, aynı odayı şehir otellerinde oda kahvaltısı 80-100 Avro'ya satma planları yapmaktadır. Küresel krizinden en az etkilenen sektörün şehir otelleri olduğu doluluk oranları ve uyguladıkları ortalama oda satış fiyatlarından anlaşılmaktadır. Buna göre kriz dönemlerinde en gerçekçi ve en karlı yatırım şehir otelciliği görülmektedir. Bir yandan krizler, bir yandan artan iş seyahatleri ve turizm, diğer yandan dünyadaki küreselleşme ve Türkiye'de iç turizmin büyümesi şehir otelciliğini ateşlemiştir. Bu süreçte şehir otelleri de büyümenin avantajlarından yararlanmak amacı ile genişleme politikaları gütmeye başlamışlardır. Sonuçta gelinen nokta da şehir otellerine yönelik yatırım artışları Türk turizminin emniyet sübabı olmuş ve otelciliği profesyonel bir zeminde yapmaya zorlamıştır (Genç; 2008. 18).

Şehir otellerine yönelik yatırım çekicilikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Tesisler 12 ay açık olacağından personel devir hızı ve maliyeti düşüktür.

- Hammaddede maliyetler kıyı yörelere göre nispeten azdır.
- Tatil yörelerinde pek yaygın olmayan sürekli konuklar vardır.
- Pazar sorunu daha azdır ve kapı satışları yüksektir.
- Kıyı otellerinde yaygın olmayan; şirket misafirleri, kongre-fuar katılımcı ve ziyaretçileri, düğün ve yemekli toplantı konukları geceleme yapar.
- Termal ve sağlık turizm ziyaretçileri uzun süreli tedavi için kalırlar.
- Kent ve AVM turizmi amaçlı konuklar misafir edilir.
- Butik oteller aracılığı ile büyük oteller ile rekabet edilebilir.
- Ekonomiye 12 ay katma değer yaratılır.

Şehir otellerinin varlıklarını devam ettirmeleri ve performans artışları; hizmet kalitesi, örgütlenme, sosyalleşme, planlama, kuralcılık, nitelikli işgücü ve hedef odaklı olmalarına bağlıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kriz stratejilerinde temel hedef; krizin atlatılması değil, krizin yönetilmesidir. Dış dünyadan kaynaklanan krizler; işletmelerin; vizyon, misyon ve stratejilerini gözden geçirmeleri için ideal dönemlerdir. Kurum misyonunu; işletme, toplum ve müşteri üçgeninde belirleyen firmaların bu dönemi daha kolay atlattığı bir gerçektir. İşlerin zorlaştığı, baskıların arttığı ve önemli kararlar alınması gerektiği olduğu kriz dönemleri, yöneticiler için de bir sınav niteliğindedir. Bu süreçte insan odaklı hareket eden işletmelerin ekip çalışmaları güçlenir, çalışanların

yetkileri artar ve işletmede biz kavramı gelişir.

Ayrıca herkesin özellikli ürünler aradığı bu dönemde, taklitten uzak "mor inek" iş yapmaktadır. İşletmelerin krizlerden uzak kalıp varlıklarını sürdürmeleri uygulayacakları farklılık stratejilerine bağlıdır. Farklılıklar; üretimden pazarlamaya kadar tüm alanlarda olabilir. Farklılık stratejilerinin bulunup uygulanması ise yöneticilerin bilgi ve becerilerine kalmıştır.

Krizlerden kaçma stratejisi olarak; uluslar arası zeminde faaliyette bulunmak isteyen işletmeler, o ülkenin tüm mevzuatını dikkate aldıktan sonra fizibilite çalışmalarına başlamalıdır. Yabancı yatırımlar özellikle gelişmekte olan ülkelerin kendileri için çıkış yolu gördükleri bir alandır. İran. Azerbaycan. Rusya. Mısır. Türkmenistan gibi ülkeler otelcilik yatırımlarını çekmek adına teşvikler vermektedirler. Ayrıca gelişmiş ülkelerde de bu tarz otel yatırımlarına açıktır.

Bir başka krizden kurtulma stratejisi olarak şehir otelciliğine yatırımı benimseyen işletmeler; hizmette kalite, kurumsallaşma, sosyalleşme, hedefler koyma, kalifiye personel çalıştırma, hukuka uygunluk ve ekonomik hedefler belirlemeyi ihmal etmemelidirler. Krizlerden kurtulmak için; stratejik ittifaklara giderek ekonomik güçlerini tazelemek isteyen işletmeler ise ekonomik yapılarını güçlendirerek; içsel öğrenme yoluyla yeteneklerini geliştirip yeniden rekabet gücü oluşturabilirler. Günümüzde işbirliği bitirilmek istendiğinde ortak amacın; sinerji ile karlılık olduğu unutulmamalıdır.

Bazı krizler karşısında ne tür ortaklık olursa olsun işletmelerin krizle tek başlarına mücadele etmeleri mümkün olmayabilir. Bu dönemlerde sektördeki tüm kurumların bir araya gelerek ortak bir tutum sergilemesi dayanışma ve dayanıklılık kültürü açısından çok önemlidir. Turizmin ön önemli kurumları olarak bilinen; Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜRSAB, TÜROB, TÜROFED, TYD ve TUREB temsilcileri krizleri iyi okumalı ve kriz dönemi süresince sektörün kalbini ellerinde tutmalıdırlar.

Kaynaklar

- Aktan, Coşkun Can, (2008). *Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama*, Çimento İşveren Dergisi, Temmuz-Ağustos: ss. 1-21
- Alan, Duygu, (2015). *Kuzey Kıbrıs'ın Turizm Envanteri*, Turizm Aktüel, Resmi Web Sayfası, turizmaktuel.com,
- Alan, Duygu, (2016). *Turizm dibe vurdu, Havadis Gazetesi*,
- Artun, Cemal, (2015). *Küreselleşme ve Uluslararasılaşma*, <https://prezi.com/sm6zyfmhzsrg/> (06.05.2015).
- Bilgin, İbrahim; (2008). *Turizm İçin Sağlam Bir Kriz. Çözüm Planınız Var Mı? Kobi Finans Yayınları, İstanbul*,
- Demir, Emrah Ömer, (2008). *Kriz ortamında sektöre güç birliği çağrısı*, Turizmde Bu sabah, (4.11.2008).
- Döşkaya, Tayfun, (2014). *Nitelikli Yatırımlarla Şehir Otelciliği En Parlak Dönemini Yaşıyor*, Turizm Gazetesi Com, (24.07.2014)
- Dünya Gazetesi, (2009). *Krizde Stratejik Yönetim, Kobi Finans Yayınları, İstanbul*,
- Ece, Ayşe, (2017). *Kalite Geliştirme Tekniklerinin İlk Basamağı: 5S Yöntemi*

- ve Uygulamaları Kalitece's blog,
<https://kalitece.wordpress.com>
(22.06.2017).
- Eryürek, Sedat. (2017) *İşletmelerde Performans Analizi*, SMMM Odası, Adana
- Genç, Turgay. (2007). *Krizle Baş etme*, İstanbul,
- Kalpaklıoğlu Ündey, Nur; (2010), *Krizlere En Hassas Sektör Turizmde Etkin Kriz Yönetimi Akademik Araştırmalar Dergisi*, (44): 139-155
- Karakaya, Abdullah (2004). *Stratejik Yönetim Sisteminin Kriz Yönetimine Katkısı Üzerine Bir Araştırma Teknoloji / Z.K.Ü. Karabük Teknik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1-2): 225-233
- Mesci, Muammer; Ağraş Süleyman ve Aslantürk Elif, (2016). *Otel Yöneticilerinin Kriz Dönemlerindeki Davranışsal Strateji Deneyimleri*, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, (12): 28, ss.39-60
- Met, Önder ve Akkaşoğlu Süleyman (2015). *Konaklama İşletmelerinin Krizlere Karşı İzledikleri Finansal Stratejileri ve Krizlere Karşı Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Antalya Bölgesinde Bir Alan Araştırması*, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, (7): 1, ss. 23-32
- Nisa, Ekşili; Zeynep Ünal ve Emre İpekçi Çetin. (2017). *Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Kriz Dönemlerinde Uygulanan Tasarruf Stratejilerinin Bulanık DEMATEL Yöntemiyle İncelenmesi* Business and Economics Research Journal, (8): 2, ss. 259-273
- Örnek, Ali Şahin ve Şule Aydın, (2008). *Kriz ve Stres Yönetimi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Özden, Kenan; Erdoğan Duygu ve Gül Sait, (2017). *Kriz Yönetiminde Üretim Yönetimi Stratejileri ve Politikalarının Kullanılmasıyla İlgili Bir Alan Araştırması*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (4): 2, ss. 23-50
- Özlem, Doğan, (2017). *Etik- Ahlak Felsefesi*, Notos Kitabevi, 2017.
- Özcan, Murat (1997), *"Niche Marketing (Niş Pazarlama) ve KOBİ'ler"*, Pazarlama Dünyası (62): İstanbul.
- Turizm Günlüğü, (2017). *Türkiye'deki Zincir Otellerin Sayısı, Yatak Kapasitesi Ve En Büyükleri*, www.turizmgunlugu.com, (24.09.2017)
- Türksoy, Selcan Seda, Kaygalar Sanay ve Koçak, Nilüfer (2013). *Uluslararası Otel İşletmelerinin Büyüme Stratejileri: Hilton Worldwide Türkiye Örneği İşletme Fakültesi Dergisi*, (14): 2, ss. 89-108.

Kimlik ve Aidiyet: Suriyeli Mülteciler Örneği

Zeynel KARACAGİL

Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü

E-mail : zeynelkaracagil@gmail.com

Öz

Modernleşme sonucunda kimlik kavramı, yeni örüntüleri ile öznelerin hayatlarında daha da önemli bir konum kazanmıştır. Küreselleşmenin hızla arttığı bir dönemde kimlik ve aidiyet kavramları, toplumun temel dinamiklerinde köklü değişimlere neden olmaktadır. Kimlik, toplumsal yapıda bireylerin konumlanmasını sağlamakta ve toplumsal rollerini belirlemektedir. Bu sebeple ulus devletler için vazgeçilmez bir kavram haline gelmiştir. Kimliği kısaca kişinin kendisi hakkındaki algıları simgeleştirmesi olarak tanımlayabiliriz. Kimlik ve aidiyet kavramlarının yeni boyutlar kazanmasında birçok temel etkenler vardır. Bunların en başında göç ve savaş gelmektedir. Özellikle savaş sonucu yaşanan göçler, toplumun temel dinamiklerini yıkmakta ve yeni kimlik ve aidiyet kavramlarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı Suriyeli mültecilerin göç sonucunda kimlik ve aidiyet anlayışlarındaki değişimi tespit etmek ve bu değişim sonucunda yeni oluşturdukları kimlikleri ve aidiyetleri nasıl ürettiklerini saptamaktır. Araştırma Türkiye'ye göç eden Suriyeli mülteciler ile yapılmıştır. Çalışmada yüz yüze derinlemesine görüşme tekniği ve sözlü tarih yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelerde katılımcıların onayı alınarak ses ve görüntü kaydı alınmıştır. Çalışmada görüşülen kişiler her hangi bir kritere bakılmaksızın, Türkiye'ye göç etmiş ve on sekiz yaş üstü olan mülteciler arasından kartopu örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Suriyeli göçmenler arasında Türkçe bilme oranının düşük olması dolayısıyla, öncelikle Türkçe bilen kişiler ile görüşme yapılmıştır. Türkçe bilmeyen kişilerle ise Türkçe bilen kişilerin tercümanlığı eşliğinde görüşülmüştür. Suriyeli göçmenler Türkiye'nin her iline yayılmış durumdadır fakat bu çalışma için coğrafi sınır olarak Ankara ili belirlenmiştir. Görüşmelerde elde edilen işitsel ve görsel kayıtlar deşifre edilerek, çalışmanın sorularına yorumsamacı paradigma ile cevap aranacaktır. Araştırmada azınlık olmanın getirmiş olduğu güvenlik korkusu nedeniyle, Suriyeli mültecilerin yeni cemaat grupları oluşturdukları tespit edilmiştir. Suriyeli mülteciler için kimlik, bir statü belirlemekten öte, azınlık oldukları gruba karşı bir savunma aracı haline dönüşmüştür. Yani, kimlik toplumsal normlar içerisinde özneler için vazgeçilmez ideolojiler olarak kolektif hafızalara kodlanmış bir kavramken, Suriyeli mülteciler için bu durum daha işlevsel bir boyuta dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Aidiyet, Göç, Suriyeli

Abstract

The notion of identity gained even more important position in people's lives with its new patterns as a result of modernism. In an era in which globalisation increases by leaps and bounds, the notions of identity and belonging causes radical changes in the basic dynamics of the society. Identity allows individuals to position themselves in the social structure and determines their social roles. Therefore, it has become an irreplaceable notion for nation states. Identity can briefly be defined as a persons way of symbolising the perceptions of himself/herself. There are many fundamental factors related

to belonging and identity acquiring dimensions. Initially migration and war can be counted as two of these factors. Especially migration that happens due to a war destroys the fundamental dynamics of the society and causes to form a new notion of identity and belonging. The aim of this study is to detect the alteration of understanding identity and belonging in Syrian immigrants as a result of migration and to determine how do they form these new identities and belongings after this alteration. The study has been conducted with Syrian immigrants that migrated to Turkey. Face to face in-depth interview technique and oral history method have been used in the study. Visual and audio recordings have been taken in the interviews by the approval of the participants. The participants are chosen within Syrian immigrants that migrated to Turkey and over eighteen years old by snowball sampling without any additional criteria. The interviews have been conducted with Turkish speakers first, due to Turkish knowledge ratio being low within Syrian immigrants. The interviews with non-Turkish speakers have been conducted with the help and translation of Turkish speakers. Even though Syrian refugees are distributed all over Turkey, the city of Ankara and its borders has been determined as the geographical borders of the study. The answers of the study will be sought through the transcriptions of visual and audio recordings of the interviews by paradigm. We have found in the study that the fear of security due to by being a minority caused the Syrian refugees to form new communities. The identity became more of a defence tool against the majority than a way to determine status. Therefore, while the identity is an irreplaceable ideology for individuals in social norms, for Syrian refugees it has transformed to a much more functional aspect.

Keywords: Identity, Belonging, Migration, Syrian

Giriş

26 yaşındaki Muhammed Buazizi işsizlikten dolayı pazarda meyve – sebze satarak ailesine gelir sağlamaya çalışıyordu. 10 Aralık 2010 yılında ruhsatsız satış yaptığı gerekçesiyle zabıtalardan tarafından tezgâhına el konulmak istenmesi üzerine, güvenlik güçleri ve zabıtalara karşı direnen Buazizi, gördüğü şiddet sonucunda o gün kendisini ateşe verdi. Muhammed Buazizi, vücudunun yüzde doksana yakın kısmının yanması sonucunda hastaneye kaldırıldı ama 4 Ocak 2011’de hayatını kaybetti. Bunun üzerine olaylara kayıtsız kalmayan Tunus halkı protesto için sokaklara döküldüler. Muhammed Buazizi’nin kendisini yakması aslında toplumun yıllardır var olan ve gösterilemeyen çaresizliğin ilk umut kıvılcımı olmuştur. Bu olayla birlikte başlayan Tunus’taki protestolar, domino etkisi gibi tüm Ortadoğu

ve Kuzey Afrika’ya yayılarak literatürde “Arap Baharı” olarak adlandırılan bir özgürlük hareketini başlatmıştır. Arap Baharı harekâtı ile başlayan özgürlük mücadelelerinden Suriye’de payına düşeni almıştır. Suriye’de özgürlük için devlete karşı verilen mücadele ve iç savaş sonucunda büyük bir göç dalgası başlamıştır. Halk, savaştan kaçmak için Türkiye başta olmak üzere birçok ülkeye sığınmacı olarak göç etmiştir.

Göç olgusu, tarihsel süreç içerisinde çok farklı nedenlerin sonucunda kazandığı çeşitli boyutlar ile toplumun temel dinamiklerini etkilemektedir. Bu olgu toplumun dinamikleri hem yıkan hem de yeniden inşa eden bir güç olarak literatürde yerini almıştır. Göç olgusu, küreselleşme sonucunda çok boyutlu bir yapıya bürünerek, toplumların değişmesi ve gelişmesi için önemli bir argüman konumuna

gelmiştir. Ulus devletler küreselleşmenin sonucunda iş gücü piyasasında yaşamış olduğu gelişmeler, göçü tetikleyerek sınırların belirsizleşmesine ve toplumların kimlik aidiyetlerine yeni referans noktaları eklemelerine neden olmuştur (Danış, 2008). Göç, her zaman beraberinde yeni bir kimlik aidiyeti getirerek, toplumsal dinamiklerin sürekli canlı kalmasını sağlamaktadır. Göçerlik, bireyin kesintili bir var olma mücadelesi olup, geride bıraktığı yerle bir kavga içinde olma durumudur. Göçerler bilir ki göçtükleri yerdeki evleri her zaman geçicidir (Chambers, 2005).

Türkiye'nin bulunduğu Anadolu coğrafyası, tarihsel süreç içerisinde büyük göç dalgaları ile değişimlerin yaşandığı ve çeşitli etnik grupların savaştığı bir bölge olmuştur (Şahin, 2006). İktidar mekanizmaları, göçün bu potansiyel gücünü her dönem kullanarak toplumları şekillendirmiştir. Türkiye'nin, yakın tarihine bakıldığında büyük göç dalgalarına maruz kaldığı görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma sürecine girmesi ile başlayan bu göç dalgaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile çok farklı boyut ve amaçlar doğrultusunda yeniden şekillenerek günümüze kadar taşınmıştır (Duman, 2008). Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan uzun savaşlar, hem kitlesel hem de bireysel göçü tetiklemiş ve halkın kimlik ve aidiyet konusundaki söylemsel referans noktalarının sürekli değişken kalmasını sağlamıştır.

Türkiye, küreselleşme ile birlikte düzensiz göçlerin odak noktası ve transit ülkesi konumuna gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte Türkiye'nin komşularında yaşanan siyasal değişimler sonucunda Türkiye'ye gelen göçmenler, ülkede yeni bir hareketliliğin kapılarını aralamışlardır (Lordoğlu, 2015). Günümüzde yaşanan küresel sermaye savaşları, Türkiye için içinden çıkılmaz boyutlara ulaşacak olan Göçmen-Mülteci sorunu doğurmuştur. Literatürlere Arap Baharı olarak geçen özgürlük mücadelesi sonucunda; Suriye'de yaşanan iç savaş, yeni bir göç dalgasını başlatarak, Türkiye başta olmak üzere Avrupa ülkelerini de kapsayan çok boyutlu bir küresel göç-mülteci sorununu ortaya çıkartmıştır.

Türkiye'ye ülkelerindeki iç savaştan kaçmak için gelen Suriyeli mülteciler, beraberinde birçok sorunu getirerek, yeni bir toplumsal dinamiğin inşasını başlatmışlardır. Bu temel dinamiklerden birinci derece, göçmenler etkilense de aslında en büyük etkiyi göçtükleri bölgelerdeki yaşayan topluluk (yerleşikler) yaşamaktadır. Göçer, göç sonucunda bir değişime maruz kalacağını bilir ve buna göre savunma mekanizmaları üretir. Ama göç edilen bölgede yaşayan kişilerde ise durum tam tersidir. Yerleşiklerle¹ yeni gelenler arasında sürekli bir toplumsal damgalama mevcuttur ve bu damgalama ile yeni toplumsal dinamikler inşa edilmektedir. Bu iki grubun toplumsal yapısı ne kadar da bir birine benzese de, yerleşikler her zaman yeni gelenleri damgalayarak, bu karşıtlığı canlı

¹ Göç edenlerin göç ettikleri bölgede yaşayan topluluğu tanımlamak için yerleşikler/yerliler kavramı kullanılmıştır.

tutmaktadırlar. Çünkü bu damgalama ve söylemler ile yeni gelen gruplar üzerinde simgesel bir baskıya hâkim olurlar (Danış, 2008). Şöyle ki; daha önce gelmiş olma durumunu temsil eden simgesel kaynaklar ile yeni gelen gruptan farklılıklarını her zaman sürdürerek bu karşıtlılığı devam ettirirler. Karşıtlık, kendilerinin sahip olduğu gizli iktidar gücünün kanıtlayıcısıdır. Yerliler; her zaman mültecileri öteki olarak görecektir, hiçbir zaman onları yerli kategorisine sokmayacak ve en küçük sorunları bile çok büyük problemler olarak gösterip bu karşıtlılığı canlı tutacaklardır.

“Elbette onlarda Müslüman bizde Müslümanız ama onlar ülkelerini, korkaklıklarından dolayı terk ederek buraya gelmişler. Biz bunu kabul edemeyiz hiçbir şekilde... ‘Vatan Haini’ bana göre bunlar. Türk milleti olsa ölür ama vatanını terk etmez”²

şeklindeki yerlilerden dinlediğimiz kısa bir hikaye, anlatmak istediğimiz durumu özetlemektedir. Söylemsel damgalamalar yerlilerin zihinlerinde o kadar ileri boyutlara ulaşmıştır ki, kolektif hafızalarında gruplar keskin bir şekilde ayrıştırılmıştır. Aslında bu ayrıştırmanın temelinde milliyetçilik söylemi vardır. Aidiyet, öncelikli olarak mekânsal bir bütünleşme ile başlayıp, toplumsal yapı pratikleri ile çeşitlenen bir mekanizmadır. Bireyler bu mekânlar ile aidiyetleri oluşturmaktadır. Bundan dolayı göçer her zaman geride bıraktığı yer ile kavga halinde ve var olma mücadelesi içindedir. Aidiyetin temelinde, bireyin kendisini güvende

hissetme duygusu vardır (Edney, 1976). Birey, kendisini bir bölgede güvende hissetmiyorsa o bölgeye aidiyet hissedememektedir. Kısacası özne, egemenliğini kuramadığı yere aidiyet hissedemez.

Göçerler, toplumun temel dinamiklerini etkileyerek, onların değişime uğramasına ve tekrar inşa edilmesine sebep oldukları için her toplulukta çatışmacı grup olarak damgalanmaktadır. Ayrıca göçerler; var olan düzeni ele geçirmede, kendi kimliklerini yeniden icat etmede ve bunun neticesinde şehrin yaşam tarzını belirleyen etken bir konuma gelmede başarılıdırlar. Suriyeli mültecilerin göçtükleri bölgelerdeki yaşamı etkileme konusundaki baskın rolleri, yerliler için büyük bir tehlike olarak görülmektedir. Bundan dolayı yerliler ile göçerlerin toplumsal özellikleri ne kadar da birbirlerine benzese de, her zaman aralarında ki çatışma devam edecektir. Bu durum toplumsal damgalamada öyle ileri boyutlara ulaşacak ki gruplar ayrışarak, toplumsal alanlar belirlenecektir. Şöyle ki;

“Suriyeliler gelmeden önce herkes evlerinde daha rahattı ve mahallede her hangi bir sıkıntı yaşanmıyordu. Çocuklarımız sokaklarda güvenli bir şekilde oynuyorlardı. Ama Suriyeliler geldikten sonra çocuklarımızı tek başlarına dışarıya göndermiyoruz ve artık evde oynamalarını sağlıyoruz. Artık kendimizi güvende hissetmiyoruz. Suriyeliler geldikten sonra sokaklar daha çok karıştı ve olaylar arttı. Bundan dolayı Suriyelilerin

² Yerlilerden Hatice K. 39 yaşında, lise mezunu, evli bir kız iki erkek çocuğu olan bir ev kadınıdır.

olduğu yerlere gitmemeye ve onlarla aynı yerde bulunmamaya çalışıyoruz.”³

Görüldüğü üzere toplumsal damgalama çok ileri boyutlara ulaşmış ve bölgesel ayrışmalar ortaya çıkmıştır. Göçerlik her zaman göçenleri etkiler gibi gözüke de aslında bunun en büyük etkisini yerliler yaşamaktadır.

Araştırmanın yöntemi, kapsamı ve sınırları

Araştırmanın tarihsel sınırlaması; 2016 yılının Nisan ve Mayıs ayları olup, coğrafi sınırlaması ise Ankara ili olarak belirlenmiştir. Bu sınırlamada Ankara ilinin seçilmesinin başlıca nedeni; kendim Ankara ilinde ikamet ediyor olmamdır. Böylece Suriyeli mültecilerle daha yakından bir iletişim kurulacaktır.

Araştırmanın temel sorunsalını; Ankara’ya göç eden Suriyeli mültecilerin, kimlik ve aidiyetleri oluşturmaktadır. Kısaca; Suriyeli göçmenlerin, göç ile birlikte kimlik ve aidiyetlerindeki dönüşümü ve yeniden inşasını yakalamaktır. Öncelikli olarak bu dönüşüm sonucunda kimlik ve aidiyetlerin yeniden inşasında rol oynayan mekanizmaların neler olduğu araştırılacaktır.

Araştırmada kendisini Suriyeli mülteci olarak tanımlayan göçmenler ile yapılan görüşmelerde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Evlerde ve sokaklarda on sekiz yaş üstü erkek ve kadınlardan kartopu seçimi ile seçilen kişilerle görüşmeler yapıldı ve araştırmanın temel sorunsalı olan kimlik ve aidiyet konusundaki görüşleri dinlendi.

Çalışmada, konuşulan kişinin izni dâhilinde alınan görsel ve işitsel kayıtlar daha sonra deşifre edilerek kullanılmıştır. Ayrıca Suriyeli göçmenler dışında Suriyelilerin göçtükleri bölgelerdeki yerliler ile de derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yerliler ile Suriyelilerin göçerlikleri üzerine konuşmalar yapılmıştır.

Derinlemesine görüşme tekniğinde, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlamaktadır. Görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşme desteklenir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırması sağlanır. Eğer kişi görüşme esnasında belli soruların yanıtlarını başka soruların içerisinde yanıtlamış ise bu sorular tekrar görüşmeciye sorulmamaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve aynı zamanda esneklik nedeni ile çalışmada kullanılmıştır (Kümbetoğlu, 2008).

Kimlik ve Aidiyetin dönüşümü ve yeniden inşası

İlk olarak belirtilmelidir ki kimlik insana özgü bir kavram olup iki temel dinamiği vardır. İlk temel dinamiği “tanıma ve tanımlama”, ikinci temel dinamiği ise “aidiyettir” (Aydın, 2009). Kısacası kimlik, bireylerin ve toplumsal grupların “kimsiniz, kimlerdensiniz” gibi sorularına verdikleri cevaptır. Bu soruyla muhatap olan özneler, kendilerine yönelttikleri “ben kimim?” sorusunun

³ Yerlilerden Tuğba D. 28 yaşında, üniversite mezunu, evli bir kız çocuğu olan çalışan bir kadındır.

cevabının bir hayatı temsil etmesidir. Ben kimim sorusunun doğmasına neden olan “ben”in tanınması ve tanımlanması, bireysel kimliğin temelini inşa eden kaynağı oluşturur. Bu kimliğin sınırları içerisine, özneye ait bütün değerler ve anlamlar girmektedir (Güleç, 1992). Tanımlanan bu kimliğin doğmasının özünde “kendisini ne olarak ve neye dayandırarak” tanımladığı yatmaktadır. Kimlik, bireyin başka şeye dâhil olma ihtiyacından doğmuş olup bireyin en temel referans noktasıdır (Aydın, 2009). Çünkü bireyi tanımlayarak ve tanıtarak cemaatlere kabul edilmesini sağlamaktadır. Bu dâhil olma ile kimlik, bireysellikten uzaklaşarak bir gruba ait/aidiyet olma boyutu kazandırmaktadır. Böylece aidiyet ve kimlik bir çember üzerinde bir birini takip eden ayrılmaz iki öge haline gelir.

Suriyeli mülteciler, savaştan önce kendilerini Suriyeli kimliği ile tanıtır, Suriye’ye aidiyet olma duygusu etrafında bütünleşirlerken; savaştan sonra Suriyeli kimliği yerini Göçerliğe/Mülteciliğe, Suriye’ye duyulan aidiyet ise dağılan aidiyet cemaatinin yokluğunu ortadan kaldırmak için meydana getirilmiş olan “yabancılaşma” cemaatine aidiyet duymaya bırakmıştır. Azınlık olma, topluluk ve ortaklık duygularını diğer gruplara göre daha güçlü kılmaktadır (Danış-İrtiş, 2008). Azınlık olma, kolektif hafızayı güçlendirir (Ricoeur, 2012), hayali cemaatler etrafında bütünleşmeyi kolaylaştırır ve geride bırakılan aidiyet duygusunu bu cemaatlerde tekrar inşa edilmesini kolaylaştırır.

“Kimse istemez yaşadığı yerden, çevreden tanımadığı yerlere göç etsin. Burada biz yabancıyız, korkuyoruz herkes bize kötü

gözle bakıyor. Bundan dolayı akrabalık bağı olmayan aileler ile bile çok yakın ilişkiler kuruyoruz. Çünkü onlar bizden biri en azından aynı şeyleri yaşadık. Bir birimize daha iyi destek ve yardım ederiz.”

Hikâyeden de anlaşıldığı üzere göçerlik, her zaman azınlık olmanın getirdiği duygu etrafında bütünleşerek, yeni hayali cemaatler kurmaktadır. Hayali cemaatler her zaman aktörlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenerek hayatlarında etken konumda olmaktadır. Hayali cemaatler sadece hayal edilerek oluşturulmuştur. Çünkü en küçük ulusun ya da topluluğun üyesi olan kişiler, diğer cemaatin üyelerini tanımayacaklar, onlarla her hangi bir şekilde görüşmeyecek, hakkında hiçbir şey işitmeyecekler olmasına rağmen her birinin zihninde o cemaatlerin hayali var olacaktır (Benedict, 1995).

Mültecilerin göç öncesi aidiyet duydukları milli kimlik, savaş ile yerini hayali cemaatlerin oluşturduğu kimlik aidiyetine bırakmıştır. Milli kimliğin temelinde bir ideoloji ve hareketin çevresinde bütünleşen milliyetçilik yatmaktadır (Smith, 1994). Görüşmeciler bu durumu;

“Savaştan önce inancımız gereği devlete bağlılığımız bir dini görev gibiydi. Çünkü inancımız, devlete karşı çıkmanın günah olduğunu söylüyor. Ama iç savaş sonucu devlet, vatandaşları öldürmeye başlayınca bu düşüncemiz değişti. Çünkü insan, evladını öldüreni hiçbir zaman affetmez ve onu öldürmek ister. Buda doğrudan sizi ülkenize düşman eder. Artık ben kendimi buraya ait hissediyorum. Çünkü bize sahip

çıkıldı ve bakıldı. Hem başka çaremizde yok...”

şeklinde anlatmaktadır.

Zorunlu göç, kimlik ve aidiyetin sorgulanmasına neden olmaktadır. Ama Suriyeli göçmenlerin zorunlu göçe maruz kalmalarına neden olan savaş olduğu için durum daha da ileri boyutlara taşınmıştır. Şöyle ki; göçmenlerin göçmesine neden olan devletin siyasi savaşı, onlara büyük acılar yaşatmasından ötürü göçmenlerin, kimlik kargaşası yaşamalarına neden olmuştur. Bundan dolayı milli kimlikte bütünleşme sağlayamayan mülteciler, kimlik ve aidiyetin dayandığı iki temel referans olan dil ve dinde, dili kaybettikleri için din belirteç yol gösterici konumuna gelmiştir. Çünkü dil, azınlık ortamda aktarılması ve devamının sağlanması zor bir kimlik ögesi olduğu için çoğunluğun içinde kaybolmaktadır (Danış-İrmiş, 2008). Dil, milli kimlik için olmazsa olmaz bir öge olduğu için mültecilerin milli kimliğe karşı aidiyetlerini kaybetmeleri normaldir. Ama Suriyeli mültecilerde milli kimlik aidiyetini kaybetmelerinin altında dilden başka sebeplerde vardır. Bu sebeplerin en büyüğü siyasi savaş ve göçtür;

“Üç tane çocuğum vardı. Biri on iki, biri beş diğeri dört yaşındaydı. Şuan ise sadece küçük oğlum var. Diğer iki çocuğum Esat rejiminin atmış olduğu bomba yüzünden öldüler. Benim canımı aldılar. Ben artık Suriyeliyim diyemiyorum. Dilim varmıyor bunu demeye. Suriyeliyim dediğimde sanki çocuklarıma ihanet etmiş oluyorum... Buraya göç ettiğimizde bizlere Suriyeli dediklerinde ben ağlıyorum ve ölmek

istiyorum. Her şeyini geride bırakıp, bilmediğiniz bir yere gelmek kolay değil. Artık ben doğduğum yerliyim demiyorum. Ben artık Türkiyeliyim. Çünkü bana doğduğum ülkeden daha iyi davranıp değer veriyorlar.”

Bu anlatıdaki durumu Wheelis’in kimlik ve aidiyet tanımı ile özetleyebiliriz; kimliğin birlik ve bütünlük etkileşimi sonucunda olması, kişi açısından birlik ve bütünlüğün zarar verici boyutlara ulaşması, öznedeki kimlik ve aidiyetin reddini doğurur (Weigert-Teitge, 1986), bunun sonucunda kimlik ve aidiyet yeni referans noktaları ile tekrar inşa edilir.

Toplumsal normalar içerisinde özne, doğduktan sonra milli kimlik örüntüleri içerisinde büyüyerek, milli kimlik aidiyetini kazanmaktadır. Savaştan dolayı zorunlu göç yapan Suriyeli göçmenler, milli kimlik ve aidiyetlerini ret ederek, kendilerini bütünleştirecek bir hayali cemaat kurmaktadır. Şöyle ki göçerler, göçtükleri yerlerde ayrı hanelere çıkmak yerine akrabaları ile aynı haneyi paylaşmaktadır. Bunun altında birçok sebep var ama temeli azınlık olmanın getirdiği zorluklar ve kaybolan cemaat aidiyetidir. Bu durum Suriyeliler tarafından şöyle anlatılmaktadır;

“Biz bu mahalleye geldiğimizde savaş daha yeni başlamıştı. Ama savaşın şiddeti arttıkça mahalleye göç arttı ve şuan mahallenin yarısı kadar haneyiz. İlk zamanlar çok zorlanıyorduk çünkü bizi koruyacak kimse yoktu. Şuan ise öyle değil... En azından Türklerden biri ile kavga edersek ya da sorun yaşarsak komşularımız hemen koşup geliyorlar...”

Göçmenlere “kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusunu yönelttiğimizde çoğunluk Türkiye’ye vurgu yaparak “Müslüman kardeş” kimliği ile kendisini tanımlamaktadır. Milli kimlik bağlamında yönelttiğimiz sorulara, içselleştirilmemişte olsa Türkiyeliyim denilmektedir. Şöyle ki;

“Kendimi ne olarak görüyorum? Devlet olarak soruyorsanız ben kendimi Türkiyeli olarak görüyorum ama Türkler bizi öyle görmüyor. Biz onları Müslüman kardeşler olarak görüyoruz. Çünkü hepimiz Müslümanız ve İslam dinini yaşıyoruz. Artık Suriyeliyiz diyemiyoruz çünkü böyle bir ülke artık kalmadı. Kalsa da yaşanacak bir ortamı kalmadı...”

Anlatılardan anlaşılacağı gibi kimlik her zaman özne için bir cemaate girişin anahtarı olmuştur. Suriyeli göçmenler bu cemaate girişin anahtarını “Müslüman kardeş” kimliğinde bulmuşlardır. Bu kimlik sayesinde; yerli halk ile ne kadar çatışmada yaşasalar topluluk tarafından kabul edilmişler ve yaşamlarının devamını sağlayacak toplumsal alanların inşasına izin verilmişlerdir. Suriyeli mültecilerin yerinde başka dine mensup bir grup olsaydı durum çok farklı olabilirdi. Çatışma ileri boyutlara taşınarak; grubun, topluluk içerisindeki yaşam alanları yok edilebilir ve yeni bir göçe zorlanmalarına neden olacak boyutlara ulaşabilirdi. Çünkü millik kimliğin temel referansı olan dil ve din unsurlarını Suriyeli göçerler tehdit etmemektedir. Bundan dolayı farklı bir dine mensup gruplarda gerçekleşebilecek büyük çatışmalar Suriyeli mültecilerde yaşanmamıştır. Suriyeli

mülteciler bu durumu “Müslüman Kardeşler” söylemi ile belirtmektedir.

Göçmenlere bireysel kimlik aidiyetine yönelik sorulan sorulardan alınan cevapların hepsi “Türkiyeli Müslüman kardeşleriz” cevabı olmuştur.

“Ben göç ettikten sonra ülkeme dair bir hissim ve bağlılığım kalmadı. Bunu söylemek zorda olsa artık kendime yeni bir hayat kurdum burada. Bu hayatımı Türk devletine borçluyum. Türk değilim ama Müslümanım... Müslüman bir ülke Türkiye... ama bana kendimi ne olarak görüyorsun diye soruyorsunuz? Ben kendimi Türkiyeli Müslüman kardeş olarak görüyorum.”

Smith’in milli kimlik tanımında vurguladığı milliyetçilik söylemini bu hikâyede görebilmekteyiz. Göçmenler kendilerini Türkiyeli görebilmekte ama Türk Müslüman olarak görememektedirler. Ama anlatıları kimlik ve aidiyet inşası boyutunda incelendiğinde bütün göçmenler kendilerini Müslüman kardeş olarak tanımlamaktadırlar. Göçmenlerin aidiyet süreçlerinde mekânsal değişimi ağır olarak yerlilere hissettirmektedirler. Göç, bazı hallerde mekânsal değişimin hızını kesen argüman olarak işlevsellik kazanırken (Tekeli, 2011), Suriyeli mültecilerin göç politikasında mekânsal bir değişimi hızlandıran bir argüman konumundadır. Mekânsal değişim Suriyeli mültecilerin kimlik ve aidiyet algılarında önemli bir yere sahiptir. Şöyle ki;

“Buraya göç ettiğimizde mahallede göç eden iki aileydik. O zamanlar çok zor geçiyordu bizim için. Çünkü buranın hep

geçici olduğu hissini yaşıyorduk. Ama şimdi öyle değil mahallede bizim gibi göç eden aile çok fazla var. Buda bizi buranın bir parçası olarak görmemizi sağlıyor. Yabancılik hissimizi yok ediyor kısacası!”

Mekan, kimlik ve aidiyet için her zaman önemli bir argüman olarak göçerlerin hayatında konumlanmıştır. Göçerlerin, kimlik ve aidiyet örüntülerinin hepsi mekânın merkezde olduğu bir mekanizma modelini göstermektedir. Özne yaşadığı mekânı ne kadar benimserse kimlik ve aidiyet bağlarını o kadar güçlendirmektedir. Suriyeli mültecilerde de bunu anlatılarından ve yaşadıkları mekânlarda ki hızlı artıştan yakalayabilmekteyiz.

Sonuç Yerine;

Göçerlik, toplumsal örgütlenmeler içerisinde her zaman bir çatışmacı grup olarak kültürel kodlarda yerini koruyacak ve kimlik-aidiyet hislerinin canlı tutulması için bir yakıt olarak her dönem kullanılacaktır. Suriyeli mültecilerin kimlik inşası süreçlerinde çok farklı toplumsal ve siyasal etkilerin mevcudiyetini anlatılarda görebilmekteyiz. Bu toplumsal ve siyasi mekanizmaların başında İslam dini ve küreselleşme gelmektedir. Mülteciler için kimlik ve aidiyet vazgeçilmez ideolojiler kategorisinden, yaşamı devam ettirmenin temel ihtiyaçları kategorisine geçiş yapmıştır. Bundan dolayı mültecilerde kimlik ve aidiyet kalkan görevinde bir işlevsellik boyutuna taşınmıştır. Şöyle ki; yerli grubun tepkisini ve baskısını azaltmak için Müslüman kardeş söylemi ile gruba dâhil olunmaya çalışılmaktadır. Suriyeli mülteciler Müslüman kardeş

kimliğinin koruması ile yerli grubun aidiyet bütünleşmesi içerisinde girmeye çalışmaktadır.

Suriyeli mülteciler neredeyse tamamen düşman olarak görüldükleri mekânlarda, yarattıkları “Müslüman Kardeş” kimliği ile yerliler kadar yoğun bir aidiyet duygusu üretmişlerdir. Kimlik, mülteciler için ideolojik ve öznel anlamlar dizgesinden uzaklaşarak, kültürel sermaye dizgeleri içerisinde kendine yeni bir boyut kazandırmıştır. Mülteciler kaybettikleri kimlik ve aidiyeti, kültürel sermaye olarak tekrar inşa etmişlerdir. Toplum içinde bu kimliğin ekonomik getiri olarak kullanılması sonucunda kimliğin, sermayeye dönüşümünü görebilmekteyiz.

Kaynakça

- Aydın, Suavi, Türk Kimliğinin Yaratılması ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine – Terzinin Bıçtığı Bedene Uymazsa, Türkiye ve Orta – Doğu Forumu Vakfı, Ankara, 2009
- Chambers, Iain, Göç, Kültür, Kimlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005
- Danış, Didem – İrtiş, Verda, Türkiye’den Fransa’ya göç ve göçmenlik halleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008
- Duman, Önder, Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938), Bilig, Sayı 45, 23-44, 2008
- Edney, Human territories, March, Environ-ment & Behavior, 1976
- Güleç, Cengiz, Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi, V Yayınları, Ankara, 1992

Güvenç, Bozkurt, Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993

Lordoğlu, Kuvvet, Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2015 - 1 - s29

Kümbetoğlu, Belkıs, Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2008

Ricoeur, Paul, Hafıza, Tarih, Unutuş; Metis Yayınları, İstanbul, 2012

Smith, Anthony D, Milli Kimlik, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994

Şahin, Naci, XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkileri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, 2006

Tekeli, İlhan, Göç ve Ötesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011

Weigert, Andrew J., Teitge, J. S., Society and Identity. Toward a Sociological Psychology, New York, 1986, s31-32.

Accounting perspective of government grants, supports and incentives for Research and Development activities in Turkey: Contributions of new regulations in 2016 & 2017

Hakan SELDÜZ¹

Aksaray University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Business Administration, Turkey

Abstract

Importance of R&D activities for gaining competitive advantage is continuously increasing both for countries and companies. A broad range of government supports, from tax immunities to monetary grants, are legislated in Turkey for encouraging companies into the field because high value-adding R&D activities are quite costly. In 2016 and 2017, regulations about R&D supports were updated which increased the complexity of accounting processes. This paper aims to introduce the government grants, supports and incentives for R&D activities in Turkey, and to guide their accounting aspect. Firstly, regarding literature and current legislative regulations are reviewed comprehensively through accounting's perspective, particularly focusing onto recent updates, by considering Turkish Accounting Standard 20 simultaneously together. Then, the provided advantages are explained in detail and probable problematic accounting issues are defined. Finally, coherent examples, which will guide recognition of R&D supports according to recent regulations and contribute to cost management activities in R&D performing companies through indicating cost minimization opportunities, are demonstrated as solution proposals for problematic issues by clarifying the nature of related accounting transactions.

Keywords: R&D grants-supports-incentives; R&D accounting; R&D costs

Introduction

Information age has an ever growing acceleration of technological developments. Research and Development (R&D) activities play the central and crucial role in increasing

scientific and technological capacity which is the key factor of social and economic improvement (Çelebi & Kahrıman, 2011). Therefore, vitality of R&D activities keep increasing for gaining competitive advantage

¹ Corresponding Author's contact details: hakanselduz@aksaray.edu.tr or selduz@gmail.com

both for companies and national economies (Aytemiz et al., 2006; Köse & Ferhatoğlu, 2009).

OECD's R&D definition within Frascati Manual (OECD, 2002) is remarkable as it includes full meaning, features and coverage zone of the term:

“Research and experimental development (R&D) comprise creative work undertaken on a systematic basis in order to increase the stock of knowledge, including knowledge of man, culture and society, and the use of this stock of knowledge to devise new applications.”

In Frascati Manual, R&D activities are classified functionally as basic research, applied research and experimental development according to their purposes, features and contents. Moreover, none-R&D activities are defined to prevent misunderstandings. Yet there are notable discussions over high costs of R&D activities versus unclear benefits because they are long-term practices with uncertain outcomes and commercialization risk. Thus it can be said that R&D activities depend on a company's capital structure, profitability, size and the segment it works in (Aytemiz et al., 2006; Ögüz & Eroğlu, 2015). Many countries therefore provide direct and indirect supports for R&D activities, within bounds of their national economies, in order to motivate and attract more companies (Tosunoğlu, 2016).

In Turkey, multifarious incentives, supports and grants have been provided throughout the republic's history for several kinds of activities in many different fields (Kara &

Öztopçu, 2015). Lately, supports have started to focus on R&D activities (Güzel, 2009). Grants and interest free or soft loans are presented by The Scientific and Technological Research Council of Turkey-Technology and Innovation Funding Programs Directorate (TÜBİTAK-TEYDEB), Ministry of Science Industry and Technology-Directorate General for Science and Technology (MSIT-DGST), Small and Medium Business Development and Support Administration (KOSGEB) and The Technology Development Foundation of Turkey (TTGV). R&D projects in Turkey can also get supports from The EU Framework Program for Research and Innovation named as Horizon 2020, Eureka and Eurostars. In addition to these, there are many forms of tax and social security contribution reductions as incentives.

Turkish Accounting Standard 20 (TAS 20), which is consistent with International Accounting Standard 20 (IAS 20), is applied in accounting disclosure of government grants and other forms of government assistance. During the accounting transactions of these supports, companies have to consider various terms and conditions that are defined in many different laws of the legislation whole and TAS 20 together. This may create a complexity which requires knowledge, experience and effort to overcome. In this regard, accounting errors might be very dangerous because provided supports could be withdrawn; moreover, financial penalties might be imposed when these errors are interpreted as frauds. It can be claimed that many accounting professionals suffer from lack of previous cases as examples and

academic resources since the legislation set is updated recently again.

This paper aims to introduce the current R&D supports in Turkey on an accounting basis; to explain their context and recent legislative framework through accounting's perspective; and to present examples in accordance with TAS 20 in order to guide accounting practitioners.

Framework of legislations about R&D supports in Turkey

The laws; number 193 (Income Tax Law-ITL), 4691 (Technology Development Zones Law-TDZL), 5520 (Corporate Tax Law-CTL) and 5746 (The Law about Supporting R&D and Design Activities) provide government grants and various forms of incentives for R&D. The content of these laws are updated in 2016 by laws number 6676 and 6728. The scope of supports are expanded and elaborated, support rates are increased and minimum requirements are reduced. Relevant issues within the updated current forms of legislations and TAS 20 are summarized below.

The law about supporting R&D and design activities

Law number 5746 is the main determinant of R&D supports. It was enacted on 12 March 2008 and recently updated twice more in 2016 by laws number 6676 and 6728. Its purview is to support and encourage producing technological knowledge, innovation in product and production processes, improving product quality and standards, increasing productivity, commercializing technological

knowledge, technology intensive investments and improving employment of corresponding qualified labor through R&D, innovation and design activities. Its scope is incentives, supports and grants that are provided for technology center enterprises established by KOSGEB; R&D and design centers settled in Turkey; R&D, design and pre-competition cooperation projects and techno-initiative capital supports. Conceptual identifications of R&D activity, innovation, R&D center, R&D project, pre-competition cooperation project, techno-initiative capital, R&D staff, design activity, design center, design staff, designer and design project are clarified. The main and determining basis of related grants and supports are explained.

R&D and design reduction: Related expenditures within approved projects are excluded from income and corporate tax bases. Until 50% of their year on year increase is also subject to tax reduction. Moreover, these expenditures might be depreciated according to Tax Procedure Law (TPL) when a tangible or intangible economic asset is gained. If an economic asset is not obtained; then they are directly recorded within operating expenses. The amount, which wasn't reduced from the tax base of the current period due to insufficient annual revenue, can be assigned to next one. Continuing amounts are revalued with annual rates.

Incentive of income tax withholding: Payments of R&D personnel and support staff, except civil servants formally commissioned for relevant projects, are excluded from income tax applications within

rates which are defined according to education levels and fields of the personnel. Weekends, paid annual leaves and official holidays are included into this exemption; while overtime payments and payments for over 45 hours a week aren't. Project or center related outside studies of these personnel are included in, too.

Social security contribution supports: Half of employer's social security contribution share for R&D personnel and support staff, who are directly employed in related centers and who are commissioned in approved related projects along with techno-initiative capital support programs, are paid by Ministry of Finance (MF).

Exemption of customs duty and stamp tax: Official documents regarding R&D activities are free of stamp tax. Moreover, the objects which are imported in order to use in concerning researches are excluded from customs duty along with any other related funds. All other related documents and transactions are also free of stamp tax and dues.

Recognition of incentives, supports and grants: Monetary funds received from identified organizations for R&D and design activities are entered into a special funds account. This fund is ignored in calculations of taxable income and current period's R&D expenditures. It should only be assigned to the capital during the following five financial periods. If it is assigned to any other accounts or withdrawn from the firm; the taxes which weren't accrued in regarding financial periods are assumed as tax loss and ex post facto is applied.

Application and monitoring principles are also explained. Eligibility requirements for beneficiaries of supports must be confirmed at the least once in a two-year period. Income tax withholding and social security contribution incentives for support staff are limited with their 10% full-time equivalents (FTE) of total full-time direct R&D and design personnel. Calculations of minimum R&D or design personnel numbers are based on trimester averages of direct and full-time total staff numbers. It is adjudged that tax loss is born for unaccrued taxes in breach of required conditions or misuse of support and incentive elements. In such circumstances, other supports such as monetary grants, except tax incentives, are collected back imposing a late fee. Beneficiaries of supports and incentives which are in scope of this law, cannot benefit related provisions of ITL, CTL and TDZL at the same time. The cabinet is authorized to decrease R&D and design FTE personnel numbers until 15 and 5, respectively. Regulation on Application and Inspection of Supports about Research, Development and Design Activities (RAISRDDA) which designates implementation and auditing procedures and principals about this law, is issued on 10 August 2016 and updated on 14 February 2017 with Regulation about Amending RAISRDDA (RARAIISRDDA) by MF and MSIT together. According to this regulation, MSIT conducts legitimacy and compliance audits of supported activities.

General Communiqués (GC) of this law adjusts tax-related issues. GC4 was published on 30 September 2016 and was updated by GC7 on 8 March 2017. They explain applications about income tax withholding

incentive in accordance with ITL and CTL. Exemptions of stamp tax and fees are clarified in GC5 date 30 September 2016. Subjects about applications of tax incentives, along with recognition approaches of received supports and grants, are put across in GC6 date 30 September 2016 and it was updated by GC8 on 8 March 2017.

Technology development zones law

TDZL was issued in 2001 in order to motivate producing and commercializing high technology knowledge by forming sustainable cooperation links between production sectors and universities-research institutes through creating technological development zones (TDZs). It comprises establishment, functioning, operating, management and auditing of TDZs. Related elements, jobs, organizations and activities are defined and it is explained how to establish and run a TDZ along with duties, authorities and responsibilities of regarding individuals and organizations.

Transactions are free of dues and executive partners' real chattels within TDZs are exempt from estate tax. Imported objects for R&D and design researches are excluded from customs duty and any other related funds. All official documents and transactions about importation are also free of stamp tax and dues. Executive partners' and other tax payers' income, which is had only from TDZs over defined activities; is excluded from income and corporate tax bases until the end of 2023. Payments of R&D and design personnel and support staff are free of any taxes until the same date. The number of support staff to be included into income tax

withholding and employer's social security contribution incentives, cannot be more than 10% of R&D and design personnel's number.

Income tax and corporate tax laws

For income taxpayers, all of R&D expenditures in commercial enterprises and 50% of export revenues, which are earned only from these services, are subject to tax reduction. The full amount of R&D expenditures, which are directly and only devoted to new technology or knowledge researches, is defined as R&D and innovation reduction and subtracted from tax base of corporate taxpayers. Expenditures which are not directly linked to defined activities; and depreciation amounts of economic assets which are used not just for these activities are excluded from these reductions. When insufficient tax bases are observed, reduction totals are assigned to next financial period. Donations to R&D performing organizations might also be reduced from tax bases unless they are over than 5% of annual earnings. 50% of R&D service export incomes might also be subtracted from tax bases when an invoice is issued for a customer abroad.

Turkish accounting standard 20

TAS 20 was adopted from IAS 20 and entered in force on 1 January 2006. It was updated for four times in 2008 and finally in 2011. Its scope is accounting and disclosure of government grants and disclosure of other forms of government assistance. It doesn't deal with special problems arising in accounting for government grants in financial statements reflecting the effects of changing prices or in supplementary information of a

similar nature; government assistance which are in the form of benefits that are available in determining taxable profit or tax loss, or are determined or limited on the basis of income tax liability; government participation in the ownership of the entity; and government grants covered by TAS 41 Agricultural Activities.

The concepts of “government, government assistance, government grants, grants related to assets, grants related to income, forgivable loans and fair value” are defined in TAS 20. It settles when and how to recognize and disclose received monetary or non-monetary grants in accounting system and in financial tables for the entities which comply with related conditions. Capital and income approaches are identified and explained as two alternatives which could be used in accounting of government grants (Kara & Öztopçu, 2015; Coşkun, 2016). For recognition of non-monetary grants, it is stated that to assess the fair value of the non-monetary asset and to account the asset or grant at that fair value is usual; but recording at nominal value is defined as an alternative when needed (Zeytinoğlu & Gönen, 2015).

Presentation of grants related to assets and grants related to income are also explained. Matters regarding the disclosure process are clarified such as the accounting policy adopted for government grants, the nature and extent of government grants recognized in the financial statements which the entity has directly benefited and unfulfilled conditions and other contingencies attaching to government assistance that has been recognized.

Literature review

Sönmez (2005) suggested to record ordinary government supports received for tangible assets first into “480 Long-term deferred income” account and to assign annual amounts to “649 Other income and profit from operations” over “380 Short-term deferred income” by the end of each year through income approach. Uluşan (2008) also offered the same method and to recognize the depreciation amounts which belong to the asset’s supported part in “649 Other income and profit from operations”. Kabataş (2009) proposed to record income tax withholding incentive and employer’s social security and unemployment contribution share supports into “602 Other sales”. Bozdemir (2010) followed the income approach for ordinary government supports; and suggested “649 Other income and profit from operations” account. Çırpan (2010) considered employer’s social security and unemployment contribution share supports provided by general programs from both approaches. He offered to use “549 Special funds” for capital approach and “649 Other income and profit from operations” over “380 Short-term deferred income” by the end of each year for income approach.

To recognize employer’s social security and unemployment contribution share supports of R&D personnel within approved R&D projects, Tekşen (2010) proposed “549 Special funds” account for capital approach and “648 Income and profits from government incentives” for income approach. Kavcar (2011) confirms income approach and uses “602 Other sales” to recognize income tax

withholding incentive and employer's social security and unemployment contribution share supports of R&D personnel. Küçükkahraman (2013) explored recognition of different government incentives broadly along with R&D supports and suggested to record monetary government grants for an approved R&D project in "643 Government incentives and income" through income approach and "482 Received government incentives" without showing further steps for capital approach. Zeytinoglu and Gönen (2015) proposed to recognize income tax withholding incentive and employer's social security and unemployment contribution share supports of R&D personnel in "649 Other income and profit from operations" for income approach and "382 Deferred income" again without showing further steps for capital approach. Kara and Öztöpcü (2015) investigated recognition of various government supports according to TMS 20. They recorded the ordinary income tax withholding incentive and employer's social security and unemployment contribution share supports in "643 Government incentives and income" through income approach. For capital approach, they refer to "382 Received Government incentives" and proposed "559 Deferred tax income and deferred incentives" as a new account for the next step because it wasn't clarified before. Onay (2016) stressed onto income approach offering "643 Government incentives and income" for recognition of ordinary income tax withholding incentive and employer's social security and unemployment contribution share supports. Coşkun (2016) demonstrated recognition of an asset obtained by a

government grant other than R&D supports both through income and capital approaches. He suggested to use "482 Received government incentives" for received monetary grant through capital approach and to assign its annual part to "382 Received government incentives" at the end of each year. He transfers the depreciation amount of the asset's supported part from 382 to "643 Government incentives and income" which seems contradictory to capital approach's perspective.

Recognition of R&D supports according to new regulations in 2016 and 2017

Features and conditions of R&D supports are defined in a body of legislations which contains many different laws (Özdemir, 2014). Furthermore, incompatibilities between different accounting standards and TPL creates uncertainty (Sönmez, 2005; Gökçe & Tellioğlu, 2013). Consequently, a confusion might occur during the recognition of transactions about acquisition, utilization and reporting of these supports. Some matters are explained below through TAS 20-compliant examples by using 7/A option of cost accounting alternatives defined in Turkish Uniform Charts of Accounts (TUCOA). Subaccounts are ignored as they might differ between companies and create congestion within the text.

Recognition of Received Support Funds and Grants

The capital and income approaches are described as two alternatives for recognition

of government grants in TAS 20. Each approach is defined in details for different conditions along with features of supports clearly; still leaving it optional to the entity which approach to choose (Zeytinoğlu & Gönen, 2015; Coşkun, 2016; Onay, 2016). In former regulations, it was possible to record this amount as an income element which might cause problems later about tax calculations (Sönmez, 2005; Öğüz and Eroğlu, 2015). However law number 5746 is explicitly referring to capital approach for recognition of received direct monetary grants. Moreover, RAISRDDA and GC 6 and 8 are stressing onto the same approach.

So, when an R&D center or an approved project performing entity gets a sum of ₺ 200,000 as a grant, journal entry shall be as below.

... /... / 201X	Debit	Credit
102 Banks	200,000	
549 Special funds		200,000

The amounts which are accumulated in “549 Special funds” should be assigned to “500 Capital” account on an annual basis in the following five financial periods but not to any other accounts.

... /... / 201X	Debit	Credit
549 Special funds	40,000	
500 Capital		40,000

Recognition of R&D, innovation and design expenditures

Costs of R&D activities are entered into “750 Research and development expenses” account. These could be followed within subaccounts according to their types such as raw materials and supplies, personnel expenses, general production expenses, external utilities and services obtained, taxes-duties and fees, depreciation and depletion expenses (Öğüz & Eroğlu, 2015). Raw material consumption of ₺ 1,000 from an existing stock directly for R&D activities can be recorded as below.

... /... / 201X	Debit	Credit
750 R&D expenses	1,000	
150 Raw materials and supplies		1,000

Paying ₺ 2,000 for a test to another laboratory, calculating ₺ 1,000 as annual depreciation amount of a machine, purchasing consultancy service for ₺ 1,500 on credit and receiving a ₺ 500 utility bill about related activities is recognized below. The VAT is ignored.

... /... / 201X	Debit	Credit
750 R&D expenses	5,000	
100 Cash in hand		2,000
257 Accumulated depreciation		1,000
320 Suppliers		1,500
381 Expense accruals		500

Personnel costs will be explained under the next subtitle because incentives and their reduction calculations differ between center and project kinds and also personnel types.

Calculation and recognition of R&D and support personnel costs

Income tax withholding is a common incentive provided for various fields along with R&D. It is applied over different rates for R&D and design personnel and for support staff who engage in related activities. These rates are presented in Table 1. Each R&D personnel is included into income tax withholding incentive and employer's social security contribution support. This incentive is applied to income tax base, which is calculated by subtracting subsistence allowance from total wage bill. 50% of employer's social security contribution both for direct and support staff is paid by MF. But the number of support staff to be included into these supports is limited with 10% of FTE number of total R&D personnel.

Table 1. Rates of Income Tax Withholding Incentive for R&D Personnel

Education Level	%
Doctoral degree in any fields & master's degree in any disciplines of basic sciences	95
Master's degree in any fields & bachelor degree in any disciplines of basic sciences	90
Others	80

Table 2 demonstrates payroll calculation for a doctoral degree holding single full-time researcher in an R&D center without kids. Employee's shares of social security and unemployment premiums are assumed as 14% and 1%, respectively. Subsistence allowance for a single employee without kids is ₺ 123.53 for 2016. The calculations are made over a gross salary of ₺ 5,000. Employer's shares of social security contribution and unemployment premiums are accepted as 15.5% and 2%, in return. Stamp tax isn't included because of full exemption.

Table 2 Payroll Calculation Details of an R&D Personnel's Cost

Item	Amount (₺)
a) Gross pay	5,000.00
b) Employee's social security share [a x (0.14 + 0.01)]	750.00
c) Taxable pay basis (a – b)	4,250.00
d) Income tax amount (c x 0,15)	637.50
e) Subsistence allowance to be absorbed (₺ 123.53 for 2016)	123.53
f) Balance (d – e)	513.97
g) Amount to be reduced from income tax (f x 0,95)	488.27
h) Amount to be paid to tax office (f – g)	25.70
i) Employer's social security share [a x (0.155 + 0.02)]	875.00
j) Amount to be reduced from employer's social security share (i x 0,50)	437.50
k) Amount to be paid to social security institution (b + i – j)	1,187.50
l) Net salary to be paid the personnel (c – h)	4,224.50
m) Amount of subject to R&D reduction as personnel expenses (a + i – j)	5,437.50

Calculations could be recorded as follows, through capital approach. The amount which is assigned into “750 Research and development expenses” will be reduced from the annual tax base after half of employer’s social security contribution is subtracted. Due to accrual basis of accounting, accrued totals are first recorded as they arise.

... /... / 201X	Debit	Credit
750 R&D expenses	5,751.47	
136 Other receivables	123,53	
335 Payables to personnel		3.736,03
360 Taxes and funds payable		513.97
361 Social security premiums payable		1,625.00

Amounts of social security contribution support and income tax withholding incentive will be assigned to related accounts after reductions, in order to determine the debt totals. Income tax reduction of the R&D personnel’s earnings will be returned back to the personnel and 50% of employer’s social security contribution share support will be recorded as a deferred income.

... /... / 201X	Debit	Credit
360 Taxes and funds payable	488.27	
361 Social security premiums payable	437.50	
335 Payables to personnel		488.27
382 Deferred income		437.50

Payroll details for a support staff might be calculated and recorded in the same way considering marital status, number of children and education level criteria. The whole cost of the support staff stays in accumulative total of “750 Research and development expenses” for some time. It will be subtracted from tax base if FTE number of support staff is not over than 10% of R&D personnel.

Capitalization and depreciation or recognition as an expense

Accumulated totals of R&D costs are either capitalized when there is a tangible or intangible asset is born; or recorded directly as an expense when not. The capitalized assets shall be depreciated in five accounting periods. Below, three journal entries are given according to capital approach. The first one demonstrates assignment of accumulated totals to matching accounts. It is assumed that tangible and intangible economic assets are obtained with some parts of those costs; and with some parts not. In the second entry, settlement of cost and reflection accounts are presented. The third entry shows depreciation

records of obtained assets briefly according to ordinary depreciation method over five years of useful economic life. Depreciation amounts are also subject to related reductions.

... / ... / 201X	Debit	Credit
253 Machinery, equipment and installations	3,000	
263 R&D expenses	2,000	
630 R&D expenses	1,000	
751 Reflection Ac. for R&D expenses		6,000

... / ... / 201X	Debit	Credit
751 Reflection Account for R&D expenses	6,000	
750 R&D expenses		6,000

... / ... / 201X	Debit	Credit
750 R&D expenses	1,000	
257 Accumulated depreciation		600
268 Accumulated depreciation		400

A proposal for recognition of R&D supports through capital approach

As it was mentioned in literature review section, some defenders of income approach suggest to accumulate totals of income tax withholding and employer's social security

and unemployment contribution share supports in "482 Received government incentives" account, then to assign their annual amounts to "382 Received government incentives" at the end of each year and reflecting them to income statement by recognizing as an income element. Kara and Öztöpcü (2015) state that these totals are left either in 482 or 382 numbered accounts at year ends and further steps are not explained according to capital approach in many academic researches (Küçükkahraman, 2013; Zeytinoğlu & Gönen, 2015).

Çırpan (2010) recognizes ordinary sorts and Tekşen (2010) recognizes R&D related sorts of these incentives in "549 Special funds" while Kara and Öztöpcü (2015) offers a new account for R&D related income tax withholding incentive and employer's social security and unemployment contribution share supports as "559 Deferred tax income and deferred incentives".

Recent regulations about R&D activities are explicitly pointing out to capital approach for recognition of these incentives. At the end of R&D activities, either a tangible or intangible asset is obtained; or an expenditure occurs. Whether it is an asset or an expenditure item; these supports and incentives contribute to it by cost bearing as a resource than a real or fictive income element. The entity which complies with terms and conditions of these incentives won't be have to pay back this resource, as well. Thus it seems more realistic and accurate to recognize through capital approach besides its being obligatory.

From this point of view, accrued totals in “382 Received government incentives” account, which occur in different ways during supported R&D activities, shall be assigned to a subaccount of “549 Special funds” like below under current regulations as stated by law number 5746, RAISRDDA, RARAISRDDA and related GCs.

... / ... / 201X	Debit	Credit
382 Received government incentives	437.50	
549 Special funds		437.50

“549 Special funds” account, which the current regulations are pointing out, is in “54 Retained Earnings” group within “5 Shareholder’s Equity” section of the balance sheet. “54 Retained Earnings” is related with reserves and other retained parts of profit. Profit is an own resource of an entity, but in this case, to treat the provided supports and incentives as an element of “54 Retained Earnings” won’t be appropriate because they aren’t obtained over the entity’s profit. It seems much realistic and accurate to recognize the accrued totals of R&D supports and incentives under a different part and account. For that reason, “55 Government supports, aids and incentives” part and “559 Deferred tax income and deferred incentives” account might be proposed to form and use especially for R&D supports and incentives, as Kara and Öztopçu (2015) referred. Thus, accrued totals in “382 Received government incentives” might be recognized as below.

... / ... / 201X	Debit	Credit
382 Received government incentives	437.50	
559 Deferred tax income and deferred incentives		437.50

Conclusion

While bringing new advantages forward; the new regulations have increased complexity levels of accounting applications about R&D supports. In this paper, it is especially tried to clarify the following points about calculations and recognition of R&D grants, supports and incentives by epitomizing apparent journal entries.

Obtained monetary grants should be recorded in “549 Special funds” and later assigned only to “500 Capital” in the following five accounting periods but not to any other accounts according to latest regulations.

The appropriate reduction rates, which matches with educational levels of each staff, must be used during income tax withholding calculations.

Employer’s social security contribution share incentive shall be recognized in “382 Received government incentives” account according to capital approach.

FTE numbers of R&D personnel must be calculated carefully over paid premium days for each trimester.

The allowed upper limit for support staff number to be included into R&D incentives must be considered continuously.

When a tangible or intangible economic asset is born by means of R&D activities; related expenses should be capitalized and capitalized assets should be depreciated in five accounting periods.

When an economic asset is not obtained at the end of supported R&D activities; related costs should be assigned to “630 Research and development expenses” account in the operating expenses section of income statement.

Reaching and sustaining the required criteria to benefit from R&D supports and incentives could be viewed a success, especially for SMEs. Yet, all these efforts might be wasted if the accounting process is not correctly carried out. In this case, monetary grants are taken back by the supporting organization; while unaccrued taxes, dues and fees are collected with applying default interests and penalties. Plus, additional penalties might come up when recognition errors are defined as frauds.

Complexities of recognition processes, calculation steps and accounting transactions arise from the body of current regulations whole, which consists of different laws, application and inspection regulations, GCs and related accounting standards. This creates concerns about incorrect recognition probabilities. Incorrect recognition of R&D related transactions might cause following results.

When R&D costs are recorded simply as administrative expenses, higher tax bases may occur than there should be. This causes a loss for the company because of missing possible reduction opportunities.

Not applying income tax withholdings and social security contribution incentives causes a loss both for the firm and personnel.

The opportunity to increase firm value will be missed when these expenses and obtained economic assets aren't included into the financial statements although the company is performing R&D projects, especially which are supported by related organizations. Because R&D activities are valued as a tool of prestige leverage for entity's commercial reputation by prospective investors and creditors.

The last but not the least, incorrect accounting records will mean violation of accounting's social responsibility concept, which is the key principle of accounting applications, by distorting and deflecting accuracy and consistency of ledgers and financial statements.

Finally, it can be said that incentives, supports and grants about R&D activities, have taken a more attractive, reachable, applicable and sustainable form after the latest updates. But the issues about accounting perspective which are explained in this paper should be taken into a better consideration in order not to face unwanted financial situations and to get desired advantages properly.

References

- Aytemiz, L., Helhel & Y. Helhel, S. (2006). University and Industry Cooperation; A view from SMEs of Isparta. *The Journal of Accounting and Finance*, 30, April, 173-180.
- Bozdemir, E. (2010). Evaluation and Accounting for Employment of Employer Insurance Premiums Incentives in Terms of Turkish Accounting Financial Reporting Standards (TAS-20). *MUVU Journal of Accounting and Taxing Applications*, Chamber of Certificated Public Accountants of Ankara, 3 (3), 93-116.
- Coşkun, S. (2016). Within the Framework of Accounting Standards, Being Evaluated of Tangible Fixed Assets Obtained Within the Scope of Incentive. *Journal of the Human and Social Science Researches*, 5 (7), 2193-2207.
- Çelebi, A. K. & Kahriman, H. (2011). Tax Incentives for R&D Activities in European Union Countries and Turkey, and Their Comparative Analysis. *Maliye Dergisi*, 161, 33-63.
- Çırpan, E. (2010). A Comparison Regarding Accounting of the Government Grants from Aspects of Turkish Accounting Standards and General Announcement for Accounting System Application. Graduate Thesis, Istanbul University Graduate School of Social Sciences, Istanbul.
- Demirli, Y. (2015). Wage-Based Employment Incentives in Turkish Tax System: Income Tax Withholding Incentives/Subsidies and Wage Exemption. *Int. Journal of Management Economics and Business*, 11 (25), 141-162.
- General Communiqué of Law Number 5746, Serial Number: 4, date: 30 September 2016.
- General Communiqué of Law Number 5746, Serial Number: 5, date: 30 September 2016.
- General Communiqué of Law Number 5746, Serial Number: 6, date: 30 September 2016.
- General Communiqué of Law Number 5746, Serial Number: 7, date: 8 March 2017.
- General Communiqué of Law Number 5746, Serial Number: 8, date: 8 March 2017.
- Gökçe, N. & Tellioglu, T. (2013). Accounting for and classification of Research and development costs. *Afyon Kocatepe University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 15 (1), 121-132.
- Güzel, S. (2009). R&D Expenditures and Tax Incentives: Turkey's Situation in the front of Different Countries. *Eskisehir Osmangazi University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 4 (2), 29-48.
- International Accounting Standard 20 (IAS 20): Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance.
- İnanç, M. (2012). 5746 Sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun Kapsamında Gelir Vergisi Stopajı Uygulaması Usul ve Esasları. *Mali Çözüm (Financial Analyze)*, 111, 153-164.
- Kabataş, Y. (2009). Recording and Analysis of Some Incentives Brought by Social Security Law According to Turkish Accounting Standards (TMS20). *Marmara University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 27 (2), 413-427.
- Kara, S. & Öztopçu, D. (2015). TMS-20 "Accounting New Subsidy System as Part of Accounting Government Subsidies and Explanations of Government Backup". *World of IFRS*, October-2015 Special Issue, 10-29.
- Kavcar, B. (2011). Accounting for Government Grants According to TAS 20 and Application on a Model Company, Graduate Thesis, Gazi University Graduate School of Social Sciences, Ankara.
- Köse, T. & Ferhatoğlu, E. (2009). Tax Incentives for R & D Expenditures and Accounting Practices. *The World of Accounting Science*, 11 (3), 79-112.
- Küçükahraman, B. (2013). Accounting of Government Subsidies According To TMS 20 Standard: Sample Applications. Afyon Kocatepe University, the Institute of Social Sciences, Afyon.
- Law Number 193: Income Tax Law (ITL).
- Law Number 213: Tax Procedure Law (TPL).
- Law Number 4691: Technology Development Zones Law (TDZL).
- Law Number 5520: Corporate Tax Law (CTL).
- Law Number 5746: The Law about Supporting R&D and Design Activities.
- Law Number 6676.
- Law Number 6728.

- OECD (2002). Frascati Manual, OECD Publications Service, Paris.
- Onay, A. (2016). Accounting for Government Grants within the Scope of Accounting Standards. *Journal of ASU FEAS*, 8 (3), 31-45.
- Ögüz, A. A. & Eroğlu, N. Z. (2015). Accounting for Incentives Extended to Research and Development Centers According to Tax Legislation. *The World of Accounting Science*, 17 (1), 111-136.
- Özdemir, F. (2014). Assessment of Exception's Efficiency Relating to the Wage of R&D Personnel. *Maliye Dergisi*, 166, 159-173.
- Regulation on Application and Inspection of Supports about Research, Development and Design Activities (RAISRDDA), date: 10 August 2016.
- Regulation about Amending Regulation on Application and Inspection of Supports about Research, Development and Design Activities (RARISRDDA), date: 14 February 2017.
- Sönmez, F. (2005). The Accounting Process of Government Subsidiary and Assistance. *The Journal of Accounting and Finance*, 28, October, 125-140.
- Tekşen, Ö. (2010). Investigation of Government Subsidies in TMS 20 Standards and Supports Provided To Investment in Subsidies System in Turkey According To the Accounting and Tax. *Marmara University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 29 (2), 431-453.
- Turkish Accounting Standard 20 (TAS 20): Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance.
- Tosunoğlu, Ş. (2016) Tax Incentives for R&D and Innovation: Insights from OECD Countries. *Econ World*, 1-3 February 2016, Barcelona, Spain.
- Uluslan, H. (2008). Türk Muhasebe Hukuku Çerçevesinde Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması, *Atatürk University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 22 (2), 415-433.
- Zeytinoğlu, E. & Gönen, S. (2015). Evaluations of Accounting for Government Grants and Government Assistance in the Content of TAS-20. *Dumlupınar University Journal of Social Sciences*, 45, 175-189.

Gender and Language in Short Stories

Senem ÜSTÜN KAYA

Başkent University [Assistant Professor at Faculty of Education]

Abstract

Societies have assigned different roles, codes of behavior, feelings and thoughts to men and women for centuries. The social distinction of gender reinforces different roles, which are reflected in different language use between masculine and feminine. Gender was regarded as a sociolinguistic variable as class, age, ethnicity and status in the past. There is a difference between 'gender' and 'sex': gender is a cultural construction like masculine and feminine while sex is a biological construction based on male and female. Language use can differ between male and female and it also differs as masculine way of verbal use or feminine way of verbal use. In other words, although there is a certain way of 'man's talk' and 'woman's talk', a female character can use a masculine way of speaking or vice versa in a story. This study is an analysis of three short stories 'Cat in the Rain', 'Hills like White Elephants' by Ernest Hemingway and 'Bliss' by Katherine Mansfield in terms of language distinction between female and male characters.

Keywords: roles, gender, language use, short stories

Introduction

Societies have assigned different roles and codes of behavior to men and women for ages. This gender distinction is reflected in all fields of life, particularly in their language use as stated by Bernard (1973): 'Not only do women and men view a common world from different perspectives, they view different worlds as well' (p. 9). In short, although men and women speak a particular language, they use it in different ways because their conversational styles are quite distinct' (O'Loughlin, 2000, p. 2).

It is evident that men and women have various differences in many fields: physically, emotionally, spiritually and verbally. Since men have been the dominant

figure in societies, they use more assertive language when compared to women. Women, submissive figures, have been associated with domestic roles compared to men who talk about work, politics and worldly issues. Biological, emotional and spiritual differences are all reflected in their choice of lexis, grammatical patterns and prosodic means (Cameron & Coates, 1988; Coates, 1993; Goroshko, 1999; Holmes, 1995; McConnel-Ginet, Borker & Furman, 1980; Mills, 2002; Tannen, 1990).

Many studies and researches have been conducted based on the relation between gender and language use to predict how men and women behave verbally distinctive (Furman, 1980; Coates, 1993; Cameron & Coates, 1988; Tannen, 1990; Holmes, 1995;

Goroshko, 1999; McConnel-Ginet, Borker & Mills, 2002). And the results indicate that men and women tend to use the set of linguistic devices differently, yet for the same purposes. In other words, although men and women speak the same particular language, they use it in different ways.

Before pointing out the studies of researchers, it would be proper to define the terms 'gender' and 'sex'. The term 'gender' is defined as a culturally shaped group of attributes given to the female or to the male' (Humm, 1989, p. 64) and is a cultural construction labelled as 'feminine' or 'masculine'. On the other hand, 'sex' refers to a biological construction based on the concepts of 'female' and 'male'. Although the language use between male and female characters in fiction are distinct, it should be noted that a female character can use a masculine way of speaking or vice versa in conversations.

While some experts claim that it is a biological fact, many others tend to rely on sociological, psychological and emotional differences between men and women talks. Researchers have developed certain models that explain the linguistic differences between genders.

Otto Jespersen (1922), with The Deficit Model, supported the idea that women's speech is deficit and handicapped. For Jespersen, women talk a lot; women use half-finished sentences as they speak before they plan; women use adjectives as 'pretty' or 'nice'; women use adverbs and hyperboles more than men and men are

capable of introducing new words while women have a limited vocabulary use.

In 1970s, with Robin Lakoff's essay 'Language and Woman's Place' (1975), supported The Deficit Model and claimed that women's language is weak because of the societal expectations. Lakoff lists the differences between men's talk and women's talk as:

- a. Women's lexis is different than men's.
- b. Women prefer to use more interrogative sentences.
- c. Women use tag questions more due to their lack of certainty.
- d. Men use more imperative sentences and command statements.
- e. Women use hypercorrect grammar and pronunciation.
- f. Women use qualifiers (*I think...*) and hedges (*kind of, sort of*) more.
- g. Women tend to use politer forms (*Would you mind, Could you...?*)
- h. Women use emotive language full of adjectives and intensifiers.
- i. Women use diminutives (*handy, kitty*) and reduplicated forms.
- j. Women use implications while men are more direct.
- k. Women avoid slang language.
- l. Women lack sense of humour

(Lakoff, 1975, p. 53-6).

There were opponents to Lakoff's classification of women; however, as she

states in the introduction of her study: 'It is my impression, though I do not have precise statistical evidence' (p. 49).

Pamela Fishman (1978) with 'Dominance Approach' studied gender theory in communication in her study, 'Interaction: The Work Women Do' and focused on Lakoff's ideas with a different perspective. For Fishman, women use tag questions not because of uncertainty, but to keep the conversations alive. Men are dominant in accordance with the societal expectations. Similarly, William O'Barr and Bowman Atkins (1980), advocates of 'Dominance Theory', investigated Carolina court cases and concluded that female lawyers in the study are more dominant, assertive than males. Language dominance is due to the power and authority of the speakers of either sex.

Jennifer Coates (1986) in her study, *Women, Men and Language* stated that the difference between genders are due to stylistic choice because women are cooperative while are competitive in their conversations (p. 161).

Deborah Tannen (1990), in the light of 'Sub-Cultural Difference Theory', claims that language difference between genders starts from childhood as parents use distinctive language for their boys and girls. For Tannen, men use language to prove their dominance and set up monologues while women tend to express their emotions and support. Men use language as problem solving vehicle while women consider it as a way of empathy and males use imperatives while females use implications and men try

to dominate the conversation while women tend to find a middle way.

John Gray (1992) in his book, *Men are from Mars, women are from Venus*, presents examples of verbal differences between genders. For instance, he states that in a stressful case, men keep silent and hide in their 'caves' while women do the opposite.

Susan Karlsson (2007) in her study, *Gender-related Differences in Language Use* lists the differences between male and female speech strategies as:

- a. Men initiate verbal interaction more than women.
- b. Men interrupt women's speech more.
- c. Men speak more directly and explicitly.
- d. Women ask more questions while men prefer making statements or commenting on events.
- e. Women try to make the other speaker involve in the conversation more by using 'Don't you think...?'.
- f. Women use emotive language more.
- g. Women use figurative language more. (symbols)
- h. Women are less dogmatic than men.
- i. Men use slang language and obscene words more.
- j. Women use intensifiers (*so, such, very, extremely*) and hyperboles more than men. (Spender, 1980, 32-38).
- k. Women use diminutives (*kitty, panty*) more.
- l. Women use tag questions more (to be polite and to have the other speaker involve in the conversation)
- m. Women have more 'correct' way of talking (Thorne and Henley, 1975)
- n. Women are more polite and less forceful (Spender, 1980, 36-38).

- o. Women talk about domestic issues while men deal with worldly issues. Women's language is narrowed and restricted (Spender, 1980, 34).
- p. Women use more hedges (*I think, probably, perhaps, Could I?*) to appear modest.
- q. Women ask questions and men tend to respond shortly.
- r. Men use more commands while women prefer 'let's'
- s. Women speak less forcefully than men and men's speech is more direct and assertive (Kramer, 1974).

John L. Locke (2011) in his book *Duels and Duets: Why Men and Women Talk so Differently?* explains why men and women speak differently. Locke argues that men engage in a type of 'dueling' while talking with other men and women tend to create a harmony like a 'duet' by sharing their thoughts and feelings. For Locke, culture is not the source of distinction between men and women talk: 'Since the brain controls the behavior, the exclusion of sex differences could also cause some related – and possibly critical- differences' (4). Because of their evolutionary needs, women and men use different types of language in their speeches. Locke (2011) lists the language use differences between genders as:

Males	Females
interrupt each other	agree with other speakers
use commands, boasts and threats	yield to other speakers
use impersonal subjects	use domestic subjects

try to top another's story	silence, pauses, quieter
insult or denigrate each other	cooperate, collaborate
direct, dominant, assertive	indirect, submissive
duel: try to prove their power and knowledge	try to preserve the harmony (cooperation):duet

In a rival relationship; however, women, who act as a masculine and talk 'manly' to prove her dominance.

Another researcher, Xia (2013) in his study 'Gender Differences in Using Language', lists the differences between men and women talk as:

- a. Women tend to use more adjectives to express their emotions, thoughts and events because they are considered to be more sensitive to environment and others.
- b. Women like using 'diminutives' as *kitty, hanky, panty*.
- c. Women use words related to politeness: *please, thanks, would you, could you*
- d. Women prefer to use first person plural noun 'we' while men tend to use first person singular noun 'I'
- e. Men are more direct than women.
- f. Women are passive listeners and men are dominant and active in dialogues.
- g. Women prefer issues of family, children, household and cooking

- while men prefer work, politics and economic issues.
- h. Women are more cautious and think before they talk while men are more direct and care less what others think.
 - i. Men dominate both women and their language. They are assertive while women are submissive.

Although all the models (deficit, dominance or sub-cultural) are either criticized or supported by the researchers, they all have contributed to our observation on gender difference in terms of language use.

This paper aims at investigating the relation between gender and language in short stories. Within this scope, three famous short stories, 'Hills Like White Elephants'(1927) and 'Cat in the Rain'(1925) by Ernest Hemingway and 'Bliss'(1918) by Katherine Mansfield are analyzed in order to conclude that men and women use different language styles and linguistic markers. For this study, the common samples were gathered in the above mentioned stories to conclude that language use differs between men and women and is reflected by famous writers to mirror the impacts of patriarchal societies.

Common Linguistic Markers in Stories

In all the three stories (Hills Like White Elephants, Cat in the Rain and Bliss), the first common marker is **dominance** between men and women talks. Men are active and women are passive in conversations

(Fishman's dominance theory and Lakoff's deficiency theory). Women hold the domestic sphere while men are associated with the social world. Therefore, women's submissive role in society is being reflected in their language. For Lakoff (1975), women's language style is deficient, lacking in authority and assertiveness. Male dominance in society also leads to the distinctive features of women's language who tend to prefer silence. Silence, passiveness and assertiveness have been the main common markers attributed to women for ages.

Silence has been regarded as a virtue for women for ages. In the very early ages, Sophocles stated the significance of silence as 'silence gives the proper grace to women' (Kaplan, 1976, p. 28). For ages, it is no doubt that quietness has been considered as a virtue for women in many societies (Spender, 1980, p. 9). As an English proverb indicates 'Silence is the best ornament of a woman'.

As is seen in 'Bliss', at the dinner party, Bertha is the passive listener of the 'elite' group because she has little knowledge about literature, plays and poems. She is very quiet at dinner and she just served food for her guests. Language binds the group together in the story, except Bertha. When left alone with Eddie, who comments on a new unusual poem, Bertha only involves in the dialogue with a 'Yes' 'And she moved noiselessly' (M 136). Unlike Bertha, her rival, Pearl can easily adapt with 'manly' talks, and thus, can be considered as masculine not only with her language use

but also with her attitudes and behavior. Instead of intimate talks and interaction, Pearl prefers signs while communicating with other women: 'Pearl bent her head and followed after her [Bertha]' (*M* 131) as exemplified by Gregor (1997, p. 75). Bertha knows that Pearl is a strong woman, like men, and prefers using signs to communicate: 'I believe this does happen very, very rarely between women. Never between men' (*M* 131). Similarly, American wife in 'Cat in the Rain' and Jig in 'Hills Like White Elephants' prefer silence and pauses while listening male characters, who play the dominant figure. Jig listens her boyfriend, who explains the details of 'operation' and Hemingway describes her silence as: 'The girl did not say anything' (*H* 169); 'The girl looked at the bead curtain and kept silent' (*H* 169); 'The girl looked across the hills' (*H* 169). And American wife in 'Cat in the Rain' has no chance of silence as her husband prefers reading rather than communicating with her: 'George was reading again' (*H* 110); 'George was not listening' (*H* 110). In many parts of the story, the American wife 'went over and sat in front of the mirror of the dressing table looking at herself with the hand glass' (*H* 110); 'She laid the mirror down on the dresser and went over to the window and looked out' (*H* 110).

Second difference between men and women in language use in the three stories is the **choice of subjects** in their speeches (sub-cultural theory of Tannen, Coates and Maltz and Borker). Women are interested in domestic subjects as cooking, children, household and environment. They are more

emotional and sensitive about the environment while men prefer subjects associated with world, business and work. In 'Bliss', Bertha's dialogues and interaction with other characters are narrowed with domestic issues: her garden, dinner table, fruit and vegetables and cooking. That is why, she 'almost could have wept with child-like pleasure' (*M* 130) when Harry complimented on her 'soufflee'. Even with a female character, Pearl, Bertha has difficulties of interaction. When Bertha invites Pearl to see her new coffee machine in the kitchen, Harry mocks her: 'We only have a new coffee machine once a fortnight' (*M* 131) while Pearl, unwillingly, follows the host. Bertha has difficulties to communicate with her husband as well. In a conversation with her husband, she hesitates as stated by Mansfield: 'What had she to say? She'd nothing to say. She only wanted to get in touch with him for a moment' (*M* 121). The American man in 'Hills Like White Elephants' keeps talking about the 'operation' as if he were a doctor while Jig focuses on the white hills, weather and Ebro River. George in 'Cat in the Rain' is on a business vacation with his wife and ignores her who emotionally feels disturbed and purchases a kitty in the rain.

Third difference in the stories is the **stylistic differences** between men and women in their talks as stated by Locke (2011): men 'duel' while women 'duet' in their conversations. In terms of grammatical structures, linguistic patterns and use of figures of speech, men and women differ in many ways in these three stories. During

this duel, men use commands, imperatives, humiliate and insult the other speaker to prove their dominance and power. Women, on the other hand, try to cooperate, invite the other speaker to the conversation and use polite statements.

In 'Bliss', Bertha uses polite statements while talking to the maid: 'Bring the fruit up to the dining-room, will you?' (M118) and 'please' while Harry uses commands: 'Oh, is that you, Ber? Look here. I'll be late. I'll take ataxi and come along as quickly as I can, but get dinner put back in ten minutes' (M121). Harry constantly makes fun of Bertha and other characters: 'She'll run to fat if she does... Frightful danger for blonde women' (M 128); 'cold like all blonde women' (M122). It is again Bertha who warns him about his speech style. Not only Harry, but also other male characters at the dinner party tend to humiliate, mock and insult other poets, playwrights and artists within a power struggle: 'The trouble with our young writing men is that they are still too romantic' (M133). Only Pearl can involve in such jokes and dialogues since she acts like another 'masculine' in the party. While leaving the party, Pearl makes fun of Bertha's garden and trees: 'Your lovely pear tree' (M 137) she murmured to prove her dominance and power over a domestic housewife. Mansfield presents men's desire of power from the inner voice of Bertha: 'Harry had such a zest for life. Oh, how she appreciated in him. And his passion for fighting-for seeking in everything that came up against him another test of his power and of his courage... For there were moments when he rushed into battle where

no battle was...'. (M 127). In 'Cat in the Rain', similarly, when the American wife talks about the cat and her desires in life, George reacts as 'Oh, shut up and get something to read' (H 110). George is rude and dominant in his speeches. When the wife states that she is 'so tired of looking like a boy' (H 110) and complains about her short hair, he gives a short 'compliment': 'You look pretty darn nice'. (H 110). The male character in 'Hills Like White Elephants' is also in a duel with the girl while talking. When Jig wants to talk about the hills which she resembles to white elephants, she claims that the man has never seen a white elephant. He gets angry and childishly reacts: 'Just because you say I wouldn't have doesn't prove anything' (H 168). He is the authority in their relation, undoubtedly. That is why, he uses commands while talking with the girl: 'Come in the shade' (H 170); 'cut it out' (H 168); 'You have got to realize' (H 170); 'it is a simple operation'. On the other hand, in a polite way, Jig uses interrogative sentences as 'could', 'please' more: 'Could we have another beer' (H 170); 'Can't we maybe stop talking?' (H 170); 'Would you please please please please stop talking?' (H 170). On the other hand, the man uses 'mustn't' while talking to the girl. 'You mustn't feel that way' (H 170) in an authoritative style.

Another significant stylistic difference between men and women speeches is the use of 'implications'. Women are indirect and they use implications, symbols to express their feelings and thoughts in their language style. Men, on the other hand, are direct and

explicit, and thus, cannot grasp women's implications. In 'Bliss', Bertha desires to have amore intimate talk with her husband and asks: 'Hasn't it been a divine day?' (M121), but Harry cannot understand her implication and asks 'What is it?'. In 'Cat in the Rain', the American wife keeps telling that she wants a 'kitty' and that she is tired of looking like aboy. However, her husband cannot understand her and ignores her desire of intimacy. That is why, the climax of the story occurs when she talks explicitly: 'I want to pull my hair back tight and smooth and make abig knot at the back... I want to have akitty to sit on my lap ...I want to eat at atable with my own silver and I want candles.... I want a kitty and I want some new clothes' (H 110). In the story, we see George giving commands and using direct statements: 'Don't get wet' (H 109). In 'Hills Like White Elephants', Jig seems to be tired of living anunsettled life with her boyfriend: 'I wanted to try this newdrink. That's all we do, isn't it – look at things and try new drinks?' (H 169). In the end of the story, Jig makes an implication about the indifference and selfish attitudes of the man and reacts as 'I feel fine...There's nothing wrong with me. I feel fine'(H 171).

Women characters in these three stories try to express themselves with the use of symbols and motives. Jig in 'Hills Like White Elephants' resembles the hills to white elephants, which is a symbol of a baby. White elephant symbolizes the 'baby', the undesired gift. Jig is fond of the hills compared to the man who refuses to have a baby and a settled life. In 'Cat in the Rain', again, cat symbolizes the 'baby' that the

wife wants to protect from dangers and to ease her loneliness. In 'Bliss', the 'pear tree' and the 'garden' of Bertha symbolize her secret inner world and her sexual awakening.

Moreover, women use emotive language that include adjectives, hyperboles and intensifiers in the stories. In 'Bliss', Bertha is cheerful at the beginning of the story and keeps repeating: 'You're very nice- very nice'; 'I like you', 'I'm fond of you' (M121) while talking with her baby; ' I'm too happy' and 'I am absurd' (M 124) while describing her bliss. Jig defines the beer as 'cool and nice' (H 169); and the hills as 'lovely' (H 169). In 'Cat in the Rain', the American wife expresses her emotions as ' I want.....' ' I get so tired of looking like a boy'(H 110). Male characters, on the other hand, use objective statements with minimal responses and comments.

Moreover, women use questions and tag questions more than men in order to makethe other speaker involve in the conversation. This also indicates women's desire to preserve the harmony and create a duet with the other speaker. The American wife asks: 'Don't you think it would be a good idea if I let my hair grow' (H 110). However, George gives a minimal response: 'I like it the way it is' (H 110) in 'Cat in the Rain'. Jig implies that she is bored with their lifestyle: 'That's all we do, isn't it- look at things and try new drinks?'.

Finally, women tend to be less self-confident than men in dialogues. Bertha, Jig and American wife use hedges as 'I think so-', 'I hope so', 'I'm sure..' and 'I suppose so'

more than their partners, which indicate their hesitance in expressing their thoughts and feelings. However, men tend to use direct statements while expressing their thought.

Conclusion

As a conclusion, it is evident that men and women use different language both in real life and in literary works. As Bertha says, it is difficult for women to express their emotions and thoughts easily: 'Oh, there is no way you can express it without being drunk and disorderly' (*M* 117).

References

- Bernard, J. (1973). My four revolutions: An Autobiographical history of the ASA. In Kristen Myers, Cynthia D. Anderson and Risman, B. J. (eds.) (1998). *Feminist Foundations: Toward Transforming Sociology*. London: Sage Publications. pp. 3-20.
- Gray, J. (1992). *Men are From Mars Women From Venus*. New York: Harper Collins.
- Gregor, K. (1997). *Blissful Thinking: Katherine Mansfield and the En-gendering of Modernist Fiction*. Cuadernos de Filologia Inglesa, 611, pp. 59-78.
- Hemingway, E. (1998). *The Complete Short Stories of Ernest Hemingway: The Finca Vigia Edition*. NY: Scribner.
- Kaplan, C. (1976). Language and Gender. *Papers on Patriarchy*, Women's Publishing Collective, pp. 21-37.
- Karlsson, S. (2007). Gender-related Differences in Language Use. Master's Thesis. Lulea University of Technology Department of Languages and Culture.
- Kramer, C. (1974). Folk linguistics: Wishy-washy mommy talk. *Psychology Today*, 8(1), pp. 82-89.
- Lakoff, R. T. (1975). *Language and woman's Place*. New York: Harper and Row.
- Locke, J. (2011). *Duels and Duets: Why Men and Women Talk so Differently*. City University of New York.
- Mansfield, K. (1920). *Bliss, and Other Stories*. New York: Alfred A. Knopf, pp. 116-136.
- O'Loughlin, K. (2000). The Impact of Gender in the IELTS Oral Interview. *IELTS Annual Report*, Vol. 3, pp. 1-28.
- Spender, D. (1980). *Man Made Language*. London: Pandora Press.
- Thorne, B. & Henley, N. (eds.) (1975). *Language and Sex: Difference and Dominance*. Rowley, Mass: Newbury House, pp. Xii-311.
- Xia, X. (2013). Gender Differences in Using Language. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(8), pp. 1485-1489.

Mal Varlığına Yönelik Tutumlar Ölçeğinin Oluşturulması (Development of Material Wealth Scale)

Fatih YILMAZ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Araştırma görevlisi

E-mail: fatihyilmaz2020@gmail.com

Abstract

The purpose of this study is to develop a scale to assess the attitudes of people towards material wealth. Material wealth can be defined as all the rights belonging to a person that can be measured with money. For the development of Material Wealth Scale (MWS), 464 university students (271 females and 193 males) were taken as participants. The mean age of the participants is 21.68 ($SD = 3.09$). New Materialism Scale, The Future Time Orientation Scale and Beck Anxiety Inventory were given with MWS for validity. MWS significantly correlated with New Materialism Scale ($r = .77$) and with The Future Time Orientation ($r = .16$), but not with Beck Anxiety Inventory. MWS had internal consistency of .94 and split-half reliability of .93 (Spearman-Brown coefficient) and of .92 (Guttman Split half coefficient). MWS had two factors: 'Feeling Secure, Retention and Opportunities' and 'Power and Prestige' which had internal reliabilities of .93 and .90. First dimension contains 14 items and second dimension contains 9 items, so scale is composed of 23 items totally. In short, the scale is new scale to measure the attitudes towards material wealth in Turkish with Turkish participants. And also the scale seemed to be valid and reliable.

Keywords: attitude measurement, material wealth, validity, reliability

Öz

Bu çalışmanın amacı insanların mal varlığına yönelik tutumlarını ölçmek için bir ölçek geliştirmektir. Mal varlığı bir insanın sahip olduğu parayla ölçülebilir hakların tümüdür. Mal Varlığı Ölçeğini (MVÖ) oluştururken 464 üniversite öğrencisi (271 kadın ve 193 erkek) katılımcı olarak çalışmada yer aldı. Katılımcıların yaş ortalaması 21.68'dir ($Ss = 3.09$). Yeni Materyalizm Ölçeği, Gelecek Zaman Yönelimi Ölçeği ve Beck Ansiyete Ölçeği; MVÖ ile beraber geçerlik tespiti için verildi. MVÖ; Yeni Materyalizm Ölçeğiyle ($r = .77$) ve Gelecek Zaman Yönelimi Ölçeğiyle ($r = .16$) anlamlı korelasyon gösterirken Beck Ansiyete Ölçeği ile ilişkisiz bulundu. MVÖ için iç güvenirlik .94 iken bölük-yarı güvenirliği .93 (Spearman-Brown katsayısı) ve .92 (Guttman bölük yarı güvenirliği) şeklindedir. MVÖ iki boyuttan oluşur: İlki 'Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar' iç güvenirlik ($Cronbach\ alpha = .93$) şeklinde iken ikinci boyut 'Güç ve Prestij' iç güvenirlik ($Cronbach\ alpha = .90$) şeklindedir. İlk boyut 14 maddeden oluşurken ikinci boyut 9 madde içerir; böylece ölçek toplamda 23 sorudan oluşur. Özetle, bu ölçek mal varlığına yönelik tutumları ölçmek için Türkçede ve Türk örnekleminde yeni bir ölçektir. Ve ölçek geçerli ve güvenilir görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: tutum ölçeği, mal varlığı, geçerlik, güvenirlik

Giriş

Bugünlerde insanlar maddi şeylere ve paraya daha çok değer veriyor gibi görünmektedir. Para gibi, mal varlığının sembolünü incelemek yerine; bu çalışmada mal varlığının kendisi tutum nesnesi olarak ele alındı. Bu çalışmanın amacı mal varlığına yönelik tutumları ölçmek için bir ölçme aracı geliştirmektir.

Mal varlığı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde: “bir kişiye ait para ile ölçülebilen hakların bütünü” şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye’deki yasalarda: “Bir şahsın veya tüzel kişinin sahip olduğu nakit, hisse senedi, her türlü kıymetli evrak, kıymetli taş, altın, her türlü taşınır ve taşınmaz eşya, mal, kıymetler ve bunların gelirleri, kiralari ile satış bedellerinden oluşur.” şeklinde ifade edilir. Dahası dünyevi varlıklara yüklenen anlam maddecilik olarak adlandırılır (Belk, 1984b). Üyelerinin konu açtığı ve öteki üyelerin yorumda bulunduğu Türkçe forum sitesi olan Ekşisözlük’te mal varlığının farklı anlam ve çağrışımları vardır. Genellikle maddi ve somut nesnelerle ya da ekonomik değeri olan araba, ev, arsa, buzdolabı, televizyon şeklinde anılırken bazen de kedisinin/köpeğinin olması olarak anılır. Bazen de çocuklara veya torunlara bırakılan somut miras olarak düşünülür. Çocuklarının olması ve onları okutmak ile de ilişkili görülebilir. Eğitim belki de mal varlığının karşısına konulmakta ve çocuklara sağlanması gereken miras olarak düşünülmektedir. Eğitime benzer şekilde kitaplar kinayeli bir şekilde mal varlığı olarak düşünülüp maddecilik azımsanıyor olabilir. Politikacılar sahip olduğu mal varlığı da vatandaşlar tarafından merak

edilen bir meseledir. Ayrıca ne kadar mal varlığına sahip olunduğu hakkında da konuşulur. Mal varlığının miktarı arttıkça kişi tarafından hissedilen yoksunluk da artar. Mal varlığı bir de daha iyi bir yaşama sahip olmak için gerekli araç olarak düşünülür. Öte yandan mal varlığı, maddi olmayan varlıklara kıyaslanarak da tanımlanır. Yine forum sitesinde karşıza çıkan bir başka tema: insanlar maddeci olmayan durumları: tinsellik ve dine inanma gibi tercih ediyor olabilirler.

Literatür

Literatürde benzer kavramları ölçen ölçekler vardır. Belk’in çalışmasında (1984b) insanların maddeci özellikleri: sahip olma isteği, cimrilik ve çekememezlik olarak ele alınmıştır. Sahip olma isteği: eşyaların elinde tutma eğilimi; cimrilik: maddi eşyaları başkaları ile paylaşmamak; ve çekememezlik: başkalarının sahip olduğu şeylerden dolayı yetersiz hissetmek olarak tanımlanmıştır. Ancak ölçeğin boyutları arasındaki korelasyonların düşük olduğu gözlenmiştir (Hofmeister & Neulinger, 2013). Bu ölçeğin Türk örneğinde, Avrupa ve Amerika örneklemine göre güvenilir olmadığı gözlenmiştir (Ger & Belk, 1990); bu sebeple güvenilir bir ölçeğe ihtiyaç vardır.

Maddi Değerler Ölçeği (Material Value Scale; Richins & Dawson, 1992) üç alt ölçekten oluşur. Bu alt ölçekler başarı, merkeziyetçilik ve mutluluk şeklindedir. Alt ölçekler için örnek maddeler şu şekildedir: Başarı alt ölçeği için “Hayatta en önemli

başarılarından bazıları maddi eşyaları edinmeyi içerir.”; merkeziyetçilik alt ölçeği için “Hayatımda çok lüks olmasından hoşlanırım.”; ve Mutluluk alt ölçeği için “Daha fazla şey almaya gücüm yetebilse ben daha mutlu olurum.” şeklindedir. Bu ölçek, sosyal bilimlerde ve gündelik bilgide maddecilikle doğrudan ilişkili maddi değeri ölçer (Richins & Dawson, 1992). Bu çalışmada maddi başarı, insanların kendi ve diğerlerinin başarısını sahip olunan malların sayı ve miktarı üzerinden değerlendirmesi iken; merkeziyetçilik, mallar ve bu malların maddeci insanların yaşamında merkezi bir role sahip olması anlamına gelir; ayrıca mutluluk ise, insanların iyi oluşu ve doyum için mala sahip olması ile ilişkilidir.

Maddi Değerler Ölçeği farklı dillere adapte edilmiştir. Çocuklar için olan adaptasyonlardan biri, Oprea, Buijen, van Reijmersdal ve Valkenburg (2011) tarafından Hollandayı temsil eden Hollandalı çocuklar örneklemini üzerinden yapılmıştır. Ölçek boyutları Maddi Değerler Ölçeği ile aynıdır; ama ölçek soruları daha kolaylaştırılmış, soru formuna dönüştürülmüş ve çocukların anlamasına yönelik hale getirilmiştir. Bazı örnek sorular merkeziyetçilik, mutluluk ve başarı boyutları için şu şekildedir: “Çok şey satın almanın önemli olduğunu düşünüyor musun?”, “Pahalı şeyler satın almak seni mutlu eder mi?” ve “Pahalı çok eşyan olsa, diğer çocukların seni daha çok seveceğini düşünüyor musun?”

Maddi Değerler Ölçeği, Turan’ın (2007) yüksek lisans çalışması kapsamında Yeni Maddecilik Ölçeği olarak Türkçeye çevrilmiş ve adapte edilmiştir. Ölçek dört

altölçekten ve toplamda 44 sorudan oluşur. Bu altölçekler: dışa yönelim, paragözlük, eşyalara bağlılık ve paylaşma şeklindedir. Turan (2007) ölçek boyutlarını şöyle açıklamaktadır. Dışa yönelim; başarıya ve mutluluğa giden yolda markalar, zenginlik, ün ve imaj ile ilişkilidir. Paragözlük; eşyalar satın almak için motivasyonun olması olarak tanımlanır. Eşyalara bağlılık; eşyalarla özdeşleşme olarak anlaşılmaktadır. Ölçeğin son boyutu olan paylaşma; paylaşmayı kabul edememe olarak tanımlanmıştır. Her bir boyut için örnek sorular sırasıyla şu şekildedir: “İnsanları etkilemek için birisinin belli markaları giymesi gerektiğine inanırım.”, “Bazen ihtiyacım olmayan şeyleri satın almaktan kendimi alıkoyamam.”, “Sahip olduğum şeyler beni yansıtırken, onlardan vazgeçemem.” ve “İnsanların benim olan şeyleri kullanmasını sevmem.” Bu çalışmada Maddi Değerler Ölçeği; Mal Varlığı Ölçeği’nin geçerliliğini sağlamak amacıyla katılımcılara verilmesi planlanmıştır.

Parasal Tutum Ölçeği (Money Attitude Scale) Yamauchi ve Templer (1982) tarafından geliştirilmiştir. İlk yaptıkları: güvence, biriktirme ve güç/prestij şeklinde üç kuramsal boyut belirlemek olmuştur. Veri toplayıp analiz yaptıktan sonra güç/prestij, geleceği düşünme, güvenmeme ve endişe şeklinde dört boyut ile karşılaşmışlardır. Güç/prestij boyutu; statü arama, rekabetçilik, dışarıda tanınma ve kazanç ile ilişkili olup örnek bir soru şu şekildedir. “Diğer insanların benim için birşeyler yapmalarını sağlamak için parayı kullanırım.”. Geleceği düşünme; geleceğe hazırlanma süreçleri ve gelecekte güvende

hizmetme amacına aşırı değer atfetme ile ilişkili olup örnek sorusu: “Gelecek için ekonomik planlamalar yaparım.” şeklindedir. Paraya güvenmeme; kararsız, şüpheli ve tedirgin tutumlarla ilişkilidir ve örnek sorusu: “Satın aldığım şeyler konusunda tartışır veya şikayet ederim.”. Son olarak, endişe boyutunda para; endişenin kaynağı veya endişeden uzaklaşmak için bir araçtır ve örnek sorusu: “Ekonomik olarak güvende olmayacağım diye endişelenirim.” Rose ve Orr’un (2007) çalışmasında ise paranın sembolik anlamını araştırmışlar ve parayla ilgili dört boyut saptamışlardır: başarı, statü, endişe ve güvence. Bu boyutlar Yamauchi ve Templer’in (1982) çalışmasındaki boyutlarla neredeyse aynıdır.

Bu ölçeği geliştirmenin amacı, mal varlığına yönelik tutumları araştırmak ve böylece Mal Varlığı Ölçeği’ni (MVÖ) geliştirmektir. Bu çalışmada tutum nesnesi ne val varlığının çok özel bir sembolü olan para ne de genel kavramlar olabilecek maddecilik değerleri olduğundan, mal varlığına yönelik tutumlar ölçeğinin “maddecilik ve insan ilişkileri” ve “fırsatlara açılan kapı” şeklinde yeni boyutlar sahip olabileceği beklentisi güdülmüştür. Literatürdeki “güç ve statü”, “endişe”, “güvence” ve “mutluluk” gibi boyutları da içerebileceği beklenmiştir.

Yöntem

Katılımcılar ve İşleyiş

İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan (ODTÜ) başvuru yapıp gerekli araştırma izni alındıktan sonra, çalışma katılımcılara çevrimiçi anket şeklinde verilmiştir.

Anketin başında Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu’nun katılımcılar tarafından onaylanması ile anket sorularını görebilmeleri mümkün olmuştur. Veri toplama işlemi 614 Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencisi ile yapılmış, tamamlanmamış anket ve boş bırakılmış anket soruları sebebiyle, veri analizi 464 katılımcının (271 kadın ve 193 erkek) sağladığı veri üzerinden yapılmıştır. Katılımcılar; bölümün diğer bölümlere verdiği psikoloji servis derslerini alan öğrenciler olup çalışmaya katıldıkları için fazladan ders puanı almışlardır. Katılımcıların yaş ortalaması 21.68’dir (SD = 3.09). Öğrencilerin %68.3’ünün aylık geliri 3000 TL’ye kadar çıksa da kendilerini ekonomik açıdan ortasınıf olarak görmüşlerdir. Mal varlığının hukuki tanımlaması verildikten sonra, onlara bir mal varlığına sahip misiniz diye sorulduğunda öğrencilerin %33.2’si evet cevabını vermiş, gerisi ise mal varlığının olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %63.8’i büyük şehirlerde ve %20.3’ü ise normal şehirlerde yaşamlarının çoğunu geçirdiklerini belirtmişlerdir. %21.6’sı kendisini bir dine mensup görmezken, geriye kalan katılımcılar kendilerini herhangi bir dine değişik oranlarda bağlı görmüşlerdir.

Ölçekler

Mal Varlığı Ölçeği (MVÖ). Maddecilikle, parayla ve mal varlığı ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Mal varlığının tanımları araştırılmıştır. Ayrıca mal varlığının resmi olmayan tanımlamaları ve çağrıştırdıkları forum sitelerinden

derlenmiştir. Dört kadın ve iki erkek üniversite öğrencisi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve mal varlığına yönelik düşünceleri hakkında bilgi alınmıştır. Sonrasında yüksek lisans ve/ya doktorasını yapmakta olan öğrencilerle beraber mal varlığına yönelik tutumlarla ilgili soru yazma çalışması yapılmıştır. 119 soruluk bir havuz oluşturulduktan sonra sorular açıklık, belirsizlik ve yönlendiricilik açısından defalarla okunmuştur. İlişkisiz sorular da elendikten sonra, analizler sonucunda 23 tane soru ve iki boyuttan oluşan MVÖ geliştirilmiştir. İlk boyut ‘Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar’ iken ikinci boyut ‘Güç ve Prestij’dir. İlk boyut 14 maddeden oluşurken ikinci boyut 9 madde içerir. Ölçek 6 puanlı Likert şeklindedir (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 6 = Kesinlikle katılıyorum) ve orta nokta içermez. Katılımcıların aldığı yüksek puanlar, onların mal varlığına yönelik daha yüksek/olumlu bir tutuma sahip olduklarını gösterir.

Yeni Maddecilik Ölçeği. Geliştirilmekte olan ölçeğin uyum geçerliğini göstermek adına, Yeni Maddecilik Ölçeğinin bir boyutu olan “dışa yönelim” boyutu (Turan, 2007) veri toplanması sırasında verilmiştir. Bu boyut, 25 madde içeriyor olup 6 puanlı Likert tipindedir (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 6 = Kesinlikle katılıyorum). Yüksek puanlar kişinin daha maddeci eğilimde olduğunu gösterir.

Gelecek Zaman Yönelimi Ölçeği. Bu ölçeğin özellikle ‘güvenlik’ boyutu MVÖ’nün bütününe geçerliğini kontrol etmek amacıyla veri toplanması sırasında verilmiştir. Gelecek zaman yönelimi olan

insanların mal varlığına yönelik daha güçlü bir eğilimlerinin olması beklenebilir. Daha önce Güler (2004) tarafından adapte edilmiş bu ölçeğin alt boyutu 14 madde içeriyor olup 6 puanlı Likert tipindedir (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 6 = Kesinlikle katılıyorum). Yüksek puanlar kişinin daha fazla gelecek yönelimli olduğunu gösterir.

Beck Anksiyete Envanteri. Bu ölçek hem geliştirilen MVÖ’nün bütününe geçerliğini hem de endişe/güven şeklinde çıkması muhtemel bir boyutun geçerliğini saptamak için veri toplama sırasında verilmiştir. 21 madde ve 4 puanlı Likert tipindedir (1= Hiç, 4 = Kesinlikle). Yüksek puanlar daha fazla endişe duyulmakta olduğunu gösterir.

Demografik Form. Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, gelir düzeyi, kendilerini hangi ekonomik sınıfta gördükleri, uzun uzun süre yaşadıkları yer ve de dine bağlılıklarının seviyesi şeklinde sorulardan oluşmuştur.

Sonuçlar

Bazı anketlerin eksik olması ve veri temzileme süreci sonrasında 464 katılımcının verisi analize dahil edilmiştir. İlk başta 119 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuş olup analiz sonrasında madde sayısı 23’e düşmüş ve iki boyutlu bir ölçeğin oluştuğu görülmüştür. Maddelerin boyutlara yüklenmesinde, madde ile boyut korelasyonu .50 alınmıştır; kaldı ki Kline’e (2000) göre .30 şeklinde bir kesme noktası gayet yeterlidir. Boyutlara yüklenme korelasyonu .50 alındığından dolayı .30 ile .40 arasında her iki boyuta yüklenen maddelerde, .50 korelasyon esas alınmış ve

yüklendiği boyutla kuramsal bağı olduğu gözlenmiştir.

Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliğinin ölçümü endeksi anlamlıdır (KMO = .95, Bartlett = 6342.08, $p < .001$). Böylece boyut analizi yapmak anlamlı olmuştur. Boyutların Eigen değerleri 1'den büyük olacak şekilde keşifsel analiz yapıldığında 3 boyutun olduğu gözlenmiştir. Çizgi grafik incelendiğinde ise 2 boyutun olduğuna karar verilmiştir. Boyut sayısı iki olacak şekilde ve boyutların birbiriyle korelasyon göstermesi beklendiğinden, daha iyi varyans dağılımı sağlamak amacıyla varimaks döndürme yapılarak analiz tekrarlanmıştır. Analiz sonucunda maddelerin boyutlara uygun dağıldığı görülmüştür. “Mal varlığını artırmak benim için önemlidir.” (.32), “Maddi birikimin hayatıma huzur getireceğini düşünüyorum.” (.35), “Malımın değerinin zamanla arttığını görmem beni mutlu eder.” (.38) ve “Mal varlığımın olması özgürlüğümü artırır.” (.39) şeklinde dört madde ilk boyut olan ‘Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar’ boyutu ile korelasyonu .50’den büyük olsa da parantez içinde belirtilen korelasyonlar oranında ölçeğin ikinci boyutu olan ‘Güç ve Prestij’ ile ilgili çıkmışlardır. Aynı zamanda “Toplumda yer edinebilmek için iyi bir mal varlığımın olması gerekir.” (.36) şeklindeki madde .50’den büyük olacak şekilde ikinci boyut olan ‘Güç ve Prestij’ boyutunda yer almış ama parantez içinde gösterilen

korelasyon oranında birinci boyut olan ‘Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar’ boyutu ile ilişkilidir. Her iki boyuta yüklenen maddeler için .50’den büyük olma şeklinde kesme noktasını dikkate almak yeterli olmuş ve bu durum maddenin boyutla olan kuramsal ilişkisine de ters düşmemiştir.

Boyut Yapısı (Alt Ölçekler). Veri analizi ölçeğin iki boyuttan oluştuğunu ortaya koymuştur. Tablo 1’de de görülebileceği üzere iki boyutun açıkladığı toplam varyans %55.76’dır. İlk boyut güvende hissetmek, mal varlığı edinmek ve fırsatlara daha kolay ulaşmak ile ilgilidir. Bu boyutta alınan yüksek puan kişinin mal varlığı oldukça daha güvende hissedeceği, mal varlığının artması ya da değerlendirilmesini bekleyeceği ve birçok fırsata daha kolay ulaşabileceği anlamına gelir. Bu doğrultuda boyutun ismi ‘Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar’ olmuştur. Toplam varyansın (dağılımın) %31.82 bu boyut ile açıklanmıştır. Bu boyut 14 maddeden oluşmuş ve ters madde içermez. İkinci boyut ise güçlü ve prestijli görünmek ile ilişkilidir. Bu boyutta daha yüksek puana sahip olmak mal varlığı sayesinde kişinin sahip olduğu güç ve prestiji gösterir. Bu sebeple boyutun ismi ‘Güç ve Prestij’ olmuştur. Toplam varyansın %23.94’ü bu boyut ile açıklanmıştır. Bu boyut 9 maddeden oluşuyor olup ters madde içermez.

Tablo 1

Madde yüklenmeleri, Eigen değerleri, Açıklanan varyans oranı ve Boyutlar için güvenirlik değerleri

Boyut

Boyut 1: Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar

Cronbach α = .93

Açıklanan varyans = 31.82

Eigen değeri = 10.08

Madde	Boyut Yüklenmeleri	
	F1	F2
Gelecekte güvende olmak için birikim yapmam gerekir.	.83	-
Bankada belli bir birikimim olması güvence sağlar.	.81	-
Mal varlığımın olması gelecek kaygılarımı azaltır.	.76	-
Mal varlığımı korumam gerektiğini düşünürüm.	.75	-
Mal varlığımı artırmak benim için önemlidir.	.73	.32
Ailemin geleceği için birikim yapmam gerekir.	.71	-
Maddi birikimin hayatıma huzur getireceğini düşünüyorum.	.69	.35
Eğer bir birikimim yoksa endişelenirim.	.68	-
Maddi birikim yapmak için çalışmak gerektiğini düşünüyorum.	.68	-
Malımın değerinin zamanla arttığını görmem beni mutlu eder.	.67	.39
Mal varlığımın olması özgürlüğümü artırır.	.64	.39
Fazla maddi gücümün olması beni mutlu eden şeyleri yapmama fırsat tanır.	.63	-
Mal varlığımı çocuklarıma bırakmak benim için önemlidir.	.63	-
Mal varlığım eğitim fırsatlarımı belirler.	.55	-

Boyut 2: Güç ve Prestij

Cronbach α = .90

Açıklanan varyans = 23.94

Eigen değeri = 2.74

Boyut Yüklemleri

Madde	F1	F2
Satın alabilme gücüm fazla olduğu sürece kendimi diğer insanların yanında değerli hissederim.	-	.78
Çok malımın olması toplum içerisinde daha fazla anlatacak şeyimin olmasını sağlar.	-	.77
Pahalı eşyalara sahip olmak bana güç verir.	-	.74
Mal varlığımın fazla olmasını toplum içinde saygı görmemi sağlayacağı için isterim.	-	.74
Zenginsem daha geniş bir çevreye sahip olurum.	-	.72
Mal varlığım az olursa değer görmeyeceğimi düşünüyorum.	-	.71
Toplumda yer edinebilmek için iyi bir mal varlığımın olması gerekir.	.36	.68
Kişisel başarıyı mal varlığımla değerlendiririm.	-	.67
Zengin arkadaşlarım olsun isterim.	-	.65

Geçerlik

Yeni Maddecilik Ölçeği. Ölçeğin boyutlarından biri olan 'dışa yönelim' boyutu geliştirilmekte olan Mal Varlığı Ölçeğinin (MVÖ) uyum geçerliğini göstermek amacıyla verilmiştir. Yeni Maddecilik Ölçeğinin alt boyutunun Cronbach α 'sı .94'tir. Yeni Maddecilik Ölçeği ile MVÖ arasındaki ilişki anlamlıdır ($r = .77, p < .001$).

Yeni Maddecilik Ölçeğinin dışa yönelim boyutu MVÖ'nün iki boyutuyla da anlamlı ilişki göstermiştir. 'Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar' boyutu ile ($r = .57, p < .001$) iken 'Güç ve Prestij' boyutu ile ($r = .83, p < .001$) şeklindedir ki MVÖ ölçeğinin boyutlarının Yeni Maddecilik ölçeği ile benzer kavramları ölçtüğünü gösterir. Bu da geliştirilen ölçeğin geçerli olduğunu göstermektedir.

Gelecek Zaman Yönelimi Ölçeği. Ölçeğin Cronbach α 'sı .93'tür. MVÖ ölçeği ile anlamlı korelasyon göstermiştir ($r = .16, p < .001$). MVÖ'nün ilk boyutu olan 'Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar' ile anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = .26, p < .001$) ve ikinci boyut olan 'Güven ve Prestij' boyutu ile beklendiği üzere ilişki anlamsızdır ($r = .00, ns$); çünkü gelecek zaman yönelimi olan insanlar ölçeğin ilk boyutunda olduğu gibi kendilerini güvende hissetmek ve bu sebeple de mal varlığı edinme motivasyonları vardır. Gelecek yönelimi olan insanların ölçeğin ikinci boyutunda olduğu gibi şu andaki mevcut güç ve prestije odaklanmalarını beklemek uygun olmayabilir.

Beck Ansiyete Envanteri. Anksiyete envanterinin Cronbach α 'sı .90'dır. Beck Ansiyete Envanteri; ne MVÖ'nün bütünüyle ne de boyutları ile anlamlı ilişki göstermiştir. Ansiyete (endişe) seviyesi

yüksek insanların özellikle ölçeğin ilk boyutu ile ‘Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar’ anlamlı ilişkide

olması beklenirdi. Verilen bu ölçek yakın zamanda hissedilen endişe (anksiyete) durumunu ölçtüğü için genenl tutumu ölçen MVÖ ile ilişkisiz çıkmış olabilir. Kişilik özelliği olarak ansiyeteyi ölçen Beck Ansiyete Envanteri ile anlamlı korelasyon yakalamak mümkün olabilirdi.

Gelir Seviyelerine ve Ekonomik Sınıfa göre Farklılaşmalar. Aylık gelir açısından bakıldığında, aylık 1000 liradan daha az gelire sahip olan öğrencilerin (katılımcılar) –bu çalışmanın yapıldığı 2015 yılının ilk altı ayında Türkiye’de asgari ücret 950 lira idi, mal varlığına yönelik tutumlarının geliri 9000 liradan fazla olan katılımcılara göre daha düşük olduğu görüldü ($p = .03$). Haliyle bu veri, ölçeğin farklı gelir seviyesinde olan grupları ayrıştırabildiğine yönelik geçerliğini gösterir. Katılımcıların kendilerini gördükleri ekonomik sınıf açısından (çok düşük, düşük, orta, yüksek, çok yüksek) ise çok düşük görenler orta ($p = .03$), yüksek ($p < .10$) ve çok yüksek ($p < .10$) ekonomik sınıfta görenlere göre mal varlığına yönelik daha zayıf tutumlar içinde oldukları gözlenmiştir. Sadece düşük görenler diğer hiçbir ekonomik sınıfa göre tutumlarında diğer sınıflara göre farklılık göstermemişlerdir. Sonuç olarak ölçeğin katılımcıların kendilerini gördükleri ekonomik sınıflara göre de grupları ayrıştırabilmesine yönelik geçerliği vardır. Dindarlık Açısından Farklılaşma. hiçbir dine bağlı hissetmeyenlerle bir dine çok fazla bağlı hissedenden grupların ikisinin de;

dine bir seviyede bağlı hissedenden katılımcılara göre anlamlı düzeyde mal varlığına yönelik daha az güçte tutuma sahip oldukları görülmektedir. Yani hiçbir dine yakın hissetmeyenler de çok bağlı hissedendenler de daha az mal varlığına sahip olma eğilimindedir. Ölçek bu anlamda grupların farklı seviyedeki mal varlığını tutumlarını gösterebildiği için geçerli gözükmemektedir.

Güvenirlilik

İç Güvenirlilik. MVÖ güvenirliği olan bir ölçektir (Cronbach $\alpha = .94$); özellikle .70 güvenirlik bir ölçekte yeterli görülür (Kline, 2000). Ölçeğin her iki boyutu da güvenilirliklidir: ilk boyut ‘Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar’ (Cronbach $\alpha = .93$) ve ikinci boyut ‘Güç ve Prestij’ (Cronbach $\alpha = .90$). Bu değerler hem ölçeğin bütününe hem de boyutlarının güvenilir olduğunu gösterir.

Bölük-yarı Güvenirliği. Bölük-yarı güvenirliği .93 (Spearman-Brown katsayısı) ve .92 (Guttman bölük yarı güvenirliği) şeklindedir.

Tartışma

Çalışmanın amacı mal varlığına yönelik tutumları ölçmek için bir ölçek geliştirmektir. Ölçek güvenilir ve geçerli görünmektedir. İki boyuttan oluşmuştur: İlki “Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar” boyutu iken ikinci boyut “Güç ve Prestij”dir. Bu çalışmanın maddeciliğin olası farklı boyutlarını göstermesi beklenmiştir. ‘Maddecilik ve insan ilişkileri’ ve ‘Fırsatlara açılan kapı’ şeklindeki kuramsal beklentiler, yapılan analiz

sonucunda bu isimlerle çıkmamıştır. Fakat bir mal varlığına sahip olmak insanlara, diğer insanların gözünde güç ve prestij sağlayacağı için maddecilik ve insan ilişkilerinin iç içe olması sebebiyle çalışmanın kuramsal beklentisine bu noktada destek sağlanmış olur. Fırsatlara açılan kapı şeklinde çok özel bir boyut bu çalışmada çıkmamıştır fakat fırsatları da içine alacak şekilde ‘Güvende hissetmek, biriktirmek ve fırsatlar’ şeklinde daha geniş bir boyut bu çalışmada çıkmıştır.

Literatürdeki diğer ölçekler ve/ya çalışmalar ile çok benzer fakat aynı olmayan maddeci boyutlar çıkmıştır. Bu durum ölçeğin kavramsal geçerliliğine katkıda bulunmuştur. Belk (1984b) çalışmasında insanların maddeci özelliklerini sahip olma isteği, cimrilik ve çekememezilik şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada geliştirilen MVÖ’de ise biriktirmek; bir başka ifadeyle mal varlığı edinmek Belk’in sahip olma isteği ile uyushabilir. Richins ve Dawson’ların (1992) geliştirdikleri Maddi Değerler Ölçeğinde başarı, merkeziyetçilik ve mutluluk şeklinde boyutlar ortaya çıkmıştır. Maddeciliğin insanın hayatında nasıl bir önem arz ettiğini gösteren merkeziyetçilik, MVÖ’de özellikle ‘Güvende hissetmek, biriktirmek ve fırsatlar’ boyutu içinde biriktirmek ile ilişkili görünmektedir. Maddi Değerler Ölçeği’nin Turan (2007) tez çalışmasında uyarlanması ile dışa yönelim, paragözlük, eşyalar bağıllık ve paylaş(ma)ma boyutları ortaya çıkmıştır. MVÖ ile kuramsal ve/ya kavramsal olarak kıyaslandığında dışa yönelim, MVÖ’nün ‘Güç ve Prestij’ boyutu ile ilişkili durmakta iken paragözlük,

eşyalara bağıllık ve paylaş(ma)ma boyutları, MVÖ’nün ‘Güvende hissetmek, biriktirmek ve fırsatlar’ boyutu ile ilişkili durmaktadır. Yamauchi ve Templer tarafından geliştirilmiş Parasal Tutum Ölçeği’nde kuramsal olarak güvence, biriktirme ve güç/prestij boyutları beklenmiş, sonrasında ise ölçek Güç/prestij, geleceği düşünme, güvenmeme ve endişe boyutlarından oluşmuştur. MVÖ ölçeği ile kıyaslandığında neredeyse aynı isimlerde boyutların Parasal tutum Ölçeği’nde olduğu görülmektedir. Bu durum MVÖ’nün kavramsal geçerliliğine katkı sağlarken, MVÖ’nün literatüre bir şey katmadığı anlamına gelmez. Çünkü MVÖ’de tutum nesnesi mal varlığıdır. Kaldığı mal varlığının parasal bir karşılığı her zaman olduğu için bu benzerlik normaldir.

Boyutlara yükelenme oranları için kesme noktası .50 alındığından, bu değerin altında kalıp her iki boyuta .32 ve .39 arasında yüklenen maddelerin olması önemsizdir. Fakat yine de bu maddeler dikkate alınmış ve .50 üstü yükelenme gösterdikleri boyut ile kuramsal açıdan (boyutun ismi) zaten uyumlu oldukları görülmüştür. İlk boyutta yer alan “Mal varlığımı artırmak benim için önemlidir.”, “Maddi birikimin hayatıma huzur getireceğini düşünüyorum.”, “Malımın değerinin zamanla arttığını görmem beni mutlu eder.” ve “Mal varlığımın olması özgürlüğümü artırır.” bu maddeler ikinci boyuta (Güç ve Prestij) .50’nin altında yüklenme göstermiş ve güç ve prestij ile doğrudan ilişkili durmamaktadırlar. İkinci boyutta yer alan “Toplumda yer edinebilmek için iyi bir mal varlığımın olması gerekir.” şeklindeki

madde birinci boyuta (Güvende Hissetmek, Biriktirmek ve Fırsatlar) .50'nin altında yüklenme göstermiş ve birinci boyut ile doğrudan ilişkili gibi durmamaktadır. Kısaca, her iki boyuta yüklenen maddeler olsa da .50'den çok şekilde yüklendikleri boyut ile uyumludurlar.

Bu ölçek iyi bir iç güvenirlik ve bölük-yarı güvenirliğine sahiptir. Ancak mal varlığına yönelik tutumları tutarlı bir şekilde başka zamanlarda da ölçtüğünü görmek için bu ölçeğe test tekrar test güvenirliği sağlanmalıdır.

Bu çalışmada geliştirilen ölçek mal varlığına yönelik tutumlarla; iyi oluş halleri, yaşam doyumu, optimum işleyiş ve zindelik arasındaki olası ilişkileri araştırmak için kullanılacaktır. Guillen-Royo, Velazco ve Camfield'in (2011) çalışmasında sahip olunan emlak şeklindeki mal varlığının mutlulukla ilişkili olduğu bulunmuş olsa da, Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramına göre, insanlar maddeci değerlere daha fazla değer verdiklerinde daha çok dışsal motivasyona sahip oldukları ve böylece temel psikolojik ihtiyaçlar olan özerklik, yeterlilik ve ilişki giderilmeyecek olabilir ve böylece iyi oluş hali zayıflayabilir (Deci & Ryan, 2000).

Bilgilendirme

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü'nde Tutum Ölçümü ve Ölçek Geliştirme adlı doktora dersini alırken yaptığım çalışmadır.

Kaynakça

- Belk, R. W. (1984b). Three scales to measure constructs related to materialism: Reliability, validity and relationships to measures of happiness. *Advances in Consumer Research*, 11, 291-297.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- Ger, G., & Belk, R. (1990) Measuring and comparing materialism crossculturally. *Advances in Consumer Research*, 17, 186-192.
- Guillen-Royo, M., Velazco, J., & Camfield, L. (2011). Basic needs and wealth as independent determinants of happiness: An illustration from Thailand. *Social Indicators Research*, 110, 517-536.
- Güler, A. (2004). Relationship between self-construals and future time orientations (Basılmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hofmeister, A., & Neulinger, A. (2013). Characteristics of materialism and its measurement: assessing the Belk's Materialism Scale in Hungary. *International Journal of Consumer Studies*, 37, 320-326.
- Kline, P. (2000). Handbook of psychological testing. London: Routledge.
- Malvarlığı. (n.d). Çevrimiçi Ekşi Sözlük sitesinde. Sitesinden alınmış <https://eksisozluk.com/mal-varligi--35175?nr=true&rf=mal%20varligi>
- Malvarlığı. (n.d.). Çevrimiçi, Türk Dil Kurumu anasayfasında. Sitesinden alınmış http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5523cdf31f95c2.72314414

[Malvarlığı. \(n.d.\). Çevrimiçi Türk Hukuk sitesinde.](http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=65167)

Sitesinden alınmış

<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=65167>

Opree, S. J., Buijzen, M., van Reijmersdal, E. A., & Valkenburg, P. M. (in press). Development and validation of the material values scale for children (MVS-c). *Personality and Individual Differences*.

Richens, M. L., & Dawson, S. (1992). A consumer values orientation for materialism and its measurement: Scale development and validation. *Journal of Consumer Research*, 19, 303-316.

Rose, G. M., & Orr, L. M. (2007). Measuring and exploring symbolic money meanings. *Psychology and Marketing*, 24, 743-761.

Turan, G. (2007). Relationship between materialism and self-construals (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yamauchi, K.T., & Templer, D. I. (1982). The development of a monet attitude scale. *Journal of Personality Assessment*, 46, 522-528.

Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı Mühürleri Üzerinde Boğa-Adam Tasvirleri

Yrd. Doç. Dr. Ebru ORAL¹

Batman University

E-mail: ebruorl@hotmail.com

Abstract

In Anatolian Depiction Art, it is known that man-animal mixture creatures were depicted on various works. The depictions in question bear great importance in terms of conveying information about socio-cultural structures and religious beliefs of the societies of that time. In several societies such as Mesopotamia, Egypt and Anatolia, it is witnessed that polytheistic religion understanding was dominant. The polytheistic religious understanding dominating the spiritual world of the societies paved way the emergence of some supernatural creatures in the spiritual world of the people in the course of time. It is understood that in relation with the man-animal mixture creatures depicted on the works of Anatolian depictions, these creatures both fulfilled the duties the gods delivered them and affected the people's lives. The period defined as "Assyrian Trade Colonies Era" in Anatolia is known as the period when several commercial and economic activities were intensely carried out between Mesopotamia and Anatolia. In this period, it is understood that the socio-cultural and economic relations established with Mesopotamia had great effect on shaping the religious beliefs of Anatolia at the same time.

Keywords: Bull-Man, Depiction, Seal, Iconographic, Religious.

Tarih öncesi dönemlerden itibaren farklı kültür bölgelerinde yaşayan çeşitli toplumların dini inanışlarının şekillenmesinde hayatın ve ölümün çok büyük bir etkisi olduğu bilinmektedir. Doğada ortaya çıkan birtakım anlaşılmaması güç olaylar, güçler ya da varlıklar insanları manevi düşüncelere sevk etmiştir. Tabiatla ortaya çıkan olayların insanları kimi zaman korkuttuğu, kimi zaman da insanların hayranlığını kazandığı anlaşılmakla birlikte bunun neticesinde ise tanrı ve öbür dünya

kavramı ortaya çıkmıştır. Günümüzde tarih öncesi dönemlerde farklı bölgelerde ve kültürlerde yaşamış olan toplumların dinsel inanışları hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Üst Paleolitik Çağ ile birlikte Anadolu ve Avrupa'da ortaya çıkan birtakım arkeolojik bulgular Prehistorik Dönem toplumlarının dini inanışları hakkında bilgiler sunması açısından önem taşımaktadır. Bu önemli gelişme ise modern insanın benzer bir beyin yapısına sahip olan Homo

Sapiens'in ortaya çıkmasıyla ilişkili olarak görülmektedir.

Mezopotamya, Mısır ve Anadolu gibi çeşitli toplumlarda çok tanrılı bir din anlayışının egemen olduğu görülmektedir. Toplamların manevi dünyasında egemen olan çok tanrılı anlayış sistemi zamanla insanların manevi dünyasında doğaüstü güçleri sembolize eden birtakım varlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Anadolu tasvirli eserleri üzerinde betimlenen insan-hayvan karışımı varlıkların tanrılarla ilişkili olarak hem tanrıların kendilerine verdikleri görevleri yerine getirdikleri hem de insanların hayatlarına etki ettikleri anlaşılmaktadır. Eski dönem toplumlarında olduğu gibi günümüzde farklı bölgelerdeki farklı kültürlere sahip toplumlarda birtakım doğaüstü güçler sayesinde doğal afetler, savaşlar, hastalıklar ve zararlı etkilerden korunacaklarına inanmaktadırlar. Günümüzde olduğu gibi Eskiçağ toplumlarında da tanrı, cennet ve cehennem kavramlarının olduğu görülmektedir. Eskiçağ toplumlarında tanrı fikrinin ortaya çıkmasıyla birlikte demon olarak tanımlanan çeşitli doğaüstü varlıkların da bir şekilde tanrıların hizmetkârları olduğu bazen de onların yerlerine tasvirlerde işlenmiş oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu doğaüstü varlıkların, tanrıların kendilerine verdikleri görevleri yerine getirdikleri ve insanlara kimi zaman iyilik, kimi zaman ise kötülük yaptıkları bilinmektedir.

Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda, Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak tanımlanan dönem, M.Ö. 1900-1750 yıllarına tarihlendirilmektedir (Green, 2003,xvii).

Mezopotamya ve Anadolu tasvir sanatında doğaüstü varlıklar arasında bulunan boğa-insan karışımı varlıklar farklı tiplerde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu tasvir sanatında boğa insan karışımı varlıklara ait tasvirlerle Anadolu'nun çeşitli arkeolojik yerleşimlerinde yapılan kazılarda ele geçen çeşitli eserler üzerinde rastlamak mümkündür. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu tasvir sanatında özellikle mühürler ve mühür baskıları üzerinde yoğun olarak işlenen boğa-insan karışımı varlıklar içerisinde önemli bir yer teşkil eden belden üstü insan, belden altı boğa olarak betimlenen söz konusu figürlerin farklı kompozisyon şemaları içerisinde betimlenmiş olduğu görülmektedir. Anadolu gliptik sanatında, belden üstü insan, belden altı boğa olarak betimlenen yarı insan yarı hayvandan oluşan boğa adamların genellikle tanrı/tanrıça huzuruna kabul, tapma ve mücadele sahnelerinde yaygın olarak betimlenmiş olduğu görülmektedir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda kurulan sosyo-kültürel ve ticari ilişkiler sonucunda Mezopotamya'dan Anadolu'ya geçen çeşitli karışık varlıklardan birisi olan boğa adam tasvirleri özellikle mühürler üzerinde çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar sırasıyla; hayvanla savaşan boğa adamlar, hayvanlar hakimi boğa adamlar, boğayı taşıran betimlenen boğa adamlar, alem tutarken betimlenen boğa adamlar ve kahraman yanında boğa adamlardan oluşan tasvirlerdir (Özgüç, 1965, s.29).

Eski Mezopotamya ve Anadolu'nun en sevilen insan-hayvan karışımı varlıklarından birisi olan boğa adam tasvirleri hem insan

hem de hayvan özelliklerini birarada taşıması bakımından önem taşımaktadır. Anadolu tasvir sanatında boğa adamların gövdelerinin ve kollarının insan özellikleri ile işlenmiş olduğu görülmekle birlikte vücutlarının alt kısmının ise boğa özelliklerini taşıdığı görülmektedir (Özgüç, 1991, s.308).

Anadolu'da Hititlerden önceki dönemlerde ve Hitit Dönemi'nde tasvir sanatında Eski Önasya dünyasında da olduğu gibi boğanın Fırtına Tanrısı'nın kutsal hayvanı olduğu görülmektedir. Anadolu'nun önemli Hitit yerleşimlerinden birisi olan Alacahöyük'te kral mezarlarında açığa çıkarılan kursların çeşitli anlamlar taşıdığı üzerinde durulmaktadır. Özellikle kursların ve kurslar üzerindeki hayvan figürlerinin hem kozmik hem de dinsel anlamlar taşıması önem arz etmektedir. Bu kursların ortak özelliği hepsinin boğa boynuzları üzerinde durmasından ileri gelmektedir. Kursların bazı bilim adamları tarafından Ay'ı, bazı bilim adamları tarafından ise Güneş'i sembolize ettiği düşünülmektedir (Ertem, 1965, ss. 45-46).

Anadolu tasvir sanatında olduğu gibi Mezopotamya tasvir sanatında da çeşitli tasvirli eserler üzerinde boğa adam tasvirlerine rastlamak mümkündür. Mezopotamya tasvir sanatında betimlenen boğa adamların Gılgamış'ın dostu Enkidu olduğu şeklindeki düşüncenin kesin bir dayanağı yoktur. Enkidu olarak tanımlanan varlığın ise Mezopotamya mitolojisinde Aruru'nun, Anu ve Ninurta'ya örnek olarak yarattığı "doğal bir insan" olduğu düşünülmektedir (Jackson, 2008, s.91).

Mezopotamya ve Anadolu tasvir sanatında boğa adamlar ve çıplak kahramanlar standart, halka direk ya da bir takım simgeleri taşıırken tasvir edilmiştir. Akad Dönemi mühürleri üzerinde kahramanlar ve boğa adamlar ilk kez "kapı koruyucuları" olarak standart ya da halka direk tutarken betimlenmiştir. Mezopotamya'da Erhanedanlar Dönemi sonunda kahramanların standartlar ya da halka direklerle betimlendiği erken örnek Tello'da bir kakma üzerinde ele geçmiştir (Braun-Holzinger, 1999, s.163).

Mezopotamya tasvir sanatında sular taşan vazo ile betimlenen çıplak kahramanların olduğu tasvirlerden birisi de Ur'da steatitten yapılmış bir vazo parçası üzerinde ele geçmiştir. Bu örnekte bir dizi üzerinde çöken çıplak kahramanların sular taşan vazoyu tutarken betimlendikleri anlaşılmaktadır. Mezopotamya tasvir sanatında özellikle Erken Babil döneminde sular taşan vazonun tanrının ya da çok sık olarak çıplak kahramanın ellerinde betimlendiği görülmektedir (Van Buren, 1945, ss. 125,128). Anadolu'da Kapadokya bölgesi içindeki gliptik sanatında da sular taşan vazo tasvirlerine rastlamak mümkündür. M.Ö. 2. Bin'in ilk yarısında Suriye etkili mühürler üzerindeki sahnelerde çeşitli sular taşan vazo varyasyonlarını görmek mümkündür. Tasvir sanatında vazo taşıırken betimlenen tanrı ya da çıplak kahraman tasvirlerini yabancı bir özellik olarak Mısır etkisi altındaki mühürler üzerinde de görmek mümkündür (Van Buren, 1945, s.129).

Anadolu'nun önemli arkeolojik merkezlerinden birisi olan Kültepe Kaniş

II.Tabakada ele geçen ve Anadolu Üslubunda işlenmiş olan bir mühür baskısı üzerinde hayvanla mücadele eden boğa-adam tasviri görülmektedir (Figür 1). Söz konusu eser üzerindeki sahnede tanrı huzuruna kabul ana konu olarak işlenmiştir.

Söz konusu mühür baskısı üzerinde mühür alanının orta sahnesinde sağ tarafa dönük olarak ve otururken betimlenmiş olan tanrı sağ elinde kadeh tutarken betimlenmiştir. Oturan tanrı önündeki iri vazodan çıkan üç karışımından birini tutarken tasvir edilmiştir. Oturan tanrının arkasında betimlenmiş olan boğa-adam baş aşağı betimlenmiş olan aslanı yenerken görülmektedir. Mühür alanının sağ tarafında betimlenmiş olan konili boğa tasviri başı geriye dönük olarak betimlenmiş yatan ceylan üzerinde tasvir edilmiştir. Oturan tanrının önünde bir Lama tasviri betimlenmiştir. Mühür üzerinde tasvir edilen diğer motifler arasında; boğa ile Lama tasviri arasında betimlenmiş olan bir kuşlu masa-sunak, oturan tanrının başı hizasında

betimlenmiş olan bir hillali güneş kursu tasviri, oturan tanrının arka tarafında betimlenmiş olan bir balık, mühür alanının çeşitli yerlerinde betimlenmiş olan üç hayvan başı, hilal ve artı işareti gelmektedir (Özgüç, 2006, ss.73-74).

Söz konusu eser üzerinde betimlenen ve Mezopotamya tasvir sanatında da tasvirli eserler üzerinde sıkça betimlenen sunakların kurban verilen ve sunu yapılan yerler olarak ayinlerin temel parçası olduğu bilinmektedir (Black ve Green, 1992, s.29) Mühür alanında konili boğaya tapma sahnesinde kutsal bir ayin yapıldığı düşünülmektedir. Masa-sunak üzerinde betimlenen kuş tasvirinden hayvan kurban edildiği anlaşılmaktadır. Mühür üzerinde tanrıların insanlara kötülük etmemesi için birtakım sunuların ve törenlerin yapıldığı ve bu şekilde kötülüklerin engellenebileceği fikri akla gelmektedir. Mühür tasvir alanında betimlenen boğa adamın kozmolojik bir işlevi olduğu düşünülmektedir.

Figure 1 Kültepe II. Tabakada Ele Geçen Anadolu Üslubunda İşlenmiş Mühür Baskısı Üzerinde Hayvanla Mücadele Eden Boğa Adam Tasviri

Kültepe Kaniş II.Tabakada ele geçen ve Eski Anadolu Üslubunda işlenmiş olan diğer bir silindir mühür baskısının bir yüzü üzerindeki sahnede çıplak kahraman, kusarikku (bizon adam) ve alem tutan boğa-adam tasvirileri görülmektedir (Fig.2). (Özgüç, 2006, ss.109-110, Lev.132, Lev.22-23). Mühür üzerindeki sahnede tanrı huzuruna kabul ana konu olarak işlenmiştir. Mühür alanının sağ tarafında sol tarafa dönük olarak şilteli taburede otururken betimlenmiş sakallı su tanrısı Ea tasviri görülmektedir. Su tanrısı Ea çift boynuzlu tepesi hilal içinde güneş kurslu konik bir taç giymiş olarak betimlenmiştir. Su tanrısı Ea'nın başı hizasında hilalli güneş kursu betimlenmiştir.

Sözkonusu mühür üzerinde oturan tanrının şilteli taburesi kusarikku'ya, ayakları ise keçi-balık'a basarken betimlenmiştir. Keçi-balık'ın burnu küçük bir aslan tarafından ısırılırken tasvir edilmiştir.

Su tanrısı Ea sağ elinde kadeh tutarken betimlenmiştir. Su tanrısı Ea'nın huzurunda sağ dizi üzerine çökerken betimlenmiş omuzlarından sular dökülen çıplak kahramanın yüzü cepheden tasvir edilmiştir. Sulu çıplak kahramanın iki yanında

betimlenmiş olan vazolar çıplak kahramanın omuzlarından akan suları doldururken tasvir edilmiştir. Sulu çıplak kahramanın sol tarafında güneş alemini tutan karşılıklı olarak betimlenmiş iki boğa-adam tasvir edilmiştir. Güneş aleminin sapının iki yanında balıklar bulunmaktadır.

Mühür baskısı üzerinde betimlenen boğa-adamların üst tarafında bir boğa tasviri dikkat çekmektedir. Boğanın arka tarafında sağ tarafa dönük olarak betimlenmiş olan guilloche (su) saçlı Hava tanrısı çift boynuzlu tepesi hilal içinde güneş kurslu konik taç giymiş olarak tasvir edilmiştir. Hava tanrısı sağ elinde yürüyen boğanın yularını, sol elinde dal tutarken betimlenmiştir. Mühür alanının sol tarafında sağ tarafa dönük olarak betimlenmiş alevli (ışıklı) bir tanrı ve önünde otururken betimlenmiş bir maymun kuş tutarken tasvir edilmiştir. Su tanrısı Ea'nın arkasında mühür alanının sağ tarafında dik kalkmış kanatlı aslan grifonu tasviri görülmektedir. Mühür alanında betimlenen diğer motifler arasında; mühür alanının çeşitli yerlerinde betimlenmiş balık, yedi nokta, yıldız ve güneş tasvirleri gelmektedir.

Figür 2 Kültepe II.Tabakada Ele Geçen Eski Anadolu Üslubunda İşlenmiş Silindir Mühür
Baskısı Üzerinde Alem Tutan Boğa Adam Tasviri

Mühür alanında Su Tanrısı Ea'nın karşısında bir dizi üzerinde çökmüş omuzlarından sular dökülen bir çıplak kahraman tasviri görülmektedir. Mezopotamya tasvir sanatında "Lahmu" olarak adlandırılan karışık varlık insan vücutlu ve boğa başlı olarak tasvir edilmiştir. Tasvirli eserler üzerinde sakallı olarak betimlenen çıplak kahramanlar genellikle Enki/Ea, daha sonra Marduk ile ilişkilendirilen koruyucu ve faydalı bir ilah olarak tanımlanmaktadır. Özellikle Yeni Asur Dönemi'nde uzun saç ve sakallı olarak betimlenen tanrı heykelciklerinin binaların temellerinin altına çeşitli hastalıkları ya da demonları engellemesi için konulduğu bilinmektedir (Black ve Green, 1992, s.115).

Mühür alanında Su ve Hava tanrıları tasvirleri, bereket ve verimlilikle ilişkili olarak görülürken elindeki vazodan sular taşan kahramanın ise aynı işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Mühür alanında tasvir edilen kanatlı aslan grifonu kötü ifrit ve hastalıklara karşı koruyucu ve faydalı bir varlık olarak tasvir sanatında yerini almıştır (Black ve Green, 1992, s.121). Mezopotamya tasvir sanatında çoğunlukla Hava tanrısı Adad'ın kutsal hayvanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgüç, 1991, s.301).

Mezopotamya tasvir sanatında figürün uygun olmayan bir şekilde çıplak kahraman olarak tanımlandığı görülmekle birlikte sıklıkla kusarikku ile ilişkili bir figür olarak tasvir edildiği anlaşılmaktadır.

Babil Yaratılış Destanında Lahmu ve Lahamu olarak bilinen erkek ve dişi kadim ilahlar çifti Anşar ve Kişar olarak

bilinmektedir (Black ve Green, 1992, s.115). Bu kadim ilahların yeryüzünü

(Ki) ve gökyüzünü (An) temsil ettiğine inanılmaktaydı. Destana göre Ansar ve Kışar'ın, Apsu ve Tiamat'ın çocukları arasında, Lahmu Lahamu'dan sonra ikinci çift oldukları düşünülmektedir (Black ve Green, 1992, s. 34). Mühür alanının sol tarafında betimlenen Hava Tanrısı ise bir elinde boğanın yularını, diğer elinde bir dalı tutarken görülmektedir.

Hava tanrısı, Mezopotamya panteonundaki en önemli tanrılardan biri olarak dikkat çekmektedir. Mezopotamya'da Akad dilinde Ellil olarak tanımlanan Hava tanrısının Yeryüzünün koruyucu tanrı ve tanrıçasının (Enki ve Ninki) soyundan geldiği düşünülmektedir (Black ve Green, 1992, s.76). Sümerce Enlil olarak tanımlanan Hava tanrısının tüm yeni nesil Sümer ve Akad tanrılarının başı olduğu, kült merkezinin ise Nippur olduğu bilinmektedir (Dalley, 1989,s.321).

Kültepe Kaniş II.Tabakada ele geçen ve Anadolu Üslubunda işlenmiş olan diğer bir silindir mühür baskısı üzerindeki sahnede ise boğa-adam ve çıplak kahraman tasvirleri görülmektedir (Figür 3). Mühür üzerindeki sahnede tanrı huzuruna kabul ve sunu yapılması ana konu olarak işlenmiştir. Mühür alanında iki sahne tasvir edilmiştir. İlk sahnede betimlenen bir Savaş tanrısı sağ elinde kadeh, sol omzunda sap delikli balta tutarken tasvir edilmiştir. Savaş tanrısının kendisi aslan üzerine, tahtı ise antilobun üzerinde basarken betimlenmiştir. Mühür alanında Savaş tanrısının huzurunda

betimlenen bir tanrı ibrik sunarken tasvir edilmiştir. Mühür alanında betimlenen bir maymun elinde gaga ağızlı testi tutarken görülmektedir. İlk sahnede betimlenen diğer tasvirler arasında; kartal, hilalli kurs ve meyvelik-sunak gelmektedir. Diğer sahnede betimlenen bir tanrıçanın şilteli tahtı çift aslan üzerindeki tablaya basarken betimlenmiştir. Cepheden betimlenen tanrıçanın sağ elinde dağ koyunu ve koyunun başı üzerinde kartal tasviri görülmektedir. Tanrıça sol elinde kadeh tutarken betimlenmiştir (Özgüç, 1965, s.42, Lev.XXIV, 73).

Sözkonusu eser üzerinde betimlenen tanrının iri bir gaga ağızlı testi sunarken

tasvir edildiği görülmektedir. Mühür alanında betimlenen bir boğa-adam elindeki sular taşan vazoyu tutarken tasvir edilmiştir. Çıplak kahraman ise hilalli kursu tutarken tasvir edilmiştir. Mühür alanında tanrıçanın önünde boğa ayaklı bir sunak tasviri görülmektedir (Özgüç, 1965,s.42, Lev.XXIV, 73). Sözkonusu eser üzerinde elinden sular taşan vazo ile tasvir edilen boğa adamın Su Tanrısı ile ilişkili bir figür olarak bereketi ve bolluğu göstermektedir. Mühür alanında hilalli kurs tutarken betimlenen çıplak kahramanın ise tanrının hizmetkârı şeklinde bir işlevi olduğu düşünülmektedir.

Figür 3 Kültepe II.Tabakada Ele Geçen Anadolu Üslubunda İşlenmiş Silindir Mühür Baskısı Üzerinde Boğa-Adam ve Çıplak Kahraman Tasviri

Anadolu'da, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu Grubu'nda işlenmiş olan mühürler ve mühür baskıları dönemin Anadolu ustalarının sanat anlayışını göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Anadolu'da M.Ö. 3. Bin'in ikinci yarısında yüksek bir seviyeye erişmiş olduğu anlaşılan yerli sanatın ve sanat anlayışının Koloni devrinden Hitit İmparatorluk Dönemi'ne kadar artarak ilerlediği ve bu dönemde sanat anlayışının doruğa çıktığı anlaşılmaktadır. Kültepe'de Anadolu Grubu içinde değerlendirilen yerli üslupta işlenmiş olan mühürlerin kompozisyon ve motif zenginliği bakımından oldukça ileri seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Anadolu Grubu mühürlerinin bazı yönlerden Mezopotamya etkisi altında kaldığını gösteren en önemli kanıt ise; ağırlıklı olarak mitolojik sahnelerin betimlenmiş olmasıdır. Kültepe'de Mezopotamya kökenli mühürlerde yoğun olarak işlenen ibadet ya da tanrıya tapma sahnelerinin, Anadolu Grubu mühürlerinde daha az betimlendiği anlaşılmaktadır. Bu mühürler üzerinde betimlenen zengin kompozisyon şemalarının Hitit İmparatorluk Dönemi çeşitli tasvirli eserlerin üzerinde de betimlenmiş olması, toplumların kültürel olarak birbirinden etkilendiklerini göstermesi açısından dikkate değer özellik taşımaktadır.

Anadolu'da özellikle Asur Ticaret Kolonileri çağında Mezopotamya ile kurulan sosyo-kültürel ilişkiler sonucunda boğa adam tasvirlerinin bazılarının tamamen Anadolu'ya özgü üsluplar içerisinde işlenmiş olduğu görülmekle birlikte, bazılarının ise tamamen

mezopotamyaya özgü üsluplar içerisinde işlenmiş olduğu görülmektedir. Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yoğun olarak işlenen boğa adam tasvirlerinin daha sonraki tarihsel ve kültürel süreçte, Hitit İmparatorluk Dönemi mühürleri, kaya anıtları ve levhaları üzerinde betimlendiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- BLACK, J. ve GREEN, A. (1992). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*. London: British Museum Press.
- BRAUN-HOLZINGER, E. A.(1999). *Apotropaic Figures at Mesopotamian Temples in the Third and Second Millennia, Mesopotamian Magic Textual, Historical, and Interpretative Perspectives*.
- DALLEY, S. (1989). *Myths from Mesopotamia, Creation, The Flood, Gilgamesh, and Others*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- ERTEM, H. (1965). *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- GREEN, A. (2003). *The Storm God in the Ancient Near East*. Winona Lake,: Eisenbrauns.
- JACKSON, D.P.(2008). *Gilgamesh Destanı*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Muhasebe Standartları Açısından Entelektüel Sermaye Raporlanmasının İncelenmesi

Examination of the Intellectual Capital Reporting in Terms of Accounting Standards

Doç. Dr. Enver BOZDEMİR

Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi

E-mail: enverbozdemir@duzce.edu.tr

Öz

İşletmelerin sanayi ekonomisinden bilgi ekonomisine geçtikleri günümüzde üretim faktörleri arasında artık entelektüel sermayenin de yer aldığı görülmektedir. Entelektüel sermaye, bir işletmedeki bilgi, uzmanlık, teknoloji, müşteri yapısı, patent, marka, rekabet avantajı, yetenekler ve deneyim gibi unsurları içermektedir. Entelektüel sermayenin bu unsurları finansal bilgi kullanıcıların alacakları kararları etkilediği için tanımlanması, ölçülmesi, değerlendirilmesi, muhasebeleştirilmesi ve raporlanması gerekmektedir. Çalışmanın amacı entelektüel sermayenin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması hususunda uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarını inceleyerek finansal bilgi kullanıcıları için yararlı bilgiler sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda mevcut muhasebe uygulamalarında ve finansal raporlama standartlarında entelektüel sermaye unsurlarının maddi olmayan duran varlık kriterlerini taşımadığı ve güvenilir bir şekilde ölçülmesinin mümkün olmaması nedeniyle yeterince yer verilmediği görülmektedir. Finansal raporların gerçeğe uygun sunumu açısından entelektüel sermayenin açıklayıcı hüküm olarak dipnotlarda, yıllık faaliyet ve bağımsız denetçi raporlarında gösterilmesi gerekir.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel Sermaye, Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları, Maddi Olmayan Duran Varlıklar, İşletme Birleşmeleri, Şerefiye.

Abstract

Now that enterprises have gone from the industrial economy to the information economy, it is now seen that intellectual capital is among the factors of production. Intellectual capital includes knowledge, expertise, technology, customer structure, patents, brands, competitive advantage, talents and experience in an enterprise. It is necessary for the intellectual capital to be defined, measured, valued, accounted and reported because these elements affect financial information users' decisions. The purpose of the study is to provide useful information for users of financial information by examining international accounting and financial reporting standards for accounting and reporting of intellectual capital. However, it is seen that intellectual capital elements do not carry the criteria of intangible assets and it is not possible to measure them reliably. So, it is not included adequately in current accounting practices and financial reporting standards. In terms of a fair presentation of financial reports, the intellectual capital should be disclosed in footnotes as an explanatory statement in the annual activity and reports of independent auditors.

Keywords: Intellectual Capital, Accounting and Financial Reporting Standards, Intangible Assets, Business Combinations, Goodwill.

1. GİRİŞ

Son zamanlarda işletmelerin ekonomik yapısının sanayi ekonomisinden bilgi ekonomisine geçtiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle işletmeler, tesis, makine, cihaz gibi maddi duran varlıklardan ziyade yeni teknolojilere, çalışanlarının bilgi ve becerilerine dayanan sürekli yeniliklere yönelik bir eğilim içerisindedir. Bu nedenle, temel üretim faktörleri artık sadece doğal kaynaklar, sermaye ve emek değil, aynı zamanda girişimcilik, teknoloji ve özellikle de entelektüel sermayeyi de içermektedir.

Entelektüel sermaye kavramının ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar sürekli bu kavramın tanımlanması ve sınıflandırılmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Buna ilaveten entelektüel sermayenin işletmeler üzerindeki etkisi girerek artmasıyla birlikte ölçülmesine, raporlanmasına ve muhasebeleştirilmesine yönelik çalışmalar da artmaya başlamış olup henüz bilimsel literatürde bu hususta hem fikir sağlanamamıştır.

Entelektüel sermaye, bir işletmedeki bilgi, uzmanlık, teknoloji, müşteri yapısı, marka, rekabet avantajı, yetenekler, deneyim, örgüt kültürü, patent, know-how, markalar, şerefîye ve lisans anlaşmaları gibi unsurları içermektedir. Entelektüel sermayenin bu unsurları işletmelerin gerçek değerini ortaya koyması açısından giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Entelektüel sermayenin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması hususu İşletme Birleşmeleri TFRS 3 Standardı (Şerefîye) ve Maddi Olmayan

Varlıklar TMS 38 Standardıyla ilişkilidir. Esasen maddi olmayan duran varlıkların muhasebeleştirilmesi ve değerlemesi ile ilgili belirtilen bu standartlar, yalnızca patent, ticari marka ve telif hakları gibi Fikri Mülkiyet Haklarını (IPR) incelemektedir. Ancak bu standartlarda entelektüel sermaye unsurlarının yapısı gereği muhasebeleştirilmesine ve raporlanmasına tam anlamıyla yer verilmemiştir. Başka bir ifadeyle günümüz işletmelerinin endüstriden bilgi ekonomisine geçilmesine rağmen, muhasebe uygulamaları ve finansal raporlama sisteminin yeterince entelektüel sermayeyi içermediği görülmektedir.

Mevcut muhasebe uygulamalarında ve raporlama sisteminde işletme dışından elde edinilen varlıklar, maddi olmayan varlıklar olarak ölçülüp aktifleştirilmektedir. İşletme içinden elde edilen varlıkların bir kısmı dönem gideri olarak kaydedilmekte bir kısmı ise varlık tanımlamasına girmediği için ölçülemediği için finansal tablolara da yansıtılamamaktadır.

Çalışmanın amacı entelektüel sermayenin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması hususunda uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarını inceleyerek muhasebesinin geliştirilmesi ve raporlanması hakkında bazı önerilerde bulunarak finansal bilgi kullanıcıları için yararlı bilgiler sunmaktır.

Entelektüel sermaye varlıklarının yapısı gereği güvenilir bir şekilde ölçülmesinin mümkün olmaması ve muhasebe standartlarında yer alan maddi olmayan duran varlık tanımına uygun olmayışı

nedeniyle finansal tablolarda raporlanmasını da zorlaştırmaktadır. Literatürde, entelektüel sermayenin tanımlanması, ölçülmesi ve raporlanması hususunda farklı görüşler ortaya konulmuş olup ortak bir görüşün olmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda muhasebe bilgilerini tam, anlaşılabilir ve gerçeğe uygun şekilde sunumunu yapan muhasebe ve finansal raporlama standartların özellikle TFRS 3 ve TMS 38 Standardı entelektüel sermayenin varlığı açısından incelenerek raporlanması hususunda bazı önerilerde bulunulacaktır.

2. ENTELEKTÜEL SERMAYE

Entelektüel sermaye kavramı ilk olarak iktisatçı John Kenneth Galbraith tarafından kullanılmıştır. Galbraith, 1969 yılında Michael Kalecki'ye yazdığı mektupta, sahip olunan birçok zenginliğin entelektüel sermaye sayesinde elde edildiğini bildirerek bu kavramın önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca, entelektüel sermayenin yalnızca insan zekâsından kaynaklanan bir unsur değil, aksine, entelektüel faaliyetler bütünü olduğunu savunmuştur. (Bontis, 2001: 42).

2.1. Entelektüel Sermaye Kavramı

Literatürde entelektüel sermaye kavramının görünmez ve dinamik yapısı nedeniyle tanımlanması zor olduğu için araştırmacılar arasında bir görüş birliği mevcut değildir. Entelektüel sermaye terimi genellikle entelektüel varlıkların, maddi olmayan varlıkların veya bilgi varlıklarının eş anlamlı bir terimdir (Zhou ve Fink, 2003: 37). Bu nedenle literatürde entelektüel sermayenin

geniş bir anlam içeren farklı tanımlamaları yapılmıştır.

Entelektüel sermaye, uygulandığında işletmelere rekabet avantajı sağlayan bilgi ve tecrübeye, mesleki bilgi ve beceriye, iyi ilişkilere ve teknolojik kapasitelere sahip olmaktır (CIMA, 2001:2). Entelektüel sermayenin tanımlamasında önemli bir özellik, entelektüel sermaye ile bir organizasyonun yapısı ve performansı arasındaki bağlantının kurulmasıdır.

Stewart ve Kirsch, entelektüel sermayeyi ilk olarak 1991 yılında yayımladıkları “Beyin Gücü” (brainpower) başlıklı makalede “işletmeye piyasada rekabet avantajı sağlayan, işletme çalışanlarının bildiği her şeyin toplamı” olarak ifade edilmiştir. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)’da entelektüel sermayeyi, işletmelerin bilgi temelli varlıkları olarak tanımlamaktadır (Brennan ve Connell, 2000: 206)

Stewart (1997) “Entelektüel Sermaye Örgütlerin Yeni Zenginliği” adlı kitabında entelektüel sermayeyi “zenginlik oluşturmak amacıyla kullanıma sokulabilen entelektüel malzemedir, yani bilgi, enformasyon, entelektüel mülkiyet ve deneyim” (Stewart, 1997, s.XII, Çev: N. Elhüseyni) şeklinde tanımlamaktadır.

Entelektüel sermaye; mayasını bilgi, beceri, deneyim ve enformasyonun oluşturduğu, işletmenin mevcut ve gelecekteki başarısını doğrudan etkileyen ve rakip firmalarla kıyaslamada konumunu ortaya koyan sahip olduğu bilgi, bilgi sistemleri, patent, telif hakları ve lisans anlaşmaları gibi maddi

olmayan -soyut- varlıkların bütünüdür (Çıkrıkcı ve Daştan, 2002:20).

Örneğin, ilk kez entelektüel sermaye raporu yayımlayan İsviçre şirketi Skandia bunu “bilgi sahibi olma, uygulanmış deneyim, kurumsal teknoloji, müşteri ilişkileri ve Skandia’ya pazardaki rekabet avantajını sağlayan mesleki beceriler” olarak tanımlamıştır (CIMA, 2001:6).

Entelektüel sermayenin yukarıda ifade edilen tanımlamalardan maddi olmayan varlıklar olarak ifade edildiği görüşünü desteklemektedir. Ancak geleneksel muhasebe anlayışında maddi olmayan varlıklar haklar, şerefiye, patent, lisans, ticari markalar gibi unsurlardan oluşmaktadır. Maddi olmayan duran varlıklar ifadesi, yalnızca finansal standartların varlık olarak tanımlananlar için geçerlidir.

Buna karşın entelektüel sermaye, sadece marka isimleri, ticari markalar ve şerefiye gibi geleneksel maddi olmayan varlıkları değil aynı zamanda bilgi, teknoloji değeri ve iyi müşteri ilişkileri gibi yeni maddi olmayan varlıkları da içermektedir. Bir işletmenin rekabet avantajı elde etmek için kullanması gereken tüm kaynakları temsil eder. Entelektüel sermaye genellikle örgütsel bilgi faaliyetlerinden elde edilen maddi olmayan varlık biçimidir (Zhou ve Fink, 2003: 38).

2.2. Entelektüel Sermayenin Unsurları

Entelektüel sermayenin geniş bir tanım yelpazesi olmasına karşın literatürde Sveiby (1997), Rooking (1997), Edvinsson (1997),

Edvinsson ve Malone (1997), Bontis (1998) ve Sullivan (1998) , Stewart (1998) Sullivan (2000), Petty ve Guthrie (2000) ve Pablos (2003) gibi pek çok çalışmada insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi olarak üç ana kategoriden oluştuğu konusunda geniş bir fikir birliği vardır (Choong, 2008:617).

2.2.1. İnsan Sermayesi

İşletmelerin, kişilerin sahip oldukları bilgi, yetenek ve becerilerden yararlanabilmesi için insan sermayesini verimli bir şekilde kullanarak yapısal sermayeye dönüştürülmesi gerekir. Diğer bir ifadeyle, bireye ait bilgi, örgütsel değer yaratmak için kullanıldığında ve paylaşıldığında tam anlamıyla entelektüel sermayenin bir parçası olur. İnsan sermayesinin bileşenlerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Guthrie, 2000: 35).

- Teknik bilgi (know –how),
- Eğitim,
- Mesleki yeterlilik,
- Bilgi üretimine yönelik çalışmalar, İşle ilgili yeterlilikler,
- Yetenek/beceri oluşturmaya yönelik çalışmalar,
- Girişimcilik ruhu, yenilikçilik, değişimcilik.

Oysaki mevcut muhasebe uygulamalarında personel için yapılan harcamalar varlık yatırımı değil gider olarak dikkate alınmaktadır.

2.2.2. Yapısal Sermaye

Yapısal sermaye, çalışanların optimum entelektüel performansı ve genel işletme performansının desteklenmesine yardımcı

olabilecek örgüt mekanizmalarıyla ilgilidir. Entelektüel sermayenin bir organizasyonda ölçülüp geliştirilebilmesini sağlayan yapısal sermaye kavramıdır. Gerçekte, yapısal sermaye olmadan entelektüel sermayeye sadece insan sermayesi ile ulaşılamaz. Bu nedenle bu yapı verimlilik, işlem süreleri, usul yenilikçiliği, bilginin kodlanması gibi bilgiye erişim unsurlarını içerir. Bu nedenle yapısal sermaye, entelektüel sermayenin örgütsel düzeyde ölçülebilmesini sağlayan kritik bir bağlantıdır (Nick, 1998:66).

İnsan sermayesine göre daha büyük öneme sahip olan yapısal sermaye, işletmeden işletmeye farklılık arz etmekle birlikte örgüt içerisinde yapısal sermayeyi oluşturan unsurlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Aslanoglu ve Zor, 2006:155).

- Entelektüel Mülkiyete İlişkin; patentler, telif hakları, dizayn hakları (tasarım), ticari sırlar, ticari markalar, hizmet markaları.
- Altyapı Varlıkları; yönetim felsefesi, örgüt kültürü, yönetim süreci, bilgi sistemleri, ağ sistemleri, finansal ilişkiler.

Yapısal sermaye unsurlarının, strateji ve kültür, yönetim felsefesi, yapı ve sistemler, prosedürler gibi soyut varlıklardan, haklar, patentler, ticari markalar gibi daha somut varlıklara kadar oluştuğu söylenebilir. Stewart, soyut varlıkların çoğu zaman, yasal düzenleme altına alınmış olan entelektüel mülkiyete sahip varlıklardan daha kapsamlı ve daha değerli olduğunu vurgulamaktadır (Stewart, 1997:162).

2.2.3. Müşteri Sermayesi

Pazarlama kanalları ve müşteri ilişkileri bilgisi, müşteri sermayesinin ana temasıdır. Bu kavram çoğu kez, tedarikçiler, bağlı olunan ticari örgütler, hatta devletin düzenleyici kurumlarıyla olan ilişkileri de kapsayacak şekilde ele alınmaktadır (Nick, 1998:67). Müşteri sermayesi, müşteri ilişkilerinin bugünkü değeri olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle müşteri sermayesi, entelektüel sermayenin parasal değere dönüştüğü alandan müşterilerin gelecekte işletmeyle iş yapmaya devam etme olasılıklarına kadar ki süreci kapsamaktadır. Entelektüel sermaye içinde değeri en belirgin olan sermaye, müşteri sermayesidir (Stewart, 1997:158).

Müşteri sermayesi, markalar, müşteriler, müşteri sadakati, şirket isimleri, dağıtım kanalları, ticari işbirlikleri, lisans sözleşmeleri, istenen niteliklere uygun sözleşmeler ve franchising anlaşmaları gibi unsurlardan oluşur (Guthrie, 2000: 35).

2.3. Entelektüel Sermaye Ölçüm Esasları

Entelektüel sermayenin parasal olarak ifade edilmesi hem işletme içi hem de işletme dışı bilgi kullanıcıları için önemlidir. Entelektüel sermaye, işletmelerin gerçek değeri ve sermaye yapısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle finansal bilgi kullanıcıların alacakları kararları etkilediğinden finansal tablolarda gösterilebilmesi için objektif esaslar doğrultusunda ölçülmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

Entelektüel sermayenin ölçülmesinin işletmelere sağladığı avantajlar sayıca fazla ve önemli olmasına rağmen, bu sermayenin subjektif varlıklardan oluşması nedeniyle ölçümü diğer fiziksel ve finansal varlıkların ölçümüne göre çok daha zordur (Aslanoğlu ve Zor, 2006:157). Başka bir ifadeyle entelektüel sermayenin soyut varlıklardan oluşması ve işletmeden işletmeye farklılıklar arz etmesi nedeniyle maddi varlıklara göre ölçülmesi daha zor ve sorunludur (Acar ve Dalğar, 2005:33).

Literatürde entelektüel sermayenin ölçülmesi finansal ve finansal olmayan modeller olarak genelde iki kısma ayrılmaktadır. Birinci yaklaşım, entelektüel sermayenin finansal açıdan işletme düzeyinde ölçülmesini öngörmektedir. İkinci yaklaşım ise entelektüel sermayenin unsurlarına ilişkin değerlendirme yapılmakta olup finansal ölçütlerin yanı sıra finansal olmayan ölçütler de kullanılmaktadır. Bu ölçütler (Khamrui ve Karak, 2012:1313 ve Kerimov, 2011:49);

- a) Finansal Ölçüm Modelleri; Piyasa değeri ve defter değeri yöntemi, tobin'in q oranı yöntemi, hesaplanmış maddi olmayan değer yöntemi, ekonomik katma değer (eva) yöntemi, piyasa katma değeri (mva) yöntemi, entelektüel katma değer katsayısı (vaic) yöntemi, indirgenmiş nakit akışı modeli, karşılaştırılabilir işlem modeli, telif hakkından yararlanma modeli ve değer zinciri skor tablosu modelidir.

Bu finansal teknikler sonucunda elde edilen değer, finansal tablolarda belirtilmemesine rağmen bir işletmenin piyasa değerini tespit etmek için kullanılır (Cronje ve Moolman, 2013:5).

- b) Finansal Olmayan Ölçüm Modelleri; İnsan kaynakları muhasebe modeli, dengeli puan tablosu, maddi olmayan varlıklar cetveli, bilgi varlıkları harita modeli, skandia kılavuzu ve entelektüel sermaye endeksi modelidir.

Finansal olmayan yöntemler kullanarak elde edilen bilgiler, finansal tablolarda açıklanan bilgileri tamamlamaktadır. Bu finansal olmayan ölçümlerin bazıları, entelektüel sermayenin farklı kategorilerini tespit ederek her bir kategoriye ilişkin değerlerin bildirilmesini kolaylaştırmaktadır (Cronje ve Moolman, 2013:6). Başka bir ifadeyle entelektüel sermayenin finansal olmayan kriterlerle ölçülmesi, finansal ölçümleri tamamlar ve geribildirim mekanizması sayesinde yeni stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olur (Holmen, 2005: 2). Bu ölçme kriterleri, potansiyel yatırımcılara, menfaat sahiplerine ve diğer finansal bilgi kullanıcılarına alacakları finansal kararlarda faydalı ve bilinçli bilgiler sağlar.

2.4. Entelektüel Sermayenin Raporlanması

Entelektüel sermaye varlıklarının raporlanmasına ilişkin literatürde çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde

isimlendirilmiş olsa da içerik olarak temel de üç yaklaşımdan söz edilmektedir (Seetharaman ve diğerleri, 2002: 140-143; Sipahi, 2004: 148; Kerimov, 2011:49):

Bütünsel yaklaşım: Bu yaklaşıma göre, entelektüel sermayeyi oluşturan varlıklar, işletmenin sahip olduğu diğer varlıklar gibi bilançoya dâhil edilmelidir. Bu durumda mevcut finansal tablolarda entelektüel sermayenin tamamını yer almış olur. Burada, entelektüel sermaye değerini işletmenin piyasa değeri ile defter değeri arasındaki fark belirlemektedir. Bu farkın da bilançolarda çeşitli entelektüel sermaye kalemlerinde izlenmesi öngörülmektedir. Fakat her bir entelektüel sermaye kaleminin değerini belirlemek için genel kabul görmüş bir yöntemin bulunmaması, bu bilgileri içeren finansal tablolara olan güvenin azalmasına neden olmaktadır.

Bağımsız yaklaşım: Performans veya tamamlayıcı raporlama yaklaşımı olarak da bilinen bu yaklaşıma göre, entelektüel sermayeye ilişkin bilgiler, işletmenin mevcut bilançosuna ek olarak yayınlanacak olan ilave bir entelektüel sermaye tabloları ile sunulmaktadır. Bu durumda mevcut muhasebe sistemi tarafından kabul edilen finansal tabloların devamlılığı sağlanmakta olup ilgili finansal bilgi kullanıcıları için işletme ile ilgili daha doğru ve ayrıntılı ek bilgiler verilmektedir.

Karma yaklaşım: Bu yaklaşım ise önceki her iki yaklaşımı birleştirmektedir. Yani karma yaklaşım, bazı entelektüel sermaye unsurlarının finansal tablolara dâhil edilmesini, bazılarının ise ayrı raporlar

halinde yayınlanması gerektiğini savunmaktadır.

Literatürde entelektüel sermaye unsurlarının raporlanması için yaygın olarak kullanılan yaklaşım, bağımsız (tamamlayıcı) mali tablo yaklaşımıdır. Buna göre, işletme, mali tablolarına özellikle bilançosuna ek olarak entelektüel sermaye kaynaklarını ve değerlerini tablolar halinde göstermektedir (Yerel ve Geril, 2005:25).

Entelektüel sermayenin ölçülmesi noktasındaki söz konusu sorunlara rağmen entelektüel sermayenin ölçülmesinin önemli faydaları vardır. Bu ölçümün işletmeye sağlayacağı faydalar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Öztürk ve Ban, 2003:56);

- İşletme yöneticilerinin işletmelerinin entelektüel değerlerini görünür bir biçimde ortaya koymaları durumunda kredi kurumlarına entelektüel varlıkları teminat olarak gösterebilir ve bunun sonucunda da daha geniş borçlanma olanakları doğar,

- Halka açık olan ya da açılmayı planlayan işletmelerin entelektüel sermayelerini ve bu sermayelerinin gelecek dönemlerde yaratacağı muhtemel gelir potansiyelini göstermeleri, hisse senetlerinin piyasa performansını olumlu yönde etkiler,

- Yüksek piyasa değerine sahip işletmeler, satın alma, birleşme gibi özel finansal durumlarda bu yüksek değerlerinin kaynağını yatırımcılara gösterebilme olanağını bulur ,

- Entelektüel sermayenin rakamsallaştırılması, rakipler karşısındaki durumun analiz edilerek üstün ve zayıf yönlerin belirlenmesinde ve zayıf yönlerin geliştirilmesi çabalarının hız kazanmasına katkı sağlar.

Mangena ve diğerlerinin (2010) yapmış olduğu çalışmada entelektüel sermaye açıklanması yapan işletmelerin bu açıklamayı yapmayan işletmelere göre daha düşük maliyetle sermaye maliyeti elde ettikleri tespit edilmiştir.

Örneğin işletmelere finansal kaynak sağlayan kuruluşlar, finansal borç vermeden önce ilk olarak işletmenin finansal nitelikteki nicel unsurlara uygunluk kriteri aramaktadır. Daha sonra işletmelerin entelektüel sermaye unsurları olan nitel kriterleri de değerlendirmeğe almaktadır. Bu nedenle işletmeye borç veren finansal kurumların kendileri nezdinde oluşturdukları nitel kriterlere uygunluk durumu işletmeye yatırım yapmak isteyen ancak kendi çabalarıyla bu kriterleri belirleyemeyen finansal bilgi kullanıcıları için entelektüel sermayenin tespiti gereklidir. Sonuçta her iki tarafta (kredi verenler ile özkaynak sağlayanlar) işletmeye kaynak transferi sağlamaktadır.

3. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN MUHASEBE STANDARTLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Finansal raporların amacı, mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve

kredi veren diğer taraflara raporlayan işletmeye kaynak sağlama kararlarını verirken faydalı olacak finansal bilgiyi sağlamaktır (Kavramsal Çerçeve, prg. A2). Finansal tabloların muhasebe ilke ve politikaları doğrultusunda tüm bilgi kullanıcıların çıkarlarını gözetilerek gerçeğe uygun, tarafsız, anlaşılır, dürüst ve bilgilerin karşılaştırılabilme olanağına sahip bir şekilde sunulması gerekir.

3.1. Maddi Olmayan Duran Varlıklar TMS-38 Standardı Açısından İncelenmesi

Maddi olmayan duran varlık sınıfı, benzer nitelikte olan ve işletmenin benzer faaliyetlerinde kullanılan bir varlık grubudur. Markalar, ticari başlıklar ve yayın hakları, bilgisayar yazılımları, lisans ve imtiyazlar, telif hakları, patent ve diğer endüstriyel sahiplik hakları, hizmet ve işletme hakları, reçeteler, formüller, modeller, tasarımlar ve prototipler ve geliştirilme aşamasında olan maddi olmayan duran varlıklardır (TMS 38 prg. 119). Buna göre entelektüel sermayenin yapılan tanımlamalar ve unsurları itibarıyla maddi olmayan duran bir varlık niteliğini taşımaktadır.

İşletmeler sıklıkla kaynak tüketir veya bilimsel ya da teknik bilgi, yeni süreç veya sistemlerin tasarım ve uygulanması, lisans, fikri mülkiyet hakları, piyasa bilgisi ve markalar (marka isimleri ve yayın hakları dahil) gibi maddi olmayan kaynakların elde etme, geliştirme, bakım veya iyileştirilmesi sırasında çeşitli borçlar yüklenirler. Bu geniş kapsamlı başlıklar altındaki

kalemlerin yaygın örnekleri; bilgisayar yazılımı, patentler, telif hakları, sinema filmleri, müşteri listeleri, ipotek hizmeti sunma hakları, balıkçılık lisansları, ithalat kotaları, isim hakları, müşteri ve tedarikçi ilişkileri, müşteri sadakati, pazar payı ve pazarlama haklarıdır. İlgili kalemin bir işletme birleşmesi sırasında elde edilmiş olması durumunda, söz konusu kalem, elde etme tarihinde muhasebeleştirilen şerefîyenin bir parçasını oluşturur (TMS 38, prg. 9).

Maddi olmayan duran varlık olarak tanımlanan bütün bu kalemler belirlenebilirlik, bir kaynak üzerindeki kontrol ve gelecekteki ekonomik yararını tespit edemiyor ise maddi olmayan duran varlık olarak ifade edilmemektedir. Bu Standardın kapsamı içindeki bir kalem maddi olmayan duran varlık tanımına uymaz ise, onu elde etmek ya da işletme içinde yaratmak için katlanılacak harcamalar, oluştukları anda gider olarak muhasebeleştirilir (TMS 38, prg.10).

Buna göre varlığın belirlenebilirliği, kontrol ve gelecekteki ekonomik yararlar sağlaması durumunda maddi olmayan duran varlık olarak ifade edilebilmektedir. Aksi durumda yapılan harcamalar dönem gideri olarak ifade edilmektedir. Bir varlığın maddi olmayan duran varlık olarak ifade edilebilmesinin üç unsuru vardır. Bunlar (TMS 38, prg. 11-17);

Belirlenebilirlik; bir varlığın işletmedeki diğer varlıklardan ayrılabilme ya da bölünebilme özelliğine sahip olup satılabilir, devredilebilir, lisans altına alınabilir,

kiralalanabilir ya da takas edilebilir olması gerekir.

Kontrol; işletmenin ilgili varlıktan ortaya çıkan gelecekteki ekonomik yararları kullanabilme ve başkalarının bu yararlara erişimini kısıtlama gücünün olması ve bunu yasal haklardan alması gerekir.

Gelecekteki ekonomik yararlar; maddi olmayan duran varlıktan beklenen gelecekteki ekonomik yararlar; ürün ve hizmet satışından sağlanan geliri, maliyet tasarruflarını ya da işletme tarafından varlıkların kullanımından kaynaklanan diğer yararları içerebilir. Örneğin, üretim sürecinde fikri mülkiyet haklarının kullanımı gelecekteki gelirleri arttırmak yerine gelecekteki üretim maliyetlerini düşürebilir.

Piyasa bilgisi ve teknik bilgi, gelecekte ekonomik yararlar sağlayabilir. Eğer, örneğin bilginin, telif hakkı, sınırlayıcı bir ticari anlaşma (izin verildiği yerlerde) ya da çalışanların gizliliği korumaya ilişkin yasal sorumlulukları gibi bazı yasal haklarla korunuyor olması durumunda, işletme söz konusu yararları kontrol altında tutar (TMS 38, prg. 14).

Bir işletme vasıflı çalışanlardan oluşan bir ekibe sahip olabilir ve eğitim yoluyla, gelecekte ekonomik yararlar sağlayacak ek vasıfları tespit edebilir. Ayrıca işletme, çalışanlarından, yeteneklerini işletme yararına kullanmaya devam etmelerini de bekleyebilir. Fakat bir işletme, genellikle, maddi olmayan duran varlık tanımına uyan vasıflı çalışanlarından ve bunların eğitimlerinden kaynaklanan gelecekteki

ekonomik yararlar üzerinde yetersiz bir kontrole sahiptir. Benzer bir sebeple, kullanımı ve gelecekteki ekonomik yararın elde edilmesi yasal haklar tarafından korunmadıkça ve tanımın diğer kısımlarına uymadıkça özel yönetsel ya da teknik yeteneğin maddi olmayan duran varlık tanımına uyması olası değildir (TMS 38, prg. 15).

TMS 38'e göre entelektüel sermaye unsurlarından teknik bilgi, eğitim seviyesi, mesleki yeterlilik, çalışanların beceri ve yetenekleri, girişimcilik ruhu, yenilikçilik, değişimcilik gibi çalışanlara yönelik sermaye unsurları işletmelerin bunları ayrı bir değer olarak görebilmeleri, kontrol edebilmeleri ve gelecekteki ekonomik yararlar sağlama hususunda yetersiz oldukları için maddi olmayan duran varlık niteliğini taşımamaktadır.

Bir işletme, müşteri portföyüne veya pazar payına sahip olabilir ve müşterileri ile ilişki ve sadakat kurma çabaları nedeniyle, müşterilerin işletme ile ticari ilişkiye devam etmelerini bekleyebilir. Ancak, müşteri ile olan ilişkiyi veya müşterinin işletmeye olan sadakatini koruyan yasal hakların ya da kontrol altında tutan diğer bazı yolların bulunmaması durumunda; maddi olmayan duran varlıkların tanımına uyan, işletmenin müşteri ile olan ilişkileri ve bu tür unsurlara (örneğin müşteri portföyü, pazar payları, müşteri ilişkileri ve müşteri sadakatini) sadakatten meydana gelmesi beklenen gelecekteki ekonomik yararlar üzerindeki kontrolü genellikle yetersizdir (TMS 38, prg. 16). Buna göre, markalar, müşteri ilişkileri, müşteri sadakatini, şirket isimleri,

dağıtım kanalları, ticari işbirlikleri, müşteri portföyü, pazar payları gibi entelektüel müşteri sermayesi unsurları müşterinin işletmeye olan sadakatini koruyan, kontrol altında tutan ve gelecekteki ekonomik yararlar üzerindeki kontrolü genellikle yetersiz olduğu için maddi duran varlık özelliğini taşımamaktadır.

Buna karşın entelektüel sermayenin yapısal unsurları olan patentler, telif hakları, dizayn hakları, tasarım, ticari sırlar, ticari markalar ve hizmet markaları işlemler tarafından diğer varlıklarından ayırt edilebilir, yasal olarak kontrol gücüne sahip olunabilir ve gelecek ekonomik fayda sağlaması muhtemel olduğu için maddi olmayan duran varlık niteliğini taşımaktadır.

Bir kalemin maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmesi için, işletmenin söz konusu kalemin maddi olmayan duran varlık tanımına, gelecekteki ekonomik yararların işletme için gerçekleşmesinin muhtemel olmasına ve varlığın maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi durumunda muhasebeleştirilir (TMS 38, prg.18-21).

Maddi olmayan duran varlıklar bazen, işletme içinden varlık olarak meydana gelebilir. TMS 38 standardına göre işletme içi oluşturulan bir maddi olmayan duran varlığın muhasebeleştirilebilmesi için gerekli kriterleri sağlayıp sağlamadığının değerlendirilmesinde, araştırma ve geliştirme safhası olarak ikiye ayrılmaktadır.

Araştırmadan (veya işletme içi bir projenin araştırma safhasından) kaynaklanan

herhangi bir maddi olmayan duran varlık muhasebeleştirilmez. İşletme içi bir projenin araştırma safhasında, işletmenin gelecekte ekonomik yararlar sağlayacak bir maddi olmayan duran varlığın mevcudiyetini göstermesi mümkün değildir. Bu nedenle, bu harcamalar gerçekleştiklerinde gider olarak muhasebeleştirilir (TMS8, prg. 55).

İşletme içi yaratılan bir projenin geliştirme safhasında, bazı durumlarda işletme, bir maddi olmayan duran varlığı tespit edebilir ve ilgili varlığın gelecekte muhtemel ekonomik yararlar yaratacağını gösterebilir durumda geliştirmeden kaynaklanan maddi olmayan duran varlıklar muhasebeleştirilir (TMS 38-57-58).

Bir varlığın gelecekte işletmeye ekonomik yarar girişine neden olacağı muhtemelse ve maliyeti ya da değeri güvenilir bir şekilde ölçümlenebiliyorsa bu varlık bilançoda gösterilir (Kavramsal Çerçeve, prg. 4.44).

Yapısal entelektüel sermaye unsurlarının bazıları TMS 38’de ifade edilen belirlenebilirlik, kontrol gücü, gelecekte ekonomik fayda sağlaması muhtemel olması ve güvenilir bir biçimde ölçülebilmesi durumuna uyması halinde maddi duran varlık olarak raporlanabilmektedir. Ancak insan ve müşteri sermaye unsurları maddi olmayan duran varlık tanımına, muhasebeleştirme ve ölçme kriterlerine uymadığı için finansal tablolarda gösterilememektedir.

İşletmeler, araştırma geliştirme, marka geliştirme, imtiyaz sahipleri, müşteri bazlı yaratma ve personel geliştirme gibi entelektüel sermayeye içsel olarak yatırım

yapmaktadır. Bununla birlikte, bu içsel olarak üretilen varlıklar ya finansal tablolarda gösterilir ya da dönem gideri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle entelektüel sermaye unsurları tam olarak finansal tablolarda yansıtılmazlar. Bu durumda entelektüel sermaye yatırımlarının spesifik firmalara özgü olduğu ve diğer firmalara bakılarak çıkarılamayacağı hususu daha da belirgin hale gelmektedir (Barth ve diğerleri, 2001; Holland, 2006; Mangena ve diğerleri, 2010).

Bir satın alım işlemiyle dışardan elde edilen maddi olmayan varlıkların finansal raporlarda gösterilmesi mümkünken, dahili olarak işletme içinden üretilen maddi olmayan varlıkların tanınmasında ve raporlanmasına zorluklar yaşanmaktadır (Powell, 2003). Maddi olmayan kaynaklardan gelen gelecekteki ekonomik faydaların kontrolü üzerindeki belirsizlik ve içsel olarak geliştirilen maddi olmayan varlıkların değerinin güvenilir bir şekilde tespit edilmesinin zorlukları, bu kaynakların bilançoda tanınmasını da zorlaştırmaktadır (Cañibano ve diğerleri, 2000).

3.2. TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı ve Şerefiye Açısından İncelenmesi

Maddi olmayan duran varlık tanımı, maddi olmayan duran varlığın şerefiyeden ayrı olarak belirlenebilmesini gerektirir. Bir işletme birleşmesinde muhasebeleştirilen şerefiye, bir işletme birleşmesinde elde edilen, bireysel olarak tespit edilmeyen veya ayrı olarak muhasebeleştirilmeyen diğer

varlıklardan kaynaklanan gelecekteki ekonomik yararları ifade eden bir varlıktır (TMS 38, prg.11).

İşletme birleşmesi sonucunda elde edilen şerefiye, TMS 38 standardı gereği bu standardın kapsamında değildir. Bunun için ayrıca “TFRS 3 İşletme Birleşmeleri” standardında şerefiyeye yer verilmektedir. TMS 38’e göre finansal durum tablosunda şerefiye maddi olmayan duran varlıklar içinde değil ayrı bir hesap grubu olarak raporlanır.

Bunun nedeni şudur; şerefiye standartlara göre maddi olmayan duran varlık olarak aktifleştirme kriterlerini taşımamaktadır. Yani şerefiye işletmenin diğer varlıklardan ayrıştırılabilir bir değere sahip olmadığı için onlardan ayrı devredilemeyeceği gibi somut olarak mal ve hizmet üretiminde kullanılabilir özelliğe sahip değildir.

Şerefiye, tek olarak tanımlanamayan ve ayrı olarak kaydedilemeyen bir işletme birleşmesinde edinilmiş diğer varlıklardan kaynaklanan gelecekteki ekonomik faydadır (TFRS 3, Ek A). Başka bir ifadeyle şerefiye, işletmedeki diğer varlıklardan ayrı olarak tanımlanamayan, bir başkasına devredilemeyen ve işletme birleşmeleri veya satın alınması durumunda diğer varlık unsurlarının kayıtlı değeri üzerinde bir bedelle satın alınması ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen maddi olmayan bir varlık kalemidir.

Başka bir ifadeyle şerefiye, bir işletmenin başka bir işletmeyi ele geçirmesi (satın alması) durumunda veya iki işletmenin

birleşerek yeni bir işletme oluşturmaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Şerefiye, satın alan (edinen) işletme tarafından transfer edilen bedelin (ödenen bedeline) satın alınan işletmenin gerçeğe uygun değeri ile tanımlanabilir net varlıklarını aşan kısımdır. Yani şerefiye işletmeye gelecekte ilave ekonomik fayda sağlaması için yapılan ödemeyi ifade eder.

İşletmeler satın alınırken şerefiyenin ortaya çıkmasında etkili olan husus, devralınan şirketin sahip olduğu yüksek pazar payı, müşteri potansiyeli, ticari ilişkileri, saygınlığı, iyi bir işletme organizasyonu, tecrübeli çalışanlarına sahip olma, ticari itibari gibi nedenlerden kaynaklanan sektör ortalamasının üzerinde kâr bir beklentisi olmasıdır. Şerefiye durumunda işletmeler satın alınırken sadece normal varlık ve yükümlülükleri satın alınmayıp açıklanan bu ve benzeri nedenlere de bir ödeme yapılacağı için işletme açısından gelecekte meydana gelecek olan nakit akışlarının da satın alınması hesaba katılır (Bozdemir, 2016:228).

Şerefiye sadece işletme satın alma veya birleşme işlemlerinde meydana gelmektedir. İşletmenin faaliyetini sürdürürken kendi içinde oluşturduğu firma imajı, ticari itibari, müşteri potansiyeli, pazar payı gibi unsurlar şerefiye olarak muhasebe kaydı yapılamaz. Şerefiyede amaç, maddi olmayan bu varlıkların elde edilebilmesi için belli bir satın alış bedeli ödenerek varlık olarak edinilmesinin sağlanmasıdır.

Şerefiye, tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değeri toplamı üzerinden

satın alınan bir işlemenin defter değerinin aşılması olarak ifade edilen tamamlayıcı bir varlıktır. Birçok satın alımda, satın alma fiyatı bilançoda yer alan net varlıkların değerinden daha yüksektir. Şerefiye, yalnızca bir satın alım işleminde görülür (Vallabhajosyula, 2001). Ayrıca dahili olarak üretilen reklam, eğitim programları, müşteri listeleri ve başlangıç maliyetleri gibi şerefiye unsurları bilançoda görülmez diğer maddi olmayan varlıklarla birlikte giderleştirilir.

Şerefinin yukarıda açıklanan özellikleri entelektüel sermaye unsurlarına benzemektedir. Bu nedenle geleneksel muhasebe anlayışına göre entelektüel sermaye şerefiye olarak kabul edilmektedir.

Bazen entelektüel varlıklar, maddi olmayan varlıklar, bilgi varlıkları, şerefiye, beşeri sermaye gibi benzer kavramlar entelektüel sermaye kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Aslında bu kavramlar birbirinden farklı ama birbirleri ile ilişkili kavramlardır (Zhou ve Fink, 2003: 37).

Brännström ve Giuliani (2009: 23) entelektüel sermayeyi şöyle tanımlıyor:
Entelektüel sermaye = tanımlanmış maddi olmayan varlıklar + satın alınan şerefiye

Bu entelektüel sermaye tanımı, maddi olmayan varlıkların entelektüel sermayenin bir parçasını oluşturduğu görüşünü desteklemektedir.

Entelektüel sermayenin tanımı geleneksel muhasebede yer alan ve yabancı literatürde “goodwill” olarak ifade edilen şerefiye tanımını yansıtmaktadır. Ancak entelektüel

sermayenin, oluşum, yönetimi ile işletme başarısındaki önemi ve bileşenleri açısından değerlendirilmesi durumunda geleneksel şerefiye tanımından daha geniş yapıya sahip olduğu görülmektedir (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002:20).

Maddi olmayan duran varlıklar işletme içi ve işletme dışından iki yolla elde edilebilirler. Şerefiye işletme dışından elde edilen ve başlangıçta belli bir bedel ödenerek satın alınan varlıktır. İşletme içinden geliştirilen maddi olmayan duran varlıklar ise işletme içinden oluşturulan bir maddi olmayan duran varlığın muhasebeleştirilebilmesi için gerekli kriterleri sağlayıp sağlamadığına bakılması gerekir.

Örneğin işletme içi yaratılan şerefiye, varlık olarak muhasebeleştirilmez. Çünkü işletme içinden elde edilen şerefiye, maddi olmayan bir varlığın taşınması gereken (belirlenebilirlik, kontrol edilebilirlik ve gelecekte ekonomik fayda sağlayacağı beklenmesi) kriterleri taşımadığı için varlık olarak değerlendirilmemektedir.

Bazı durumlarda, gelecekte ekonomik yararlar sağlamak amacıyla harcamalar yapılır, ancak yapılan söz konusu harcamalar, bu Standarttaki muhasebeleştirme kriterlerini sağlayan bir maddi olmayan duran varlığın yaratılması sonucunu vermez. Bu tür harcamalar, çoğu kez işletme içi yaratılan şerefiyeye katkıda bulunur. İşletme içi yaratılan şerefiye, güvenilir bir şekilde maliyetten ölçülebilen, işletme tarafından kontrol edilen tanımlanabilir bir kaynak olmadığından,

(yani ne ayrılabilir bir durumdadır ne de sözleşme veya diğer yasal haklardan kaynaklanmaktadır) bir varlık olarak muhasebeleştirilmez (TMS 38, prg. 49).

Edinen işletme edinme tarihi itibari ile tanımlanamayan edinilen bir maddi olmayan duran varlığı şerefiyenin içerisine dahil eder. Örneğin, edinen işletme, edinme tarihinden itibaren edindiği işletmenin faaliyetinin devamını sağlayan çalışanlar topluluğundan oluşmuş kurulu bir iş gücünün varlığına değer atfedebilir. Kurulu iş gücü yetenekli iş gücünün entelektüel sermayesini (edinilen işletmenin çalışanlarının işlerine getirdikleri genellikle uzmanlaşmış bilgi ve deneyim) temsil etmez. Kurulu iş gücü şerefiyeden ayrı olarak muhasebeleştirilecek tanımlanabilir bir varlık olmadığından söz konusu işgücüne atfedilmiş herhangi bir değer zaten şerefiyenin içinde dikkate alınmıştır (TRFS 3, prg. B37). Bu ifaden de anlaşılacağı üzere entelektüel sermaye unsurlarını içeren bir işlemenin devralınması durumunda yapılan harcamalar şerefiye olarak dikkate alınmaktadır.

Finansal Muhasebe Standartları Yönetim Kurulu (The Financial Accounting Standards Board-FASB)'nın, Finansal Muhasebe Standartları Bildirgesi (Statement of Financial Accounting Standards-SFAS) No. 142'ye göre "Şerefiye ve Diğer Maddi Olmayan Varlıklar" maddi olmayan varlıkların ölçümü için bir muhasebe temeli sağlamaktadır. Dışsal bir kaynaktan elde edilen maddi olmayan bir varlık "gerçek" değerinde bir aktif olarak kabul görürken, eğer maddi olmayan varlık içsel olarak

geliştirilmişse bir gider olarak kabul edilmektedir. Bu durum çok sayıda entelektüel sermaye unsurunun kabulünü sınırlamaktadır. Bu sadece patent, lisans ve ticari marka gibi organizasyon dışından satın alınan unsurları bir varlık olarak kabul edilebilmektedir. Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri hem insan sermayesi hem de yazılım, patent ve marka gibi "içsel olarak geliştirilen" yapısal sermaye unsurlarının değerlerini aktifleştirmekte yetersiz kalmaktadır (Holmen, 2005:6).

Entelektüel sermayeye sahip olan şirketlerin bu varlıklardan ekonomik faydalar elde ettiği açıktır. Bu, kazanç getirisi değerlendirme yöntemini kullanan bir şirketin değerinin şirketin defter değerinden yüksek olması ile kanıtlanmaktadır. Ayrıca, böyle bir şirketin performans analizinde rapor edilen yatırımın geri dönüşünün bir kısmı, şirketin finansal durum tablosunda kaydedilmeyen varlıklardan elde edilecektir. Bununla birlikte, entelektüel sermayenin bir ölçüsü, defter değeriyle şirketin piyasa değeri arasındaki fark değildir (Steward, 2001: 4).

Literatürde entelektüel sermaye unsurlarının işletme birleşmeleri sonucunda meydana gelen şerefiyeyi de kapsadığı görülmektedir. Ancak entelektüel sermaye bir şerefiye değildir. Şerefiyeden daha geniş bir kapsama sahiptir. Muhasebe standartlarına göre şerefiye sadece işleme birleşmeleri sonucunda dışardan elde edilen bir varlıktır. İşleme içerisinden elde edilen varlıklar şerefiye olarak değil dönem gideri olarak kaydedilmektedir. Buna karşın entelektüel sermayenin tanımlanması ve ölçüm esasları itibariyle hem işletme içinden hem de

işletme dışından elde edildiği görülmektedir.

3.3. Entelektüel Sermayenin Muhasebe Standartları Doğrultusunda Raporlanması Önerisi

Marr ve Moustaghfir (2005) tarafından yapılan araştırmada, entelektüel sermayenin incelenmesi ve tartışılması 1960'lerden bu yana devam ettiğini ileri sürmektedir. Entelektüel sermaye üzerine yapılan bu tür tartışmalar aşağıdaki soruları yanıtlamaya çalışır (Roslender ve Fincham, 2004: 179).

- Bir işletmenin finansal tablolarında UMS (TMS) 38'e uygun olarak tanınmanın dışındaki entelektüel sermaye nasıl ifade edilebilir?
- Entelektüel sermayenin bu tanıma kriteri ne olmalıdır?
- Entelektüel sermayenin hangi tarihte finansal tablolarda gösterilmesi gerekir?
- Entelektüel sermayeden gelecekte elde edilecek ekonomik faydalar nasıl belirlenebilir?
- Bu varlıklara "gelecekteki ekonomik faydalar üzerindeki kontrol" testi ölçüm ve değerlendirme açısından nasıl uygulanmalıdır?
- İşletmeler piyasa değeri ile defter değeri arasındaki boşluğu azaltmak veya ilişki kurmak için bu varlıkları nasıl raporlamalıdır?
- Finansal tablolardaki entelektüel sermaye, diğer varlıklarla birlikte nasıl raporlanmalıdır?

Entelektüel sermayenin hem mevcut muhasebe uygulamaları hem de Uluslararası Muhasebe Standartları- Türkiye Muhasebe Standartları (UMS-TMS) tarafından ifade edilen tanıma şartları açısından bu soruların çoğunun cevapsız kaldığı görülmektedir.

Ancak muhasebe ve finansal raporlama standartları tarafından verilen varlıkların tanıma kriterlerinin, kamu yararını korumak, nesnellik, tutarlılık, doğrulanabilirlik ve karşılaştırılabilirliğin korunmasını sağlamak için bazı hedefleri gerçekleştirmeyi amaçladığı anlaşılabilir bir durumdur. Buna ek olarak, finansal muhasebe çerçevesinin amaçları hem özneliği hem de mali bilgilerin yönetim tarafından manipüle edilmesini azaltmanın yanı sıra tüm mali işlemlerin adil sunumunu teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Entelektüel sermaye kısmen yeni bir kavram olduğu için ve nasıl ölçüleceği ile ilgili genel bir kabul olmadığından için çoğu entelektüel sermaye unsurları, güvenilirlik ve doğrulanabilirlik kriterlerini sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle entelektüel varlığın bu iki kriteri karşılayana kadar finansal tablolara dahil edilip edilmeyeceği şüphelidir. Ancak bir işletmenin sahip olduğu entelektüel sermaye durumu yatırımcılara bildirilmelidir (Holmen, 2005:6). Başka bir ifadeyle, finansal bilgi kullanıcıları için muhasebe standartları varlık tanıma kriterlerini karşılamayan entelektüel varlıklarla ilgili raporlama ihtiyacı giderek artmaktadır.

Entelektüel sermayenin değerini belirlemek ve raporlamak, diğer bir ifade ile maddi

olmayan duran varlıklara parasal bir değer biçilmesi beraberinde potansiyel suiistimallere yol açabilir. Entelektüel sermaye, hesaplar denetleme işlemini ve onaylanmış ölçüm yöntemlerini içeren bir standardizasyona henüz sahip değildir. Bu yeni durumun gereklerini karşılayabilmek için muhasebe bilgi sistemi, süreç ve uygulamaların buna adapte edilmesi gerekir (Alagöz ve Özpeynirci, 2007:173).

Literatürde yapılan pek çok çalışma maddi olmayan varlıklara ilişkin raporlamanın farklı yollarını önermektedir. Muhasebe akademisyenleri yönetim alanındaki entelektüel sermaye raporlarıyla birlikte mevcut muhasebe sisteminde bazı değişiklikler yapılmasını önermektedir. Böylece yeni oluşturulan raporlama modeli modern bilgi ekonomisine ait verileri içermiş olur (Roslender, 2004).

Çeşitli araştırma raporları (ICAEW, 2003; OECD, 2006) ve akademik çalışmalar işletmelere yıllık raporlarda entelektüel sermaye bilgilerinin daha fazla açıklanmasını talep etmiştir. Örneğin, Birleşik Krallıktaki Muhasebe Standartları Kurulu (Accounting Standards Board) gibi dünyadaki muhasebe düzenleyicileri, işletmelere entelektüel sermaye bilgileri de dahil olmak üzere bilgi raporlama konusunda yardımcı olacak yönergeleri (İşletim ve Finansal İnceleme gibi) yayınlamıştır. Yine Bilgilendirme ve Şeffaflık Kuralları (FSA, 2007) ile işletme incelemesi (Şirketler Yasası, 2006) şirketlerin bazı entelektüel sermaye bilgilerini bildirmesini zorunlu kılmaktadır (Mangena ve diğerleri, 2010:5)

Yazarlar ve araştırmacılar, 1990'ların başında entelektüel sermayenin artan önemini işletmeler için uzun vadeli bir değer oluşturma olarak ifade etmiştir (Roslender ve Fincham, 2004: 179). Bu süreden günümüze entelektüel sermaye hakkındaki literatür çalışmaları, esas olarak bu tür bir sermayeyi bir işletmede ayrı bir varlık olarak rapor etme ihtiyacına odaklanmıştır. Bu eğilim, stratejik raporlama ile ilgili finansal bilgileri tamamlamak için bunu doğru ve güvenilir bir şekilde nasıl en iyi biçimde yapabileceği üzerine bir tartışma başlamıştır. Bazı araştırmacılar, örneğin Seetharaman ve diğerleri (2002) ve Van der Meer-Kooistra ve Zijlstra (2001) entelektüel sermayenin yatırımcılara karar vermelerinde yardımcı olacak bir biçimde ayrıca gönüllü bir rapor hazırlamayı desteklemektedir (Cronje ve Moolman, 2013:4). Bunun aksine başka araştırmacılar ise entelektüel sermayenin mevcut finansal raporlarda yer verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Son yıllarda Avrupa ve Çin kökenli bazı şirketlerin ve kurumların (örneğin, NB, COWI, Lapwing, BOKU, ve ARC) yıllık raporları içerisinde veya bunlardan ayrı olarak entelektüel sermaye raporu yayınladıkları gözlenmektedir. Özellikle sahip oldukları gayri maddi veya finansal olmayan varlıklara özgü ölçütlerin yer aldığı bu raporların; finansal ölçütlere göre yapılan şirket değerlemesinin yetersiz olduğunu ve şirket değerini insan, yapısal ve müşteri sermayesinden oluşan entelektüel sermayenin temsil ettiğini vurgulamayı amaçlayarak yayınladıkları söylenebilir (Yıldız, 2010:36).

Entelektüel sermaye varlıkları ve fikri mülkiyetler genellikle bir işletmenin yumuşak varlıkları olarak bilinir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, fikri mülkiyetler (patentler, ticari markalar, telif hakları ve ticari sırlar ve markalar) kanunla korunmuş ve oluşturulmuş varlıklardır. Diğer taraftan, itibar, müşteri listeleri, dağıtım ağları, araştırma ve geliştirme yetenekleri, mevzuata uygunluk bilgisi (Sarbanes-Oxley Yasası ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına uyum) oldukça karmaşık ve detaylı varlıklar olduğu için finansal raporlarda gösterilmesi zordur (Chattopadhyay, 2012:1285).

Muhasebe ve finansal raporlama uygulamalarında finansal tabloların tekliği esası geçerlidir. Yani bir işletmede aynı dönem içerisinde birden fazla farklı şekillerde hazırlanmış finansal tabloların oluşturulması ilkesel olarak mümkün değildir. Bu nedenle muhasebe bilgileri muhasebe manipülasyonuna yol açmamak üzere gerçeğe uygun, tam, anlaşılabilir ve zamanında sunulması gerekir. Bu nedenle mevcut finansal tablolara ilaveten ayrıca entelektüel sermayeyi de kapsayan yeni bir finansal tablonun hazırlanması finansal bilgi kullanıcıların verecekleri kararlarda tutarsızlığa neden olabilir.

Entelektüel sermayenin finansal bilgi kullanıcıları açısından doğru bir şekilde ifade edilebilmesi için muhasebenin tek raporlama ilkesinden hareketle entelektüel sermayeyi bir işletmede ayrı bir varlık olarak rapor etmeden ziyade mümkün olduğunca mevcut raporda yer verilmelidir.

Mevcut raporda yer verilemeyen ve finansal bilgi kullanıcıların alacakları kararlar üzerinde önemli bir etki gücüne sahip entelektüel sermaye varlıkları söz konusu finansal raporun dipnotunda açıklayıcı hüküm olarak yer verilmelidir. Dipnotlarda, finansal tablolarda sunulan kalemlere ilişkin açıklayıcı metinler veya açıklamalar ve muhasebeleştirme kriterlerini karşılamadığı için bu tablolarda yer verilmeyen kalemlere ilişkin bilgiler yer alır. Finansal raporlama standartlarında gerektiğinde ek açıklamalarla birlikte dipnot uygulanmasının, gerçeğe uygun sunuşu sağlamış finansal tablolar oluşturacağı varsayılır.

Bir işletme, finansal tabloların hazırlanış esaslarına ve özel muhasebe politikalarına ilişkin bilgi sağlayan dipnotları, finansal tabloların ayrı bir bölümü olarak sunulabilir (TMS 1, prg.116). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere entelektüel sermaye varlıklarının dipnotlarda belirtilmesinde ayrı bir bölüm ya da başlık olarak finansal tabloların bir eki şeklinde sunum yapılabilir. Ayrıca entelektüel sermaye varlıklarının dipnotlarda tam olarak ifade edilebilmesi için finansal tablolarda veya dipnotlarda sunulacak bilgiler kapsamında yer verilmelidir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Entelektüel sermaye varlıklarının hem işletme içi hem de işletme dışı finansal bilgi kullanıcıları için giderek öneminin artması nedeniyle işletmeler tarafından finansal tablolarda veya diğer bilgi sistemlerinde yer verilmesi gerekmektedir.

Entelektüel sermaye unsurları uluslararası muhasebe standartlarında “TFRS 3 İşletme Birleşmeleri” standardında Şerefiye ve “TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar” standardında maddi olmayan duran varlık olarak yer almaktadır.

Söz konusu muhasebe standartlarına göre bazı yapısal entelektüel sermaye unsurlarıyla ilk başlangıçta satın alınan entelektüel sermaye unsurları şerefiye olarak finansal raporlarda yer almaktadır. Ancak işletmedeki şerefiyeden daha kapsamlı olan entelektüel sermayenin finansal raporlarda tam anlamıyla yer verilemediği tespit edilmiştir. Entelektüel sermaye hem işletme içinden hem de işletme dışından elde edilen bir varlık kalemidir. Bu varlık kalemi TMS 38 Standardı tanımlamasındaki belirlenebilirlik, kontrol edilebilirlik ve gelecekte ekonomik fayda sağlama kriterlerini taşımadığı için maddi olmayan varlık tanımlanmasına uygun değildir. Ayrıca entelektüel sermaye unsurlarının güvenilir bir biçimde ölçülemediği için muhasebeleştirilmesi de yapılamamaktadır.

Muhasebe standartlarına göre işletme dışından elde edilen entelektüel sermaye varlıkları şerefiye, maddi olmayan duran varlık kriterlerini sağlayan özellikle yapısal sermaye unsurlarının belli bir kısmı maddi olmayan duran varlık, işletme içinden oluşturulan entelektüel sermaye varlıkların bir kısmı ise dönem gideri olarak kabul edilmektedir. Bunların dışında kalan diğer unsurlar ise ölçülmesi zor olduğu ya da standart ölçme kriterleri henüz

oluşturulmadığı için finansal tablolarda raporlanamamaktadır.

Başka bir ifadeyle mevcut muhasebe uygulamaları ve finansal raporlama sistemi, bilgi, uzmanlık, teknoloji, müşteriler, dağıtım kanalları, yetenekler, deneyim vb. entelektüel sermaye unsurlarının finansal tablolara tam olarak yansıtılmasında yetersiz kalmaktadır.

Bunun nedeni ise bilimsel anlamda maddi olmayan duran varlık olarak tanımlanan entelektüel sermayenin muhasebe standartlarındaki maddi olmayan duran varlık tanımlama kriterlerini taşımasından kaynaklanmaktadır. Entelektüel sermayenin ölçülmesi ve değerlemesinde bu sermaye yapısının unsurları işletmedeki diğer varlıklardan ayrı olarak bir başkasına devredilemediği için ayrı bir varlık olarak da tanımlanamamaktadır. Yani bu sermaye yapısının varlığı diğer varlıklarla birlikte ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle entelektüel sermayenin temel özelliği işletmeyi bir bütün olarak ele alması ve değerlendirmesidir.

Ayrıca entelektüel sermaye varlıklarının yapısı gereği henüz bilimsel anlamda belirli ve güvenilir bir şekilde ölçülmesinin ve değerlemesinin mümkün olmaması nedeniyle finansal tablolarda raporlanmasını da zorlaştırmaktadır. Bunun nedenle literatürde entelektüel sermaye varlıklarının finansal bilgi kullanıcılarına sunulmasını sağlayan bütünsel, bağımsız ve karma yaklaşımlar önerilmektedir.

Mevcut muhasebe standartlarına göre entelektüel sermayenin ölçülebilir ve varlık olarak nitelendirilebilecek unsurları işletmelerin finansal tablolarında yer verilmelidir. Varlık olarak nitelendirilemeyen entelektüel sermaye unsurlarının finansal tabloların açıklayıcı hükümler arasında yani dipnotlarda belirtilmesi gerekir. Başka bir ifadeyle finansal bilgi kullanıcıların işletme hakkında daha ayrıntılı ve daha gerçeğe uygun bilgi sahibi olmalarını sağlamak amacıyla raporlanamayan entelektüel sermaye unsurlarının dipnotlarda gösterilmesi gerekir. Buna ilaveten entelektüel sermaye varlıklarının tamamı işletmelerin yıllık faaliyet raporlarında ve bağımsız denetçi raporlarında da yer verilmelidir.

Uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarını oluşturan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından entelektüel sermayenin ölçülmesinde, değerlemesinde, muhasebeleştirilmesinde ve raporlanmasında maddi olmayan duran varlıklardan ve şerefîyeden ayrı olarak mevcut standartlarda revizyona gidilmeli veya yeni bir standart oluşturulmalıdır. Kurul tarafından yapılması gerekli olan çalışmada özellikle entelektüel sermayenin tanımlanması ve ölçülmesi kriterlerinin oluşturulması, finansal tablolarda nasıl gösterilmesi gerektiği ve gelecekte elde edilecek ekonomik faydaların nasıl belirlenebileceği hususlarına yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

Acar, D., ve Dalğar, H., (2005), “Entelektüel Sermayenin Ölçülmesinde Muhasebe Bilgi Sisteminin Katkısı”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Ocak-2005, ss.23-40.

Alagöz, A. ve Özpeynirci, R., (2007), “Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Dergisi, Cilt:IX, Sayı:11, ss.167-184.

Aslanoğlu, S., ve Zor, İ., (2006), “Bilgi Varlıklarının Değerlemesi: Entelektüel Sermaye Ölçüm ve Değerleme Modelleri; Karşılaştırmalı Bir Analiz”, MUFAD Dergisi, Sayı:29, ss.152-165.

Barth. M.E., Kasznik, R. and McNichols, M. (2001), “Analyst Coverage and Intangible Assets”, Journal of Accounting Research, Vol:39, Issue:1, pp. 1-34.

Bontis, Nick, (2001) “Assessing Knowledge Assets: A Review of the Models Used to Measure Intellectual Capital”, Journal of Management Reviews, Vol: 3, Issue: 1, pp. 41-60.

Bozdemir, E., (2016), Genel Muhasebe Uygulamaları, Gazi Kitabevi, Ankara.

Brännström, D., ve Giuliani, M., (2009), “Intellectual Capital Valuation and IFRS3: A New Disclosure Opportunity.” The Electronic Journal of Knowledge Management, Volume: 7, Issue:1, pp.21-30.

Brennan, N. ve Connell, B., (2000) “Intellectual Capital: Current Issues and Policy Implications”, Journal of Intellectual Capital, Vol: 1, Issue: 3, pp. 206-240.

Cañibano, L., García-Ayuso, M. and Sánchez, P., (2000), “Accounting For

Intangibles: A Literature Review”, Journal of Accounting Literature, Vol:19, pp. 102-130.

Chattopadhyay, P., (2012), “Accounting For Intellectual Capital: Some Considerations”, The Management Accountant, November, Vol. 47, No. 11, pp.1281-1287.

Choong, K.K., (2008), “Intellectual Capital: Definitions, Categorization And Reporting Models”, Journal of Intellectual Capital, Vol. 9 Iss: 4 pp. 609- 638.

Cronje, C. J. , ve Moolman, S., (2013), “Intellectual Capital: Measurement, Recognition and Reporting”, SAJEMS NS 16, (1), pp.1-12.

Çıkrıkçı, M. ve Daştan, A., (2002), “Entelektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması”, Bankalar Dergisi, Sayı:43, ss.18-32.

Guthrie, J., (2001), “The Management, Measurement and the Reporting of Intellectual Capital”, Journal of Intellectual Capital, Cilt.2, Sayı:1, s.24-41.

Holland, J., (2006), “Fund Management, Intellectual Capital, Intangibles and Private Disclosure”, Managerial Finance, 32 (4): 277-316.

Holmen, J. (2005), “Intellectual Capital Reporting”, Management Accounting Quarterly, Vol. 6. No.4, Summer, pp.1-9.

Kerimov, R., (2011), Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi, Raporlanması ve İşletme Performansına Etkisi: Örnek Bir Uygulama, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Khamrui, B., ve Karak, D.K., (2012), Intellectual Capital: an Emerging Issue in the

Global Accounting Arena, Accounting for Intellectual Capital, (The Management Accountant), November, Vol. 47, No. 11, pp.1310-1316.

Mangena, M., Pike, R., Li, J., (2010), Intellectual Capital Disclosure Practices and Effects on the Cost of Equity Capital: UK Evidence, The Institute of Chartered Accountants of Scotland CA House, 21 Haymarket Yards, Edinburgh.

Marr, B. ve Moustaghfir, K., (2005), “Defining Intellectual Capital: A Three-Dimensional Approach”, Management Decision, 43(9): 1114-1128.

Nick, B., (1998), “Intellectual Capital: An Exploratory Study That Develops Measures and Models”, Management Decision, 36/2, ss.63-76.

Öztürk, M. B. ve Ünsal B. (2003), “Entelektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerine Etkisi”, Asomedyia Dergisi, Nisan, <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyia/nisan2003/dosyanisan2003.html> (Erişim: 18.07.2017).

Powell, S., (2003), “Accounting for Intangible Assets: Current Requirements, Key Players and Future Directions”, European Accounting Review, 12 (4): 797-811.

Roslender, R. ve Fincham, R., (2004), “Intellectual Capital Accounting in The UK. Accounting”, Auditing & Accountability Journal, 17(2):178-209.

Sipahi, B., (2004) “Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Yaklaşımlar”, MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 24, ss. 146-149.

Sonnier, B.M. (2008), “Intellectual Capital Disclosure: High-tech Versus Traditional Sector Companies”, Journal of Intellectual Capital, Vol. 9, No. 4, pp. 705-722.

Stewart, Thomas, A. (1997), Entelektüel Sermaye Kuruluşların Yeni Zenginliği, MESS Yayın No: 258, İstanbul. (Çeviren: Nurettin Elhüseyni)

Stewart, T. A. , Kirsch, S. L., (1991) “Brainpower”, Fortune, Vol: 123, Issue: 11, pp. 44-50.

CIMA, (2001), Understanding Corporate Value: Managing And Disclosing Intellectual Capital, Cranfield University, Publisher: Chartered Institute of Management Accountants (CIMA), London, pp. 1-28.

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (16.01.2005), “TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu” Standardı, 25702 sayılı Resmi Gazete.

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (16.05.2005), “Finansal Raporlamanın Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve” 25702 sayılı Resmi Gazete.

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (17.03.2006), “TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar” Standardı, 26111 sayılı Resmi Gazete.

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (31.03.2006), “TFRS 3 İşletme Birleşmeleri” Standardı, 26125 sayılı Resmi Gazete.

Yerel, A. N. ve Geril, G., (2005), “Entelektüel Sermayeyi Ölçme ve Raporlama Yöntemleri”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, ss.17-29).

Yıldız, S., (2010), “Entelektüel Sermaye Faaliyet Raporu Önerisi: Özel Sermayeli Mevduat Bankalarında Bir Araştırma”, Bankacılar Dergisi, Sayı 75, ss.34-50.

Zhou, Z. A. ve Fink, D., (2003) “The Intellectual Capital Web: A Systematic Linking of Intellectual Capital and Knowledge Management”, Journal of Intellectual Capital, Vol:4, Issue:1, pp. 34-48.

Identification and Categorization of Lexical Errors in Pre-Intermediate Level Turkish EFL Learners' Writings

Dilşah KALAY

English Instructor

Dumlupınar University

E-mail: dilsah.kalay@dpu.edu.tr

Abstract

The present study attempts to investigate the question of what kind of incorrectly-used lexical elements are encountered in writings of pre-intermediate level Turkish learners of English. Within this perspective, the main aim of this study is to identify and classify the lexical errors which come out in the writings of a group of English language learners from different fields at School of Foreign Languages of a state university in Turkey. 60 participants have been allotted 45 minutes to write an opinion paragraph as they are only responsible from paragraph writing at the end of the language education program they took at School of Foreign Languages. The topic given to the participants is "Why do people go abroad?". The reason why this topic has been selected is that authentic needs are required for language learners in order to communicate. As most of the language learners generally have dreams about going abroad, this is an appropriate topic for paragraph writing. Some supporting ideas such as "business, education and holiday" have also been provided to lead subjects in writing process. The writings collected have been read and analyzed twice by two different raters (a native and a non-native speaker of English) and the inter-rater reliability has been found to be .946. The lexical errors found in these compositions have been counted and grouped into seven categories as follows; errors of wrong word choice, errors of literal translation, errors of omission or incompleteness, misspelling, errors of redundancy, errors of collocation, and errors of word formation. Some excerpts from student writings are also presented so as to manifest the identification and categorization of lexical errors. Apart from that, frequencies and percentages of the lexical errors as well as their distribution are visually displayed. When all the percentages are concerned, it can be attributed that those errors in categorization have occurred because pre-intermediate level language learners seem not to be proficient enough to make right choices in terms of proper lexical elements or they appear to have difficulty in recalling the spelling of the intended words. All in all, these findings have been expected to lead the way for Turkish EFL teachers with respect to minimizing the number of lexical errors.

Keywords: lexical errors, classification of lexical errors, paragraph writing, Turkish EFL learners

INTRODUCTION

Vocabulary is among the widely acclaimed prevailing aspects of language competence (Nation, 1990; Schmitt, 1997). Therefore, learning vocabulary is generally assumed to underlie and provide the basis for second language acquisition (Read, 2000b; Read & Chapelle, 2001). In support of this view, Llach (2005a) proposes that words are the key items, no matter whether it is the mother tongue or another language, that are acquired in the first place and language acquisition builds on that lexical base (p. 46). Within this acquisition process, lexical errors are inevitably encountered as there is a strong relationship between those errors and vocabulary learning progress (Llach, 2007a). Moreover, lexical errors are prevalent in vocabulary learning process, especially when another language is concerned, they can also be considered as the most common type of errors in students' output (Ander & Yildirim, 2010).

Among the basic aspects of communication, vocabulary knowledge can be an indicator of success in foreign language performance; that is to say, in terms of the evaluation of learners' written performance, lexical errors are thought to be one of the quality assessment criteria (Llach, 2005a). As can be understood, communication is the main goal and the higher the number of lexical errors encountered in a message is, the poorer communicative value it has (Llach, 2007a; p. 64 - 65).

From the ongoing discussion, it seems evident that identifying and finding a

solution for the problem of lexical errors in language learners' performances is vitally crucial as they result in communication breakdowns (Llach, 2005b, 2007a). Within this scope, the main purpose of the current study is to determine and classify the lexical errors which appear in writings of pre-intermediate level Turkish learners of English. In other words, this research has been carried out so as to (1) determine the lexical elements that pose problems for Turkish EFL students during written production, (2) categorize these errors with respect to their type and frequency, and lastly (3) dwell on the possible causes of those errors. The findings of the study are expected not only to provide deeper insight on the phenomenon of lexical errors but also to lead the way for Turkish EFL teachers with regard to minimizing the number of lexical errors in EFL written production.

Background to the Study

In the light of different perspectives covering all the analyses of errors in vocabulary, Llach (2005b) defines 'lexical errors' as the items including idioms and content words used incorrectly in a given context in consequence of confusion resulting from L1 interference or formal/semantic parallelism (p. 16).

In the literature, many scholars have recently focused on the issue of error analysis and categorization of errors encountered (Al-Khuwaileh & Shoumali, 2000; Hasyim, 2002; Darus &

Subramaniam, 2009; Kırkgöz, 2010; Alhayson, 2012; Erkaya, 2012; Heydari & Bagheri, 2012; Taghavi, 2012; Zawahreh, 2012; Juozulynas, 2013; Kesmez, 2013; Khansir, 2013; Sawalmeh, 2013; Theodore, 2013; Watcharapunyawong & Usaha, 2013; Ulla, 2014; Rostami Abusaeedi & Boroomand, 2015). Nevertheless, the number of studies focusing on especially lexical errors seems to be limited (Llach, 2005b).

Llach (2005a) carried out a study to identify how related lexical errors and their types are to the quality of compositions of intermediate level Spanish ESL learners of English. The subjects were allotted 50 mins to write an essay on different topics; in total 19 essays were gathered. After the compositions were collected, they were assessed twice with two different teachers. Holistic scoring procedures (out of 6) were applied. These holistic scores, namely quality of the composition, were compared to the percentage of lexical errors and different error types. To determine the percentages, the number of lexical errors was divided by the number of words in each composition. Likewise, the number of lexical errors of each type again was divided by the number of words in each composition. The correlations between these variables; the quality and both percentages; were calculated using The Pearson product-moment correlation coefficient (r). When the classification of the lexical errors was concerned, Corder's (1973) taxonomy was administered with an additional category. Within this scope, the errors were analyzed in terms of semantic, syntactic, orthographic

and pragmatic categories. The findings indicated moderate, significant correlations between percentage of lexical error and quality score. On the other hand, when each lexical error type is concerned, in terms of semantic category, the results of the study indicated a very low and significant relationship, which suggested that the more semantic lexical errors are encountered in a composition, the fewer score the essay gets. Apart from that, no significant correlation was revealed between the other types of lexical errors and holistic scores given to the compositions. Furthermore, it was also presented in the study that the number of semantic errors present in the essays was really high, together with orthographic errors. However, although the number of orthographic errors was relatively high, they did not have any significant relationship with the quality of the essays. This may be because orthographic errors do not interfere with intelligibility of the message. The least frequent error type was pragmatic errors. The researcher attributes this fact to the situation that the subjects wrote a letter which was very clear for the subjects. Therefore, they might not experience any pragmatic difficulties.

For an MA Dissertation, with a corpus-based approach Hang (2005) conducted an observational research to discuss the classification and frequency of lexical errors as a research tool to investigate the problem of learner data in second language acquisition. Six compositions in different registers were collected from 10 subjects each daily. Subjects' proficiency levels were also crucial for the analysis of errors; hence

these participants were grouped into two according to their proficiency levels. During the error analysis, the researcher focused only on four types of lexical errors. First, the errors encountered were separated in two as lexical choice and form. Lexical choice includes individual and combined of lexical items whereas lexical form is composed of derivational errors and spelling errors. After the lexical errors were determined, the frequency of each error type for every sample essay is tallied. Besides, the percentage of lexical errors was specified. The results showed that the group of subjects with high proficiency in English commits far fewer lexical errors than the other group with lower proficiency. Moreover, total lexical errors decrease nearly by half in percentage for the high proficiency group.

In a similar vein in another study, Llach (2007a) scrutinized how the frequency of lexical errors is related to proficiency level of students. 79 subjects were administered a cloze test and a reading comprehension test to determine their proficiency levels. Then, they were responsible from a composition task. While analyzing the data, compositions were examined for lexical errors and percentages were calculated. Lastly, the relationship between proficiency levels and those percentages were investigated. The findings indicated for both proficiency tests that subjects did badly, proving their level as beginner. To be able to conduct the correlation analysis, raw scores were turned into percentages in order to allow for comparison with the reading comprehension test. Regarding the correlation analysis

carried out between cloze scores and words between one lexical error and the other, no relationship was encountered between cloze test and lexical errors present in essays. This suggests that lexical errors are independent from scores obtained in a cloze test determining the general proficiency. On the other hand, when reading comprehension scores and lexical errors were correlated, a significant relationship was encountered, which means that the more proficient a learner is the less lexical errors s/he makes.

Apart from that, Llach (2007b) also investigated the relationship between lexical errors and writing quality. 71 fourth grade EFL learners were supposed to write a composition for categorization of lexical errors. Four main categories were found out as misspellings, borrowings, coinage and calque. The findings proved a negative correlation between the number of lexical errors and composition scores, which means that the scores of compositions decrease when the number of errors increases. Additionally, it was revealed with the results that the type of lexical errors has an impact on the quality of composition. As an example, the error of misspelling does not affect the scores of subjects' compositions negatively whereas the impact of borrowing errors is greater. Finally, Llach concluded that when communicability is concerned, the errors have not proved to be strong indicators of high writing quality.

For examining error types, Hemchua and Schmitt (2006) carried out a study and their main aim was to determine the frequency of lexical errors in 20 third grade Thai

students' essays. These students were supposed to write an argumentative essay of about 300–350 words within one-and-a-half hours on the advantages of urban versus country living. No dictionary was allowed. The errors were identified by two different raters and they were classified into 24 subcategories under two main categories: formal and semantic features. The findings indicated that in total 261 errors were encountered in the essays, some of which were frequent (i.e. near synonyms, preposition partners and incorrect suffixation) while others were relatively rare (i.e. prefix type, false friends, blending and inappropriate cohyponyms). In terms of frequency, the analysis presented that 'near synonyms' were found to be the most abundant errors, followed by 'preposition partners' and 'suffixes'. What is more, it appears that semantics has proved to be much more difficult for the subjects than the forms of words. In general, it was obvious that lexical errors encountered mainly occurred as a result of target language difficulty rather than transfer from the mother tongue (L1).

In a similar vein, a corpus study has been carried out by Carrio and Mestre (2013) in order to identify the lexical errors that non-native speakers produce and the sources of these errors. Besides, these researchers aim at making a recent categorization of lexical errors caused by inappropriate relations established during production in the target language. As this is a corpus study, the corpus has been provided by the Proof-reading and Translation Service of the Universitat Politècnica de València. It has

included 30 research papers that have been proofread by native English professionals. The errors identified were categorized according to intralingual, interlingual and conceptual errors. Within the first group that is interlingual errors, more than half of the errors are composed of the use of linguistic calques (65.4%). On the other hand, word adaptations from mother tongue, which are not present in the target language, are rare and hence have not carried much importance. The second category, which is intralingual errors, have included generalizations such as misformation of words, omission and problematic coinages/collocations. The most common type of errors has been erroneous collocation and coinages, accounting for 70% of all errors followed by omission of some parts of the words. Finally, the last group is composed of errors resulted from confusion between concept and term. Most of the errors in this category have appeared in consequence of inappropriate use of words within the given context.

In Turkish context, Ander and Yıldırım (2010) conducted a study with the purpose of identifying the lexical features causing difficulties to Turkish EFL learners, classifying the lexical errors in terms of their type and frequency and classifying the causes of those lexical errors. 53 elementary level Turkish EFL students have been assigned a 4-5 paragraph problem-solution essay on given topics. All the essays have been analyzed by two different raters and Lexical errors were determined, counted, analyzed and categorized into pre-established classes. Repetitive errors in the

same essay have been disregarded. The findings have indicated 7 categories, namely, errors of wrong word choice, errors of literal translation, errors of omission or incompleteness, misspelling, errors of redundancy, errors of collocation and errors of formation and for each category the percentages and example sentences have been presented.

In conclusion, as the literature indicates, lexical errors have great importance in the area of foreign language teaching with respect to learners' written production. These errors are even acknowledged as the main cause of communication problems (Llach, 2005b). Apart from that, the number of studies on identification and categorization of lexical errors of EFL learners – with differing proficiency levels, in various contexts, especially in Turkish context, seems to be limited (Llach, 2005a). Keeping these in mind, the present study has been designed with the aim of identifying and categorizing the lexical errors encountered in written paragraphs of pre-intermediate level Turkish EFL students at preparatory school of a state university in Turkey. With this purpose, the following research question is addressed: "What are the wrongly-used lexical items in pre-intermediate level Turkish EFL students' written paragraphs?"

METHODOLOGY

Participants and Research Setting

This study was conducted at a School of Foreign Languages (SFL) of a state university in Turkey. This university is a Turkish - medium university and the English preparatory class is obligatory for the students of the Faculties of Western Languages (English Language and Literature), Education, Tourism, Econometrics, Electric and Electronic Engineering and International Trade. SFL gives English instruction to university students for two terms intensively. Novice students in the university are supposed to take a proficiency exam. The students whose average scores are 65 % or above pass the examination, and they can start their education directly in their departments. Students who fail are required to take another exam for placement administered at the beginning of the academic year. They are placed at appropriate levels from beginner to elementary via this placement test. Students take an achievement test once every eight weeks, and two in total each semester. They also take pre-determined quizzes twice in a semester. There is not any proficiency exam during the semester break. When the students meet the requirements of their levels, they can pass the following level. There is not a specific exam for this procedure, either.

The courses the students take are categorized as follows: Language Focus, Core Skills, Academic Skills. Additionally, they take a 4-hour course for another language such as Russian, Spanish, French or German. The number of class hours is 22+4 hours weekly. The course book followed is a

communicative one, and especially gives importance to speaking and listening skills. The course book is supplemented by another book designed for grammar purposes and other materials. There is no explicit vocabulary teaching course during the semester; thus, since the medium of instruction is English, the students have opportunities to receive vocabulary input only by listening to lectures and reading the course materials assigned by the instructors.

The participants of this study consist of 60 students in total. As nonprobability sampling method was adopted, in which the researcher chooses the participants as they are available and convenient in predetermined classrooms/groups (Yuksel & Durmusoglu, 2013; p. 76), the data were collected by proctors as a part of the final examination in June 2015.

Instruments and Data Collection

As the instrument, written paragraphs were collected from participants with the purpose of gathering authentic language in written form. The participants were allotted 45 minutes to write an opinion paragraph as they were only responsible from paragraph writing at the end of the language education process they went through at prep school. Use of any dictionaries or other course materials was forbidden during writing. The instructions and the topic were as follows:

Write a paragraph to answer the question below

“WHY DO PEOPLE GO ABROAD?”

*You may use the following points
OR develop your own ideas.*

- Education
- Holiday
- Business

Make sure you write,

- topic sentence
- Supporting sentences
- A concluding sentence

Don't forget to link your ideas in your paragraph with appropriate connectors.

Data Preparation and Analysis

After the data collection process, the paragraphs were checked at least three times by two researchers and examined with respect to lexical errors. The analysis was conducted via 20.0 version of Statistical Package of Social Science (SPSS). The inter-rater reliability was found to be .946, which is really high. The errors encountered were counted, interpreted and categorized into some previously determined categories (Ander & Yıldırım, 2010). Repeated errors in the same paper was disregarded and hence counted once. As mentioned before, the error categories found in the present study

were consistent with the ones in Ander and Yıldırım's (2010) study.

Apart from that, it seems necessary to note that identifying and categorizing lexical errors was problematic as mentioned in the literature (Llach, 2005a; Ander & Yıldırım, 2010). To support, Llach (2005a) states that these errors sometimes overlap with grammatical errors and even for some cases it is difficult to understand what the student tries to tell with their sentences. With these in mind, it is reasonable to admit that both researchers having analyzed the collected paragraphs experienced aforementioned problems.

FINDINGS

Categories of Lexical Errors

The analysis of both raters revealed that seven categories of lexical errors were encountered in the collected paragraphs, which are explained below.

Errors of Wrong Word Choice

This class is composed of errors that occur when a wrong item is present in the place of its correct equivalent. This wrong item causes the whole sentence to become meaningless. In such situations, generally the learner picks the wrong or inappropriate item as they do not have any idea in which context or how those lexical items are used. Examples from the data are presented as follows:

Example 1: People want to see change places. (different)

Example 2: When people see different places, people are happy. (become)

The participant having written Example 1 above explains the reasons of going abroad and with the word 'change' s/he tries to mention various places to be seen, but s/he uses 'change' instead. Another subject came up with Example 2 with the intention of using the word 'become' so as to express the act of 'to begin to be something specified', which requires the meaning of 'change', as well. However, s/he ends up with the word 'are', that is 'to be' instead, which lacks the sense of 'change'.

Errors of Literal Translation

The errors encountered in this class are the ones that learners directly translate from their mother tongue because of their literal meaning. In other words, referring to L1 meaning of individual expressions, learners generally conduct transfer errors as they have no experience in using set clusters in the target foreign language. Such sentences may sound somewhat meaningful to native speakers of L1 who can also speak the target language; however, they do not make any sense to the native speakers of that language. Examples below are chosen to illustrate the errors in this category:

Example 3: We always watch TV and we follow the news. (catch up with)

Example 4: Some people win a university in different country and then they go abroad. (enter)

In Example 3, the student intends to express how people are aware of the news all around the world, thus s/he uses the word 'follow' which is a well - accepted phrase in Turkish. However, in English it can only be verbalized with 'to catch up with' instead of 'follow'. In a similar vein, in Example 4, the student intends to state 'enter' a university but s/he uses the verb 'win' instead since it is used in Turkish as a literally equivalent expression (üniversite kazanmak).

Errors of Omission or Incompletion

Errors encountered in this category occur when the items that are incomplete or left out although they are required in the sentence. As can be expected, when a key lexical item is missing in the sentence, the overall meaning is affected either partially or completely. Ander and Yıldırım (2010) refer to Shin (2002) in that learners generally leave out the lexical items that are not that important in their own language (p. 5301).

Example 5: In conclusion, (going) abroad (is) very important and useful for everybody.

Example 6: People want to go abroad because people want to (have) friends, new life and new business.

As the sentences above illustrate, the subjects who have come up with these sentences commit an omission error which

resulted in comprehension problems. With Example 5, the student tries to conclude his/her paragraph stating the general idea about significance of going abroad. However, during the explanation s/he not only omits the word 'going' but also misses the main verb of the sentence, 'is', which totally makes the whole sentence ungrammatical. Likewise, Example 6 is also problematic in that the subordinate clause lacks a key word (have) that should be used so as to convey the intended meaning.

Misspelling

The errors of misspelling are the elements that violate the orthographic system of English (Llach, 2007b). In other words, these problematic items are the spelling errors found in learners writing. The examples of misspelling errors are shown as follows:

Example 7: People have many reason for go abroad. (reason)

Example 8: For instance, a teenarge go to the other countries to education. (teenager)

Errors of Redundancy

This category is composed of lexical errors that are needlessly utilized, repeated or annotated. Shin (2002) states that such errors occur especially when the learners are not aware of the fact that the previous word includes the semantic meaning of the following lexical item.

Example 9: There are some many programs like Erasmus, AIESEC etc.

Example 10: I want to know different cultures, meet to foreign people.

Both Example 9 and 10 exemplify some unnecessary use of components resulting in redundancy errors in subjects' paragraphs. Example 9 illustrates the extra use of a quantifier, that is to say the student might use either 'some' or 'many' according to his/her intention but both cannot be used as shown in the sentence above. In addition, the sentence in Example 10 can be cited as an example for Shin's (2002) view in that the verb 'meet' includes the semantic meaning of 'to'; therefore, there is no need for an extra 'to' in the sentence.

Errors of Collocation

Errors under this category occur as a result of the fact that a lexical element present in a sentence does not fit another part of the same sentence or cannot collocate with any part of that sentence. In the end, those items sound unnatural and improper. Some examples from the collected data are presented below:

Example 11: You will want (to) go holiday. (go on)

Example 12: People attend courses. (participate in, be involved in)

The examples above show how collocation errors are committed in intermediate level students' writings. In both examples there is either a lexical item missing or a misuse of a verb, which results in inappropriate and unnatural statements.

Errors of Word Formation

The errors of word formation include the lexical items which are used incorrectly in terms of word formation. That is to say, learners' intention may be to use a noun in the sentence; however, instead of the noun form (i. e. beauty) of that item, they may end up with using the adjective form (i.e. beautiful), resulting in error of word formation. Examples are illustrated as follows:

Example 13: People usually want to feel relax in summer so they want to go to different places. (relaxed)

Example 14: People can go abroad because of healthy problems. (health)

Last two examples show the lexical errors of word formation; as in Example 13, the subject used the verb form (relax) instead of the adjective form (relaxed) and in Example 14 the adjective form (healthy) of the lexical element is used improperly instead of noun form (health) of the item.

Frequency and Percentages of Lexical Errors

Table 1 below indicates the frequencies and percentages of lexical error categories in addition to the total frequency of errors:

Table 1. Frequencies and Percentages of the Lexical Errors

Lexical Errors	Frequency	Percentage
Misspelling	44	24%
Errors of Omission or Incompletion	36	20%
Errors of Literal Translation	30	16%
Errors of Redundancy	26	14%
Errors of Word Formation	22	12%
Errors of Collocation	14	7,5%
Errors of Wrong Word Choice	12	6,5%
TOTAL	184	100%

As the Table 1 illustrates, in total, 184 lexical errors were encountered in the students' writings. Regarding the categories, fourth category, misspelling, is composed of 24% of all the errors and it was indicated to be the class with most deviant elements. Third class, errors of omission or incompletion followed the fourth category with 20% of all errors. The third rank belonged to the second group, errors of literal translation with 16%.

Also, the frequency of errors in sixth group, Errors of word formation was found to be 12%. On the other hand, the least frequent deviant lexical elements pertained to first group, Errors of wrong word choice and sixth group, Errors of collocation with 7% of all errors for both classes. Figure 1 below visually presents the distribution of categories of lexical errors encountered in the data with respect to percentages:

Figure 1. The distribution of Lexical Error Categories - %

Discussion and Conclusion

The main purpose of the present study was to identify and classify the lexical errors encountered in writings of pre-Intermediate level Turkish learners of English. The results

demonstrated that among all errors, subjects generally made spelling errors the most. In addition to that, error of omission and incompleteness was the second mostly occurring error type encountered in paragraphs of the participants in this study. When all these percentages are concerned, it can be attributed that these errors occurred because of participants' proficiency levels as is the case in Ander and Yıldırım (2010), as well. That is to say, pre-intermediate level students seem not to be proficient enough to make right choices in terms of proper lexical elements or they appear to have difficulty in recalling the spelling of the intended words.

Furthermore, as can be understood from the results, participants did not come up with word formation or collocation errors as expected. This finding, again, can be attributed to their proficiency levels in that since they are not highly capable in terms of the target language, they avoid using the complex structures or lexical items, which is compatible with the findings of Ander and Yıldırım (2010).

On the other hand, there is an inconsistency between the findings of the present study and Ander and Yıldırım's (2010) results regarding the category of errors of literal translation. In the present study, the percentages resorting to L1 for selecting appropriate lexical items were found to be high in contrary to Ander and Yıldırım's study. They attribute these findings to the characteristics of Turkish as subjects' mother tongue by comparing their result with two other studies (Zughoul, 1991; Shin,

2002). In those studies, the native languages of the subjects were Arabic and Korean, therefore the participants might have made more translation errors compared to Turkish subjects. However, the present study also supported the findings of Zughoul (1991) and Shin (2002) with high percentages found in category of errors of literal translation. It seems reasonable that further studies are required to elaborate on this issue.

Implications

When the implication of the current study for the writing instruction in language learning process in Turkey is concerned, curriculum designers and language teachers should dwell on some activities focusing on right word choice. With the revision on students' drafts, teachers can focus on the problematic parts of the writing pieces. Additionally, students should be encouraged to use dictionaries during their free writing processes; in this way both misspelling and errors in selection of appropriate lexical items will be no longer a problem.

REFERENCES

- Alhayson, M. (2012). An Analysis of Article Errors among Saudi Female EFL Students: A Case Study. *Asian Social Science - Canadian Center of Science and Education*, 8, 12, 55-66.
- Al-Khuwaileh & Shoumali (2000). Writing Errors: A Study of the Writing Ability of the Arab Learners of Academic English

- and Arabic at University. *Language, Culture, Curriculum*, 13, 2, 174-183.
- Ander, S. & Yıldırım, Ö. (2010). Lexical Errors in Elementary Level EFL Learners' Compositions. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 5299-5303.
- Carrio-Pastor, M., L. & Mestre-Mestre, E., M. (2013). Lexical Errors in Second Language Scientific Writing: Some Conceptual Implications. *IJES*, 14, 1, 97-108.
- Corder, S.P. 1973. *Introducing Applied Linguistics*. Harmondsworth, Middx.: Penguin.
- Darus, S. & Subramaniam, K. (2009). Error Analysis of the Written English Essays of Secondary School Students in Malaysia: A Case Study. *European Journal of Social Sciences*, 8, 3, 483-495.
- Erkaya, O., R. (2012). Vocabulary and L1 Interference-Error Analysis of Turkish Students' English Essays. *MEXTESOL Journal*, 36, 2.
- Hasyim, S. (2002). Error Analysis in the Teaching of English. *Jurusan Sastra Inggris, Fakultas Sastra, Universitas Kristen Petra*, 4, 1, 42-50.
- Hemchua, S. and Schmitt, N. (2006). An Analysis of Lexical Errors in the English Compositions of Thai Learners. *Prospect*, 21, 3, 3-25.
- Heydari, P. & Bagheri, M. S. (2012). Error Analysis: Sources of L2 Learners' Errors. *Theory and Practice in Language Studies*, 2, 8, 1583-1589.
- Juozulynas, V. (2013). Errors in the Compositions of Second-Year German Students: An Empirical Study for Parser-Based Icali. *CALICO Journal*, 12, 1.
- Kesmez, A. (2013). Interference Errors in the Writings of Turkish Learners of English Studying in the Department of English Language and Literature at Bingöl University. Unpublished MA Thesis, Bingöl University, Turkey.
- Khansir, A., A. (2013). Error Analysis and Second Language Writing. *Theory and Practice in Language Studies*, 3, 2, 363-370, doi:10.4304/tpls.3.2.363-370.
- Kırkgöz, Y. (2010). An Analysis of Written Errors of Turkish Adult Learners of English. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 4352-4358.
- Llach, M. P. A. (2005a). The relationship of lexical error and their types to the quality of ESL composition: An empirical study. *Porta Linguarum*, 3, 45-47.
- Llach, M. P. A. (2005b). A critical review of the terminology and taxonomies used in the literature on lexical errors. *Miscelanea: A Journal of English and American Studies*, 31, 11-24.
- Llach, M. P. A. (2007a). Lexical errors in young EFL learners: How do they relate to proficiency measures? *Interlinguistica*, 17, 63-73.
- Llach, M. P. A. (2007b). Lexical errors as writing quality predictors. *Studia Linguistica*, 61, 1, 1-19.

- Mahmoud, A. (2005). Collocation Errors Made by Arab Learners of English. *Asian EFL Journal*. Retrieved March, 13, 2015, from <http://www.asian-efl-journal.com>.
- Nation, P. (1990). *Teaching and Learning Vocabulary*. Boston: Heinle & Heinle.
- Read, J. (2000b). *Assessing Vocabulary*. Cambridge: CUP.
- Read, J. & Chapelle, C. A. (2001). A framework for second language vocabulary assessment. *Language Testing*, 18, 1, 1-32.
- Rostami Abusaeedi, A., A. & Boroomand, F. (2015). A Quantitative Analysis of Iranian EFL Learners' Sources of Written Errors. *International Journal of Research Studies in Language Learning*, 4, 1, 31-42.
- Sawalmeh, M., H., M. (2013). Error Analysis of Written English Essays: The case of Students of the Preparatory Year Program in Saudi Arabia. *English for Specific Purposes World*, 40, 14, ISSN 1682-3257, <http://www.esp-world.info>.
- Shin, S. (2002). Error analysis: Lexical errors produced by Australian KFL learners. *KAREC Discussion Papers*, 3, 3, 1-25.
- Taghavi, M. (2012). Error Analysis in Composition of Iranian Lower Intermediate Students. *ERIC*, January 2012. Retrieved from: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED528901.pdf>.
- Theodore, I. (2013). An Appraisal of Students' Errors in English Compositions: Implications for the Open and Distance Learning Classroom. *International Journal of English and Literature*, 4, 10, 516-522. DOI: 10.5897/IJEL2013.0455, ISSN 2141-2626 © 2013 Academic Journals, <http://www.academicjournals.org/IJEL>.
- Ulla, M., B. (2014). Analysis of the Language Errors in Writing among BSEE and AB English Students. *European Journal of Academic Essays*, 1, 3, 39-47.
- Watcharapunyawong, S. & Usaha, S. (2013). Thai EFL Students' Writing Errors in Different Text Types: The Interference of the First Language. *English Language Teaching*, 6, 1, 67-68. <http://dx.doi.org/10.5539/elt.v6n1p67>.
- Zawahreh, F., A., S. (2012). Applied Error Analysis of Written Production of English Essays of Tenth Grade Students in Ajloun Schools. *Jordan. International Journal of Learning & Development*, 2, 2.

Çeviribilimde Restrospektif ve Prospektif Kavramları: Retrospektif ve Prospektif Çeviri Kuramları Retrospective and Prospective Concepts in Translation Studies: Retrospective and Prospective Translation Theories

Mehmet Cem ODACIOĞLU

Bartın Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü

E-mail: cemodacioglu@bartin.edu.tr

Fadime ÇOBAN

Sakarya Üniversitesi SBE Çeviribilim Bölümü Doktora Öğrencisi

E-mail: fcoban@sakarya.edu.tr

Öz

Bilindiği gibi çeviri tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Dolayısıyla çeviri, tarihte insanoğlunun farklı kültürler ve toplumlarla ticaret, savaş ve kültürel ilişkiler aracılığı ile etkileşime geçtiği ilk andan beri yapılagelen bir etkinlik olmuştur. Bu etkinliğin bilimsel bir statü kazanması ise yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte çevirinin bilimsel bir statü kazanarak akademik bir disiplin haline dönüşmesinde onun salt süreç boyutuyla değil ürün ve işlev boyutlarıyla da çok yönlü değerlendirilmesi etkilidir. Farklı disiplinlerle iletişim içinde akademik bir disiplin olma yolunda ilerleme sürecine girmiş olan çeviri etkinliği daha sonra çeviribilim adıyla anılmaya başlanmış ve disiplinler arası bir bilim dalına dönüşmüştür. Paralel şekilde çeviriyi süreç, işlev ve ürün boyutlarında değerlendirebilmek için farklı dönemlerde farklı çeviri kuramları ortaya atılmıştır. Çeviri henüz disiplin haline gelmeden önce, çeviri eylemi salt dilsel bir aktarım olarak görüldüğünden dilbilim ekseninde geliştirilen eşdeğerlik yaklaşımları ilk dilbilim temelli çeviri kuramları olarak ele alınabilir. Ancak özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeviri dilsel aktarım olmanın ötesinde bir kültür aktarımı olarak da ele alınmaya başlandığından özellikle işlevci çeviri kuramları, çoğuldizge ve betimleyici çeviri yaklaşımı gibi kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu, çeviribilimde araştırma nesnesi kavramını ortaya çıkarmıştır. Zira araştırma nesnesi olmadan bilim dalları oluşamaz. Günümüzde de çeviribilimin araştırma nesneleri gelişmeye başlamıştır. Bu da çeviribilimin yeni kuramlara ihtiyaç duyma eğilimini artırmaktadır. Bu çalışmada çeviri kuramları retrospektif (geriye dönük) ve prospektif (ileriye dönük) kavramları altında iki kategoriye ayrılarak ele alınmış, hangi çeviri kuramının retrospektif hangi çeviri kuramının prospektif olduğu ve bunların dereceleri irdelenmiştir. Ayrıca özellikle prospektif kategorisinin altı genişletilerek, yeni çeviri kuramları geliştirilmesi gerektiği tartışılmış ve bu bağlamda bazı önerilerde bulunulmuştur. Çalışmanın çeviribilimin bilimsel ilerlemeye eğilimli yapısını olumlu etkileyeceği ve çeviribilim kuramlarının artırılması için teorisyenleri harekete geçireceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çeviri etkinliği, çeviribilim, prospektif, ileriye dönük, retrospektif, geriye dönük, araştırma nesnesi.

Abstract

As known, the history of translation is as old as the history of mankind. Therefore, translation has turned into a compulsory activity conducted since the integration of different cultures and societies through trade, wars and cultural affairs. However, translation activity could gain a scientific status only as of the first half of the 20th century. What accelerated the recognition of translation as a scientific field was its evaluation in terms of product and function orientedness other than focus on only the translating process. Starting to have a relationship with other disciplines over time, translation is now associated with the name of translation studies and it is regarded as an inter-disciplinary field. In order to entirely assess translation in terms of process, function and product dimensions, different translation theories were developed in different times. Before turning into an inter-disciplinary field, translation activity was only regarded as a linguistic transfer and the first translation theories benefited from linguistic based equivalence approaches. However especially since the first half of the 20th century, translation activity was started to be seen as both the linguistic and cultural transfer. This meant that new translation theories were required at that time such as functional translation theories, polysystem and descriptive translation theories. This brought the concept of research object within translation studies since scientific fields require the presence of research objects. In our present day, the research object of translation studies has however begun to increase. This has in parallel increased the need for new translation theories.

In this study, we categorize current translation theories under two concepts: restrospective and prospective and explain which category these translation theories fit. In addition, we enhance the concept of prospective by discussing that new translation theories must be placed under this category. Last but not least, this study is thought to contribute to the development of translation studies as a scientific field and encourage translation scholars to find new translation theories for new situations.

Keywords: Translation activity, translation studies, prospective, restrospective, research object.

1.Giriş

James Holmes'un “Çeviribilimin Adı ve Doğası” başlığındaki bildirisiyle akademik disiplin olma yolunda önemli bir mesafe kat eden ve diğer disiplinlerle kurduğu ilişkiler bakımından inter-disipliner bir bilim dalı haline dönüşen çeviribilim (translation studies) çeviri etkinliğinin salt süreçten ibaret olmadığı aksine çevirinin işlev, süreç ve ürün boyutlarıyla bir arada değerlendirilmesi gerektiğini akla getiren bir kavramdır. Bununla beraber önceden

sadece dilsel bir aktarım olduğu düşünülen ve yabancı dil eğitimi amacıyla kullanılan çevirinin akademik disiplin haline dönüşmesiyle kendine özgü araştırma nesnelerinin ortaya çıktığı söylenebilir zira bilindiği gibi bilim dallarının bilimsel özelliklerini korumaları için somut veriler sunan araştırma nesnelerinin oluşması gerekmektedir. Bu bağlamda çevirinin süreç boyutunun yanı sıra işlev ve ürün boyutlarıyla ele alınmaya da başlanmasıyla çeviri pratiğinin bilimsel bir düzlemde açıklanabilmesini mümkün kılan ve

sosyoloji/edebiyat gibi farklı disiplinlerden etkilenecek farklı isimlerle çeviri kuramları geliştirilmiştir. Bu kuramların bazıları çeviriyi ürün boyutuyla ele alırken, bazıları ise işlev boyutuna ya da süreç boyutuna odaklanmaktadır.

Bu çalışmanın ilk kısmında öncelikle çevirinin salt dilsel aktarım olduğu düşünülen yıllarda önem kazanan eşdeğerlik kuramları ve çeviribilim dünyasında en çok kabul gören kuramlar içinde yer alan genel bir başlıkla ele alınabilecek işlevci çeviri, çoğuldizge ve betimleyici çeviri araştırmaları kuramları üzerinde durulacaktır. Sonraki kısımda ise bu kuramlardan hangilerinin retrospektif hangilerinin prospektif olduğu açıklanacak, bir diğer ifade ile retrospektif ve prospektif yaklaşımların¹ çeviribilim içindeki yeri tartışmaya açılacaktır. Bu noktada özellikle prospektif kavramının altı genişletilmeye çalışılarak, yeni çeviri kuramlarının bu kategoriye uygun olup olmadığı betimleyici yöntemle açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmada belli başlı kuramlara değinilmesinin nedeni çalışmanın sınırı ile ilgilidir.

1.1 Çalışmada esas alınan araştırma sorunları şu şekilde belirtilebilir:

- Dilsel yaklaşımlar çeviri etkinliğinin bilimsel düzlemde anlaşılması için yeterli midir?
- Çeviri etkinliği dilsel aktarım olarak görüldüğünde retrospektif ve

prospektif kavramlardan hangisinin altında incelenmeye uygundur?

- Retrospektif kavramı çeviribilime neler sunmaktadır? Öte yandan prospektif kavramı çeviribilime neler sunmaktadır?
- Retrospektif çeviri kuramlarıyla kast edilen nedir? Öte yandan prospektif çeviri kuramlarıyla kast edilen nedir?
- Retrospektif çeviri kuramlarına hangi kuramlar girmektedir? Öte yandan prospektif çeviri kuramlarına hangi kuramlar girmektedir?
- Prospektif kavramı altında yeni çeviri kuramları geliştirmek mümkün müdür?

2. Çeviri Kuramları: Eşdeğerlik Kuramı, İşlevci Çeviri Kuramları, Çoğuldizge Kuramı ve Betimleyici, Çeviri Araştırmaları Kuramı.

2.1 Eşdeğerlik Kuramı

Çeviri kuramlarının geliştirildiği dönemleri Snell Hornby (2006) dönüş kavramı (turn) ile açıklamaktadır. Buna göre bu çalışmada ilk üzerinde durulacak dönüş, çevirinin özellikle uygulamalı dilbilimin bit alt kolu olarak dilbilimden bağımsız olarak ele alınmadığı dilsel dönüştür (linguistic turn). Bu dönemde çeviri sadece eşdeğerlik odaklı dilbilim kuramlarıyla açıklanmaktaydı. *Glossary of Linguistic Terms*'e göre çeviribilimsel eşdeğerlik, bir dildeki

¹ krş. Hurtado Albir, Amparo; Englund Dimitrova, Birgitta ve Lacrus Isabel (2015), "A retrospective and prospective view of translation research from an empirical,

experimental, and cognitive perspective: the TREC network"".

kelimelerin veya ifadelerin öteki dildeki çevirisi arasındaki benzerlik olarak tanımlanabilir

<http://www.glossary.sil.org/term/translation-al-equivalence>). Bu tanıma bakıldığında çeviribilimdeki eşdeğerliğin kaynak ve erek metin arasında olduğu söylenebilir. Eşdeğerlik kavramı o halde akla sadece erek odaklılığı savunan çeviri kuramlarında olduğu gibi erek metin, erek kültür, erek kitle, erek dil gibi kavramları getirmemektedir. Aksine iki dil arasında eşdeğerliğin kurulabilmesi için kaynak metin, kaynak dil, kaynak kültür, kaynak kitle gibi kavramların da varlığı gerekmektedir. Çevirideki eşdeğerlik kavramı, bu nedenle çeviri etkinliğinin kaynak ve erek dilin varlığını gerektiren diller arası bir aktarım olduğunu akla getirmektedir. Her ne kadar bazı eşdeğerlik türleri kültür ve toplumu da ön plana çıkarır gibi görünse de çevirinin başarılabilmesi için her zaman bir kaynak metnin (çıkış metninin) varlığı gerekmektedir.

Çeviribilimde incelenebilecek bazı eşdeğerlik kuramları şu şekilde açıklanabilir:

Eugene Nida'ya göre iki çeşit eşdeğerlik vardır:

1. Biçimsel eşdeğerlik: Biçimsel eşdeğerlik kaynak metnin mesajının biçim ve içerik yönlerinden alıcı (erek dil) dile değiştirilmeden aktarılmasıdır.

2. Devingen eşdeğerlik: Bu eşdeğerlikte kaynak metindeki ileti erek dile kaynak dildeki etkiye benzer şekilde aynen aktarılır. Ancak bu işlem sırasında doğal bir

çeviri yapılması amaçlandığından alıcı kitlenin çeviriyi anlaması için kaynak metne yeniden bakma zorunluluğu yoktur. Çeviri metnin, kaynak metindeki mesajı alıcı kültüre kendi havuzundaki ifadelerle kaynak dildeki aynı etkiyi sağlayarak aktarması gerekmektedir (Nida, 1964: 159).

Newmark eşdeğerliği ikiye ayırmaktadır:

1. Anlamsal eşdeğerlik erek dilin izin verdiği ölçüde anlamsal ve söz dizimsel olarak kaynak metne benzer bir erek metin üretmeye dayalıdır.

2. İletişim eşdeğerlik ise iletişimsel olarak kaynak metne benzer bir etkinin erek dilde sağlanmasını akla getirmektedir. Burada akla çeviride erek kitlenin ön planda olduğu gelir. (bkz. Newmark, 1989).

Koller'e göre ise eşdeğerlik sınıflandırması şu şekildedir (Munday, 2008: 44).

• **Düz anlamsal eşdeğerlik:** Bu eşdeğerlik metnin dil dışı içeriği ile ilgilidir. Bir diğer ifade ile düzanlamsal eşdeğerlik metnin doğrudan nesnel konusuyla yani metnin dış göndergesel anlamıyla ilgilidir (Çakır, 1996: 96).

• **Yananlamsal eşdeğerlik:** Bu eşdeğerlik türü bilhassa yakın anlamlılıkla ilgili sözcük seçimlerini akla getirir.

• **Text normatif (metinsel) eşdeğerlik:** Metin türleriyle ilgilidir. Her metin farklı özelliklere sahiptir.

• **Dil kullanımsal eşdeğerlik:** Bu eşdeğerlikte öne çıkan iletinin alıcısına yönelik ya da ona uygun bir çeviri

yapılmasıdır. Dolayısıyla çevirinin iletişim boyutu ön plana çıkmaktadır.

- **Biçimsel eşdeğerlik:** Burada ise metnin biçimi ve estetiğini bir araya getiren üslubun erek dilde sağlanması ön plana çıkar. Dolayısıyla kaynak metin yazarının uyguladığı dil oyunları ve biçiminin çeviride sağlanması önem kazanır. Bu eşdeğerlik türü Nida'nın biçimsel eşdeğerliği ile karıştırılmamalıdır.

2.2 İşlevci Çeviri Kuramları

Özellikle 1980 yılından sonra Alman çeviribilimciler tarafından geliştirilen işlevci çeviri kuramları dilsel yaklaşımların aksine çevirinin hem diller arası hem de kültürler arası bir aktarım olduğunu ileri sürmüşler ve çeviride önemli olanın dilsel eşdeğerlik aramak veya bir diğer ifade ile kaynak odaklılık veya kaynak kutupluluk değil, çeviri için belirlenen işlev doğrultusunda erek odaklılık olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çeviri metin kaynak metinle aynı işleve sahip olabileceği gibi farklı bir işlevi de yerine getirebilir. Burada önemli olan erek kitlenin beklentisi ve daha da önemlisi çevirinin bir amaç doğrultusunda yapılmasıdır. O halde aslında işlev ve amaç arasında bir bağlantı kurulmuştur. İşlevci çeviri kuramları içerisinde belki de en önemlisi Reiss'in öğrencisi Vermeer'in geliştirdiği Skopos kuramıdır.

Vermeer kuramını geliştirirken Antik Yunan'a kadar gitmiş ve sofistlerin düşüncelerinden etkilenmiştir. Zaten kuramın adından da anlaşılacağı üzere Skopos Yunanca bir sözcüktür ve amaç,

niyet, maksat gibi anlamlara gelmektedir. Vermeer eylem kuramından etkilenecek geliştirdiği Skopos kuramında çevirinin de bir eylem olduğunu ve bu nedenle bir amaç doğrultusunda yapılması gerektiğini belirtir. Eğer bir eylemin amacı yoksa o aslında bir eylem değildir, ancak bir durum olabilir. Çevirmen uzman kimliğiyle bir çeviri işini almayı kabul ettiği zaman onu en basit nedenlerle bile olsa bir amaç doğrultusunda yapmaktadır. Zira çevirmenin amacı para kazanmak olabileceği gibi, kaynak metnin erek kültüre tanıtılması ya da tamamen erek kültürü yansıtacak bir erek metin üretmek olabilir. Skopos kuramı bu yönüyle erek odaklı bir kuramdır. Ancak zaman zaman kuram yanlış anlaşılmaktadır. Zira söz konusu kuram her ne kadar erek odaklılığı vurgulasa da kaynak metni tamamen yok saymamaktadır. Bunun nedeni zaman zaman erek kitlenin çevirmenden beklentisinin kaynak metni olduğu gibi erek dile aktarmasıdır. Skopos kuramında uzman bir çevirmen, çevirmenin bağlantıya geçtiği kendisine işi veren bir işveren (yayınevi) ve çeviri işinin yapılmasını isteyen bir müşteri (söz gelimi kaynak metnin yazarı) bulunmaktadır. Burada amaç yayınevi politikaları doğrultusunda belirlenebileceği gibi, çevirmen de uzman kimliğini kullanarak amacı kendisi belirleyebilir veya yeri geldiğinde özgür kararlar alabilir. Skopos kuramı çeviride görecelik kavramı öne çıkaran aslında çevirmen merkezli bir kuramdır. Zira çeviri sürecinde çevirmenin aldığı kararlar aynı metnin farklı bir çevirmen tarafından yapılan çevirisinde tamamen değişebilir (krş. Reiss ve Vermeer, 1984; 2014; Vermeer 1989; 2000; Tosun,

2000; Yazıcı, 2005; Eruz, 2003; Odacıoğlu, 2017).

Diğer bir işlevci çeviri kuramı da Finlandiyalı çeviribilimci Justa Holz Mänttari tarafından geliştirilen çeviriye ilişkin eylem kuramıdır. Bu kuram da tıpkı Skopos kuramı gibi her eylemin bir amaç taşıdığını ve çevirmenin de uzman kimliği ile bir amaç doğrultusunda hareket ettiğini belirtir. Bu amaç, erek odaklılık ekseninde belirlenir. Çeviriye ilişkin çevirmenin alacağı her karar ve eylem amaç ve işlev doğrultusunda belirlenir. Amaçlar genel olabileceği gibi çevirmenin çeviriden para kazanması gibi alt amaçlar (spesifik) da olabilir. Amaç belirlenip çeviri yapılırken ise Mänttari bir işbirliği modeli ileri sürmüştür. Bu model hiyerarşik bir sıralamayla oluşturulmuş olup sırasıyla şu aktörlerden oluşur: işi başlatan yani çeviriye başlatan taraf (müşteri), komisyoncu yani çeviriye ısmarlayan yayın evi, kaynak metin üreticisi (süreçte rolü oldukça azdır), erek metni üreten taraf yani çevirmen, erek metnin kullanıcısı (erek metni öğrencilere ders anlatmak amacıyla kullanan öğretmen), erek metnin son alıcısı (öğretmenin ders materyali olarak kullandığı metnin alıcısı öğrenciler) (krş. Mänttari, 1984; Reiss ve Vermeer, 1984; 2014; Vermeer 1989; 2000 ve Tosun, 2000, Yazıcı, 2005; Munday, 2008; Eruz, 2003; Şan, 2012; Odacıoğlu, 2017)².

² Her iki kuram da görecelik olgusunu öne çıkaran çevirmen merkezli kuramlar olup, profesyonel alan ve teknik metinlerin yanı sıra her türlü metin türüne ve çeviri alanına (yazılı ve sözlü) uygulanabileceği Vermeer ve

Bu kategoride Vermeer ve Mänttari'nin kuramı kadar ele alınmasa da yine önemli bir işlevci çeviri kuramı kabul edilebilecek diğer bir kuram da Vermeer'in öğrencisi Nord tarafından geliştirilmiş olan işlev artı sadakat kuramıdır (function plus loyalty). Nord'un kuramı radikal işlevciliğe karşı geliştirilmiştir. Bir diğer ifade ile işleve önem verip kaynak metni tamamen yok saymak Nord'a göre doğru bir yaklaşım değildir. Çeviri metin belirlenen işlev doğrultusunda hem erek odaklı olmalı hem de kaynak metne sadık olarak yapılmalıdır. Bu anlayışa göre çevirmen amaç belirlerken kaynak metin yazarına sırtını tamamen dönmemelidir ve ona karşı bazı sorumlulukları vardır. Nord bunu sadakat ilkesi kavramıyla açıklamaktadır. Sadakat ilkesi aslında bir bakıma kaynak ve erek metin arasında oluşan boşluğu kapatma görevi görmektedir (krş. Nord, 2007; Gürçağlar, 2011).

Bundan sonraki kısımda sistem kuramları içerisinde yer alan Zohar'ın Çoğuldizge ve Toury'nin Betimleyici Çeviri Araştırmaları Kuramları üzerinde kısaca durulacaktır.

2.3 Sistem Kuramları

2.3.1 Zohar'ın Çoğuldizge Kuramı

Tel Aviv Ekolünün temsilcilerinden İsrailli Çeviribilimci Itamar Even Zohar tarafından ortaya atılan çoğuldizge kuramı kaynağını

Mänttari tarafından belirtilmiştir (Tosun, 2000; Ersoy, 2012).

sosyoloji ve edebiyattan alan ve çeviri sürecinden çok çeviri ürününü ön plana çıkaran bir edebi çeviri kuramı olarak kabul görebilir. Bu kuram işlevci çeviri kuramlarının aksine çeviri sürecine değil çeviri ürününe yoğunlaşmakta ve çeviriyi sosyo-kültürel bir bağlamda ele almaktadır. Çoğuldizge kuramında iki önemli kavram veya katman vardır. Bunlar çoklu bir sistemden oluşan bir edebiyat dizgesinde “merkez” ve “çevre” katmanlar olarak bilinir. Merkez ve çevre arasında süregelen bir rekabet söz konusudur ve bu rekabet sayesinde özellikle ulusal yazın çeviri eserler aracılığı ile devingen bir şekilde sürekli gelişme göstermektedir. Zira yeni eserlerin ulusal yazına çeviriler yoluyla kazandırılmasıyla merkezde yer alan kemikleşmiş edebiyatı oluşturan muhafazakâr metinler zamanla yerini bu eserlere kaptırmakta ve merkez çevreye, çevre ise merkeze kaymaktadır. Bir diğer ifade ile çeviriler zamanla eski edebiyata ait metin türlerini yerinden ederek, birincil ve yenilikten yana pozisyon sergileyerek o ulusal yazının gelişmesine katkı yapmaktadır. Zamanla da bu çeviriler aracılığı ile ulusal yazında bu eserlere benzer ancak orijinal dilde yazılmış çalışmalar üretilir. Böylelikle ulusal yazın çeşitlenir ve dinamik bir gelişme gösterir. Merkez ve çevre arasında meydana gelen bu yer değiştirmeler Zohar tarafından “transfer” kavramıyla da açıklanmaktadır. Peki hangi durumlarda çeviri eserler merkezdeki eserlerin yerini alır? Özellikle ulusal yazın kendi ürettiği eserler bakımından gelişmemiş, çoğuldizgesi oluşmamış ve genç ise, yazın güçsüz

konumdaysai edebiyat dizgesinde boşluklar veya dönüm noktaları yaşanıyorsa çeviri eserlerin merkeze geçebilmeleri mümkün hale gelmektedir. Bu, başta ulusal yazını savunan okuyucu kitlesi tarafından tepkiyle karşılanırsa da zamanla meydana getirdiği sosyo-kültürel etkiler bakımından kabul görebilir (krş. Even-Zohar, 1978; 2000; Tosun, 2001; Yazıcı, 2005; Munday, 2008; Parker, 2008; Şan, 2012; Odacıoğlu, 2017.). Bu yönleriyle çoğuldizge kuramının da erek kitlenin beklentilerine uygun bir sistem kuramı olduğu ileri sürülebilir.

2.3.2 Toury'nin Betimleyici Çeviri Araştırmaları Kuramı

İsrail ekolünün bir diğer temsilcisi Toury tarafından çoğuldizge kuramı ekseninde geliştirilen betimleyici çeviribilim kuramı da bir sistem kuramı olup, çeviriyi sosyo-kültürel bağlamda değerlendiren, erek kitleyi dikkate alan ve ürün odaklı edebi bir çeviri kuramıdır. Bu kurama göre kaynak metin bir sorun olarak karşımıza çıkabilirken, onun çözümü ise çeviri metindir. Bu kurama göre, aynı dönemde ya da farklı dönemlerde çevrilen eserler kendi içlerinde gerekse ve kaynak metinle karşılaştırma yoluyla betimlenerek bir toplum ve kültürün yapısı hakkında bilgiler edinilebilir. Bu durum çevirilerin nesnel olarak değerlendirilebilmesini mümkün kıldığı gibi bizlerin geçmiş dönemler ve şu an içinde yaşadığımız toplum yapısı hakkında bilgilenmemizi de sağlamaktadır. Ayrıca aynı eserin iki farklı çevirmen tarafından yapılmış olan çevirilerinin

betimlenmesi de yine aynı kültürde bile olsa çevirmenlerin farklı akımlardan ya da kültürel hareketlerden etkilenebileceğini görmek açısından faydalı veriler sunmaktadır. Toury kuramını açıklarken ayrıca norm kavramından bahseder. Zira özellikle çeviri eylemi veya etkinliği ürün boyutuna ulaşmadan önce çeviri sürecinde çevirmenin davranışlarını ve kararlarını belirleyen bazı normlar vardır (krş. Toury, 1978; 2000; Yazıcı, 2005; Munday, 2008; Şan, 2012; Odacıoğlu, 2017).

Bu normlardan ilkinin öncül normlar oluşturur. Öncül normlar henüz çeviri süreci başlamadan süreçle ilgili kararlar alınmasına dayanır. Buna göre bu adımda çevirmen çeviri sürecinde erek odaklılığı akla getiren kabul edilebilir bir çeviri veya tam tersi kaynak odaklılığı çağrıştıran yeterli bir çeviri yapıp yapmayacağına karar verir. İkinci aşama ise süreç öncesi normlar olarak bilinir. Bu aşamada da çeviri süreci henüz başlamamıştır. Ancak öncül norma karar verilmesinin ardından çevirmen sürece doğru ilerlemeye başlar ve hangi çeviri politikasıyla çeviri yapacağına karar verir. Bu aşamada ayrıca çeviri yapılacak metnin doğrulanlığı da tespit edilir. Bir diğer ifade ile çeviri yapılacak metnin direkt A dilinden mi yoksa çevrilmiş bir versiyon olan aracı metinden mi yapılacaktır? Çeviri süreci başlamadan bunun da tespit edilmesi gerekir. Üçüncü ve son normlar ise işlemsel normlar adını almıştır. İşlemsellikten kasıt artık çeviri süreci başlamıştır. Bu aşamada çevirmenin metnin yapısıyla ilgili yapacağı her türlü değişiklik, ekleme ve çıkarma matrisel normlar kategorisinde incelenir. Bu ekleme ve çıkarmalar metnin makro

yapısıyla ilgilidir. Öte yandan metne yapılan küçük değişiklikler (sözcük seçimleri vb.) metinsel-dilsel norm başlığında ele alınır ve metnin mikro yapısıyla alakalıdır (bkz. Toury, 1995; Munday, 2008 ve Odacıoğlu, 2017).

Sonuç olarak gerek Zohar'ın Çoğuldizge Kuramı gerekse de Toury'nin Betimleyici Çeviri Araştırmaları Kuramı sistem kuramları altında değerlendirilen ve çeviri ürününe yoğunlaşan sosyo kültürel bağlamda değerlendirilen edebi çeviri kuramlarıdır. Her iki kuram ayrıca çeviri sosyolojisinin gelişmeye başlamasına öncülük eden kuramlar olarak da ele alınabilir.

3. Retrospektif ve Prospektif Kavramları

Retrospektif ve Prospektif kavramlarıyla ilgili yapılan araştırmalar sonucu söz konusu kavramların daha çok tıp bilim dalında kullanıldığı görülmüştür. Bununla beraber Retrospektif sözcüğü “retrospective” in transliterasyon yoluyla dilimize kazandırılmış halidir. Cambridge çevrimiçi sözlüğüne göre “retrospective” “geçmişe ait olan şey veya düşünceler” anlamına gelmektedir (<http://www.glossary.sil.org/term/translation-al-equivalence>). Prospektif sözcüğü de benzer şekilde “prospective” sözcüğünün transliterasyon yoluyla dilimize kazandırılmış halidir ve Oxford sözlüğüne göre geleceğe yönelik, gelecekte meydana gelecek veya meydana gelmesi beklenen şeyleri temsilen kullanılmaktadır

(<https://en.oxforddictionaries.com/definition/prospective>)³.

Bu kavramlarda yola çıkarak bilim dallarının farklı paradigmlar⁴ üretebilmesi için geriye değil ileriye bakması ve yenilikleri bünyesine katarak, bilimsel devrimlerin yaşanması için her türlü zeminin oluşturulması gerektiği ileri sürülebilir. Zira geriye bakılarak ancak mevcut durum betimlenebilir ve olağan bilimin bulmacaları çözülebilir. Oysa ileriye bakılırsa gözlem ve deney yoluyla yeni alanların ortaya çıktığı bulgulanabilir. Bu da bilim dalını ileriye götüren bir gelişmedir. Bu ifadeyle kast edilen özellikle *prospektif çeviri kuramları* kısmında ifade edilecektir.

3.1 Tartışma

Yukarıda açıklanan çeviri kuramları tek tek değerlendirildiğinde özellikle çevirinin bir bilim dalı olma özelliği ortaya koymaya başladığı andan önce salt dilsel dönüş paradigmasıyla açıklandığı dönemde restrospektif yaklaşımın etkisi altında kaldığı ileri sürülebilir. Zira dilbilimsel bir terim olan eşdeğerlik kuramının işleyişi için bir kaynak metin bir de erek metin gerekmektedir. Kaynak metin geçmişte yazılmış bir metindir. Erek metin ise kaynak metnin yazılmasının ardından yazılacak olan metindir. Dolayısıyla çeviri eşdeğerlik yaklaşımıyla ele alındığında öncelikli olarak bir kaynak metin yazılmış olmalıdır. Bu

açıdan çevirmenlerin hangi eşdeğerlik türlerine başvurduğunun incelenmesi için sürekli olarak kaynak metne geri gitme yani retrospektif bir yaklaşım gösterme zorunluluğu ortaya çıkar. Bu durum çevirinin dilsel dönüş altında irdelendiği dönemde yeterli olabilirken, özellikle çevirinin salt dilsel bir aktarım olmadığının düşünölmeye başlandığı yirminci yüzyılın ikinci yarısının ardından kültürel dönüş (bkz. Hornby, 2006) altında incelenen çeviri kuramlarının çevirinin inter-disipliner boyutuna olumlu yönde katkı yapmaya başlaması, diğer bir ifade ile onu salt dilbilimin esaretinden kurtarma girişimiyle artık yeterli olmamaya başlamıştır.

Bu bağlamda geliştirilen önemli çeviri kuramlarından bazıları yukarıda açıklandığı gibi işlevci çeviri kuramlarıdır. Bir çevirinin işlev görebilmesi ve amacın başarılabilmesi için ise bir gelecek planı olması gerekir. Zira amaç geçmişe dönük olarak değil geleceğe dönük olarak belirlenir. Bu nedenle işlevci çeviri kuramlarının prospektif bir yaklaşımla geliştirildiği söylenebilir. Bu kuramların amacı eşdeğerlik arayışı değil, erek kitleyi ön planda tutan bir çeviri yapma anlayışıdır. Bunun için de çevirmenin kaynak metni ön plana çıkaran yaklaşım izlemek yerine çeviri sürecinde geleceğe dönük (ileriye dönük) kararlar alması ve erek odaklılığı öne çıkartan şekilde davranışlar sergilemesi gerekir. Bu yönüyle söz konusu bu kuramlar prospektif yaklaşımı benimser. Ancak bununla birlikte

³ Zaten bilindiği gibi Retro ön eki geriye doğru, Pro en eki ise ön, ileriye doğru demektir (bkz. Tureng Sözlük).

⁴ “Kuhn paradigmları, “bir bilim çevresinde belli bir süre için bir model sağlayan, yani örnek sorular ve çözümler

temin eden, evrensel olarak kabul edilmiş bilimsel başarılar” (Kuhn 1995: 42’den akt. Çilingir, çevrimiçi yazı, <http://www.dicle.edu.tr/Contents/eb14cd4e-c691-491f-9b59-0093514c9403.pdf>) olarak görüyor”.

bu kuramların tamamıyla retrospektif yaklaşımı reddettiğini söylemek doğru değildir. Zira Vermeer'in de belirttiği gibi çevirmenin skoposunu belirlerken kaynak metni erek kitleye tanıtmaya amacı varsa amacın başarılabilmesi için kısmen de olsa retrospektif yaklaşıma başvurulması gerekebilir. Ancak yine de burada önemli olanın erek kitlenin beklentileri olduğu unutulmamalıdır. Retrospektif yaklaşım bu bağlamda ancak prospektif yaklaşıma hizmet ettiği ölçüde yararlı olabilir. Bu durum Mänttari'nin çeviriye ilişkin eylemi kuramı için de söz konusudur ve aynı düşünceyle yaklaşılmalıdır.

Öte yandan retrospektif ve prospektif yaklaşımlar doğrultusunda Nord'un kuramının diğer iki çeviriye ilişkin eylem kuramına göre farklı bir noktada olduğu görülmektedir. Nord erek odaklılığı savunsun da yine de kaynak metne sadık kalınması gerektiğini söyleyerek, radikal işlevciliği reddetmiştir. Bu bağlamda Nord'un yaklaşımının hem sadakat bağlamında retrospektif hem de erek odaklılık açısından prospektif olduğu ileri sürülebilir. Ancak genel olarak işlevci çeviri kuramlarının değerlendirilmesinden çıkan sonuç bu kuramların çoğunlukla erek odaklı olduğu ve prospektif yaklaşım izlediğidir.

Retrospektif ve Prospektif kavramları sistem kuramları içinde yer alan edebi çeviri kuramlarından Zohar'ın Çoğuldizgesi ve Toury'nin Betimleyici Çeviri Araştırmaları bağlamında ele alınacak olursa, bu kuramların çeviri ürünü bazında genel olarak erek kitleye hizmet ettiği söylenebilir. Dolayısıyla söz konusu bu

kuramlarda kaynak metin erek kitlenin hizmetine verilmiştir. Zira kaynak metinden yapılan çeviriler çoğuldizge kuramındaki anlayışa göre ulusal yazını yani erek kitleyi güçlendirmek için, betimleyici çeviri anlayışında da benzer şekilde özellikle kaynak metinler ve erek metinlerin betimlenip bir toplumun sosyo-kültürel yapısı ortaya çıkarılmaktadır. Bu açıdan kaynak metin sos-kültürel bağlamda erek kitlenin gelişmesi için başvurulmuş bir kaynak niteliği görmektedir. O halde bu kuramlar da temelde prospektif yaklaşımı savunmakta olup, retrospektif yaklaşımı reddetmemekle birlikte ondan sadece yararlanmaktadır.

3.1.1. Prospektif Çeviri Kuramları

Yukarıdaki tartışmadan görülebileceği gibi çeviribilimin bilimsel bir düzlemde ilerleyebilmesi ve bilimsel devrimlerin yaşanabilmesi için temelde retrospektif yaklaşımların yerine prospektif yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir. Ya da retrospektif yaklaşımlar tamamen reddedilmemekle birlikte prospektif yaklaşımları takviye amacıyla kullanılmalıdır. Çeviri etkinliğini süreç, işlev ve ürün boyutlarıyla değerlendirirken özellikle yirmi birinci yüzyılın sanayi devrimi sayılabilecek bilişim ve iletişim teknolojilerinin çevirmenlere sunduğu yenilikler ve böylelikle yeni metin türlerinin ortaya çıkmasıyla ve paralel şekilde farklı alanlarda çeviri taleplerinin artması sonucu çeviri kuramlarının yeniden yorumlanması ve yeni çeviri kuramlarının geliştirilmesi ihtiyacının ortaya çıktığı düşünülmektedir (krş. Vermeer, 1994; Öner, 2006). Burada

asıl yükün çeviribilimciler ve çeviri eğitmenlerine düştüğü düşünülmektedir zira bilişim ve iletişim teknolojilerinin bizlere sunduğu yerelleştirme endüstrisi gibi alanların hızla popülerleştiği günümüzde yeni çeviri kuramları veya prospektif temelli yaklaşımların benimsenmesi çeviribilim haritasının da genişlemesine katkı yapacak ve onu inter-disipliner bir bilim dalı olmasının yanı sıra disiplinler ötesi bir yapıya kavuşturacaktır⁵. O halde işlevci çeviri, çoğuldzizge ve betimleyici çeviri araştırmalarıyla bütünleşen prospektif anlayışın teknolojik dönüş (bkz. Snell Hornby, 2006) adı altında devam ettirilmesi ve bu kategori altına yeni kuramların eklenmesi gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak sık sık vurgulandığı gibi, bilim dallarının ilerleyici yapısının devam etmesi ve evrilebilmeleri için mevcut bilim yapma geleneğine ait araçlar dışında farklı sorunlar geliştirmesi ve bu sorunların çözümünü araması önemlidir. Zira her yeni yüzyıl ve dönem farklı sorunları da beraberinde getirmektedir. Salt retrospektif yaklaşımlarla geçmişe bakarak sorunların irdelenmesi bazı bilim dallarının yok olmasına yol açabilir. Bu nedenle prospektif yaklaşımların benimsenmesi ve retrospektif yaklaşımların temelde prospektif yaklaşımları yararına çalıştırılması gerekmektedir. Ancak burada önemli olan

husus, bu çalışmada önerilen durumun salt kuramsal düzlemde sosyal bilimler alanıyla sınırlı olduğudur. Zira pek çok olgu halen özellikle tıp alanında retrospektif yaklaşımlarla açıklanabilmektedir. Ancak söz konusu sosyal bilimler alanındaki kuramlar olduğunda salt geçmişe takılı kalmak bilimsel ilerlemeyi yavaşlatır. Çalışmanın bu nedenle özellikle kuramsal incelemeler yapan çeviribilim alanındaki bilim topluluğuna katkı yapması beklenmektedir.

Öneriler:

1. Çevirinin geçmişte olduğu gibi dilsel aktarım olmanın ötesinde (retrospektif), bir kültür aktarımı olarak, günümüzde ise teknoloji aktarımı şeklinde daha geniş kitlelerce benimsenebilmesi için prospektif yaklaşımlarla ilgili çeviribilimsel araştırmalar artırılmalıdır.
2. Bu bağlamda ampirik çalışmaların yapılması sürecin daha net ve somut görülebilmesi için önem taşıyacaktır.
3. Çeviribilimcilerin prospektif yaklaşımlara önem vermesi, çeviribilimin bilimsel anlamda ilerlemesi ve çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için gereklidir. Bu sayede mevcut çeviri kuramları Vermeer'in de iler sürdüğü gibi yeniden yorumlanarak, yeni çeviri kuramları bile geliştirilebilir.

Kaynakça

⁵ Bununla ilgili olarak Odacıoğlu'nun öne sürdüğü öneri niteliğindeki "entegre yerelleştirme kuramına" bakılabilir (Odacıoğlu, 2016; 2017).

1. Çakır, Mustafa (1996), “Çeviride Eşdeğerlik İlişkileri”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Bahar 1996, ss. 93-107.
2. Ersoy, Hüseyin (2012), *Kavram, Kuram ve Süreç Açısından Tercüme Etkinliği*, Araştırma Yayınları, Ankara.
3. Erüz, Sakine (2003), *Çeviriden Çeviribilime*, Multilingual, İstanbul.
4. Even Zohar, Itamar (1978/2000), “The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem” *Translation Studies Reader* (ed. Lawrence Venuti), Routledge, Londra ve Newyork, s. 192-197.
5. Gürçağlar, Tahir Ş. (2011), *Çevirinin ABC’si*, Say Yayınları, İstanbul.
6. Holz-Mänttari, Justa (1984), *Translatorisches Handeln Theorie und Methode (Translatorial Action Theory and Method)*, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki.
7. Munday, Jeremy (2008), *Introducing Translation Theories and Applications*, Third Edition, Routledge, Londra ve New York.
8. Newmark, Peter. (1988), *A Textbook of Translation*, Prentice Hall International, Cambridge.
9. Nida, Eugene A. (1964), *Towards a Science of Translating*, Koninklijke Brill NV, Leiden, Hollanda.
10. Nord, Christiane (2007), “Function plus Loyalty: Ethics in Professional Translation”, *Génesis. Revista Científica*, s.7-17.
11. Odacıoğlu, Mehmet Cem (2016), *Çeviribilimde Yerelleştirme Paradigmasına Doğru*, Sakarya SBE, Sakarya (Doktora Tezi).
12. Odacıoğlu, Mehmet Cem (2017), *Çeviribilimde Yerelleştirme Paradigmasına Doğru*, Gece Kitaplığı, Ankara.
13. Öner, Işın-Bengi (2006), “Yerelleştirmenin Tanımı”, *Varlık* (ed. Enver Ercan), Varlık Yayınları, İstanbul, s. 33-35.
14. Paker, Saliha (2008), “Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler: Çoğuldizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”, *Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler*, (yay. haz Mehmet Rıfat), Sel Yayıncılık, İstanbul, s. 22-32.
15. Reiss Katharina ve Vermeer Hans J (1984/2014), *Grundlegung Einer Allgemeinen Translationstheorie (Towards a General Theory of Translation: Skopos Theories Explained)* (çev. Christiane Nord), Routledge, Londra ve New York.
16. Snell-Hornby, Mary (2006), *The Turns of Translation Studies*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam ve Philadelphia.
17. Şan, Filiz (2012), *Disiplinlerarasılık Açısından Bir Bilim Dalı Olarak Çeviribilim*, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
18. Toury, Gideon (1995), *Descriptive Translation Theories and Beyond*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam ve Philadelphia.
19. Tosun, Muharrem (2000), *Dil Edincini Aşan Bir Edim Olarak Çeviri Eylemi*, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
20. Vermeer, Hans J. (1989/2000), “Skopos and Commission in Translation Action”, *Translation Studies Reader*, (ed. Lawrence Venuti), s. 221-232.

21. Vermeer, Hans J. (1994), “Translation Today: Old and New Problems”, Translation Studies: An Interdiscipline, (ed. Mary Snell-Hornby, Franz Pöchacker ve Klaus Kaindl), s. 3-16.

22. Yazıcı, Mine (2005), *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual, İstanbul.

İnternet Kaynakları

1. Çilingir, Lokman, “Bilim Felsefesi”, <http://www.dicle.edu.tr/Contents/eb14cd4e-c691-491f-9b59-0093514c9403.pdf> Erişim Tarihi: 02.08.2017.
2. “Glossary of Linguistic Terms”, <http://www.glossary.sil.org/term/translational-equivalence> Erişim Tarihi: 12.08.2017.
3. “Retrospective”, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/retrospective> Erişim Tarihi: 15.08.2017.
4. “Prospective”, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/prospective> Tarihi: 17.08.2017.
5. “Retro”, <http://tureng.com> Tarihi: 17.08.2017.
6. “Pro”, <http://tureng.com> Tarihi: 17.08.2017.

Mütercim Tercümanlık/Çeviribilim Öğrencilerinin Yabancı Dillerine Göre Duygusal Zekâ, Kültürel Zekâ ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi

Analysis of Translation Students' Emotional Intelligence, Cultural Intelligence and Personality Traits in terms of their Foreign Languages

Fadime ÇOBAN

Sakarya Üniversitesi

SBE Çeviribilim Bölümü Doktora Öğrencisi

E-mail: fcoban@sakarya.edu.tr

Mehmet Cem ODACIOĞLU

Bartın Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü

E-mail: cemodacioglu@bartin.edu.tr

Metin SAYGILI

Sakarya Üniversitesi SBE

Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bölümü Doktora öğrencisi

E-mail: metinsaygili@msn.com

Öz

Bu araştırmanın amacı, Çeviribilim ya da Mütercim-Tercümanlık bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin yabancı dilleri açısından duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özellikleri açısından incelenmesidir. Türkiye’de toplam biri vakıf diğerleri devlet üniversitesi olmak üzere toplam 6 farklı üniversitede öğrenim görmekte olan 4.sınıf Çeviribilim son sınıf öğrencilerinden veriler toplanmıştır. Verilerin toplanması aşamasında yüz yüze anket tekniği, kolayda örnekleme yöntemi ve nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Toplam 187 öğrenciden elde edilen veriler istatistiki analize tabi tutulmuştur. Araştırmada örneklemin temel unsurlarını bulmak için tanımlayıcı istatistiklerden faydalanılmış, öğrencilerinin yabancı dillerine göre duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özellikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için de söz konusu değişkenlerin genel ortalamalarına bakılmıştır. Katılımcılar birden fazla şık işaretleyebildikleri, frekanslar çoklu cevap setine göre alındığı ve verilen toplam cevaba göre orantılandığından bağımsız örneklem t-Testleri ya da tek yönlü varyans analizi One-Way ANOVA yapılamamıştır. İngilizce ve Almancaya ait duygusal zekâ genel ortalamalarının eşit düzeyde olduğu, Fransızcaya ait duygusal zekâ genel ortalamalarının ise söz konusu dillere nazaran daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Kültürel zekâyâ ait genel ortalamalarda ise kültürel

zekâ temel boyutunda en yüksek ortalamayı İngilizceye ait cevap ortalamalarının oluşturduğu, İngilizceyi sırasıyla Almanca ve Fransızcanın takip ettiği ortaya çıkmıştır. Kültürel zekâ temel boyutunda en düşük ortalamayı Fransızca 'ya ait cevap ortalamalarının oluşturduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Beş faktör özellik ortalamalarında da özellikle de gelişime açıklık boyutuna ait cevap ortalamaları her üç dilde de en yüksek ortalamayı oluşturmalarına rağmen, öz disiplin ortalamaları görece daha düşük olduğu ve Fransızcanın öz disiplin alt boyutunda en düşük ortalamayı oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zekâ, Kültürel Zekâ, Kişilik Özellikleri, Çeviri Eğitimi, Yabancı Dil.

Abstract

The aim of this research is to examine translation students' emotional intelligence, cultural intelligence and personality who are studying in the departments of Translation Studies in terms of their foreign languages. The data were gathered from the senior students of the 4th grade students of Translation Studies, who are studying at a total of 6 different universities, one of which is a foundation university and the other are state universities in Turkey. Face-to-face survey technique, convenient sampling method and quantitative research method were used during the collection of data. A total of 187 students' data were analyzed. In order to find out the basic elements of the sample in the research, descriptive statistics were used and the mean scores of the translation students' emotional intelligence, cultural intelligence and personality traits were evaluated in order to determine whether the students differed in those basic variables according to their foreign languages. Independent sample t-Tests or one-way variance analysis One-Way ANOVA were not able to be performed because participants were able to mark multiple chests, frequencies were received according to the multiple response set, and were proportional to the total response given. The general mean scores of emotional intelligence of English and German were found to be equal, and the general mean of emotional intelligence of French is lower than that of languages. In the general mean scores of cultural intelligence, those opted English has the highest mean score of cultural intelligence, and it is followed respectively by German and French. And it was also revealed that French has the lowest mean score in the basic dimension of cultural intelligence. Although the mean of the responses of the big five personality traits, especially the subscale of openness constituted the highest mean in all three foreign languages, it was found that the mean scores of conscientiousness were relatively lower and French has the lowest mean in the conscientiousness subscale.

Keywords: Emotional Intelligence, Cultural Intelligence, Personality Traits, Translator Training, Foreign Language.

1.GİRİŞ

Bu araştırmanın hedefi Çeviribilim/Mütercim-Tercümanlık bölümlerinde okumakta olan öğrencilerin yabancı dilleri açısından duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özelliklerinin araştırılmasıdır. Türkiye’de toplam biri vakıf ve diğerleri de devlet üniversitesi olmak üzere toplam 6 farklı üniversitede eğitim alan 4.sınıf Çeviribilim son sınıf öğrencilerinden veriler toplanmıştır. Verilerin toplanması esnasında yüz yüze anket tekniği, kolayda örnekleme yöntemi ve nicel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Toplam 187 öğrenciden elde edilen veriler istatistiki bir analize tabi tutulmuştur. Araştırmada örneklemin temel unsurlarını saptamak üzere tanımlayıcı istatistiklerden faydalanılmıştır, öğrencilerinin yabancı dillerine göre duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özellikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için de söz konusu değişkenlerin genel ortalamaları incelenmiştir. Katılımcılar birden fazla şık işaretleyebildikleri, frekanslar çoklu cevap setine göre alındığı ve verilen toplam cevaba göre oranlandığı için bağımsız örneklem t-Testleri ya da tek yönlü varyans analizi One-Way ANOVA çalışmada uygulanamamıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümleri sırasıyla konuyla ilgili kavramsal çerçeveyi, çalışmada uygulanan yöntemi ve araştırmanın özünü oluşturan kısmı içermektedir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Duygusal Zekâ

Duygusal zekâ, ilk defa 1990’da Salovey ve Mayer tarafından başkalarının duygularını anlayabilme yeteneği şeklinde ifade edilmiştir. Mayer ve Salovey’e (1990) göre, duygusal zekâ sadece tek bir yetenek veya doğal bir özellikten ibaret olmayıp aksine duygusal zekâ zihinsel çözümleme yeteneklerinin, duyguları anlama ve kontrol etme özelliklerinin düzenlenmiş bir hali olarak ifade edilebilir. Paralel şekilde duygusal zekâ, *“kişinin kendisini ve diğerlerinin hislerini ve duygularını izleme, bunlar arasında ayırım yapma ve bu bilgiyi düşünce ve eylemlerinde kullanma becerisi içeren sosyal zekânın bir alt kümesidir”* (bkz. Titrek, 2013; Güney, 2013: 174, krş. Gürbüz ve Yüksel, 2008). Bununla ilintili şekilde duyguların mantıklı bir şekilde kullanımı duygusal zekâ olarak ifade edilebilir. Duygulardan yararlanarak pozitif davranışlar göstermek, duygusal zekânın temelidir. Kendini harekete geçirme, sorunlara karşın ilerleme, dürtüleri denetleyebilme, mantığın önündeki stres faktörünün önüne geçme cesareti, ruh halini kontrol altına alabilme, empati yapabilme ve zorluklara karşın umut besleme duygusal zekânın tanımı içinde ele alınması gereken noktalardır (Güney, 2013: 174).

Bu noktaların ayrıntılı açıklaması ise şöyledir:

- **Özbilinç:** Kendini tanımadır. Oluşma esnasında duygularını hemen algılayabilmedir. Duygularını henüz oluşurken fark edebilen bireyler, yaşamları hakkında daha sağlam temelli karar alır.
- **Duyguları idare edebilmek:** Kendini sakinleştirme noktasında yüksek oran gösteren, bununla birlikte endişelerden, karamsarlık ve gereksiz gücenmelerden kurtulma becerisi gelişmiş insanlar, olumsuzlukları daha olumlu bir şekilde görebilir ve olumsuz deneyimler yaşadıklarında sonrasında kendilerini anında toparlayabilir.
- **Kendini Harekete Geçirmek:** Bu nokta, insanın kendini bir amaç çevresinde toparlayabilmesini akla getirir. Kendine hâkim olabilen bireyler duygularını harekete geçirebilme yeteneğine sahip olanlardır. Bu şekilde duygusal öz denetim sağlanabilir ve başarı yolunda fevri davranışlar dizginlenebilir.
- **Empati veya duygudaşlık:** Başkalarının duygularını anlamak, onlarla sağlıklı iletişim kurmada çok önemlidir.
- **İlişkileri yürütebilmek:** İlişkilerini yürütebilen bireyler popüler olma, liderlik özelliği gösterme ve insanlar üzerinde etkili olma becerisine sahiptir. (Özden, 2011: 123-124).

Bu noktalar yaşla birlikte olumlu yönde gelişme göstermektedir. Bununla paralel şekilde Baltaş'a göre, yaş ilerledikçe duygusal zekâ da artar. Farklı yaş gruplarından insanlar üzerinde

gerçekleştirilen araştırmada, duygusal zekâ puanlarının yaşın ilerlemesiyle birlikte, belirli seviyede yükseldiği ve 50'li yaşların ortasında ise en yüksek düzeye ulaştığı bulgulanmıştır (Baltaş, 2005: 62). Bu durumda duygusal zekânın performans, kariyer gelişimi, eğitim gibi farklı alanlarda yaşa bağlı olarak belirleyici olduğu ileri sürülebilir (krş. Doğan, 2005: 124).

Bu sebeplerle bireylerin en az bilişsel beceriler kadar bilişsel olmayan beceri kategorisindeki duygusal zekâ düzeylerini de geliştirmeleri gerekmektedir. Bu zekâ tipi yaşla birlikte artıyor görünmesine rağmen bireylerin gelişime açık olması, uyumluluk özellikleri, empati kurabilmeleri, duygularını idare edebilmeleri, özdenetim düzeylerinin yüksekliği, özsaygılarının ve kendilerine duydukları güvenin gelişmiş olması, özfarkındalık düzeyi süreci pozitif yönde hızlandırmaktadır.

2.2 Kültürel Zekâ

Thomas ve Inkson'a göre (2003) kültürel zekâ kavramı farkındalık, bilgi ve davranışsal becerilerden oluşur. Kültürel zekânın geliştirilmesi oldukça zaman alan bir süreçtir. Ancak bu durum; sosyal etkileşim, uluslararası deneyim ve farklı kültürel bağlamların gözlemlenmesi yoluyla hızlandırılabilir. Paralel şekilde her kültürel deneyim kültürel zekâyı artırmaktadır. Bu nedenle bu süreç asla sonlanmaz. Kültürel zekâsını geliştirmek isteyen bireyler bunu bilinçli veya bilinç dışı olarak yapmaktadır. Ancak bilinçli olarak yapıldığında bireyin kültürler arası ortamlarda nasıl davranacağını ve bu sürece nasıl uyum

sağlayacağını bilmesi gerekir. Diğer bir ifade ile bireylerin farklı kültürler arası çevreleri algılayabilmesi, bu ortamlarda nasıl davranacağını farkında olması kültürel zekâlarının yüksekliği ile doğru orantılıdır (bkz. L' Hommedieu, 2007).

Earley ve Ang kültürel zekânın dört unsur içerdiğini açıklamıştır (Earley & Ang, 2003).

(i) **Bilisel zekâ**, bireysel bilgi ve bilgi yapısını akla getiren zekâ tipidir. Bir diğer ifade ile bu zekâda, bireyin kendi bilgisinin farkında olması ve bireysel bilgi birikimi durumu vardır.

(ii) **Üstbilişsel zekâ** ise bilişin kontrolü ve bilgisidir.

(iii) **Motivasyonel zekâ** bilişin motive edilmesi demektir. Aklın yoğunlaştığı enerjinin istikameti ve önemini çağırır.

(iv) **Davranışsal zekâ** bireyin eylem düzeyindeki öznel becerilerine ve yeteneklerine yoğunlaşır (Ang ve Inkpe, 2008: 341).

2.3. Kişisel Beceriler

Bu çalışmada çevirmenlerin kişisel becerilerinin ölçümünde büyük beşli kuramından faydalanılmıştır. Zira çoğu araştırmacı, kişilik ne şekilde ölçülürse ölçülsün, Büyük Beşli kuramını kullanmaktadır (Burger, 2006: 255). Burger'a göre, kişilik yapısı uzun süredir kişilik araştırmasında ele alınan konudur. Beş faktör kuramı, değişik metotlar kullanılarak yapılan araştırmalarda o kadar sık görülmektedir ki araştırmacılar artık bu faktörlere Büyük Beşli adını vermiştir.

Bununla paralel olarak söz konusu bu kuramda ele alınan kavramlar Nevrotiklik, Dışa dönüklük, Gelişime Açıklık, Uyumluluk ve Özdisiplin olarak ifade edilebilir (Burger, 2006: 253).

Nevrotik bireyler günlük hayatlarında çoğunlukla stres yaşamaktadır. Ancak dışa dönük bireyler başkalarıyla çalışmaktan ve iletişim kurmaktan memnuniyet duyar. Paralel şekilde, gelişime açık bireyler yeni olayları deneyimlemekten keyif alır zira kendilerini sürekli geliştirme eğilimindedir. Bu tipler olaylara karşı zihinsel merak duyar. Uyumlu bireyler ise iyi huyludur, yumuşak başlıdır, bağışlayıcıdır ve işbirliğini sevmektedir. Özdisiplini olan bireyler de olaylar karşısında kontrollü davranır ve işlerini düzenli yapar. Planlıdır (bkz. Burger, 2006; Özkalp, 2013 ve Dinç Özcan, 2011).

3.YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Çeviribilim ya da Mütercim-Tercümanlık bölümlerinde öğrenim görmekte olan çevirmen adaylarının yabancı dillerine göre duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özelliklerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, öğrencilerin yabancı dillerine göre duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özellikleri ortalamalarının farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmiştir.

Bu araştırma soruları şu şekilde sıralanabilir:

1. Çeviribilim öğrencilerinin demografik özellikleri nelerdir?

2. Çeviribilim öğrencilerinin öğrenim gördükleri üniversitelere göre yabancı dil dağılımları nasıldır?
3. Çeviribilim öğrencilerinin yabancı dillerine göre duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özellikleri ortalamaları nasıldır?

Bu soruların cevaplanması çeviri eğitimi, araştırmacılar, çeviri öğrencileri ve çeviri piyasasında çalışan profesyonel çevirmenler için yararlı olacağı düşünülmüştür.

3.2.Araştırma Evreni, Örneklemi ve Verilerin Toplanması

Araştırma evrenini, Türkiye’de 5 kamu ve 1 vakıf üniversitesinde 2016-2017 eğitim ve öğretim bahar yarıyılında öğrenim görmekte olan Çeviribilim ya da Mütercim-Tercümanlık Bölümü son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi bu 6 üniversitenin Çeviribilim bölümlerinde öğrenim görmekte olan 4.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Verileri kolayda örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Öğrenciler gönüllülük esasına göre belirlenmiş ve ankete katılmak isteyen toplam 210 öğrenciden yüz yüze anket yoluyla veriler elde edilmiştir. Ancak öğrencilere dağıtılan anket formlarından 23’ü birtakım eksiklikler nedeniyle değerlendirme dışı tutulmuştur. Dolayısıyla da toplam 187 anket formu analiz edilmiştir. Araştırma örnekleminin istatistikî analizler için niceliksel yönden yeterli sayıda olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada öğrencilere uygulanan yüz yüze anket iki bölümü içermektedir. Yabancı dillere ve katılımcıların bazı demografik özelliklerinin belirlenmesine ait sorular ilk bölümde yer alırken ikinci bölüm duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özelliklerinin ölçülmesine ait 5’li Likert tipi (1: Hiç Katılmıyorum...3: Ne Katılıyorum Ne De Katılmıyorum...5:Tamamen Katılıyorum) ifadelerinden oluşmaktadır.

Elde edilen veriler nicel analiz teknikleri ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde SPSS 21.0 programı vasıtasıyla tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Analizlere sonucunda elde edilen veriler izleyen kısımda verilmiştir.

3.3. Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi

Bu çalışmada Reuven Bar-on (1997) tarafından geliştirilen ve 88 ifadeden oluşan “Duygusal Zekâ” ölçeğinden, Ang ve diğ. (2004) tarafından geliştirilen ve 20 ifadeden oluşan “Kültürel Zekâ” ölçeğinden; Benet-Martinez ve John (1998) tarafından geliştirilen ve 44 ifadeden oluşan “ Beş Faktör Kişilik Özellikleri “ ölçeğinden, Çeviribilim ya da Mütercim-Tercümanlık bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin yabancı dillerine göre duygusal zekâ, kültürel zekâ ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi amacıyla yararlanılmıştır. Ölçeklere ait ifadeler 5’li Likert şeklinde olup çevirmen adaylarına bu şekilde yöneltmiştir.

Söz konusu ölçeklerde yer alan ifadelerin güvenilirliklerine yönelik analizleri yapılmış

ve ölçeklerin içsel tutarlılığına yönelik sonuçlar Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Ölçeklere Ait Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Güvenilirlik Testi	Cronbach's Alpha	N of Items
Duygusal Zekâ	,924	88
Kültürel Zekâ	,902	20
Beş Faktör Kişilik Özellikleri	,811	44

Duygusal Zekâ için 88 ifadeli, Kültürel Zekâ için 20 ifadeli ve Kişilik Özellikleri için 44 ifadeli ölçeği oluşturan maddeler için güvenilirlik testi (Cronbach alpha) sonuçları da kritik değer olan 0,70’in üzerinde olduğundan ölçeklerin iç tutarlılıkların yüksek oldukları bulgusu elde edilmiştir (bkz. Altunışık ve diğerleri, 2012: 80).

3.4. Veri Analizi ve Bulgular

3.4.1. Çeviribilim Öğrencilerine Ait Genel Bilgiler

Bu kısım, araştırma kapsamında istatistiksel analize tabi tutulan verilerle ilgili bulguların değerlendirilmesini kapsamaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan Çeviribilim bölümü 4.sınıf öğrencilerine ait demografik özellikler Tablo 2’de sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

Tablo 2: Çeviribilim Öğrencilerinin Demografik Özellikleri

Özellik	Seçenek	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	107	61,8
	Erkek	66	38,2
	<i>Toplam</i>	<i>173</i>	<i>100</i>
Akademik Başarı Puanı	2.00 ve altı	5	2,9
	2.01-2.50 arası	37	21,5
	2.51-3.00 arası	60	34,9
	3.01-3.50 arası	52	30,2
	3.51 ve üzeri	18	10,5
	<i>Toplam</i>	<i>172</i>	<i>100</i>
Yurt Dışı Tecrübesi	Evet	102	60,0
	Hayır	68	40,0
	<i>Toplam</i>	<i>170</i>	<i>100</i>
Öğrenim Görülen Üniversite	Sakarya Üni.	32	17,1
	Atılım Üni.	9	4,8
	İstanbul Üni.	54	28,9
	Mersin Üni.	30	16,0
	Kırıkkale Üni.	18	9,6
	Trakya Üni.	44	23,5
	<i>Toplam</i>	<i>187</i>	<i>100</i>

Araştırmaya katılan Çeviribilim ya da Mütercim-Tercümanlık öğrencilerinin yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. 2.51-3.00 arası akademik başarı puanına sahip öğrenciler %34,9'luk bir çoğunluğu oluştururken katılımcıların %60'ı yurt dışı tecrübesine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğunun ise İstanbul Üniversite'sinde öğrenim gördüğü gözlenmektedir.

Tablo 3'de çevirmen adaylarına yetkin düzeyde bildikleri dillerin neler olduğu sorulmuş ve bir veya birden fazla seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Hangi dili ya da dilleri yetkin düzeyde bildiklerine yönelik elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 3: Yetkin Düzeyde Bilinen Yabancı Dil(ler)*

Özellik	Seçenek	Cevapların %'si		Cevaplayıcıların %'si
		Frekans (f)	Yüzde (%)	
Yabancı Dil	İngilizce	137	56,1	78,7
	Almanca	95	38,9	54,6
	Fransızca	12	4,9	6,9
Toplam		244	100,0	%140,2

*Katılımcılar birden fazla şık işaretleyebildiklerinden, frekanslar çoklu cevap setine göre alınmış ve verilen toplam cevaba göre oranlanmıştır.

Çeviribilim dördüncü sınıf öğrencilerine ait cevapların yüzdesi incelendiğinde, öğrencilerin yarısından fazlası yetkin düzeyde İngilizce bildiğini belirtmiştir. Öğrencilerin verdiği cevapların yüzdesi değerlendirildiğinde ise ikinci sırayı (%38,9) Almancanın aldığı görülmektedir. Yetkin düzeyde Fransızca bildiğini ifade eden öğrenci sayısı ise sadece 12'dir.

3.4.2. Yetkin Düzeyde Bilinen Yabancı Dile Göre Duygusal Zekâ Ortalamaları

Çevirmen adaylarına yetkin düzeyde bildikleri yabancı dil ya da diller sorulmuş ve duygusal zekâ ortalamaları her bir yabancı dil için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İzleyen kısımda cevap ortalamaları tablolar aracılığıyla sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

Tablo 4: İngilizce 'ye Ait Duygusal Zekâ Ortalamaları

Duygusal Zekâ Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma	Duygusal Zekâ Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma
İyimserlik	3,64	,422	Sosyal sorumluluk	3,66	,450
Mutluluk	3,89	,699	Kişilerarası ilişkiler	4,03	,613
Genel Ruh Durumu	3,82	,654	Empati	3,96	,589
Dürtü kontrolü	3,10	,768	Kişilerarası Beceriler	3,88	,452
Strese dayanıklılık	3,14	,706	Bağımsızlık	3,81	,621
Stresle Başa Çıkma	3,12	,622	Kendini gerçekleştirme	3,98	,618
Esneklik	3,28	,681	Kendine saygı	3,83	,640
Gerçekçilik	3,43	,733	Kendine güven	3,99	,628
Problem çözme	4,00	,611	Duygusal benlik bilinci	3,53	,640
Uyumluluk	3,57	,508	Kişisel Beceriler	3,83	,472
DUYGUSAL ZEKÂ (GENEL)				3,64	,422

Çevirmen adaylarının yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan İngilizce 'ye göre duygusal zekâya yönelik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde, strese dayanıklılık, dürtü kontrolü, esneklik ve gerçekçilik alt boyutlarına ait cevap ortalamalarının 3,50'nin altında olduğu gözlemlenmektedir. En yüksek ortalamaya sahip olan alt boyutlar ise sırayla kişilerarası ilişkiler, problem çözme, kendine güven, kendini gerçekleştirme ve empatidir. Söz

konusu boyutlara ait ortalamalar değerlendirildiğinde ise ortalamaların "3,95"nin üzerinde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Cevap ortalamalarının temel boyutlardaki görünümü en düşük stresle başa çıkma ana boyutuna verilen cevapların ortalamaları oluştururken en yüksek ortalamaya kişilerarası beceriler temel boyutunun sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 5: Almanca ‘ya Ait Duygusal Zekâ Ortalamaları

Duygusal Zekâ Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma	Duygusal Zekâ Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma
İyimserlik	3,64	,392	Sosyal sorumluluk	3,65	,420
Mutluluk	3,89	,707	Kişilerarası ilişkiler	4,05	,619
Genel Ruh Durumu	3,82	,627	Empati	3,94	,592
Dürtü kontrolü	3,07	,766	Kişilerarası Beceriler	3,88	,458
Strese dayanıklılık	3,24	,619	Bağımsızlık	3,78	,632
Stresle Başa Çıkma	3,16	,582	Kendini gerçekleştirme	3,91	,595
Esneklik	3,24	,705	Kendine saygı	3,85	,618
Gerçekçilik	3,49	,705	Kendine güven	3,90	,633
Problem çözme	4,01	,546	Duygusal benlik bilinci	3,52	,606
Uyumluluk	3,58	,453	Kişisel Beceriler	3,79	,452
DUYGUSAL ZEKÂ (GENEL)				3,64	,392

Çeviribilim ya da Mütercim-Tercümanlık Bölümü son sınıf öğrencilerinin yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan Almanca 'ya göre duygusal zekâya yönelik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde ise, problem çözme ve kişilerarası ilişkiler alt boyutlarına ait cevap ortalamalarının 4,00'in üzerinde olduğu görülmektedir. En düşük ortalama sahip olan alt boyutlar ise sırayla dürtü kontrolü, stresle başa çıkma, strese dayanıklılık-esneklik ve gerçekçiliktir. Söz konusu boyutlara ait ortalamalar

değerlendirildiğinde ise ortalamaların “3,50”in altında olduğu gözlenmekte ve çevirmen adaylarının söz konusu boyutlara katılma eğilimlerinin kararsız oldukları yönündedir. Cevap ortalamalarının temel boyutlardaki görünümü en düşük stresle başa çıkma ana boyutuna verilen cevapların ortalamaları oluştururken en yüksek ortalama kişilerarası beceriler temel boyutunun sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: Fransızca ‘ya Ait Duygusal Zekâ Ortalamaları

Duygusal Zekâ Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma	Duygusal Zekâ Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma
İyimserlik	3,52	,433	Sosyal sorumluluk	3,79	,396
Mutluluk	3,90	,687	Kişilerarası ilişkiler	4,08	,566
Genel Ruh Durumu	3,72	,598	Empati	3,90	,430
Dürtü kontrolü	3,66	,586	Kişilerarası Beceriler	3,92	,337
Strese dayanıklılık	2,88	,774	Bağımsızlık	3,65	,650
Stresle Başa Çıkma	2,75	,602	Kendini gerçekleştirme	3,93	,645
Esneklik	2,83	,707	Kendine saygı	3,88	,514
Gerçekçilik	3,26	,783	Kendine güven	4,06	,621
Problem çözme	4,03	,583	Duygusal benlik bilinci	3,66	,586
Uyumluluk	3,37	,475	Kişisel Beceriler	3,84	,497
DUYGUSAL ZEKÂ (GENEL)				3,52	,433

Çevirmen adaylarının yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan Fransızca 'ya göre duygusal zekâya yönelik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde, strese dayanıklılık, stresle başa çıkma, esneklik, gerçekçilik, uyumluluk alt boyutlarına ait cevap ortalamalarının 3,50'nin altında olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca strese dayanıklılık, stresle başa çıkma ve esneklik boyutlarına ait ortalamaların "3,00"ün altında olduğu ve çevirmenlerin bu boyutlarda yer alan ifadeler katılmadıkları ortaya çıkmıştır. En yüksek ortalamaya sahip olan alt boyutlar ise sırayla kişilerarası ilişkiler, kendine güven ve problem çözmedir. Söz konusu boyutlara ait ortalamalar değerlendirildiğinde ise

ortalamaların "4,00"ün üzerinde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Cevap ortalamalarının temel boyutlardaki görünümü en düşük stresle başa çıkma ana boyutuna verilen cevapların ortalamaları oluştururken en yüksek ortalamaya kişilerarası beceriler temel boyutunun sahip olduğu görülmektedir.

3.4.3. Yetkin Düzeyde Bilinen Yabancı Dile Göre Kültürel Zekâ Ortalamaları

Çevirmen adaylarına yetkin düzeyde bildikleri yabancı dil ya da diller sorulmuş ve kültürel zekâ ortalamaları her bir yabancı dil için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İzleyen

kısımda cevap ortalamaları tablolar aracılığıyla sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

Tablo 7: İngilizce 'ye Ait Kültürel Zekâ Ortalamaları

BOYUTLAR	N	Ortalama	Standart sapma
Üst Bilişsel Kültürel Zekâ	137	4,27	,544
Bilişsel Kültürel Zekâ	137	3,61	,676
Motivasyonel Kültürel Zekâ	137	4,14	,622
Davranışsal Kültürel Zekâ	137	3,85	,712
KÜLTÜREL ZEKÂ	137	3,97	,503

Çevirmen adaylarının yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan İngilizce 'ye göre kültürel zekâya yönelik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde, üst bilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekâ alt boyutlarına ait cevap ortalamalarının 4.13'ün üzerinde olduğu

gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu boyutlara çevirmen adayları katılma eğilimindedirler. Genel olarak tüm boyut ortalamaları "3,60" ve üzeri olmasına rağmen en düşük ortalamayı bilişsel kültürel zekâ alt boyutunun oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 8: Almanca'ya Ait Kültürel Zekâ Ortalamaları

BOYUTLAR	N	Ortalama	Standart sapma
Üst Bilişsel Kültürel Zekâ	95	4,22	,582
Bilişsel Kültürel Zekâ	95	3,52	,662
Motivasyonel Kültürel Zekâ	95	4,12	,613
Davranışsal Kültürel Zekâ	95	3,78	,693
KÜLTÜREL ZEKÂ	95	3,91	,504

Çeviribilim ya da Mütercim-Tercümanlık Bölümü son sınıf öğrencilerinin yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan Almanca 'ya göre kültürel zekâya yönelik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde ise, İngilizce 'de görüldüğü üzere üst bilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekâ alt boyutlarına ait cevap ortalamalarının 4,10'nun üzerinde olduğu ve söz konusu boyutlarda yer alan ifadeler çevirmen

adaylarının katılım düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. En düşük ortalamaya sahip olan alt boyutlar ise sırayla bilişsel kültürel zekâ ve davranışsal kültürel zekâdır. Söz konusu boyutlara ait ortalamalar değerlendirildiğinde ise ortalamaların "3,50"nin üzerinde olduğu gözlenmektedir. En düşük ortalamayı ise bilişsel kültürel zekâ alt boyutuna verilen cevapların ortalamaları oluşturduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 9: Fransızca ‘ya Ait Kültürel Zekâ Ortalamaları

BOYUTLAR	N	Ortalama	Standart sapma
Üst Bilişsel Kültürel Zekâ	12	4,14	,376
Bilişsel Kültürel Zekâ	12	3,45	,522
Motivasyonel Kültürel Zekâ	12	4,13	,459
Davranışsal Kültürel Zekâ	12	3,58	,615
KÜLTÜREL ZEKÂ	12	3,83	,368

Çevirmen adaylarının yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan Fransızca ‘ya göre kültürel zekâya yönelik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde, üst bilişsel kültürel zekâ ve motivasyonel kültürel zekâ alt boyutlarına ait cevap ortalamalarının 4.12’nin üzerinde olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu boyutlara çevirmen adayları katılma eğilimindedirler. Genel olarak tüm boyut ortalamaları “3,44” ve üzeri olmasına rağmen en düşük ortalamayı bilişsel kültürel

zekâ alt boyutunun oluşturduğu görülmektedir.

3.4.4. Yetkin Düzeyde Bilinen Yabancı Dile Göre Beş Faktör Özellik Ortalamaları

Çeviri öğrencilerine yetkin düzeyde bildikleri yabancı dil ya da diller sorulmuş ve beş faktör özellik ortalamaları her bir yabancı dil için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İzleyen kısımda cevap ortalamaları tablolar aracılığıyla sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

Tablo 10: İngilizce ‘ye Ait Beş Faktör Özellik Ortalamaları

BOYUTLAR	N	Ortalama	Standart sapma
Nevrotiklik	134	2,99	,805
Dışa Dönüklük	134	3,57	,788
Gelişime Açıklık	134	3,91	,578
Uyumluluk	134	3,72	,579
Öz disiplin	134	3,43	,672
Beş Faktör Kişilik Özellikleri	134	3,53	,306

Çevirmen adaylarının yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan İngilizce ‘ye göre beş faktör özellik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde, nevrotiklik alt

boyutuna ait cevap ortalamalarının 2,99 olduğu ve çevirmen adaylarının söz konusu boyutta yer alan ifadelerle katılma düzeylerinin görece düşük olduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak tüm boyut

ortalamaları “4.00” nın altında olmasına rağmen en yüksek ortalama gelişime açıklık alt boyutunun oluşturduğu görülmektedir. Öz disiplin alt boyutuna yönelik ifadelerin genel ortalamaları ise

“3,43” olup söz konusu boyuta yönelik çeviri öğrencilerinin genel tutumları kararsız olma eğilimde olduklarıdır.

Tablo 11: Almanca ‘ya Ait Beş Faktör Özellik Ortalamaları

BOYUTLAR	N	Ortalama	Standart sapma
Nevrotiklik	93	2,96	,773
Dışa Dönüklük	93	3,62	,767
Gelişime Açıklık	93	3,81	,563
Uyumluluk	93	3,75	,547
Öz disiplin	93	3,50	,631
Beş Faktör Kişilik Özellikleri	93	3,53	,290

Çeviribilim ya da Mütercim-Tercümanlık Bölümü son sınıf öğrencilerinin yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan Almanca ‘ya göre beş faktör özellik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde ise, İngilizce ‘de görüldüğü üzere. En düşük ortalama nevroitiklik alt boyutunun, en yüksek

ortalamaya ise gelişime açıklık alt boyutunun sahip olduğu gözlenmektedir. Tüm boyut ortalamaları nevroitiklik alt boyutu dışında “3,50” ve üzerinde olup çevirmen adaylarının söz konusu boyutlarda yer alan ifadelere katılma eğilimde oldukları söylenebilir.

Tablo 12: Fransızca ‘ya Ait Beş Faktör Özellik Ortalamaları

BOYUTLAR	N	Ortalama	Standart sapma
Nevrotiklik	12	3,28	,589
Dışa Dönüklük	12	3,54	,669
Gelişime Açıklık	12	3,87	,652
Uyumluluk	12	3,63	,548
Öz disiplin	12	3,32	,616
Beş Faktör Kişilik Özellikleri	12	3,53	,319

Çevirmen adaylarının yetkin düzeyde bildikleri yabancı dilleri arasında yer alan Fransızca 'ya göre beş faktör özellik cevap ortalamaları temel ve alt boyutlara göre değerlendirildiğinde ise, nevroitiklik ve öz disiplin alt boyutlarına ait cevap ortalamalarının 3,50'nin altında olduğu ve çevirmen adaylarının söz konusu boyutta

yer alan ifadeler katılma düzeylerinin görece düşük olduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak tüm boyut ortalamaları "4.00" nin altında olmasına rağmen en yüksek ortalamayı gelişime açıklık alt boyutunun oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 13: Üniversitelere Göre Yabancı Dil Çapraz Tablo Sonuçları

Yabancı Dil Çapraz Tablo									
			Üniversite						Toplam
			Sakarya Üni.	Atılım Üni.	İstanbul Üni.	Mersin Üni.	Kırıkkale Üni.	Trakya Üni.	
Dil	İngilizce	Frekans	20	9	42	11	18	37	137
		Toplam içindeki Yüzde (%)	% 11,5	% 5,2	% 24,1	% 6,3	% 10,3	% 21,3	% 78,7
	Almanca	Frekans	32	0	19	20	2	22	95
		Toplam içindeki Yüzde (%)	% 18,4	% 0,0	% 10,9	% 11,5	% 1,1	% 12,6	% 54,6
	Fransızca	Frekans	0	1	9	0	1	1	12
		Toplam içindeki Yüzde (%)	% 0,0	% 0,6	% 5,2	% 0,0	% 0,6	% 0,6	% 6,9
Toplam		Frekans	32	9	54	20	18	41	174
		Toplam içindeki Yüzde (%)	% 18,4	% 5,2	% 31,0	% 11,5	% 10,3	% 23,6	% 100,0

Üniversitelere göre yabancı dil çapraz tablo sonuçları değerlendirildiğinde, çeviri öğrencileri arasında en yaygın yabancı dilin İngilizce olduğu ve İngilizceyi Almanca ve Fransızca dillerinin takip ettiği görülmektedir. Fransızca en çok İstanbul Üniversitesi'nde tercih edilmiştir ve

Sakarya Üniversitesi ile Mersin Üniversitesi'nde Fransızca'yı hiçbir öğrenci işletmemiştir.

SONUÇ

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, İngilizce ve Almanca 'ya ait duygusal zekâ genel ortalamalarının eşit düzeyde olduğu, Fransızca 'ya ait duygusal zekâ genel ortalamalarının ise söz konusu dillere nazaran daha düşük olduğu bulgulanmıştır. Duygusal zekânın özellikle de dürtü kontrolü, strese dayanıklılık, stresle başa çıkma ve esneklik boyutuna ait cevap ortalamalarının görece daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kültürel zekâyâ ait genel ortalamalarda ise kültürel zekâ temel boyutunda en yüksek ortalamayı İngilizce 'ye ait cevap ortalamalarının oluşturduğu, İngilizceyi sırasıyla Almanca ve Fransızcanın takip ettiği ortaya çıkmıştır. Kültürel zekâ temel boyutunda en düşük ortalamayı Fransızca 'ya ait cevap ortalamaları oluşturmaktadır. Ayrıca bilişsel kültürel zekâ ve davranışsal kültürel zekâyâ ait cevap ortalamalarının görece diğer boyutlara göre daha düşük olduğu gözlenmektedir. Çeviri öğrencileri yeni kültürleri öğrenme, kültür edinci geliştirmelerinin meslekleri için çok önemli olduklarının bilincinde olmalarına rağmen farklı kültürlerle ilgili ansiklopedik bilgiye sahip olma ve bilgiyi edindikten sonra bunu davranışa dökebilme noktalarında kendilerini yetiştirmeleri ve bu noktada çeviri eğitiminin devreye girmesi büyük önem taşımaktadır. Beş faktör özellik ortalamalarında da özellikle de gelişime açıklık ve öz disiplin alt boyutlarının çeviride çok önemli rol oynadığı söylenebilir. Gelişime açıklık alt boyutuna ait cevap ortalamaları her üç dilde de en

yüksek ortalamayı oluşturmaya rağmen, öz disiplin ortalamaları görece daha düşüktür ve Fransızca öz disiplin alt boyutunda en düşük ortalamayı oluşturmaktadır. Çeviri öz disiplin gerektiren karmaşık bilişsel ve bilişsel olmayan süreçlerin devreye girdiği bir etkinliktir. Dolayısıyla da daha öğrencilik yıllarında çeviri eğitmenleri çevirmen adaylarına çevirinin gerektirdiği gereksinim, bilgi, becerilerin neler olduğunu aşılarda ve öğrencilerin kendi eksi ve artılarını görmelerini sağlarlarsa, öğrenciler de o derece çeviri piyasasının getirdiği zorlukların üstesinden daha rahat bir şekilde gelebileceklerdir. Kendilerine olan özgüvenleri artacak ve mesleğin adamı olma yolunda emin adımlarla ilerleyeceklerdir.

3.5. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmanın 1'i vakıf 5'i devlet üniversitesi olmak üzere Türkiye'de 6 üniversitede yapılmış olması ve çalışmanın bir an önce zaman kısıtından dolayı bitirilmek zorunda olması araştırmanın kısıtları arasındadır. Ayrıca araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılması araştırmanın bir diğer kısıtını oluşturmaktadır.

Kaynakça

1. Ang, Soon ve Inkpe, Andrew C. (2008), "Cultural Intelligence and Offshore Outsourcing Success: A Framework of Firm-Level" *Intercultural Capability, Decision Sciences*, Cilt 39 Sayı 3, s. 337-358.
2. Baltaş, Zuhale (2005). *Duygusal Zekâ: İnsanın Dünyanın Aydınlatan ve İşine Yansıyan Işık*, Remzi Kitabevi.

3. Burger, Jerry M. (2006), *Kişilik*, (çev. İnan Deniz Ergüvan Sarıoğlu), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
4. Dinç Özcan, Esra (2011), *Kişilik Bakış Açısından Örgüt Yapısı ve İş Tatmini*, Beta, İstanbul.
5. Gürbüz, Sait ve Yüksel Murad (2008), “Çalışma Ortamında Duygusal Zekâ: İş Performansı, İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Bazı Demografik Özelliklerle İlişkisi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (2) 2008, s.174-190.
6. L’ Hommedieu Cavanaugh, Nancy (2007), “Cultural Intelligence: Factors and Measurement”, Thesis, <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/168061/Cavanaugh%202008.pdf?sequence=1>
Erişim: 02.07.2017.
7. Doğan, Selen (2005). *Çalışan İlişkileri Yönetimi*, Kare Yayınları, İstanbul.
8. Güney, Salih (2013). *Davranış Bilimleri*, Nobel, Ankara.
9. Özden, Yüksel (2011). *Öğrenme ve Öğretme*, Pegem Akademi, Ankara.
10. Titrek, Osman (2013), *İq'dan Eq'ya: Duyguları Zekice Yönetme*, Pegem Akademi, Ankara.

Doğu Türkistan Tarihi ve Kültürü

Mukeremu ABUDURESULI¹

Öz

Bu Araştırmanın amacı Doğu Türkistan Tarihi uzun Dönemli ölçüde MÖ birinci yüz yıl ,1260 ten 1747 arası, sonraki 1944 e' kadar olan üç Dönem . Kısa Dönemli ölçüde 1933 ten sonra 1944 ve 1952 den bugüne kadar olan üç Dönem olarak anlatılacaktır. Daha yakın Senelerde Doğduğu gençlere Doğu Türkistan Tarini daha kolay doğru anlayışlı anlatmak. Ulusal olarak Doğu Türkistan özgürlüğünü ele almak için neler yapmamız gerekiyor.Stratejik hızlı özgürlüğe ulaşım yolu bulmak. Önceki büyüklerimiz neler yapmıştı .hangi yönetim ,din, kültürlerle Uygur Türklerinin hayatını devam ettirmişti? Bundan sonraki ulusal Doğu Türkistan Hür hükümetine ulaşabilmek için neler yapmamız gerekir?.Kırıktan artık kitap ve binlarçe makale,internet web araştırmaları, gerçek görüşmeler ile cevap bulmaktır.

Ulusal büyük anlaşmalar Doğu Türkistan özgürlüğüne kavuşması yada yıkılması ile bağlantısı bulunanları , Doğu Türkistan Dini, Kültür Tarihleri de kısaca sunulur. Doğu Türkistan daki Uygur yazarların Bugüne kadar yazan en nadir eserleri sunulur. 1952 den sonraki Çin hükümetinin Uygur Türkleri ne yapan baskıları politik, kanuni , hukuksel berabersizlikleri sunulur.Türk hedef birliği üyelikleri. Genç, orta, yaşlıların ulusal genetik,din,tıl,kültür birliği içinde güçlenmesi için ruhsal, bilimsel bilgileri sunmak amaçlıdır.Doğu Türkistan hürüğünü ele alma yolunda hayatını bağış edecek daha çok Türk Üyeleri Birliğinde bulunmamız millet kurtuladurmadaki çıkış yol bulma stratejimizdir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan' nin Jeografic iklimi;Doğu Türkistan uzun dönem, orta dönem ve kısa dönem tarihi; Doğu Türkistan liderleri; Doğu Türkistan deki kadın hakları. Doğu Türkistan elbise ve müzik kültürleri; Doğu Türkistan yakın zaman maarifi.

Abstract

This article write about four periodic history of East Türkistan. Since BC first hundred years .1260- 1758. Widened first declaration of every city own kingdom states since 1260 to 1758 , united widened Uygur kingdom Silk Road Uygurs kingdoms period . 1911 Modern Uyguristan (East Türkistan) recognized with Manju kingdom in peking , Russia , England, America German , Australia and few more countries. 1933 Its Turned over İslamic Republic of Uyguristan (East Türkistan) stayed a year removed by Russian Government and other parties.1944 Meeting İn Moscov Russia the lidere disappeared plane crash, suicide. Current period is from 1952 to current days non stop slaughtering by Chinese communist party. This

¹ mukeremapduresul@gmail.com; mukerem@karatekin.edu.tr Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İİBF Doçtora Öğrencisi ; Karatekin Üniversitesi İİBF Öğretim üyesi

Article wrote upon more then forty books, Above thousands articles, webs about East Türkistan History. Main meetings with other country leaders. Or leader secretaries and their party members. Conclusion to provide more wisdom support quick ways reach freedom of East Türkistan Republic. Break summary of middle Asian Türkick groups as İrak, İran, Kazak, kirgiz, özbek, Tatar, Kafkas, Engüş, Yakut, Saka, Azary, Sürians Türkmen, Russian Turkic..more than thirty Turkic nations .World Turkic Nations each other support, they are have freedom or still not have been freedom. Unite with world human rights commissar's support. Chinese Human Rights not support international human rights rules. That's why continues that way near 67 years and more. Religious problems is even not education any religious but condemn millions of Uyghurs a Islamic terrorist. Chinese Government and world recognize East Türkistan Republic freedom that's our best wishes. Chinese language is currently young people and middle aged young people all best known as mother language. Because of educational system is Chinese books and Chinese teachers last more than 28 years. Türkish Politics and Chinese Politics still keep warm because of East Türkistan Peoples Freedom friendship ways.

Keywords: East Türkistan Geoyografic settlements ; East Türkistan History long middle term and short East Türkistan, Leaders ;East Turkistan Men Women rights; East Türkistan clothes and Music Culture ; East Türkistan current education.

Amaç

Bu Makalede Doğu Türkistan Tarihindeki Çin ve Ulusal ilişkiler kısaca anlatılır. Uygur ve başka Türksoy ların Doğu Türkistan tarihini daha iyi bilmesi ve Özgür olmayanların özgürlüğe kavuşabilmesi, özgür olanların Ekonomi geliştirmesi için ulusal becerili liderlerin ortada buluşmasına doğru yol açmaktır. Daha iyi ulusal insan hakları politikaları yürütmesine destek yolu bulmaktır. Bu yolların gerçekten özgür olmayan devlet ve milletlerin özgürlüğe kavuşmasında bir çıkış yolu olarak politik ,ekonomik,teknikal güç eklemesine yol bulmaktır. İlerleyen İletişim tekniklerinin bazen Devletlerde ve Doğu Türkistanda engellenmesi ulusal insan haklarına uygun değildir gibi Sorunlara cevap bulmaktır.

Doğu Türkistan deki MÖ birinci yüz yıl²1 Padişahlar devri: , 1200den 1758 akadar birkaç büyük Uygur hanedanlıkları . 1745 ten 1911 Doğu Türkistan tarihleri Pekin (Çin) ayrı devlet dostane yönetimi dönemi. 1933 Doğu Türkistan İslami politik Yöntemi, 1944 Doğu Türkistan modern Cumhuriyeti olarak beş dönemi içermektedir. 1952 den sonra Çin Komünizimi (sosyal) devri. Bunlar kısaca anlatılacaktır.

DOĞU TÜRKİSTAN MİLADİ ÖNCE BİRİNCİ YÜZ YILDAN MİLADİ1747' E KADAR TARİHİ DEVLETLERİ

² Doğu Türkistan Çağdaş Uygur Edebiyatında Milli Mücadele s23-s36

ORTA Asiyadaki uygur türklerin coğrafiyesi;Amuderya ve sirderya vadeleri, Kazakistannin güney kısmı, İranın Doğu Bölgesi, Afganistan kuzey kısmı, Pakistannin kuzey Batı yönlerini kapsamaktadır. Doğu Türkistandaki şimdiki yazarlar kapaların kesilmesinden korkarak Doğu Türkistan adını (Gerbi diyar) denerek yazarlar. Doğu Türkistan demek yasaktır.³

Doğu Türkistan ve orta asiyanın Öteki bölgelerin adları aşağıdaki gibidir: (Abdurehim Ötkür Yakıncı zaman Uygar Tarihçisi ve yazarına Ulanan Tarihler olarak mulahize edilmektedir.

- a) **Sakalar devleti** : MÖ Dördüncü Yüz yılda orta asiyada Sakalar vardı. Alp Ertunga Turan hükümdarıydı.Divani –Lugeti –Türk ’ te şu Destani MÖ 330 de Uygar Türklerinin Amu deryasi ve Sir derya vadelerinde yaşadıkları söyleniyor.
- b) **Hun Uygar İmparatorluğu**: Miladin Önce İkibinli yıllardan miladi üçüncü yıllara kadar sürmektedir. Hun kabileleri Komul ve kangsu bölgelerinden ta divari sadıçin damların sag terefinden pekine kadar rayonlarda yaşamıştır. Adları xiungnu (erkek kullar) , Sarı Uygarlar gibi isimlere değiştirilmiştir.çinliler ile olan savaşlarda çinliler kendilerini kavurmak için sadıçin ni kurmuştu. Miladi 179-209 Batur (Mete) Tengrkut’35 sene seltenet etmişti.Hunlar devrleri Uygar Türklerinin en parlak devrlidir.İdil(volga)nehrine kadar uzanmıştım orta asiyaı birleştirmiş.Uygar türkleri ve öteki milletlerin siyasi birliğini sağlamıştır.
- c) Sonraki dönemlerde Kuzey ve güney Hun imparatorluğu olarak ikiye ayrılmıştır.kuzey Hun Hanıdanlgi 275 sene sürmüştür ve sonraki senelerde adlarını yerli kabilelere değiştirmiştir. Güney Hun İmparatorluğu kurulduğu tarihten miladi 425 e kadar sürmüştür. Miladiye 216 larde adlarını yerli kabilelerle evlatlarının adıyla bahşetmiştir.
- d) **Akhun lar Devleti** Miladi 424 Doğu Tengritağları ndan Batiya göçerek Afganistan kuzey yörelerine yerleşen ak Hunlar beşinci yüz yilin sonlarına kadar sınırlarını genişletmiş.Doğu Türkistanda Hazar Denizi ve Horasan, Aral gölünden Uman denizine kadar ,Hindistanin penjab bölgesinide içine alan geniş bir alanda Ak-Hun (Aftal itler) devletini kurdu.
- e) **Cüenler devleti miladi** 394-552 arası orta asyada binbeşyüz sene hüküm sürmüştür.
- f) **Göktürk imparatorluğu** Altay vadelerindeki Uygar kabilelerin adları göktürk adıyla yenilendi. 552 senelerde çeşitli adlarla atlandırılan Hun Turk adları Uygar Türk adına değiştirildi .
- g) **Uygar Devleti** kendilerini Mogulustan’daki Orhun nehri vadelerinde Göktürklerle yaşayan Uygarlar 745 yılında Doğu Göktürk Devletinin adını Uygar Devltei ile adlandırdı. Başkentini Karabalasağun idi.Kansu Bölgeleri Komulun İli idi . Şimdi Çinliler kansu diye isim ile kendilerin diye yazıyorlar. Doğu Türkistani de Çine bağlı

³ Dogu Türkistan ÇAğdaş Uygar edebiyatına milli mücadele.s23-s36

olarak 1952 den sonraki tarihlerde Xinjiang Uygur özerk bölgesi adıyla nam verdi. Orhun ,Uygur devleti ve Turpanda İDikut Uygur Devletleri vardı.475 lere kadar adları aynı devam etti.

- h) **Uygur Türgeşler** devleti 659 dan sonra Çin ve arapların savaşlarına girdi.Çatışmalarda galip geliyordu.
- i) **Uygur Karluklar Devleti** 766 senede Gök Türk devlet adı karluklar olarak değiştirildi .sekkiz dokuzuncu asırlarda Araplar ile çatışmaya giren karluklar İslam Dinini kabul ederek devletini devam etti. Uygur Karahanilar Devletini Tesis edilmesinde önemli rol oynadı.
- j) **Uygur Karahanilar** Devleti: Uygur kabilelerinden ,Karluklar,çigciler, Yağmalar, Tolisler ler birleşerek 848’ de Asiya kitesinin göbeği sayılan 848 de Karahanilar Devletini Kurdu.Güç merkezlerini Moğulistandaki Ötüken şehrinde idi. Karahanların üçüncü hakani Saltuk Buğra han 924 topraklarındaki Uygurlar Musulman oldular.1046 tengri dağlarını boylarak Doğu Ve Batı olarak Karahanilar ikiye bölündiler.
- k) **Moğul imparatorluğu** Mogullardan Sirvi kabilesi Timurçin 1196 moğul hanlığın tahtine olturdu.1202tatarları,1204 naymanları,1206 ’Orhun Nehri kıyasında kendi Adını Cengizhan Adıyla Moğul Kağani Elan Etti.İmparatorluk damgaları Önce Naymanlara , Uygurlara Verildi. 1219 de İrani işgal etti . Kafkas deryalarından geçerek Kafkaslar kipçaklar ile birge Russları meglup ederek nişapur u ele geçirdi.1127 de hayatından ayrıldı.
- l) **Uygur Birleşik Devleti** : Uygur Türkleri Türkleri ise karaşehir,Kuça , Aksu , Komul , Kaşgar, Yarkent, Hotan Şehirleri Birleşerek Büyük Uygur empratorlugu kurdu. 1745 e kadar sürdü ve Yakupbegni sultan olarak tayınladı.
- m) **Çagatay Uygur hanlığı** :çengiz hanın ikinci oğlu Çagatay han Doğu Türkistannin Doğu ve Bati terefleri ile yakın ilişkilerde bulundu. Doğu Türkistannin adini Uyguristan olarak kabul etti.
- n) **Timur Uygur İmparatorluğu** çagatay hanlığın adını Timuriler olarak değiştirdi. 1370lerde Hazarm’ devleti, Uyguristan (Turpan-Karaşehir,) , Komulda 1100 lerde Altin Ordusu Uygur devletleri Kuruldu. Komulun Astane İse MÖ üqbinsenelerden vardı . Moguldan Önce İran , Kazakistan, Özbekistan , İraklar ile arkadaşlık yolu kurmuştu ve gittiği yerlerde Astane adi verilmişti . 1398-1399 lerde Hindistan delhi sultanligi , 1401—1402 yıllarında İrak ,İran , Suriye yi 1402 de Ankarayi Eline geçirdi.Çine dönüş seferinde 1405 te hayatından ayrıldı . Zehirudin Babur Hindistanda Uygur Türk Hint İmparatorluğunu kurdu.
- o) **Saidiye (Yarkent) hanligi** 1389 den 1506 ye kadar 117 sene Tuğluk Temir han’ n oğlu Hizir hoca lardan kurulan Dokuz han Çagatay Han Çagatay sıfatıyla Doğu Türkistan

İle Batı Türkistanda birleşen halde yönetmişlerdir.1514 te yerkentte Saidiye Hanlığını elan etti.kuzeyde irtiş nehri, Gulca ve yetti su bölgesi, Doğuda Kocu Turan , Guneyde Çercen, Hotan, Yadak, Keşmir, Bluristan , Baltistan,Batı Güneyde Kaşgar , Fergane Vahan lar Birliğine gelen Geniş Uygur SAidiye hanlığı Kurulmuştur.1506 den 1688 e kadar sürmüştür. Appak hoca son tehtinde bulunmuştur.1676 İsmail Han Hanlığını sürdürdü.Muhammed Emin Han 1679 yerine çıktı. 1688 de Hidayettullah tehtini geri aldı .Galdan Üstünlüğe geldi.1863 lerer kadar Abak han Doğu Türkistanin Guney Altı şehiri Tahtinde bulunmuştur. Adi İse Doğu Türkistan Hoca lar hanlığı olmuştur

- p) **Yedi Şehir Hanlığı** Yakupbeg Devleti Buzurug han Töre olarak gelen Yakup beg Darbeyle yönetimi ele geçirerek 1863 te kaşgari, 1864’ te Yerkenti Ele geçirdi.Kaşkar tahtine oturdu, Hotan , Aksu , Kuqa ; Turpan, Manas, Korla, Ürümqü ,İli ‘ Komuli, barköl,...leri birleşen Doğu Türkistan Büyük hakimeyeti Kuruldu.1870 lerde Yakub beg Osmanli Devleti İle Arkadaşlık olarak özgürlüğünü tanıttı.Engltire Rusyeler bu Doğu Türkistanni Tanımiştir.1876 de Kurlada Zahirlenerek 57 yaşında Öldürülmüştür. İmparatorluğu oğlu Kuli beg devam etmiştir. .. Böyle Doğu Türkistan Adi Tarihten Doğu Türkistan Olarak Dewam Etmiştir.

1. YAKINKI ZAMAN DOĞU TÜRKİSTAN ÖZGÜRLÜĞÜ ÜÇ DÖNEM

Doğu Türkistan 1900 den sonra tarihsel olarak üç kere özgür oldukları tanılmaktadır. a) Bağımsız genel valiler dönemi. b) Sovyet Politik egemenliği dönemi. Doğu Türkistan Cumhuriyeti Dönemi. Aşağıda yıl tarihleri yanında eklenmiştir.

Bağımsız Genel valiler dönemi (1911-1933), Sovyet politik egemenliği dönemi (1933-1944), Milliyetçi Çin hükümeti tarafından yıkatılmış dönemi (1944-1949) şeklindedir. Dönemler ile ilgili liderler ise aşağıdaki gibidir .⁴

Genel valiler döneminde, Yang Tseng-Hsin (manju), özellikle Sovyetlerin Doğu Türkistan’a yerleşmelerinde önemli rol oynamıştır. Jin Shu-Jen ise bölgede izlediği baskıcı ve sistematik politikaları ile döneme damgalarını vurmuşlardır. Yine bu dönemde, bölgede çıkan ayaklanmalara karşı lider isimleri vardır; Kumul’ da Hoca Niyaz Hacı , Salih Dorga. Turfan’ da Mevsul, Maksut ve Mahmut Muhiti kardeşler. Karaşehir’ de Hafız Beg, Bügür ve Küçar’

⁴ <http://www.altayli.net/dogu-turkistanda-uc-donem-1911-1949.html> 27.04.2017 Türk Tarihi Türk

da Timur Beg. Hoten’de Mehmet Emin Buğra ve Sabit Damolla. Kaşgar’ da Osman Batur. Altay’da Şerif Han Töre gibi.

Sovyet politikalarının etkin olduğu 1933-1944 tarihleri arasında etkin rol oynayan kişiler arasında, Genel Vali Liu Wen-Long ve yerine Sovyet yardımları ile işbaşına gelen Shen Shi Ts’ai dir. Sovyet kuvvetlerine karşı mücadele eden Müslüman Çinli General Ma Chung-Ying, Hoten’de Ma’nın kuvvetlerine karşı mücadele veren Memet Emin Buğra başarısız olup Hindistan’a geçmek zorunda kalmıştır.

Gulca’da 12.11.1944 tarihinde Şarki Türkistan Cumhuriyetinin kuruluşu ilan edilip, tüm Doğu Türkistan’ı kurtarmak için, savaş yükselmiştir. Doğu Türkistan birliklerinin Ürümçi’ ye yaklaştığı bir zamanda, Çin hükümeti Uygurları engellemek amacıyla “Çin-Sovyet Dostluk, Müttefik Anlaşması” nı Moskova’da imzalanmıştır (14.08.1945). Gerçekteyse, bu Çin-Sovyet Anlaşmasının esas konusu -Şarki Türkistan Cumhuriyeti meselesi- Yalta Konferansı (Şubat 1945) açılmadan önce, Sovyet-Amerika-İngiltere başkanlarının görüşmelerinde gündeme getirilmiştir. Amerika aracılığıyla Stalin-Cang Ci şı (Çan Kay şek) bu konuda çoktan anlaşmışlardır. Yani Sovyetler, Doğu Türkistan’daki olaylar hakkında, Çin’in iç işlerine karışma niyetinin yokluğunu-uluslararası meselelerde art niyetli olmadığını belirlemiştir. Stalin , iki Çin arasında hem savaş ganimeti, hem dostluk hediyesi olarak elinde tuttuğu Şarki Türkistan Cumhuriyeti nin özgür olmasını kabul etmemişlerdir. Bu konferans öncesinde hem Çin’e karşı, hem tüm Doğu Avrupa karşılığında bir fırsat olarak oynamıştır. Amerika ise, Yalta Konferansı’nda hem Sovyetlerin, hem Çin’in tuzağına düşüp, Doğu Avrupa üzerindeki Rus işgalini, Şarki Türkistan Cumhuriyeti üzerindeki Çin işgalini onaylamıştır denmektedir. Yalta Konferansı’nda ikisi birlikte olduğu halde-Roosevelt ile Churchill oldukları hatırlanmaktadır.

1. Birinci Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti Eylül 12, 1933 İslam Cumhuriyeti kurucuları lideri İsa Yüsuf Alptekin . Başbakan Sabit Damulla , Başkan Hoca Niyaz Devlet Adı (Turkish Islamic Republic of East Türkistan) TİRET . Doğu Türkistanda Yaşayan milletler , Uygur (nüfüsü en çok olanlar) , kazak tunggan, Kırgız , Tajik , Dagur, Özbek , monggul ve çok az sandiki bir iki persent Çinliler gibi ondan artık millet vardır . Hükümet yıkılması çok türlü sebepler olsa da biri Tunggan milleti ile Buddist yada Mançu’lar tarafından köktürülmüş diye yazılar çoktur. Hakimiyet Dönemi bir sene sürmüştür.

Hayat şimdiki Doğu Türkistan Liderleri

Seyit Tum Türk (Türkiye Kayseri) Doğu Türkistan Uygur Türkleri genel lideri (Yahoo Search)

Hidayet OGUZHAN İstanbul Doğu Türkistan Dernek başkanı
Dolkun İsa Doğum yeri Doğu Türkistan Aksu). Almaniye München Doğu Türkistan
Almaniye Konsolusu Lideri

2. Doğu Türkistan Ana dili Uygur Türkçesi. Yazığı Eski Osmanlıca, Şimdiki Türkçe yada Özbek Azarı Türkçesi

Musa Türkistani Ependi

Musa Türkistani Ependi 1904 fergane vilayeti Andijan şehrinde dindar ailesinde dünya ya gelmiştir. 1928 Afganistan Farsı dili öğrenmiş. 1929 mekke mukerreme de arapçe öğrenmiş. 1931 kaşgar 'a gelmiş. (hilali ahmar) i kurucu iki şehisin birisi denir 1933 Doğu Türkistan hakimiyeti yıkıldıktan sonra ailesi ile himalaya Kaşmire dağlardan aşarak 1934 Kashmire gelmiş. sonra kabul a gelen üç sene sonra Saudi arabistana göçmen olarak gitmiş. 1986 yılında 82 yaşında saudi arabistanda hayatı son verilmiş. Hayatı boyunca din hizmet , Doğu Türkistan Özgürlüğü için mücadele yi devam etmiş . yazdığı kitabı (Xu) Tarihi Batı Türkistan ve Doğu Türkistan . birinci kısmı Batı Türkistan , ikinci kısmı Doğu Türkistan Yakup Beg Yüsüp , Enver paşa , Şubat 15, 1933 garnizon kumandanı Yusufjan (damga ornu sekretar)

Hoca Niyaz Hacı

Doğu Türkistanlı mücahid ve devlet adamlarındandır. 1300 H. yılında Kumul Prenslığıne bağlı, Taraatı adındaki bir dağ köyünde doğdu. 1911 yılında Kumul şehrinde, Timur halife adındaki bir mücahidin liderliğindeki ayaklanmada büyük başarılar gösterdiğinden

Kumul Prensi Şah Maksut tarafından Muhafız kıtası komutanlığına tayin edildi. 1931 yılında artan, işgalci Çin baskısına karşı, meşhur Kumul ayaklanmasını başlattı. Aynı yıllarda, Turfan'da Mahmut Muhiti ve kardeşleri, Hoten'de Mehmet Emin Buğra Beğler, Altay'da Şerifhan Töre, Tohsun'da Tohti Beğ, Yerkent'te Abdullah Nur Ahmet ve Sabit Damolla'nın liderliklerinde başlatılan büyük ayaklanmalar sonucu, 12.11.1933'de merkezi Kaşgar'da olan Doğu Türkistan Cumhuriyeti ilân edildi.

Hoca Niyaz Hacı Kaşgar'da toplanan Doğu Türkistan Milli Kurultayınca, Cumhurbaşkanı seçildi. Cumhurbaşkanı seçildikten sonraki ilk işi, bütün Türklüğün hamisi ve müstakil devleti olan Atatürk Türkiye'sine, Doğu Türkistan Cumhuriyetinin kurulduğunu bildirmek ve yardım istemek oldu.

Ruslar 1932 de Diş Mogull Riyasetçiliğinin cansin dorga liderliğinde Elçilik takımı heyetleri vasıtası le Hoca Niyaz Hacı ya Biraz Silah ve elbise yardım verdiğinde Diş mogul özgür olmasını kazandırıldı.⁵ Doğu Türkistan Halkını uyandırmak ve bağımsızlığın korunması fikrini halk'a anlatmak için Doğu Türkistan şehirlerinde geziler yaptı. Birkaç kazada tutunabilen Çin birlikleri, Rus'lardan aldıkları bütün yardımlar sayesinde bu genç hükümete saldırdılar.

Hoca Niyaz Han, düşmanlarının bu avantajına karşı, silah almak için bir kaç devlet'ten istekte bulunmuşsa da, bu isteği yerine getirilmedi. Zor durumda kalan Hoca Niyaz Hacı silah almak için Sovyet Rusya'ya baş vurdu, Rus'larla yapılan silah alımı müzakerelerini bizzat kendisi idare etmek üzere bir heyet ile birlikte Doğu Türkistan'ın Rus hudut karakolu Ergaşam'a gitti. 50 kg. Altın karşılığında silah almak için antlaşma yaptı. Fakat Rus'lar geleneksel iki yüzlü politikalarını uyguladılar. Ve kendisine İhanet ederek, taahüt ettiği silahları göndermediler.

Doğu Türkistan'da birkaç kazada hükümranlığını sürdüren Çinli askerî Vali Şeng Si Say, bu ayaklanmayı bastırması için Ruslardan yardım istedi. Neticede Ruslar; tayyare, tank ve zırhlarla mücehhez onbinlerce askeri Doğu Türkistan'a göndererek bu ayaklanmayı bastırdı ve kurulan Millî Hükümeti dağıttı. Daha sonra bir Rus kuklası olan General Şeng, Si Say, Rusların direktifi ile başta Hoca Niyaz Hacı olmak üzere 300.000 kişiyi tevkif etti. Gene Hoca Niyaz Hacı başta olmak üzere 100.000 kişiyi şehit etti. Sonradan anlaşıldığına göre, Hoca Niyaz Han Rus' ların direktifi ile hareket etmekte olan General Şin-Şi-Şey tarafından, hile ile tutuklandı. 1942 yılına kadar çeşitli işkencelere maruz bırakıldıktan

⁵ Doğu Türkistan Tarih coğrafiye şimdiki durumu S34

sonra, 1942 senesi Nisan ayında öldürülmüştür. Doğu Türkistan Kurtuluş Tarihinin güçlü simalarından biridir. Yapmış olduğu hizmet ve fedakârlıkları ile Doğu Türkistan Türklüğünde daima minnetle (teşekkürle) anılacaktır.

4. Doğu Türkistan deki ziraat ösümlükler ‘ n dünyadaki ornu

a. Un Ürünün Pazarlama Durumu

A) Ulusal un pazarlama 2015 en çok un üreten ön on devlet milyon Ton

Europa toplam olarak (sayısı Çin 256 , Çin’ de Üretilen Un gerçekten Doğu Türkistan da üretiliyor. İndia 94,3. US 61,6. Fransiye 40,4. Russia 37,8. Australia 30,0. Canada 27,1. Pakistan 23,6. Almaniyeye 22,5. Türkiye 20,3. Doğu Türkistan un Ürünü Çin Birliğinde değil Türk Birliğinde gözüktüğünde Türkiye un Üretim birinci sıraya girecektir. (yahoo .. Google search verileri , TCMB verileri),⁶

Bafra Un yem Gıda 2005 yılında 224 sıradan 2006 yılında 27 sıraya geçmiştir. Doğu Turkistan buğdaydan üretilen un kendi pazarlama hakkında bulunduğu Uygur türkleri için inanılmaz ekonomik Üstünlük ve kar sağlayacaktır.⁷

⁸1933 onuncu ayın 21 cı günü yigirme bin kişi devlet marşı ve siyasetlerini namayış meydanide Kaşgarda okudu . namayış yaptı . mücadele yaptı. kamu organları, öğrenciler, halk, öğretim Görevlileri ... Doğu Türkistan hakimiyetinin özgür olduğunu açıkladı . (Musa Türkistani s113)

Kitaplar:

Recep baysun 1945 İstanbul neşri kitabı (Türkistan Milli Hareketleri)

Zaki Valide 1969 (Hatirelerim) İstanbul

Komul , Aksu , Karaşehir faacieleri Polad Kadiri (Ülke Tarihi)

Emin Buğra 1971 Kashmir (Sherky Türkistan Milli inkılap tarihi)

Muhammed Emin Buğra (Doğu Türkistan Höriyet devasi ve Hitay siyaseti)

GERbi = batı Türkistan = Bugünkü Orta asyadaki beş devlet Kazakistan . kirgizistan. Özbekistan , Türkmenistan , Azarbayjan ,

Doğu Türkistandaki okullarda hala kireç ten yasala n bora adındaki kireç yazar kalam olarak kullanılmaktadır. Öğretmen eski Uygur yazıklarını yazdığında ortada durmaya şansı az olur

⁶ TCMB verileri 2016

⁷ Borsa İstanbul beşyüz büyük firma finansal deta

yada göze gözükmeyenler . İlham insan hakları korucusu Dilxat ependim ABD de yapan nutuklarından göstergeler. 10cu ay 19, 2016 . Rasim' i koyan Shamseden Zubayra

2. Doğu Türkistan Tarihi

iki bin beş yüz seneler Uygur tarihinde sayısız hanedanlıklar geçmiştir .

Birinci uygur hanlığı Tang sülalesinde Uygurlar' n Adı Uygur Khaganate Diyerek nam almıştır. Sonraki Dönemlerde Karluklar dedik nam verilmiştir. Yaşadık yerleri Turpan , Komul, kengsu bölgeler olmuştur. (miladi 870 --- 1036) . şimdiki Modern uygurlar da uygur tarihlerine güvenmektedir. Capital olsada Komul' un kengsu bölgesinde (şimdiki gansu) olmuştur.

İkinci Uygur hanlığı Kocho Hanlığıdır Kocho yada beşbalık adıyla adlandırılmıştır. 1130 larda Kocho hanlığı Kara Khitay hanlığı ile Arkadaşlık Kurmuşlardır. Chagatay Khaganate hanlığı 1390 de Monggul emperatorluğunu yıkatmıştır.

Yakın zaman Tarihi 1912 ise Mançu Hanedanlığı yıkılarak Çin Halk cumhuriyeti kurulduktan sonra Yangzengxing Tarafından yönetilen soykırımlar olmuştur. 1933 tan 1944 te kadar iki kere özgür olmuştur. Mançuların gücü pekin ve çin bölgelerinde zayıf hala gelse de Uygur Türklerini bastırmayı bırakmamıştır.

Türkiye'de basıldık Doğu Türkistan Tarihi kitaplarında Türk İslam Doğu Türkistan hakimiyetini Çinliler , Manajular ve Ma famililikler birleşerek yıkatmış diye tarih yazılmıştır.

Şimdiki Uygur Türk Liderleri Rabiya Kadir Amerika , Rabia Kadir 1948 Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan'da) yaşayan Uygur halkının insan hakları için mücadele eden Uygur lideridir. 2005 yılından bu yana ABD'de yaşamakta ve Uygurların sesini dünyaya duyurmaya çalışmaktadır.[1]

Seyit Tumtürk (Türkiye) Hayrulla Efendiğil (Türkiye) , Dolkun İsa (Almaniyeye), İlham Mahmut (Japonya) ve her devlette birkaç tan Uygur liderler Doğu Türkistan Özgürlükleri için mücadeleleri devam etmektedir. Uyghurs of Taoyuan, Hunan[edit] 50000 uygur Henan Taoyuan şehrinde bulunmaktadır. Onların Turpan Qocho hanıdanlığı zamanlarında Hunandeki Ming Emeratorlugu zamanındaki Miao famililiklerle savaşa girdikleri söyleniyor (1400 seneler) 1982 de bu uygurların 4000 hala kendi kültürlerinde ayit olan bazen kültürleri devam ettikleri yazılıdır. Uraydaki Uygurlara Jian famili ile adlandırıldıkları hatırlanıyor. Onların ise İslam dini ile yaşadıkları Çinlilerin Budist lar dan farklı oldukları söyleniyor. Onlar dil olarak zorumlu şekilde Çin ceyi kabul ettikleri Aile adlarını Jian olarak devam ettikleri söyleniyor. Bu şekildeki uygur Aileleri çok bulunmaktadır. Çin hükümeti ise onların Uygur kökeni olduklarını kabul etmemektedir.

Şimdiki Hunan Şehrindeki Uygur türkleri bir milyona yakın sayıda oldukları bulunmaktadır. Kangsu (Gansu Bölgelerinde bir milyondan artık sarı Uygur Türklerinin yaşadığı sayısal olarak bilinmektedir. Her bölgede tarihi Uygur Kökenleri bulunmaktadır. Uralar deki cami lar olsa da Uygur ların yakın bin üç yüz seneler civarında İslam dini ile yaşadıklarını göstermektedir. Turpan , Komullardaki Bud garları olsa Uygur Türklerinin Üç bin seneden beş bin seneye yakın tarihlerin din kültüründe Çinlilerden daha erken yükselen durumları ve tarkattıkları bilinmektedir. Üç bin seneler öncede hindustandan alınan Budda dini ise Uygurlar tarafından Hotan , aksu , korla , komul vadelerinden Çinlilerin bölgeleri ve güney asiya ya tarkatılmıştır.

3. DOĞU TÜRKİSTANDAKİ 75 SENEDEN ARTIK SÜRDÜRÜLEVAR YOKLAR

- 1) Uygur ve türk milletleri için İş kur çalış sestem yokiş yok
- 2) Uygur ve Türk milletleri için Doğurmak iki çocuk hak var. kürtaç var . kullanılan makine dakikada iki üç bin devr hizila hamile çocuğu anasın karnında kan çorpası yapar. Anelerin Uterus tan delik açilir. Yada Uterus kesilerek çöpe atılır.
- 3) Ev Dam Var Tapu yok , Tapu , tarla , arza hükümetin Doğu Türkistan bölgesi İnsanların mşraslik hakları yok.
- 4) Din adı var , Din eğitimi yok , terbiye varsa da gizli. Tutuklanırken hapis yada ölüm cezası.
- 5) Çocuk doğurmak var Nikah , evlilik kağıt yok , İslam yada Türk Devletleriyle evlenenlerin kimlik yok (1989---1995 , 5 milyon uygur gençleri , orta yaşlılar , yabancı devletlerle evlenenler . yabancı devletlere gidip kelenler adı terör, böl güncü sayıldı .Kimlikleri silindi,geri Verilmedi. tutuklananlar hapse atıldı veya öldürüldü. Uygur Türklerin nüfusu yrine her köye milyonlarca Çinlileri Yerleştirdi.
- 6) Çocuklara Elbise normal var . Kültür elbiseler okulda yasak .
- 7) Elektrik: nuclear dan elektrik öğreten firmalar Doğu Türkistan bölgelerinde .Radyaksiyon den çocuklar hayatından ayrılıyor. İnsanlar kalp hastası oluyor. Doğu Türkistan' nın dağlarında elektrik yok . köylerde elektrik yok .Nuclear dan çıkan tütün insanları radiakson ile öldürüyor ve öldürmesede iç organları delik açılıyor. Çocuklar hasta düzgün doğulmuyor. Elektrik Çin bölgelerinde pazarlanıyor. Parayı Çin bankası alıyor.
- 8) Uygurların adları bankada baba adı önüne yazılır. Paraları kayıp olursa savunma hakları yoktur. Çünkü acount adı Başkasının. Bankanın Güvenlik kasasında bırakılan altın ,gümüş başka paralı malzeme, banka acountlar kayıp olur. Yada xu insanın Çinhükümet tarafından terör adıyla öldürülmesine sebep olur.

- 9) Kreç ,çimento ,kemikal sanayeler Doğu Türkistanda Uygurlar yaşadık merkezlerde kurularak firmalar 24 saat çalışmalar ile çevre bulgamaları devam ediyor .İnsanları virüs ile zahirlerek öldürüyorlar . temizlik hava koruma sistemleri yok . su toprak bulgusu ağır
- 10) Su şehir merkezlerde hükümet insanları Çinliler toplandık yerlerde var .. Uygur veya Türksoylar toplanan yerlerde yeraltı kuduk süyü azaldı .. kayıp olmaya başladı . atom bomba test denemeleri toprağı kum yaptı . su kaybı gün geçtikçe artıyor. Kum çöl cezire gün artışı ile büyüyor.
- 11) İnternet , Media , TV , Radio , eğitim kanalları Çinlilerin kontrolünde . önce hükümet jasusları konular doğru yalnish olduğunu inciler. İnternetteki erkin yayın ,fikirleşme ulusal konuşmalar izin verilmiyor. Ulusal ürün satışları Çin mali olursa satış izini var para Çin bankası Çinlilerin adında devam eder . Uygur Türk Kaynak Madenleri Çin askerleri kurduk Hükümet kurumları adıyla ihraç yapılarak dış ulusal devletlere ve Çin içindeki başka şehirlere taşılarak satılıyor. Para her vakit Çin liler den kurulan CİO şirket başkanlarının akontlarına Çin bankalarına yatırılıyor.
- 12) Politikal yönetim üstünleri Doğu Türkistan bölgelerinde hepsi Çinli . Uygur türkleri alti kismalarda az sayıda bir yada üç persent çalıştırılır. Yada çalıştırılmaz.
- 13) Çiftçilere vergi 15 türlü , çiftçiye kar kalmaz . zarar karz (borç) lanır. Ödemeyince Hapise atılır. Toprağı Çin hükümet tarafından işgal alınır. Kızları uzak Çin bölgelerinde işçi olarak çalıştırılır adıyla tutuklanır . insan pazarlarında satılır. Üç Dört sene sonra cesetleri orman yada sokağa atılır.
- 14) Ata ana kardaş var konuşmak yok yasak . Ev var evde uyumak yok . eve girişeniz tutuklayıp hapis' a atar
- 15) Arap , Türk , Musulman memliketlerle Evlenmek varken eş zamanda Evlenenlerin Kimlik yok . Yabancıyla evlenenlerden Doğulduğu Çocukların Nüfus ,Kimlik pasaportları yok.
- 16) Din Adı var İzin yok , din erkinliği yok . Gençler 18 yaşın üstü olmadan dini kitaplara ellerni yakması , okuması , öğrenmesi yasaktır. Evlenmeden kadınların elini tutmayın gibi oyunları kanuni olarak yasaklamıştır. Uygur Türklerinin Nüfus çoğalmasını engellemiştir.
- 17) Hizmet , mal üretim , Eğitim , bilgi teknik , Endüstriyel sanayi sektörlerinde çalışan Uygur Türkler ve başka Türksoyların sayısı yok . yüzde bir değil binde bir de bulunmazlar.
- 18) Maarif Çince yapıldı. Yigirme beş seneye yakındır. Uygur Öğrenciler sınavlardan geçse de geçemedi sayılır. Konuşmalarına puan verilmez. Millet Uygur olduğu için iş verilmez.
- 19) Kaynaklar dan altın, gümüş, ptrol, kömür, fırlanta, marble taş ve daha değerli leri vardır. Heppisi çinlilerin makinleri tarafından parçalanarak America , Engiltere, Fransa ulusal

devletlere ihraç yapılır, satılır, Para çinlilerin bank acountlarına yatırılır. (sümürgü devam ediyor)

20) Ziraatlar de çin askerlerin Doğu Türkistanda kuran kuruklu yol armiyesi adındaki armiyeye askerleri tarafından toplanıyor. Ulusal ihraç yapılıyor. Çiftte çalışanlar Uygur türkleridir. Para ise Çin bankasına çinliler adına yatırılır. Çalışanlar 14 türden artık sigorta yi ödemededen karza boğulur.

Din İslam Dini , Budist Dini ön görülmektedir

Hotan' deki camı . Önceki Uygurlar Shamanizim, Tengrizim , Manichayizim , bazen krist camiler Tarım da bulunmaktadır. Uygurlar Sunni musulman oldukları dönemlerde , Sufi zimdin çıkmıştır denmektedir. Yakın yüz senede her hangi bir din yasaktır.

Dil Uygurca (Uygur Türkçesi) olarak ortak dildir.

Doğu Türkistan deki tarihsel diller Saka Dili (Khotan Dili) , Tocharian Dili , Yusufbalsagun Kaganiye Dilini Uygur Türk Dili diye Kaşgarlı Mahmut ' Divani Lugati Türk le aynı saymıştır. Aynü Dili , Lop Dili , İli Türk dili, Karluk dilleri gibiler hepsi Uygur Türkçesidir.

Şimdiki Uygur Dili yazıkları Çağatay Uygur yazığı , Arapça (eski Osmanlı yazısı) , Latin Alfabet, Karluk (Özbekçe) gibilerdir.

4. Dou Türkistan Haritası

Çin' le Türkiye ticareti 500 milyon usd dan 30 milyon dollara düştü .

1 Ekim 1949 yılında Mao'nun resmen ilan ettiği Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun kutlandığı şu günlerde Komünist Çin devletinin ve dünya tarihinin en büyük soykırımı ile karşı karşıya gelen Doğu Türkistan halkının acısı bu gün hala devam etmektedir. 1950' li yıllardan sonra Doğu Türkistan halkına özellikle uygur türklerine kimliksizleştirme , kürtac ile öldürme , asılmaysan politikasına dönüşmüştür. 2009 tarihinde Ürümqi Olaylarında ve ondan sonra devam eden soykırım şekilleri daha vahşi vasıllarla gizli şekilde devam etmektedir. Adaletsizlik haksızlık ve zulume tepki gösteren Uygur Türklerini (Teröristler , terorizim, Radikal islamçılar, Milli ayrılıkçılar (bölgünçüler) gibi suçlamalar ile silah gücü kullanarak bastırmaktadır. Uygur Türkleri ise bugünkü tarihten silinme tehdidi içinde yaşamaktadır.

1949 yılında Doğu Türkistan topraklarında başlayan asimilasyon ve soykırım 67 yıldır devam etmektedir. Uygur Türkleri 21. Yüzyılın yalnızlığa terk edilmiş milleti olarak karşımızda durmaktadır. Çalışma kampları, nükleer denemeler, zorunlu doğum kontrol ve kürtajlarla yarım asrı geride bırakan ama kendi benliğinden ve kimliğinden asla vazgeçmeyen halkımız sözde demokrasi ve insan hakları havarilerinin vurdumduymazlığına rağmen geleceğe umutla

bakmak istemektedir. Çünkü Uygur halkı kendi geleceğini kurma, kendi kendini idame etme ve evlatlarına özgürce yaşabileceği bir toprak bırakmanın hayalini 67 yıldır unutmamıştır.

İşte içinde taşıdığı bu umut ve gelecek kaygısı kendisini 2009 yılında vuku bulan ve hafızalarımıza Urumçi olayları olarak geçen hadiselerde bir kez daha göstermiştir. Artık Çinlilerle yaşayamayacağını ve Çin devletinin zulmünün Uygur halkının sabrını taşırdığını gösteren Urumçi olayları halkımızın imkânsızlıklara rağmen zalimin karşısında içten içe nasıl da bir mücadele içinde olduğunu bir kez daha göstermiştir. Urumçi olaylarında on binlerce evladını yitiren Doğu Türkistan halkı sonra ki dönemde de Çin devletinin uygulamalarına karşı baş kaldırmış ancak dünyanın ikinci süper gücünün karşısında pek etkin olmasa da hürriyet ateşinin kolay, kolay sönmeyeceğini ispat etmiştir. Bu süre zarfında Çin devleti ise boş durmamış kendi özgürlüğünü ve geleceğini arayan halkımızı terörist ilan etme yoluna başvurmuştur. Dünya üzerinde yüklesen ve dünyanın güçlü devletlerinin adeta bir başka ülkeye müdahalesine olanak sağlayan terörizmi Uygurlara karşı adeta bir savaş alanı olarak görmeye başlamıştır. Basından da takip ettiğimiz gibi Doğu Türkistan'da her olay Çin devletince bir terör olayı imiş gibi servis edilmekte ve ardından Çin acımasız yüzünü bir kez daha göstererek masum halkımız içinde adeta bir insan avı başlatmaktadır.

Doğu Türkistan halkının çektiği acı ve sıkıntıları karşı, karşıya kaldığı asimilasyon ve soykırımı anlatmaya ne kelimeler nede sayfalar kafi gelmektedir. O nedenle kutlanmaya layık görülen 1 Ekimler bizim için yas ve matem, acı ve gözyaşından başka bir anlam ifade etmemektedir. Akıllı selim olan ve vicdanın sesini dinleyen her ferde ve her kurumu bir kez daha sesleniyoruz. Yanımızda durun bizimle olun sessizliğimizin sesi olun bir milletin geleceğini kurtarma mücadelesinde Uygur halkını yalnız bırakmayın.

Yazarı Seyit Tümtürk bakıcı okuyucu Mükerrer ABDURESUL

Kaynakça;

Kitaplar

1. Doğu Türkistan
2. Türkistan Şehitler
3. Doğu Türkistan Cemiyeti İstanbul
4. Kızıl Çin Esaretindeki Doğu Türkistan . cengiz kaşgarlı
5. Türkistan Doğu Türkleri çalışma planları
6. Türkistan Kurtuluşu hakkında indonasia Liderleri Görüşleri
7. Doğu Türkistan hakkındaki 17 ci baskı
8. Doğu Türkistan ismail cengiz 1980
9. Tibet ve Doğu Türkistan hakkında Bugra Mehmet imin
10. Doğu Türkistan 1992. MM mahmut oğlu M.n
11. Doğu Türkistanlıların jeografiye ve şimdiki durumu 1952 Bugra Mehmet emin
12. Doğu Türkistan Kızıl Muhtariyet Bugra Mehmet emin . İsa yusuf Alptekin
13. Orta Asia Türk Cumhuriyetleri Dkbaş kadir 1997
14. Huzur dünyası Doğu Türkistanda İstanbul bogazci universitesi
15. Doğu Türkistan çağdaş Uygur edebiyatında mücadele 1996 Halal oğlu yücel Ankara
16. Doğu Türkistandaki herf beyler Doğu Türkistannin 1911- 1944 arası siyasi tarihi , Ferbes Andrew D.W.can Enver
17. Doğu Türkistan Tarihi Saray Mehmet 1997
18. Doğu Türkistan Uygur Türklerinin hürriyet ve istiklal mücadelesi kaşgarlı sultan mahmut
19. Ürümci Doğu Türkistan Kurbanoday 1947
20. Türkiye dışındaki Türkler 1992 Biblografy of Türks out of turkey

21. DOĞU TÜRKİSTAN UYGUR TÜRKLERİ' NİN Hürriyet Ve İstiklal Mücadelesi Prof.dr.Sultan mahmut kaşgarlı ; İstanbul Aralık 2011 Bayrak Neşiriyatı
22. DOĞU TÜRKİSTAN FACİASI 2.Bölüm Mustafa Türkistani Sutuk Bugrahan maarip neşiriyatı 2008,mayıs İstanbul

Şükufe Nihal'in "Domanıç Dağlarının Yolcusu" Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme

Ahmet USLU

Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili Bölümü

E-mail: ahmet.uslu@dpu.edu.tr

Abstract

It is widely acknowledged that the concept of the enlightened have taken place in Turkish society in Tanzimat Reform Era. However, before that era, there had always been such people in the society with their knowledge, intuition, good manners and tenderness. After Islamism, some people such as shamanist and troubadour have given way to the ones like ulema, mollah and sheikh. Nevertheless, they have lost their influence in parallel to the decline of Ottoman Empire and growth in the west. Secular people who are more rational and apt to resemble to western people have taken place since Tanzimat Reform Era. Also, with the proclamation of the republic, the attitude of the enlightened as being self-ordained has continued. They have taken the responsibility of spreading the novelties of republic and maintaining the peace in the society. This feature has been clearly observed in their literary works. The enlightened in the novels has taken shape according to the society. That is to say, the ones who has taken the responsibility of educating and informing the society, serving as a perfect model for the people and being a representative of modernity have been the characters on whom the authors have focused between Tanzimat Reform Era and Turkish Republic. The book called "Domanıç Dağlarının Yolcusu" by Şükufe Nihal is a work that reveals her view towards Anatolian people. As an enlightened person, in her evaluations the effect of her being a woman is evidently observed. The travel articles she has written in various newspapers indicates her opinions about Anatolian people. In those papers, the author mentions how influential the enlightened are for the development of the society. The tours she had have provided prosperous materials for her writings. "Domanıç Dağlarının Yolcusu" is a book composed - in 1946 - of travel writings Şükufe Nihal has written. The period of war of independence provides a rich resource for the writer. In this book, a personal story in that period presents the main framework of the book. According to the story, a woman kills her own son because she learns that he has helped an enemy during the Independence War. After the author has learnt about the story, she visits the places that the story takes place. In this paper, it is attempted to focus on her experiences during that visit.

Keywords: Turkish Enlightened, Women Perspective, Şükufe Nihal, Travel Writing.

Giriş

Batılı anlamda aydın kavramının, Tanzimat'la beraber Türk toplumunda yer etmeye başladığı genel bir kabuldür. Ancak Tanzimat'tan önce de bilgisiyle, görgüsüyle, sezgisiyle, duyarlılığıyla içinde yaşadığı toplumun ve zamanın önünde işlev gören tipler, Türk toplumunda da hep var olmuştur. İslamiyet'ten önce belli özellikleri ile toplumda temayüz eden kam, baksı, şaman, ozan gibi tipler İslamiyet'ten sonra yerini şeyh, ulema, molla gibi tiplere bırakır. Bunlar da Osmanlı'nın gerilemesi ve Batı'daki gelişmelere paralel olarak etkinliklerini yitirirler. Tanzimat'tan itibaren Batı tandanslı, rasyonel düşünen, daha seküler tipler görülmeye başlanır.

Türk toplumunda Batı'daki gibi bir aydınlanma devrinin yaşanmaması ve aydınlanma hareketinin, tabii bir fikir evriminin neticesi olacak yerde, 19. yüzyılın ortasında birdenbire dışarıdan gelen bir fikir aşısının ürünü olarak doğması (Ülken, 1994: 36) Batı düzeyinde bir aydınlanma ve aydın meydana getirmez. Bu durum Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar Türk aydınlarının kaynaşmadan ziyade ayrışma, başkalaşma ve nihayetinde halk için aydının bir "yaban", aydın için halkın değiştirilmesi, dönüştürülmesi gerekli bir "cühela" olarak görülmesi sonucunu doğurur (Baştürk, 2012: 32). Aydınların milletin temel değerlerini yok sayarak Batılı değerleri ön plana çıkarması bu sonucun en belirgin sebebi olarak görülebilir. Aydınlanmaktan

ziyade aydınlatma odaklı anlayışa sahip, sorunları Batı ekseninde çözmeye çalışan ve çoğu zaman toplum dinamiklerinden uzak düşen aydınlar giderek halktan uzaklaşır ve bir "yaban"a dönüşür.

Cumhuriyet'in ilanından sonra da aydınların toplumdan kopuk tavrı devam eder. Özellikle yeni rejimin getirdiği yenilikleri yaymak ve kurulan düzeni halka karşı korumak ve kollamak görevini üstlenen Türk aydını, iktidarın halkı dönüştürmedeki bir aygıtı haline gelir. "Cumhuriyet dönemi aydını, toplumun yararını ve iyiliğini düşünen sınıflar üstü bir konumda gördü kendini. Bu konuma göre sorumluluklar üstlendi. Sınıflar üstü misyonu sorumluluklarını artırdı, öncülük görevini terk edemedi. Bu konumu, onu iktidar ilişkileri içinde doğrudan yer almaya itti. İktidarda kalmaya ya da iktidar olmaya çalıştı. İktidar ile böylesi iç içelik kurtarıcı, kurucu, yönetici misyonuna, koruyuculuk misyonunu da ekledi. Üstlendiği misyonlar onun düşünce iklimini de belirledi" (Yıldız, 1995: 367).

Tanzimat'tan itibaren aydınların bu değerler karmaşasını Tanpınar şöyle ifade eder: "1839'dan sonraki devrin bir hususiliği de memlekette gittikçe kuvvetini artıran bir ikiliği doğurması, onun manzara ve ruh bütünlüğünü kırmasıdır. Bugün bile halk dilinde ve hatta fikir hayatında o zamanlardan kalan 'alafranga' ve 'alaturka' (musikide olduğu gibi), 'eski' ve 'yeni' (zihniyet meselelerinde) tabiriyle ifade edilen bu ikilik realitesi Tanzimat'ın en

büyük fatalitesidir”(Tanpınar, 2001: 136). Bu ikilik Cumhuriyet’ten sonra da uzun yıllar Türk aydınının karakteristik özelliği olur.

Türk aydınının bu özelliği, edebî eserlerde daha net görülür. Özellikle romanlarda görülen “eski kafa/yeni kafa, idealist/materyalist, gelenekçi/Batıcı, hoca/öğretmen, milliyetçi/kozmpolit, İstanbul yakası/Beyoğlu yakası, mahalle/apartman, alaturka toplantı/balo gibi” (Moran, 2009: 324) karşıtlıklar aydınların içinde bulunduğu ikiliğin en somut göstergesidir. Romanlarda işlenen aydın tipi, yazarların toplum algısına bağlı olarak şekillenir. Kısaca toplumu eğitmek ve bilgilendirmek amacıyla oluşturulan tipler, topluma örnek olarak sunulan idealize edilmiş tipler, modernitenin sözcüsü olan tipler Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar yazarların oluşturduğu tiplerdir. Yunus Balcı Cumhuriyet’ten sonra oluşan aydın tipini “Kurtuluş Mücadelesine destek olmak, Cumhuriyet’in getirdiği yenilikleri, yüzyıllardan beri ihmal edilen Anadolu insanına götürmek, oraları aydınlatmak, fikren yeni değerlerle donatmak üzere yola çıkan “Anadolu’ya akın” eden aydınlar, evrenselleşme arzusu güden aydınlar; tereddüdün ve arayışın genç aydınları” (Balcı, 2002: 53-168) başlıklarında inceler. Balcı, “evrenselleşme arzusu” başlığı altında topladığı aydınları “sadece içinde bulunduğu toplumu değil, daha evrensel düşünebilen, Batılı ve Doğulu bir tip olmaktan çok içinde bulunduğu değerler çerçevesinde çağını yakalamaya çalışan” (s.

218) “Millî ve manevî değerlere batılı bir zihniyet çerçevesinde yaklaşan ve onları evrensel bir seviyeye taşımak isteyen” (s. 219) “Türk-İslam kültürü içinde yetişip, batılı yaşam tarzının moda olduğu bir dönemde böyle bir buhrandan uzak kalmayı beceren genç bir neslin temsilcisi” (s. 229) “Yeni değerler sisteminin getirmiş olduğu kargaşa içinde kendisine bir yol çizemeyen fakat çeşitli sebeplerle, bu gidiş gelişlerden kendini kurtaramayan veya bu tereddüdü bir hayat tarzı haline getiren” (s.237) aydınlar olarak sınıflandırır.

Türk aydınının topluma bakışı, halkla olan iletişiminin Balcı’nın yaptığı sınıflandırmadan yola çıkılarak özellikle Cumhuriyet’ten sonra çeşitlilik gösterdiği sonucuna ulaşılabilir. Edebî eserlerde özellikle romanlarda yazarlar bu amaçları gerçekleştirmek için aydın tipi üzerinde dururlar. Romanlar haricinde yazarların, topluma, Anadolu insanına bakışı anı türündeki eserlerinde de görülür. Romanlarda yazarın kendi düşüncelerini temsilen kurguladıkları roman kahramanlarının düşüncelerini açık ve ayrıntılı bir şekilde ifade etmesi roman tekniği açısından çok uygun değildir. Ancak anı türünde yazılan eserlerde ise yazar, gördüklerini, yaşadıklarını aktarırken düşüncelerini daha açık bir şekilde, hiçbir sınır ve kısıtlama olmadan anlatabilir. Düşüncelerin, sübjektif değerlendirmelerin anı kitaplarında yer alması teknik açıdan da bir sorun oluşturmaz.

Tanzimat'tan 1950'li yıllara kadar özellikle erkek yazarlar sayıca bir hayli fazladır. Tanzimat'tan 1950'li yıllara kadar sadece 12 kadın yazar dikkat çekmektedir. Milli Mücadele döneminde gerek yazdıkları ile gerekse yaptığı konuşmalar ile sağlam bir yer edinen Halide Edip, çağdaşları içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Aydın bir kadın olarak aksiyoner kimliği ile ön planda yer alan Halide Edip, Anadolu insanının mücadeleci kimliği ve fedakâr yapısı üzerinde durur. Milli Mücadele'yi anlattığı eserlerinde Anadolu insanını idealize eder ve yüceltir. Halide Edip'in "Turancılık fikrinin gerçekte coğrafi olarak vatan olamayacağı düşüncesi" (Deren, 2002: 533) dikkatini Anadolu'ya yöneltmesini sağlar. Halide Edip'le birlikte anacağımız diğer bir kadın yazar da Şükufe Nihal'dir. Sultanahmet mitinglerinin ilkinin Halide Edip, ikincisini ise Şükufe Nihal gerçekleştirir. Şükufe Nihal, bu mitingde çok sevdiği vatanını kaybetme korkusundan bahseder ve hiçbir gücün onları vatanından ayıramayacağını vurgulayan etkili bir konuşma yapar (Arıburnu, 1975: 53-55). İkinci eşi olan Ahmet Hamdi Başar ile evlenmesinin nedeni de Ahmet Hamdi Bey'in Milli Mücadele yıllarında sosyal davalar karşısında gösterdiği ilgi ve heyecandır (Ayda, 1984: 109). Ahmet Hamdi Bey, Şükufe Nihal ile mütareke yıllarında Müdafaa-i Hukuk cemiyetine katılmış ve çalışmalar yapmıştır (Işık, 2004: 1686). Aynı zamanda bir dönem Kadınlar Halk Fırkasının genel sekreterliğini de yapan yazar, Türk Kadın Birliği'nin de

kurucuları arasında yer alır (Işık, 2006: 3373).

Şükufe Nihal, özellikle eğitim üzerinde durur. Düzenli bir üniversite eğitimi almak için İnas Darülfünunun kızlar bölümüne, düzenli bir evlilik hayatına engel olacağı düşüncesi ile kaydı yapılmaz. Şükufe Nihal, okula devam edebilmek için ailesinin zoruyla evlendiği ilk eşi Mithat Sadullah Sander'den boşanır (Naci, 1940: 16). İnas Darülfünunu bitirdikten sonra İstanbul'da değişik okullarda öğretmenlik yapar. İlk eşi Mithat Sadullah Sander ile Mekteb-i Ümidi kuran Şükufe Nihal, karma eğitimi destekleyen grup içinde yer alır. Şükufe Nihal, gerek sosyal hayatta gerekse eğitim hayatında toplum için hizmet eden idealist, aydın bir kadındır.

Şükufe Nihal, Balcı'nın oluşturduğu kategoride "sadece içinde bulunduğu toplumu değil, daha evrensel düşünebilen, Batılı ve Doğulu bir tip olmaktan çok içinde bulunduğu değerler çerçevesinde çağını yakalamaya çalışan" grubuna alabileceğimiz bir yazardır. Mücadeleci kimliği ve sosyal meselelere olan ilgisi ile millî ve manevî değerleri önemseyen çizgisi onu bu kategoriye yaklaştırmaktadır. Anadolu'nun keşfedilmemiş değerlerini önemseyen yazar, Anadolu'yu eğitmek, Batılı hayat standartlarına ulaştırmak için bir uğraş içine girmez. Ona göre Anadolu, gerek Milli Mücadele yıllarındaki fedakârlık ve kahramanlığıyla gerekse köklü bir kültür birikimi ile örnek alınması gereken bâkir bir alandır.

Bu çalışmada Şükufe Nihal'in bir aydın olarak Anadolu insanına bakışı değerlendirilecektir. Ancak gerek Halide Edip'in gerekse Şükufe Nihal'in Anadolu insanına bakışı devrin erkek yazarlarından farklıdır. Bu nedenle incelemede Şükufe Nihal'in kadın oluşunun bakış açısına etkisi de irdelenecektir. 1970'li yıllarda feminizm etkisiyle "kadın yazar" olgusu dikkat çeker. Ancak "kadın yazar" adlandırmasının yapay bir vurgu olduğu bu ayrımın cinsiyet farklılığının ön plana çıkartıldığı bir eleştiri konusu olur. "Kadın yazar" adlandırmasının temelinde ise kadın ve erkek yazarlar arasındaki bakış açısı farklılığı yatmaktadır. Kadınların erkeklere göre daha anaç, daha merhametli, daha romantik, daha ayrıntıcı, daha şiirsel ve hüznü bakış açısına sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Ömer Leksiz şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Kadınların doğuştan anlatma kabiliyetine sahip olarak yaratıldıkları, kadınların sosyal hayatta yer almaya başladıktan sonra toplumsal olayları anne, eş, kardeş gibi sıfatlara bağlı olarak daha iyi yargılayıp değerlendirdiği görülmüştür" (Leksiz, 2000: 125).

Şükufe Nihal'in *Domaniç Dağlarının Yolcusu* adlı gezi kitabı, onun Anadolu insanına bakışını en net ifade eden eseridir. Aydın bir kişi olarak bir efsane peşine düşen yazarın değerlendirmelerinde kadın oluşunun ağırlıklı bir etkisi söz konusudur. Şükufe Nihal'in çeşitli gazetelerde yayımladığı yurt gezilerine dair izlenimleri, Anadolu insanına bakışının dile getirildiği yazılardır. Bu yazılarda yazar, ülkenin

ilerlemesi için aydınlara çok görev düştüğünden, aydınların memleketle barışarak gezmelerinin öneminden bahseder. Yaptığı geziler, yazılarına zengin bir malzeme sunmanın yanı sıra, düşüncelerini örneklendirebilmek için de bir fırsat doğurur. Bu gezilerden birini de *Domaniç Dağlarının Yolcusu* adlı kitapta toplar. Roman kurgusu ile kurguladığı gezi kitabında yazar, Anadolu'ya hayranlıkla bakar. Anadolu insanının Milli Mücadele'deki kahramanlığının etkisinde kalan yazar, bir efsanenin peşine düşerek gittiği İnegöl'de ve Domaniç dağlarında karşılaştığı Anadolu köylüsünü bir kadın gözüyle, büyük bir merhamet ve sevgi ile gözlemler. Karşılaştığı zorluklar bile onu yıldırmaz.

Domaniç Dağlarının Yolcusu

Domaniç Dağlarının Yolcusu, Şükufe Nihal'in 1946 yılında kitaplaştırdığı gezi yazılarından oluşur. Milli Mücadele dönemi, yazar için hayranlık duyduğu bitmez tükenmez bir kaynak niteliğindedir. Bu kitapta da Milli Mücadele döneminde destanlaşan sayısız kişisel hikâyeden biri eserin bel kemiğini oluşturur. Hikâyeye göre Kurtuluş Savaşı yıllarında İnegöl yakınlarında, Domaniç dağlarından inen bir köylü kadını, biricik oğlunun düşmana yol göstererek vatana ihanet ettiğini öğrenince silahını çekerek oğlunu öldürür. Şükufe Nihal, çok etkilendiği bu hikâyeyi dinledikten sonra hayran kaldığı Anadolu kadınından bir iz bulmak için olayın geçtiği yerlere araştırmaya gider. Kitap, yazarın bu

yolculuk sırasında yaşadığı olaylar, izlenimleri, duygu ve düşüncelerinden oluşur.

Şükufe Nihal, bu yolculuk sırasında ve konakladığı köyde dikkatini özellikle kadın üzerinde yoğunlaştırır. Kendisinin bir öğretmen oluşu nedeniyle kadınların eğitiminin ve çalışmasının öneminden, yanlış evlilikler ve bunların doğurduğu sonuçlardan bahsederken çözüm yolları göstermeyi de ihmal etmez. Şükufe Nihal, yazdığı yazılarında ilerlemenin Finlandiya’da olduğu gibi köyden başlayacağı fikrini savunur. İlerlemenin bir an önce başlayabilmesi için de Türk aydını köyü göz ardı etmeyi bırakmalı ve bu amaç için çalışmaya başlamalıdır. Yazar, türkülerini unutmaya yüz tutmuş köylüleri eleştirmek yerine onları fark etmeyen aydınları eleştirir. Anadolu’yu ve Anadolu insanını idealize eden ve bu fikrini büyük bir coşku ile savunan Şükufe Nihal, kitapta şiirsel bir dil kullanır. Olaylara bakışında ve yaptığı değerlendirmelerde bir kadın duyarlılığı özellikle dikkat çekicidir. Yazar, bir zamanlar kahramanlıkları ile destan yazan Anadolu köylüsünde bu destanlaşan özellikleri arar. Ancak köylünün olayı hatırlamaması, kendi derdine düşmüş olması bile onu yıldırılmaz. Kahramanlık, fedakârlık Anadolu insanı için sıradan bir iş haline gelmiştir. Şükufe Nihal, etrafındaki insanları gözlemleyerek kendi idealleri ile birleştirmeye çalışır.

Domaniç dağlarından inerek vatana ihanet eden tek oğlunu vurarak öldüren kadının bu

kısacık hikâyesi yazar için “bir roman, bir destan konusu olabilecek kadar geniş... Bir Türk kadınının yüksek vatan terbiyesini, inancını anlattığı için, kadın tarihimizin sayfalarına yeni bir ün katacak kadar yiğitçe” (Başar, 2011: 15)dir. Yazar, kadının bu tavrını vatan sevgisi noktasında destanlaşan bir hareket olarak görürken annelik duygusunu da ihmal etmez. Vatan haini olsa da bir anne için kendi çocuğunu öldürmek kolay değildir: “Sevgili çocuğunu kendi elleriyle yere seren kahraman ananın yaşadığı acıklı ruh hali...” (s. 15) Vatana ihaneti affetmeyen annenin “sevgili” çocuğunu “elleriyle” sermesi kolay anlaşılabilir bir fedakârlık değildir. Vatani ve evladı arasında bir seçim yapmak zorunda kalan anne, hangisini tercih etse onun için durum değişmeyecektir. Şükufe Nihal, evladını vatani için feda etmeyi tercih eden annenin içinde bulunduğu “acıklı ruh hali”ni bir anne olarak duyumsar. Milli Mücadele yıllarında sayısız kahramanlık hikâyesi içerisinde bu hikâye üzerinde durmasında onun bir kadın ve anne olmasının etkisi büyüktür. Kadının içinde bulunduğu hal acınılacak bir durumdur. Yazar, bu ananın yaptığı kahramanlığı yüceltirken bir anne olarak da duygularını ihmal etmez, onunla bir “duygudaşlık” hisseder.

Domaniç’te Sultan dağları arasındaki köylerde yaşayan kadının dillere destan bir güzelliği vardır. Kadın, birçok talibinin arasından birini seçerek evlenir ve bir çocuğu olur. Fakat delikanlı askere gider ve şehit olur. Talipleri yeniden sıraya girerler,

onunla evlenmek isterler. Ancak oğlunu “mert, kahraman, vatana faydalı bir insan olarak yetiştirmek” isteyen anne, bütün taliplerini reddeder. İlk eşine sadık kalan kadın şu sözlerle taliplerine kapıyı kapatır: “Arslan yatan yere ben köpek bağlamam” (s. 18). Anadolu kadını evliliğe büyük bir önem verir. Eşini (erini) evinin direği olarak gören kadın, kolay kolay ikinci bir evliliğe sıcak bakmaz. Her türlü zorluk karşısında yalnız başına hayatını sürdürür, çocuklarını kendisi yetiştirir. Anadolu kadını bu yönüyle mücadeleci ve dayanıklı bir tiptir. Köy yerinde kendisiyle evlenmek isteyenlerin (hatta ilçeden önemli makam sahiplerinin bile) haber göndermesi karşısında eşine olan bağlılığını o şehit olduktan sonra da devam ettiren kadın, zor şartlar altında namusuna sahip çıkar. Hayatta tek dayanağı ve eşinden kalan tek yadigâr olan evladını da vatana feda eder. Bu fedakârlık, kendisi de bir kadın olan Şükufe Nihal’de bir hayranlık uyandırır. Bu hikâyedeki annenin sahip olduğu yüceliğin bütün Anadolu insanında olduğunu düşünen yazar, bu yüksek karakterin peşine düşer.

Sokrat’ın “Bir ideal sahibi olan bedbahttır; fakat ona sahip olmayan daha ziyade bedbahttır” (s. 44) sözünü prensip olarak kabul eden yazar, İnegöl’e daha sonra da Domaniç’in dağ köylerinde bu kahraman kadının izlerini sürmeye gider. Henüz İnegöl’e gitmek için bindiği arabada diğer yolcularla tanışan yazar, Anadolu insanının aydına nasıl baktığını anlamaya çalışır. Anadolu insanı, aydını “yaban” olarak görmekte ve onların kendilerini beğenmeyip

hor göreceğini düşünmektedir. Anadolu insanının bu bakış açısı, devrin çoğu aydınının tutumundan kaynaklanmaktadır. Yakup Kadri’nin *Yaban* romanındaki Ahmet Celal bu bakış açısının simge isimlerindendir. Ancak Şükufe Nihal, köylülere onlardan biri olduğunu göstermek ister: “Bu soru yüklü, şüphe edici bakışlardan canım sıkıldı. Onlara, benim de kendilerinden başka bir insan olmadığımı, onların yurttaşı, kardeşi olduğumu anlatmak istedim. Bu yabancılık hoşuma gitmiyordu.” (s. 23) Özellikle Milli Mücadele’de en önde yer alan ve savaşın kazanılmasında büyük fedakârlıklar gösteren Anadolu köylüsünün, savaş bittikten sonra aydınlar tarafından horlanması, küçük görülmesi hatta Milli Mücadele’nin bir aydın hareketi ve başarısı olarak gösterilmek istenmesi aydın ve halk arasında derin bir uçurum oluşturur. Halk, aydına karşı kendisini kapatır. Kendi kabuğuna çekilmeyi tercih eder. Toplumda bir güven sorunu oluşur. Şükufe Nihal’in bir aydın olarak kendilerinden biri olması onlar için kabulü hayli zor bir düşüncedir. Onlar kalıplaşmış bakış açısı ile akıllarında aydınların oluşturduğu basmakalıp anlayışı devam ettirirler: “Sen buraları beğenmezsin, beğenmezsin. Sen kim bilir ne güzel yerler görmüşsündür.” (s. 23)

Şükufe Nihal, yolculuk sırasında doğayı da büyük bir hayranlıkla seyreder. Geçtiği yerler, yeşilliği ile manzarası ile yazarın coşkusunu artırır. Birçok aydının sürgün olarak gördüğü bu yerler onun için “doymaz gözlerle” (s. 24) bakılacak bir yerdir. Aynı zamanda bir şair olan Şükufe Nihal, doğa ile

insanı birleştirir. Bu doğa güzelliği, bu manzara Anadolu insanının kültür zenginliğinin de kaynağıdır: “İnegöl’e üç saatte gidilirmiş, yarı yolda Aksu varmış. Aksu ne güzel isim... Hayalimde bir masal dünyası canlanıyor: Söğütlerle çevrilmiş ak köpüklü bir dere... Kenarında al yanaklı, mor şalvarlı, sarı örgülü kızlar... Boy boy ekin alanları... Papatya, gelincik tarlaları... Tek katlı, beyaz köy evleri... Şurada burada Aksu’nun şırıltısına uygun türküler” (s. 25) Yazar, Anadolu’ya bir bütün olarak bakar. Anadolu insanının sahip olduğu değerlerde bu doğanın ilhamı önemli bir yer tutar. Doğanın bu ilham veren güzelliği kendine uygun bir insan tipini de var eder.

Anadolu insanının tok gözlü oluşu ve hakka riayet edişi de yazarın dikkatinden kaçmaz. Aksu’da bir kahvehaneden çay içen yazar, verdiği paranın üstünü almak istemez. Ancak kahveci bunu kabul etmez. Yoksul da olsa Anadolu insanı, başkasının parasını almaktan çekinir. Bu onun yüksek ahlaklı oluşunun bir göstergesidir: “Türk köylüsünü her zaman böyle gördüm; almaz, hep vermek ister. Yemez, lakin hep yedirmek ister, karşılık olarak da bir şey almaz.” (s. 26) Yazarın otelde kaldığı zaman da yanına gelen köylü kadınlar onu köylerine davet ederler. Hiç bilmedikleri tanımadıkları şehirden gelmiş birini en samimi tavırlarla, sözlerle davet ederler: “Köylümüz her yerde misafir canlısı, ikramcı... Hepsi ayrı ayrı beni rahat ettirmeye çalışacaklarını, eğlendireceklerini, gezdireceklerini söyleyerek gideceğime dair söz almak istiyorlardı. Ne candan insanlar... Gösteriş

yok, yalan yok. İnanmanın verdiği gönül rahatlığı ile gözleri doluyor.” (s. 55)

Köy insanı, genellikle şehirliler tarafından nezaketsiz, kaba saba olarak bilinir. Bu onun yaşadığı doğa şartlarından kaynaklandığı gibi eğitimsizlik de başlıca etken olarak görülebilir. Ancak köy insanının doğallığı ve misafirperverliği şehirli insanlarla karşılaştırılamayacak kadar içtendir. Söylediği söz, köy insanının içindekinin dışı vurumudur. Bu samimiyet yazarın etkilendiği noktalardan biridir: “Affedersiniz, dedi, tanıımıyorduk, size yolda bir yardımda bulunamadık. Tanımadığımız yerlerde yabancılığımızı unutturan bir nezaket daha...” (s. 32) Yazar otele gittiğinde de çevresindeki insanları özellikle “nazık” ve “kibar” kelimelerini kullanarak tasvir eder.

Yazarın otelde karşılaştığı yaşlı bir adamı tasvirinde de hayranlık söz konusudur. Şükufe Nihal her fırsatta Anadolu insanını yüceltir, idealize eder: “Kasırgalarla eğilmiş bir çınara benziyor bu adam! Kim bilir içinde ne oyuklar, ne sırlar vardır. Belki bu ihtiyaç milli ruhumuzu, eski günlerimizin hatıralarını, yanık şiirlerimizi; ıstıraplarımızın, sevinçlerimizin yankılarını bağrında taşıyıp sürükleyen bir halk şairidir. Belki de aradığım büyük destan mevzuunu yahut ona benzer başka kahramanlıkları tanımış bir adamdır.” (s. 39) Her ne kadar yazar, otelde kaldığı süre içerisinde bu ihtiyaçla konuşamamış olsa da ihtiyara olan hayranlığını gizlemez. İhtiyar, yazarla

konuşmak bir yana ona “görmeden gözlerine bakacak” kadar gizemli biridir.

Şükufe Nihal, aydın bir yazar olarak Anadolu ruhundaki zenginliğin farkında olan biridir. Söylenen türküler, Anadolu insanının çektiği sıkıntıyı, dertleri, kederleri göstermesi bakımından içlidir. İnsanlar cümlelerle anlatamadıklarını, kimseye dillendiremediklerini türkülerle ifade eder. Yazara göre Türk aydını, Anadolu’daki bu zenginliği keşfetmelidir. Bu nedenle kendisinin her fırsatta Anadolu’ya koştuğunu söyler: “Çok sevdiğim, az tanıdığım Anadolu’nun yanık bağrından bir ses... Onun ruhundan kopmuş bir hava... Anadolu! Baştan başa şiir dolu Anadolu!.. Küçüklüğümde güzelliği, saflığı, tehlikeler dolu uçurumlu yolları, efsaneleriyle gözlerimde canlanan memleketin, bütün ömrümde hasretini çektim. Fırsat buldukça her zaman Anadolu’ya koştum. (...) Dert, acı ve hasret çekmiş, gidenleri dönmemiş fakat yine kara bahtından şikâyet etmemiş, her felaketi bağrına basmayı öğrenmiş yurdun her duygusu derindir. Hepsi şiir dolu, hepsi masum ve candandır.” (s. 36)

Yazar, İnegöl kaymakamı başta olmak üzere konuştuğu insanların, yerli halkın bu hikâyeyi duymamış olmasını oldukça garipser. Böyle bir kahramanlık hikâyesinin destanlaşarak herkes tarafından bilinmesi gerektiğini düşünür. Ancak bu kahraman kadının değil izini bulabilmek, hikâyeyi duyanı bile bulabilmek imkânsız görünmektedir. Yazar bunun sebebini yine Anadolu insanının yüksek karakteri ile

açıklar. Onlar için sıradan olan ve büyütülecek bir öneme sahip olmayan bu olay şehirliler için çok önemlidir. Kahramanlık, Anadolu insanının doğal bir özelliğidir: “Bunu anlatan dostum herhalde bana masal okumadı. Şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüyordum. Galiba, dedim, savaş köylüler için bir fedakârlık değil, tabii bir şey! Onu biz şehirliler gözümüzde büyütüyoruz. Onlar dün ne yediklerini, ne içtiklerini unutmuş gibi... Ne için vuruştuklarını, nasıl vuruştuklarını, kanlarını, canlarını niçin harcadıklarını da unutuyorlar.” (s. 48) Türk milletinin Orta Asya’da başlayan serüveni tarih boyunca savaşlarla doludur. İnandığı değerler uğruna bir an bile savaştan çekinmeyen, vatan söz konusu olduğunda ise “ölürsem şehit, kalırsam gazi” anlayışı ile hareket eden Türk milleti, bu fedakârlığı karakter olarak kendisine benimser. Yazarı hayretler içinde bırakan da kendi evladını gözünü kırpmayacak kadar vatan sevdalısı bir kadının ve bu kahramanlık olayının aradan uzun zaman geçmemiş olmasına rağmen unutulmuş olmasıdır.

Yazarın şahit olduğu ilginç olaylardan biri de benzer bir özellik gösterir. 30 Ağustos Dumlupınar törenini görmek için gittiklerinde oradaki küçük köyü dolaşan yazar, köylü insanların Dumlupınar tepesinden haberdar olmadığını fark eder. Köylü kadınlara neden bu tepeyi ziyarete geldiklerini soran yazar: “Kim bilir? Biz ne biliriz? Türbe mi var, ziyaret mi var? Her yıl böyle akın akın gelip yukarı çıkarlar.” (s. 50) Türk topraklarının temelini yoğuran ve bir

abide ile sembolleştirilen bu zaferin, Anadolu köylüsü tarafından bilinmemesini yazar, garip karşılarsa da onları cahillikle suçlamaz, onları hor görmez. Suçu yine aydınlarda bulur. Türk insanına bu zaferi tam olarak öğretemeyen, önemini kavratamayan aydınlardır: “Bu alaylar, bu gelişler, bu gösterişler, az sonra yapılacak hitabeler, okunacak şiirler neye yaradı? dedim. O toprakların niçin öyle ziyaret edildiğini anlamayan köylü kadının o tepelerde belki de kardeşi, eşi, babası, çocuğu yatıyordu. O zavallıya, kardeşinin, eşinin babasının, çocuğunun düştüğü toprakları, onların kendisine bıraktığı şerefın ne demek olduğunu, her yıl yapılan törenlerin anlamını öğretememişiz demek! Evet, o zavallı, fırtınanın kopardığı dalından haberi olmayan ağaç gibi, bunlardan bile yok!” (s. 50)

Şükufe Nihal, kalkınmanın Finlandiya örneğinde olduğu gibi köyden başlaması gerektiğine inanır. Ancak bunun için aydının köye ve köy insanına bakışının değişmesi gereklidir. Şükufe Nihal, gittiği köyde köylünün okul istekleri karşısında devletin, binayı yaparlarsa öğretmen gönderilebileceğini söylemesi üzerine köylü kendi imkanları ile okul binasını inşa ederler. Ancak gelen öğretmen az bir süre kalıp bırakıp gider. Şehirde yetişmiş öğretmenler köyde yaşamak istemezler. Köylünün eğitilmesi gerektiğine ve bu eğitilmiş köy insanı ile kalkınılabileceğine inanan yazar, sorunu ve çözümü birlikte ifade eder: “Köye gidenler orasını beğenmiyorlarmış!.. Köyden gelip şehirde

okuduktan sonra tekrar köye dönmek istemeyenleri bu büyük şehir hastalığından korumak için, onlara kendi doğup büyüdüğü yeri yükseltmek zevki, gururu aşılmalıdır. (...) Şu kara sıralarda oturacak yavruları insanlığa, Türk milletine yaraşır bir kalıba dökülebilmek genç öğretmen için hayırlı bir zevk olmaz mı?” (s. 61)

Şükufe Nihal, Anadolu insanını bitmez tükenmez bir zenginlik, kaynak olarak görür. Doğal, samimi, sıcakkanlı Anadolu insanının bu değerleri eğitimle birleştiğinde ülke kalkınabilir. Bu nedenle de Anadolu insanının eğitimi çok önemlidir. Şükufe Nihal, her şeyi bırakıp bu köyde öğretmenlik bile yapmayı düşünür: “Onların beğenmediğimi, belki de aşağı gördüğümü sandıkları bu yerlerde rahat yaşayabilmek için, hemen kendime küçücük bir yuva kurardım. Sonra, programımı yapar, köye ışık, hava, ses, söz, ağaç, sağlık, rahat, ne lazımsa, hazırlanmaya çalışırdım. (...) Gözlerimin önünde hayalimin planladığı bir ‘cennet köy’ levhası açıldı. ‘Neden olmasın, ben yapamadıysa, bunu başkaları neden yapamasın!’ diye düşündüm.” (s. 68) Ancak şehirde yetişmiş aydınlr köyde çalışmak istemez. Şehir hayatının rahatlığı, aydını cezbeder. Bir bakıma köyden şehre okumak için giden ve şehir hayatına alışan aydın, idealistliğini kaybeder. Kendi rahatı, her şeyin önüne geçer. Reşat Nuri'nin Çalıkuşu'ndaki Feride gibi idealist bir öğretmen, aydın, sadece Cumhuriyet'in ilk yıllarında değil halen de bulabilmek zordur: “İşte hep bu büyük şehir derdi, hep bu çıktığımız yeri beğenmemek, kendimizi

oraya layık bulmamak illeti! Ya geride kalanlar! Onlar bizden değil mi? Yalnız kendimiz! Korkunç bir benlik..." (s. 62) Gazete ve dergilerde şiddetle köylünün eğitilmesi gerekliliğini dile getiren aydınlar, tarih boyu ne yazık ki sadece bu düşünceyi teoride bırakmıştır. Bu düşünceyi hayata geçirenler, bu düşünceyi savunanların yanında hayli azınlıktadır.

Şükufe Nihal'in gezi sırasında dikkatini çeken bir diğer özellik ise köy insanının kendi musikisinden, türkülerinden, şiirinden uzaklaşmış olmasıdır. Gittiği bir köy evinde kadınların ne dediği bile anlaşılmadan bütün kuvvetiyle kazanı döverek söylediği türküler, ahenkten ve zevkten uzaktır. Yazar, önce bu durumu ortaya koyarak eleştirir. Bilindiği gibi, hayal edildiği gibi bir köy kültürünün olmaması karşısında yazar, hayrete düşer: "Birdenbire içine atıldığım gürültüden, ne olduğumu şaşırılmışım. Ne söylüyorlar, ne çalışıyorlar? Zavallıların çalgı, saz diye ellerine aldıkları, dayanılmaz bir kaba gürültü ile kafayı şişiren şu kalaylı kazan mı? Köyün musikisi, şiiri bu mu? (...) Eyvah, köy bu kadar mı ruhundan kaybetmiş? Köy bu kadar mı maddeleşmiş? Orada bir hayat didinmesinden başka bir şeyler kalmamış mı? Ne ruhlarda bir ince ürperti, ne dudaklarda titreten bir nağme..." (s. 64)

Şükufe Nihal, köylü kadınlarının bu ahenkten ve musikiden uzak çıkarttıkları gürültüyü eleştirirken bir gerçeği fark eder. Anadolu köylüsü uzun süredir eğlenmeyi bile unutmuştur. Savaşlar, ölümler,

yoksulluk ve yoksunluk onların yazgısı olmuş, değil çalıp eğlenmek, çalgı çalındığında bile eğlenmeyi bilemeyecek kadar sadece figüran olarak kalmışlardır: "Meğer zavallılar eğlenmeye kırk yıldır hasretmişler! Yorgun, aç da olsalar, şu ne olduğu anlaşılmayan akortsuz türküler, şu musiki ihtiyacını temin eden iki kulplu bakır kazan bile, onları kendilerinden geçirdi. Odada bizim varlığımızı bile unuttular. Hiçbirinin, bir defa da bizim yüzümüze bakmak, yaptıkları şeyden hoşlanıp hoşlanmadığımızı anlamak aklına gelmiyordu." (s. 65)

Köy insanının türkülerinden, kendi değerlerinden uzaklaşması eleştirilecek bir taraf olsa da yazar, onlarda gurur duyulacak başka hasletler üzerinde durur: "Köylüyü nasıl sevmeli? Yaşama derdi, kavgası içinde şiirlerini, zevklerini kaybetseler de insanlık tarafları yaşıyor. Hele Türk'ün en değerli geleneği olan misafirperverlik vasfını hiç kaybetmemişler." (s. 67) Anadolu köylüsünün kanaatkâr oluşu, şehir hayatındaki rahata ve lükse düşkün olmamaları karşısında da yazar, hayranlığını gizlemez: "Bu insanların hepsi maddî hayattan öyle memnun görünüyorlar ki... Yemekten, içmekten hiç şikâyetleri yok. Elbette köyün dışında, kendilerinin kat kat üstünde bolluk içinde yaşayan insanlar var. Onlar ne bulsalar, neye erişseler, yine şikâyet ederler. Köylüdeki bu sonsuz kanaat nedir? Bu ne büyük değerdir. Bir akşam önce köylü bana yalnız hocasızlıktan, eğitimsizlikten şikâyet etmişti. Şehrin, şehirlinin sahip olduğu şeylerden yalnız

bunu istiyordu. Onlara sonsuz bir saygı duymamak mümkün mü?" (s. 70)

Şükufe Nihal, kasabada geçirdiği süre içerisinde özeleştiriyi yapmaktan da geri kalmaz. Özellikle şehir hayatı ile içinde bulunduğu şartları karşılaştıran yazar, şehir hayatının kendisini nasıl yozlaştırdığını fark eder. Anadolu insanı ile yüzleşen aydın için bu karşılaşma bir farkındalık meydana getirir. İsteddiği gibi yemek bulamayan yazar, kuru ekmeği yerken mahrum kalmanın meziyetlerini fark eder: "Meğer mahrum kalmanın ne büyük meziyetleri, faziletleri varmış! Meğer biz ne şımarık, hatta küstah insanlarmışız! Mutluluğu hep büyük şeylerde aramaya kalkarız da, şöyle bir kuru ekmek parçasının bile insana o zevki verebileceğini bilmeyiz. Önümüze kolay, bol gelen şeyler, bizi ahlaksızlığa götürüyor, muhakkak! Her bulduğumuz şeyden sonra, daha bir iyisini bekleriz, bulamazsak kendimizi şanssız sayarız. İnsanları bu şımarıklıktan, bu açgözlülük felaketinden kurtarmak lazım." (s. 72)

Tarlada çalışan genç bir kızı gören yazar, alın teri ile çalışarak kazanan bu insanları yüceltir. Gerçek emek onlarındır. Vatan için bedel ödeyenler de onlardır. Ancak hiçbir emek harcamadığı halde rahat yaşıyan şehir insanı, haksız bir kazanç üzerinde oturur. Şükufe Nihal, gördüğü genç kızı, bir kadın duyarlılığı ve anne şefkati ile tasvir eder: "İşte bir genç kız ki ayakları çıplak, nasırlı... Solgun renkli bir elbisesi var. Yüzü güneşte kavrulmuş... Derisi vakitsiz buruşmuş; ama yine güzel... Ne kadar güzel olduğu belli.

Onun bütün ömrü bu tarlada geçecek. O gençken yaşlanacak. İnce, güzel boyu gençken eğilip bükülecek. Sonra yolun kenarındaki şu sarıpatyalar kadar masum, kimseler farkında olmadan, solup bitiriverecek." (s. 75) Köylü kızın bu hali karşısında şehirli kadınlar, boş ve amaçsızdır: "Gözlerim şehre çevriliyor: İşsiz, güçsüz, mantıksız, amaçsız, her gün biraz daha bebekleşerek yaşıyan kadınlar... Tüller, ipekler, altınlar, pırlantalar, boyalar, gezmeler, eğlenceler, oyunlar, köşkler, rahat uykular, rahat ölümler... Bunlar hangi büyük hakkın karşılığı? Hangi didinmenin, hangi fedakârlığın ödülü? Yurda bir şey vermeyenlerin yurttan bir şey almaya ne hakları var? Bu bahçenin dalları, yolunmaktan artık tükendi..." (s. 76)

Köylü kadınların konuşmalarında kullandığı dil de yazarın ruhunu okşar. Aydınların konuşmalarında bulunmayan güzellik, tatlı ses bu kadınların kullandığı dilde vardır. Aydınların ve şehirlilerin bu insanlardan alacağı şeylerin başında bu dil gelir: "Aman, ne güzel konuşuyor bu dağlı kadınlar. Bu, ne tatlı ses! Dilimizin ahengini neden böyle her dakika ruh okşayacak şekilde güzelleştirmiyoruz?

Yazar, birçok köylü ile konuşmasına ve birçok yer gezmesine rağmen kendisine anlatılan Domaniçli kadından en ufak bir iz bulamaz. Kasabadan ayrılacağı gün rüyasında Domaniçli kadınla buluşur. Şükufe Nihal, Anadolu insanını Domaniçli kadın nezdinde kutsallaştırır. O örnek bir şahsiyet olarak Anadolu insanının bütününü temsil

etmektedir: “O kadın ne büyük kadındır, o kadın ne yaman bir kadındır ki, vatanının şerefi uğruna ciğerlerini kendi eliyle sökmüş paralamıştır! O kadın, Türk kadınlarının en büyüğüdür!” (s. 85) “Allah’ın göklerinden, tanımadığımız bir ses. Sanki başka dünyalardan bir nağme geldi.” (s. 87) “İçimden yeni yeni ürpetiler geçiyor. Demek yaşadığımız madde âleminde bazı insanlar böyle büyük kuvvetlere, sırlara ermiş... Ne mutlu onlara!..” (s. 87)

Vatanı için şerefi uğruna oğlunu gözünü kırpmadan vuran Domaniçli kadın, konuşmasıyla, sahip olduğu yüce değerlerle Anadolu’nun gerçek sahibi olduğunu gösterir. Kasaba ve köy halkı bu kadından ve onun hikâyesinden haberleri olmasa bile onlar da damarlarında hala aynı kanı, aynı şerefi taşımaktadır. Şükufe Nihal, Anadolu insanına olan hayranlığını ve bağını şu cümlelerle ifade eder: “Domaniç dağlarının yolcusu, sen bu yollara gene döneceksin. Ümidini kesme, bu yollar sana gene açılacak!” (s. 88) Türk aydını, Anadolu insanını yakından tanıdıkça ona olan hayranlığı artacaktır. Köyün ve köylünün samimi, içten tavrı, şehrin eğitilmiş aydını ile birleştiğinde ülkenin gerçek kalkınması sağlanacaktır.

SONUÇ

Tanzimat’tan itibaren aydın ve halk çatışması sürekli gündeme gelmiş ve bu konuda çok farklı bakış açıları geliştirilmiştir. Türk aydınının halka mesafeli yaklaşması, çoğu zaman halkı hor

görmesi arada büyük bir uçurum oluşturur. Aydınlar halkı “câhil” olarak görürken halk aydını “yaban” olarak görür. Bu durum edebî eserlerde de oldukça geniş bir yer tutar. Genel olarak aydın ve halk arasındaki ilişki bir karşıtlık ilişkisine dayansa da olumlu bakış açısına sahip aydınlar da görülmektedir. Bu olumlu bakış açısı içerisinde Anadolu insanını yine cahil olarak kabul edip onu geliştirmek, ilerletmek ve eğitmek için Anadolu’ya gitme düşüncesinin yanı sıra gerçek değerlerin onda olduğunu bilip ondan bir şeyler almak için gitme düşüncesi de görülmür.

Şükufe Nihal’in bir efsanenin peşine düşerek çıktığı Anadolu gezisi, bir aydın gözünden halkı anlatması bakımından önemli bir yere sahiptir. Düşmana casusluk ettiği için oğlunu vuran anne, Anadolu’daki sayısız kahramandan biridir. Yazarın gittiği hiçbir yerde bu olayın bilinmemesi garipsenecek bir durum olsa da yazar, bunu Anadolu’da kahramanlığın sıradan bir iş olduğu düşüncesi ile ifade eder. Gittiği yerlerde karşılaştığı insanları gözlemlerken yazarın kadın oluşunun da büyük bir etkisi vardır. Zaman zaman Anadolu insanına acıyarak, merhametle bakan Şükufe Nihal, anaç bir tavır göstererek onlara sahip çıkmak ister. Bu dillere destan olacak büyük kahramanlık olayının yerli halk tarafından bilinmemesini ise aydınların üzerlerine düşeni yapmaması ile açıklar. İlerlemenin ancak köyden başlayacağını düşünen yazar, şehir eğitimi alarak köyü beğenmeyen aydınları eleştirir. Köylü kadının bağda, bahçede, tarlada çalışması ve bu çalışmanın sonunda elde ettiği az bir ücretle üzerine bir

şeyler alması gerçek alın terinin karşılığını göstermektedir. Yazar, bakışını özellikle kadınlar üzerine yoğunlaştırır. Kadınlar cahilliklerine rağmen nezaket de misafirperverlikte, saygı da kusur etmezler. Şehir insanının sahip olamadığı yüksek ahlak ve karaktere sahip bu insanlardan Türk aydınının alması gereken çok şey vardır. Şükufe Nihal, köylünün türkülerini unutmasını bile geçim derdi ile açıklar. Çalışıp didinmek zorunda kalan Anadolu insanı savaşımlardan, yoksulluktan eğlenmeyi bile unutmıştır. Bu fedakârlığın daha iyi yaşam koşullarını hak ettiğini düşünen Şükufe Nihal, hak etmediği halde rahat bir hayat süren şehir insanını da eleştirir.

Domaniç Dağlarının Yolcusu adlı eser, bir aydının hatta bir kadının gözünden Anadolu insanını anlayan bir bakış açısının ürünüdür.

KAYNAKÇA

- 1) Arıburnu, Kemal (1975). *Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri*, 2. b. , Ankara: Yeni Desen Matbaası.
- 2) Ayda, Adile (1984). *Böyle İdiler Yaşarken*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- 3) Balcı, Yunus (2002). *Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- 4) Başar, Şükufe Nihal (2011). *Domaniç Dağlarının Yolcusu*, İstanbul: Timaş Yay.
- 5) Baştürk, Mehmet (2012). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Aydınlar (1950 – 1970)*, Gazi Üniv. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- 6) Işık, İhsan (2004). “ Şükufe Nihal”, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları
- 7) Işık, İhsan (2006). “Şükufe Nihal”, *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, C: 8, Ankara: Elvan Yayınları.
- 8) Lekesiz, Ömer (2000). “Yeni Türk Edebiyatında Kadın Öykücüler”, *Hece Dergisi Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, Ankara, Ekim/Kasım 2000, S. 46/47.
- 9) Moran, Berna (2009). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- 10) Naci, Enver (1940). “ Türk Edebiyatında Kadın Romancılar: Şükufe Nihal”, *Yarım Ay*, S. 118, 15 Mayıs 1940, s.16’dan aktaran Hülya Argunşah, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükufe Nihal*, 2. b. , İstanbul: Timaş Yayınları.
- 11) Seçil Deren (2002), “*Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, c.4, s.533.
- 12) Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001). *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi
- 13) Ülken, Hilmi Ziya (1994). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayıncılık.
- 14) Yıldız, Yavuz G. (1995). “Türk Aydını ve İktidar Sorunu”, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, (Haz. Sabahattin Şen), İstanbul: Bağlam Yayınları.

Türk Tarım Sektöründe Verimliliğin Arttırılmasında Kadın Çiftçilerin Eğitim Açığının Giderilmesinin Önemi

Doç. Dr. Özlen HİÇ

İstanbul Üniversitesi, İngilizce İktisat Bölümü, ozlen...

Yrd. Doç. Dr. Müjgan DENİZ

İstanbul Üniversitesi, İngilizce İktisat Bölümü

E-mail: hacioglu@istanbul.edu.tr

Öz

Hızla küreselleşen dünya ekonomisinin beraberinde getirdiği faydalar ülkeler arasında eşit olarak dağılmayıp daha derin ekonomik farklılıklara yol açarken, aynı zamanda yoksulluğun daha çok kadınlar aleyhine yaygınlaşmasına ve istihdam açısından cinsiyet eşitsizliğinin artmasına da yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de de sanayileşme çabaları içerisinde tarım sektörünün ekonomideki payı azalırken, çalışan sayısı da azalmıştır. Türk tarım sektörünün son on yıllarda geçirdiği hızlı değişim özellikle tarımda istihdam edilen kadınlar açısından olumsuz koşulların iyileşmesinden ziyade çalışma koşullarının bozulmasına neden olmuştur. Kadın çiftçiler Türk tarımındaki makinalaşma ve eğitim süreçlerinden yeterince faydalanamamakta ve bu açıdan erkek çiftçilerden daha kötü şartlarda çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Avrupa Birliği standartlarını yakalamak için sağlanan proje desteklerinden ve çiftçi eğitimlerinden ağırlıklı olarak erkek çiftçiler faydalanabilmekteyken; yine tarımda makinalaşmanın getirdiği kolaylıklardan da Türk kadın çiftçiler aynı oranda faydalanamamıştır. Gelineen noktada Türk tarımının daha etkin ve üretken hale getirilebilmesi için, kadın çiftçilerin de erkek çiftçilerle aynı çalışma koşullarına sahip hale getirilmesi ve eşit eğitim seviyesine çıkarılarak bilimsel tarımın yaygınlaştırılması hedeflenmelidir.

1. GİRİŞ

Küresel çapta yaşanan değişim süreci bütün ülkeleri ve insanları hızla etkisi altına alırken; dünyada mevcut hemen her toplum gerçek anlamda demokratikleşmek, büyümek ve kalkınmak istemektedir. Gelişme ve kalkınma kavramları ise, ancak insanın insan olarak niteliklerini geliştirmeyi, insana öncelik vermeyi amaçlamış ve bu amacına ulaşmış toplumlar

için anlamlı olarak kullanılabilir. Yapılan araştırmalar insana yapılan yatırımın karşılığında elde edilen tatmini etkilediğini göstermektedir. Dolayısı ile tatmini artıracak herhangi bir insan kaynağı yatırımının, insan sermayesine yatırım olarak dikkate alınması önem arz etmektedir.

İnsan için yapılan eğitim yatırımı en değerli en verimli yatırım olarak kabul edilmesine

karşın kadınların eğitim düzeyi evrensel olarak düşük kalmakta, genel itibariyle kadınlar erkekler ile eşit düzeyde eğitim görme fırsatına erişememektedir. Ancak öte yandan, eğitim yatırımları ile toplumsal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif ve kuvvetli ilişki daha fazla önem arz ettikçe kadınların toplum içindeki yaşamsal rollerine de giderek daha fazla vurgu yapılır olmuştur. Bu da kadınların her alanda eğitim gereksinimlerinin ayırım yapılmaksızın belki de olumlu ayrımcılık yöntemlerinden yararlanılarak karşılanması gerektiğini göstermektedir (Berber & Eser, 2008).

Bu çalışmada, kırsal kesimdeki kadınların tarımsal faaliyetlerde işgücüne katılımı ve eğitim seviyeleri ile buna bağlı olarak ekonomiye sağladıkları katma değer ele alınacaktır. Bu amaçla Türkiye’de TÜİK tarafından yapılmış olan kadın işgücü araştırması 2000-2011 dönemi verilerinden faydalanılırken son yıllardaki güncel veriler de ele alınacaktır.¹

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verilerine göre, Türkiye’de erkeklerin istihdam oranı yüzde 70 civarındayken, kadınların iş gücüne katılım oranı yüzde 30. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile kıyaslandığında bu oran, Avrupa ortalamasının yarısından da daha az. AB istatistik dairesi Eurostat’ın 2015 verileri, Avrupa ülkelerinde çalışan kadın ortalamasının yüzde 62,3 olduğunu gösteriyor.² İşgücüne yönelik yapılan

çalışmada ise ülkedeki kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerde çalışan kadınların işgücü piyasasında büyük oranda kayıt dışı bir şekilde ve sosyal güvencesiz olarak çalıştığı görülmektedir. (TÜİK, 2016)

2. Türk Tarımına ve Kadın Çiftçilerin Mevcut Durumuna Genel Bakış

1950’li yıllar Türkiye ekonomisinde sanayileşmenin artması ile birlikte köyden kente göçün hız kazandığı dönem olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı artmıştır. Ülkemizde tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı 1980 yılında % 26,1 iken, 1990’da % 17,5 ve 2000 yılında 12,2 iken 2010 yılında % 9,4 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı, 2014 yılında % 8,8, 2015 yılında ise % 8,5 olarak gerçekleşmişken, 2016 yılında % 8 olması beklenmektedir.³

Türkiye’nin tarım ürünleri ihracatı Aralık 2016’da, bir önceki yılın aynı ayına göre % 1,1 oranında artışla 2 milyar 1 milyon dolar, 2016 yılı toplam ihracatı ise 2015’e göre yüzde 2,6 düşüşle 20 milyar 229 milyon dolar olmuştur.⁴ Bitkisel ürünler ihracatı bir önceki yıla göre Aralık’ta yüzde 2,6 azalışla 1 milyar 435 milyon dolar, 2016 yılının tamamında da yüzde 4,3 azalışla 14 milyar 235 milyon dolar olarak gerçekleşti. Öte yandan, 2016 aralık ayında, 2015 aralık

¹ TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2011, www.tuik.gov.tr

² <http://www.dw.com/tr/turkiyede-kadının-istihdamda-adı-yok/>

³ www.tarim.kalkinma.gov.tr

⁴ www.tim.org.tr

ayına göre % 34,2 oranında artışla 211 milyon 745 bin dolara yükselen hayvansal ürün ihracatı, 2016'da bir önceki yıla göre % 4,3 oranında artışla 1 milyar 891 milyon dolara ulaştı (TİM, 2016).

Bu ekonomik dönüşüm sürecinde köyde kalan ve tarım sektöründe çalışmaya devam eden kadınlar genel itibariyle vasıfsız tarım işçisi veya aile yanında ücretsiz çalışmak zorunda kalan hatta sosyal güvencesi dahi olmayan ucuz emek arzı olarak varlığını devam ettirmiştir. Türkiye'de geçmişe kıyasla görece azalsa da halen geleneksel düşüncenin ve ataerkil yapının egemen olduğu bir toplumsal yapı söz konusudur bu özellikle tarım sektöründeki faaliyetlerde de cinsiyete bağlı işbölümü olarak ön plana çıkarmaktadır. Yine sektörel kadın istihdamı ve bölgeler arasındaki farklılıklar da eğitim eşitsizliği ve eğitim olanaklarına erişimde kadınların dezavantajlı durumuna işaret eder (Yıldız, 2008).

Nitekim, IMF ile yapılan anlaşma uyarınca tarım girdilerine yapılan subvansiyonlar çok büyük ölçüde kaldırılmıştır. Yüksek destek fiyat politikasından vazgeçilmiş, dünya fiyatlarına uyma ilkesi benimsenmiştir. Bu nedenle tarım geliri ve tarım ihracatı hem mutlak hem de oransal olarak düşmüş, tarım ithalatı ise artmıştır. Yine kriz ve bütçe açıklarının kapatılması gayretiyle tarımda sulama gibi verimli alt-yapı yatırımları hemen hemen kesilmiş, ayrıca tarımda AR-GE (Araştırma-Geliştirme), tohum ıslahı, vs. gibi konular ihmal edilmiştir.

Sektördeki verimlilik azaldıkça ve modern, bilimsel tarım faaliyetleri yeterince yaygınlaştırılmayıp aksine sınırlı kaldıkça, tarımsal üretim istenilen ölçekte ve kalitede yapılamamakta ve elde edilen mahsül de potansiyelin çok altında kalmaktadır.

Sözü edilen olumsuz gelişmelerin neticesinde, Türk tarım sektörünün katma değer, istihdam, büyüme ve dış ticaret göstergeleri Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1. Tarım Sektöründe Büyüme, İstihdam ve Dış Ticaret Göstergeleri

	Yıllar					Yüzde Değişim (%)		
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016-2017
				5(1)	6 (1)			2016 (1)
Katma Değer (1998 Fiyatlarıyla, Milyon TL)								
Tarım Toplamı (2)	11 315	11 083	11 857	3 760	3 770	-2,1	7,0	0,3
İstihdam (Bin Kişi)								
Tarımsal İstihdam (2)	5 204	5 470	5 483	5 998	5 577	5,1	0,2	-7,0
Tarım/Toplam (yüzde)	21,2	21,1	20,6	22,0	20,2	—	—	—
İthalat (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	7 143	8 206	6 654	4 687	4 459	14,9	-18,9	-4,9
Hayvancılık	414	228	382	179	376	-45,1	67,5	110,1
Ormancılık	161	155	140	100	86	-3,8	-9,7	-14,0
Balıkçılık	58	69	88	61	36	19,6	27,5	-41,0
Gıda Ürünleri ve İçecek	5 441	5 617	5 134	3 443	3 130	3,2	-8,6	-9,1
Toplam	13 217	14 275	12 398	8 470	8 087	8,0	-13,1	-4,5
İhracat (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	5 184	5 553	5 398	3 190	2 951	7,1	-2,8	-7,5
Hayvancılık	442	455	338	228	192	2,9	-25,7	-15,8
Ormancılık	27	22	21	13	15	-17,4	-4,5	15,4
Balıkçılık	258	347	368	249	348	34,2	6,1	39,8
Gıda Ürünleri ve İçecek	10 664	11 158	10 222	6 537	6 273	4,6	-8,4	-4,0
Toplam	16 576	17 535	16 347	10 217	9 779	5,8	-6,8	-4,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK (1) Ocak-Ağustos dönemi (2) Katma değer ve istihdam verileri 2016 yılı için Ocak-Haziran dönemine ilişkin olup 2015 yılı karşılaştırması da aynı bazda yapılmıştır.

Not: Dış ticaret verilerinde ISIC Rev.3 esas alınmıştır.

2003-2012 yılları arasında sektörün katma değer, istihdam ve yatırımlar içindeki payında çok belirgin bir değişim olmamıştır. Gıda sektörünün ekonomi içindeki payı küçülüyor gibi görüne de reel olarak gıda sektörü katma değeri, özellikle 2005 yılından bu yana, sürekli bir artış eğilimine

girmiştir. Dünya Bankası'nın yayınladığı istatistiklere göre 2014 öncesi tarımsal üretimde dünyada beşinci sırada olan Türkiye, 2014 yılına gelindiğinde dokuzuncu sıraya gerilemiştir. Geçtiğimiz on yıldaki olumlu gelişmelere rağmen Türkiye işgücü verimliliğinde 30'lu, arazi

verimliliğinde ise 20'li sıralarda yer bulabilmiştir. (TİM, 2016: 20) Bu olumsuz durum bir bakıma kadın çiftçilerin erkeklerle aynı oranda makinalı tarım imkanlarından, modern tarım alet ve gereçlerinden yoksun olmalarından, sektöre yönelik bilimsel tarım uygulamalarını içeren eğitim ve desteklerden yeterince faydalanamamalarından da kaynaklanmaktadır.

2.1. Türkiye’de Tarım Sektöründe ve Kırsal Kesimde Kadın İşgücü

Türkiye’de tarım, en çok kadın istihdamı olan sektördür. Kadın istihdamını sektörel anlamda iyileştirmeye yönelik olarak tarım dışı sektörlerde nispeten çalışma koşulları kadınlara uygun hale getirilirken, tarımsal faaliyetlerde yer alan kadın çiftçi ve çalışanlar bu iyileşmeden yeterince faydalanamamıştır. Ayrıca, Türkiye’de tarım sektörünün durumu 2000 - 2001 ekonomik krizi ve IMF ile yapılan Stand-By anlaşması uyarınca alınan tedbirler sonucunda ciddi bir gelir azalması ve daralmaya maruz kalmıştır. Bu durum Türkiye’deki tarım sektörü içerisinde mücadele veren kadın çiftçileri daha da fazla olumsuz etkilemiştir.

Özellikle kırsal kesimde hiyerarşi, yaş ve cinsiyet değişkenlerine bağlı olarak kurulmakta ve kadınlar bu hiyerarşinin en alt katmanında yer almaktadır. Böyle bir toplum yapısında, tarım ve kır işlerinde kadınlar genelde az ücretle ve hatta ücretsiz çalıştırılan ve vasıfsız eleman olarak görülmektedirler. Üretim açısından

hiyerarşinin en üstünde yer alan yaşlı erkek söz sahibi iken, kadınların özellikle de genç kadınların söz hakkı bulunmamaktadır (KSGM; 2011).¹

Öte yandan Türkiye’de kadınların sektörlere göre dağılımına bakıldığında, yoğunlukla istihdam edilen alanın yine tarım sektörü olduğu görülmektedir. Toplam kadın çalışanlar içinde tarım sektöründe çalışanların oranı 1970 yılında % 90,3; 1980 yılında % 87,9; 1990 yılında % 82,3; 2000 yılında ise % 75,7 olduğu görülmektedir. Bu oran giderek düşme eğilimi gösterse de, diğer sektörlerle karşılaştırıldığında aradaki istihdam oranı farkının çok büyük olduğu görülmektedir. (Berber & Eser, 2008: 6)

Tarımsal faaliyetlerin işgücü istihdamında giderek öneminin azaldığı günümüz koşullarına paralel olarak tarımda kadının yeri ve ekonomik faaliyetlere katılımı da farklı bir boyut kazanmıştır. Genel itibariyle, tarım kesimindeki kadınların üretime katılımı ailenin sahip olduğu arazi varlığına göre, gerçekleştirilen tarımsal faaliyete ve ailenin gelir düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Kadın istihdam oranları açısından Türkiye, istihdamda sanayinin payı en düşük olan ülkelerden birisi iken tarım konusunda ise Çin, Hindistan gibi ülkelerle benzerlik göstermektedir. Bu durumda ekonominin genel olarak istihdam yaratma gücünün zayıflığının önemli etkisi de bulunmaktadır.

Tarım sektöründe mekanizasyona bağlı olarak işgücü talebinin azalması, sanayi ve hizmetler sektöründe istihdamın artması ve

¹ www.kadininstatusu.gov.tr

kırdan kente göç gibi nedenlerden dolayı yıllar itibarıyla tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı düşmektedir. Sektörün toplam istihdam içindeki payı 2014 yılında yüzde 21,1 iken, 2015 yılında yüzde 20,6'ya gerileyerek 5,48 milyon kişi olarak kaydedilmiştir. 2016 yılında bu oran yüzde 19,3'e gerilemektedir. Yine Tablo 3.'te görüldüğü üzere; Kadın işgücüne katılma oranındaki 0,9 puanlık yükselme, kadın istihdamındaki 364 bin kişilik artıştan kaynaklanmaktadır. Kadın istihdamı hizmetler sektöründe 387 bin kişi, *tarımda 23 bin kişi* artarken, sanayide 40 bin kişi ve inşaatda 7 bin kişi azalmıştır. (TİSK, 2016: 6)

Tarımda çalışan kadın oranının en yüksek olduğu iki bölge Kuzeydoğu Anadolu (% 80) ve Doğu Karadeniz bölgeleri (%78) olurken, ortadoğu Anadolu bölgesi %68'lik tarımda çalışan kadın oranı ile 3. sırada gelmektedir. Bu bölgelerde kadınların sanayide çalışma oranı da diğer bölgelere göre çok düşük oranda %2 ila %4 civarındadır. İstanbul'da tarımda çalışan kadın nüfusu yokken, sanayide çalışan kadın nüfusu da en yüksek buradadır. Doğu Marmara ve batı Marmara bölgelerinde ise tarımsal faaliyetlerinde çalışan kadın oranı düşerken, sanayide çalışan kadın oranı da % 20 ile % 28 arasında değişmektedir. Sanayi dektöründe çalışan kadın oranı İstanbul'dan sonra en yüksek seviyeye bu bölgelerde ulaşmaktadır. Bu durumda elbette gelişmiş sanayi sektörünün etkisi varken, kadınların istihdam edilmesine olanak tanıyan iş olanaklarının mevcudiyeti de etkilidir.

Ancak, daha da önemlisi bu bölgeler Türkiye' nin eğitim seviyesinin yüksek olduğu bölgeler olarak da ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, sanayide çalışmak için güvenlik unsurunun yanısıra kadınların eğitim oralarındaki pozitif artışlar da etkilidir. Özellikle teknik lise, mesleğe yönelik yüksek okul vb. okullardan mezun olan kadın sayısı da artmış ve bu bölgede yer alan fabrikalarda, ağır sanayide kalite kontrol bölümlerinde dahi istihdam edilen kadın oranını arttırmıştır.

2.2. Türk Tarımı ve Kadın Çiftçilerle İlgili İstatistikler

Dünyada istihdam oranı üzerinden genel bir değerlendirilme yapılmak istendiğinde son 10 yılda istihdam oranı %0,9 azalırken, kadınların istihdama katılım oranı ise % 0,3 gerilemiştir. 2016 yılına gelindiğinde kadın istihdamının nüfusa oranı (Employment to population ratio, women %) yüzde 28 olarak gerçekleşirken; erkeklerde aynı oran (Employment to population ratio, men %) 2016 yılı için 65,1 olarak gerçekleşmiştir. Toplam istihdam içerisinde tarımın payı ise 2016 yılı için yüzde 19,5 olarak ölçülmüştür. (ILOSTAT, 2016)²

Türkiye'de çalışan kadınların %95'i 1966 yılında tarım sektöründe faaliyet gösterirken, 1980 yılında bu oran %85,6 ve 1997'de %72,5'e düştüğü, 2014'da ise bu oran % 32,9'a gerilediği görülmektedir. Kadın çalışanların yaklaşık yarısını oluşturan hizmet sektörü (% 49,9) ile üçte birini oluşturan tarım sektörü (%32,9)

² <http://www.ilo.org/ilostat/lang--en/index>

kadınlar açısından istihdam yaratan en önemli iki sektör konumundadır. Kadınların %16,1'i ise sanayi sektöründe çalışmaktadır.³ Çalışan kadınların %60,2'si ücretli ve yevmiyeli, % 29,5'i ücretsiz aile işçisi olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye'de ücretsiz aile işçilerinin %71,8'ini kadınlar oluşturmaktadır. (TÜİK, 2014)

Toplam işgücünün % 16,7'sini 15-24 yaş grubundakilerden oluşturmaktadır. Lise ve dengi eğitim seviyesine sahip erkekler için işgücüne katılım oranı %69,5 kadınlar için %24,2'dir. Yükseköğretim mezunu erkeklerde ise bu oran % 85,5; kadınlarda % 70,7 dir.

Tablo 2. Türkiye’de Cinsiyete Göre Eğitim ve İstihdam Oranları (2015)

	(%)		
Seçilmiş göstergeler	Toplam	Erkek	Kadın
Okur-yazar olmayan nüfus oranı (25+ yaş)	5,4	1,8	9,0
Yüksekokul veya fakülteden mezun nüfus oranı (25+ yaş)	15,5	17,9	13,1
İstihdam oranı (15+ yaş)	46,0	65,0	27,5
İşgücüne katılım oranı (15+ yaş)	51,3	71,6	31,5
İşsizlik oranı (15+ yaş)	10,3	9,2	12,6
Genç işsizlik oranı (15-24 yaş)	18,5	16,5	22,2

Kaynak: TÜİK, 07 Mart 2017 tarihli 24643 Sayılı Rapor.

Kadın istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısından az. Eğitim durumuna göre işgücü katılım oranı incelendiğinde, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmektedir.¹ Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nda araştırmacı Güneş Işık'ın Aralık 2012'de yayınlanan; "Türkiye’de kadının işgücüne katılımı değerlendirmesi çok dikkat çekici rakamları

ıçeriyor.”² Buna göre: Kadınların en fazla istihdam edildiği sektör hala tarım sektörü. Karadeniz sahil şeridimizdeki illerde (Kastamonu, Sinop, Giresun, Rize, Trabzon, Ordu) katılım oranları Belçika ve İtalya seviyesine yakınken, Doğu Anadolu ve İstanbul'daki katılım oranları Cezayir ve Suriye ile aynı seviyelerde kalmıştır.

TÜİK tarafından hazırlanan Hanehalkı İşgücü istatistikleri'ne göre Türkiye’de 15

³ Temel İşgücü göstergeleri, 2014; www.tuik.gov.tr

¹ www.tuik.gov.tr

² www.gazetevatan.com

yaş üstü kadınların % 61'i ilkokul veya altı seviyede eğitilmiş. Nitelikli işgücü diyebileceğimiz lise, teknik lise ve yüksekokul mezunu kadın oranı ise % 22,8. TÜİK'in Raporunda, kadınların işgücüne katılma oranı 1990'da % 34,1, 2002 yılında % 26,9, 2004 yılında % 25,4, 2009 yılı için % 26 olarak gerçekleşirken 2015 yılı TÜİK verilerine göre bu oran %27,5 olarak kaydedilmiştir. Yine Rapora göre: "Kentteki kadınlara oranla (% 22,3) kırsal alanda daha çok kadın işgücüne katılıyor (% 34,6) gibi görünse de kırdaki her 100 kadından 84'ü *tarım kesiminde* ve bunların % 77'si herhangi bir ücret almaksızın, ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor." (TÜİK, 2013)³

Önemli bir nokta, kayıtdışı olarak ücretsiz aile işçisi konumunda tarımsal faaliyetlerle uğraşanların % 21,9'unu erkekler, % 78,1'ini kadınlar oluşturuyor. Böylece, gelirlerinin dolayısıyla yaşam standartlarının düşüşü kadınların giderek eğitim ve bilinçlenme oranını düşürüyor ve bu da onların tarımda çalışan erkeklere göre daha verimsiz şekilde ve kötü çalışma koşullarında hayatlarını devam ettirmelerini doğuruyor.

Yukarıda verilen bütün istatistikî değerlerden de anlaşılacağı üzere kadınlar genel itibarıyla çalışma hayatına katılım açısından erkeklerin çok gerisindedir, özellikle kayıtlı ve güvenceli olarak istihdam edilme bakımından tarım sektöründe çalışan kadınlar neredeyse

yoktur çünkü tarlada, serada, çiftlikte çalışan kadınlar çoğunlukla görmezden gelinmiş ve bugüne kadar herhangi bir sendikal veya hukuki dayanağı olmamıştır.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)'in hazıradığı bölgeye ve ekonomik faaliyete göre istihdamın sektörel dağılımı çalışmasında görülmektedir ki; Marmara Bölgesinin hem doğu hem de batı kısmında tarım alanında çalışan kadın ortalaması Türkiye ortalamasının altında kalırken, sanayi sektöründe çalışan kadın oranı da ülke ortalamasının üzerindedir.⁴ Kadınların alternatif olduğu zaman ve eğitim seviyeleri arttığında tarım sektörü dışında ve daha kalifiye işlerde çalıştıkları görülmektedir.

Ancak, bu çalışmanın amacında da olduğu üzere kadın çiftçi eğitimi verildiğinde ve tarımsal faaliyetlerinde yer alan kadınlara makinalı ve bilimsel tarım esaslarına uygun üretim imkanı sağlandığında nasıl bir sektörel dağılım olacağı ve tarım üretiminde kadın çiftçi başına düşen ürün miktarındaki artış ve ürün kompozisyonundaki farklılaşma olasılığı incelenenektir. Genel olarak, Türk tarımında özellikle kadın çiftçiler aleyhine olan mevcut olumsuz şartlar ve daha da önemlisi tarımsal faaliyetlerde bulunan çiftçilere yönelik eğitim eksikliği gerçekleştirilen bu faaliyetler neticesinde elde edilen çıktı miktarını da olumsuz etkilemektedir.

³ www.tuik.gov.tr , TÜİK, Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri Veri Seti, 2013.

⁴ TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu), www.tisk.org.tr

Grafik 1.

Veriler: WDI, Dünya Bankası, 2013. (2005 Sabit \$ Fiyatlarına Göre) Grafik & Hesaplama: Çağdaş Şirin, @sirincagdas

Kaynak: Business HT, 11. 05.2015, www.business.com.tr

Çiftçi başına düşen tarımsal katma değere bakıldığında Türkiye dünya sıralamasında kendine oldukça geri sıralarda yer bulabiliyor. Aşağıdaki grafikte de görüleceği gibi tarım sektöründe oluşturulan katma değer esas alınarak ve Dünya Bankası verilerine dayanarak yapılan sırlamada Türk tarımı oldukça zayıf durumdadır. Sonuç olarak, eski usul ve verimsiz şekilde sürdürülen tarımsal faaliyetlerden elde edilen çıktı bakımından erkek çiftçilere oranla hep geri de kalmakta ve onlara oranla ne kadar fazla zaman harcarsa ve emek verse de yaptığı tarımsal faaliyetlerden elde ettiği ürün ve kazanç bakımından karşı cinse

kıyasla alt sıralarda yer almak zorunda kalıyorlar.

3. Türk Tarım Sektörünün AB Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye’de neredeyse bütün tarla ürünlerinde ve hayvancılıkta verimlilik AB’ye oranla çok düşüktür. Türkiye’de tarım sektörünün durumu 2000 - 2001 ekonomik krizi ve IMF ile yapılan Stand-By anlaşması uyarınca alınan tedbirler sonucunda ciddi bir gelir azalması ve daralmaya maruz kalmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, tarımda IMF ile yapılan anlaşmadan önce de ciddi yanlışlar

mevcuttu, mesela yanlış üretim politikaları ve toprağın yanlış kullanılması ve bunların yol açtığı erozyon, yanlış girdi, ilaç, tohum, gübre kullanımı ve bunların yol açtığı israf ve verimlilik düşüşü gibi. Ancak tarlalarda, bahçe ve seralarda çalışan vasıfsız kadın çiftçilerin potansiyellerine göre yapmış oldukları düşük katma değer oranları tarım sektöründeki verimsizlik ve düşük ürün rekoltelerinin diğer bir nedenini oluşturmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı, Türkiye’de tarım sektöründe verimlilik **AB**’nin tarım sektörüne oranla çok düşüktür. Fakat aynı zamanda, ilginçtir ki, Türkiye’de IMF anlaşması uyarınca tarımda girdi sübvansiyonları geniş ölçüde azaltılırken, ABD son yıllarda tarım sübvansiyonlarını eskiye oranla daha da arttırmıştır. AB ise Ortak Tarım Politikası (OTP) uyarınca tarım sübvansiyonlarının yine yüksek düzeyde kalması ve azaltılmaması konusunda görüş birliğine varmıştır. Bunların etkisiyle Dünya Ticaret Örgütü gelişmiş ülkelerin tarımda “korumacılığı” azaltmaları, böylece gelişen ülkelere gelişmiş ülkelere doğru tarım ihracatının artmasına yol açmaları yolundaki gayretleri; üstelik bu yönde gelişmiş ülkelerin daha önceden verdikleri sözlere rağmen, olumlu bir sonuç vermemiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kaynaklarından da izleneceği gibi, 2000 yılında karşılaşılan ekonomik kriz sonrasında bugüne kadar tarımda şu gelişmeler kaydedilmiştir:

- Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) 2000’de önemli bir azalma gösterdikten

sonra devamlı olarak büyümüş, buna karşın tarım üretimi aynı hız ve oranda artmamıştır. Sonuçta tarımın GSMH içindeki payı azalmış ve 2015’te %8.5’a kadar gerilemiştir.

- Tarımda istihdamda da son yıllarda mutlak olarak bir azalma görülmüştür.
- Tarımda istihdamın azalmasına paralel olarak kırsal nüfusun mutlak düzeyi da 2000’den bu yana hemen hemen aynı kalmış, kentsel nüfus ise devamlı artış göstermiştir. Sonuçta kırsal kesimin nüfus içindeki payı da düşmektedir.
- Tarımda gerek kamunun gerek özel sektörün sabit sermaye yatırımlarının payı çok düşüktür. 2003’te kamu yatırımlarında tarımın payı %7,7, özel yatırımlarda %2,7, toplam sabit yatırımlarda ise %4,4 idi. Tarımda özel yabancı sermaye akımı ise ihmal edilecek kadar küçük bir rakamdır.
- Bu gelişmelere paralel olarak ekilen arazi hacmi de azalmıştır. Bağ, bahçe, sebze ve zeytinlik çok az bir artış göstermiş, ormanlar hemen hemen aynı düzeyde kalmış; azalma özellikle ekilen tarla arazisinde baş göstermiştir. Ekilen arazi 2000 yılında 27 milyon 856 bin hektar iken, 2010 yılı itibariyle 24 milyon 294 bin hektar tarım alanı resmi olarak kaydedilmiştir. 2016’da bu rakam 23 milyon 763 bin hektar olmuştur. Yine önemli bir husus, yaklaşık yirmi yıllık bir süre içerisinde

3.5 milyon hektar tarım arazisi kaybedilmiştir.¹

Tarımda çalışan kadınlarla ilgili istatistikler ise şöyledir:

- Tarımda çalışan kadınların mutlak seviyesi %50'nin üzerinde, yani erkeklerden biraz daha fazladır. Bu nedenle tarımdaki gelişmeler ve aynı zamanda olumsuz gelişmeler Türk çiftçi kadınlarını yakından ilgilendirmektedir.
- Tarımda çalışan kadınların sayısı erkeklerden fazla olmamakla beraber, tarımda “*ücretsiz aile efradı*” olarak çalışanlar ve bunun içinde kadınlar çok büyük bir bölümü oluşturmaktadır.
- Kısaca, tarımda çalışan kadın sayısı çok yüksek olmakla beraber, bunların çoğunluğu ücretsiz çalıştırılan aile bireyleri yani erkeğin yanında çalışan kadın ve çocuklardır. Başka bir ifade ile, *kadın ailenin tarım işlerinde erkeğin yanında çalışmaktadır*. Ayrıca *tarımda kendi işinde çalışan kadın sayısı yok denecek kadar azdır*.

Türk tarım sektöründe çalışan kadınlarla ilgili iki önemli tespit de şunlardır:

- Tarımda çalışan ve kırsal kesimdeki kadınlar arasında okur-yazar olmayanların sayısı çoktur, okur-yazar olanların dahi eğitim dereceleri düşüktür. Bu nedenle kırsal kesimde özellikle kız çocuklarının okula

gönderilmesi ve eğitimi büyük önem taşımaktadır.

- 1990'lardan itibaren kırsal nüfus ve tarımda çalışan nüfus oranı hızla azalırken, bu azalma kadın nüfusta biraz daha da fazla olmuştur. Ama bu bulgu, uzun dönemde tarım sektörünün payı sağlıklı bir şekilde ve verimi yükselterek düşürüldüğü zaman tarımda çalışan kadın nüfusun ne olabileceği hakkında istatistiksel bakımdan anlamlı ve yeterli bir ipucu vermemektedir ve bunu önceden tahmin etmek de oldukça zordur.

Tarımın bugünkü durumuyla ilgili, yukarıdaki veri ve bilgilerden de anlaşılabileceği gibi, Türk tarımının AB'nin OTP'ne ve AB Ekonomisine uyumunu sağlamak, verimi yükseltmek ve tarım sektörünü küçültmek amacıyla doğrudan gelir desteği (DGD)'ni daha işler hale getirmenin yanında, tarım sektöründe çok büyük yapısal ve malî sorun yumağı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Örneğin girdi bazındaki sübvansiyonların ve aynı zamanda dolaylı vergilerin AB uygulamalarına paralel şekilde düzeltilmesi, tüm tarımsal ürünlerde kalitenin yükseltilmesi ve AB standartlarına uyulması en başta gelen uyum sorunları arasındadır. Bu bağlamda, tarımda AB'ye uyum konusunda AB malî yardımını sağlayacak projeler önemlidir. Fakat daha da önemli olan, tarımda AB sübvansiyonu

¹ www.ziraatcilerdernegi.org.tr

sağlamak değil, yeniden yapılanmayı başarmaktır.

Ayrıca, tarımda verimliliği arttıracak ve israfı önleyecek reformların yapılması, rekabet gücünün sağlanması, ürün üretiminde rekabet gücü yüksek ama aynı zamanda AB piyasalarında talep potansiyeli olan ürünlerin üretiminin arttırılması da büyük önem taşımaktadır. Daha da önemlisi tarımda çıktı miktarını ve çiftçi başına düşen katma değer oranını arttırabilmek için çiftçilere AB standartlarında eğitim verilmesi de önemli bir gerekliliktir. AB tarım politikaları ve bölgesel kalkınma hedefleri doğrultusunda kırsal kesim nüfusunun eğitime, özellikle kırsal kesimde erkek çiftçilerin yanında kadın çiftçilerin de eğitilmesi ve erkeklerle eşit şartlarda üretim faaliyetlerine katılabilmeleri konusunda ciddi bir program uygulanması gerekmektedir.

3.1. AB'ye Uyum Sürecinde TÜRK Kadın Çiftçilerin Durumu ve Belirsizlikleri

Siyasi konjonktür ve uluslararası ilişkilerdeki gelişmeler sonucunda AB ile yola devam kararı alınırca bunun sonucunda Türk tarımını kapsayacak uyum süreci sonucunda "Türkiye'de kadın çiftçilerin durumu ne olacaktır" sorusunu kesin bir şekilde cevaplandırmak zordur. Güncel ekonomik şartlar ve Türk tarım sektöründeki yapısal sorunlar tarımsal faaliyetlerin ekonomi üzerindeki potansiyel etkisini sınırlandırmakta ve tarım sektörünün olumlu yönde dönüşümünü

engellemektedir. Nedeni ise önceden kestirilemeyen türlü belirsizliklerin mevcut olmasının yanı sıra, sektörde çalışanların eğitim açığının giderilememesi de söylenebilir. Nitekim, mevcut belirsizliklerin başlıcaları aşağıdaki gibidir:

- 1- Türkiye'de uygulanan politikalar ve mevcut şartlar ele alındığında, hem AB piyasalarını, hem de tarım arazilerinin yapısını ve çiftçilerin içerisinde bulunduğu kısıtlı imkanların verimli kullanımını hesaba katan bir üretim politikası ne ölçüde başarılabilecek,
- 2- Tohum ve çeşitli girdilerin kullanımında israf ne ölçüde önlenecek ve bilimsel teknikler geliştirilerek verim ne ölçüde arttırılabilecek,
- 3- AB'ye ve OTP'ye uyum ile ilgili yasalar ne etkinlikle çıkarılacak, çıkarılırsa ne etkinlikle uygulanabilecek,
- 4- Çiftçi eğitimleri sayesinde kadın ile erkek çiftçiler arasındaki farklar ne ölçüde giderilebilecek ve tarımsal faaliyetlerde eşitlik sağlanabilecek,
- 5- Ürün kalitesi ve standardizasyon ne ölçüde başarılabilecek,
- 6- Verimli altyapı yatırımları ve çiftçi eğitimleri ne ölçüde ve kapsayıcılıkta başarılabilecek.

Öncelikle, AB politikaları ve standartları ile tarım alanında uyum sağlanması konusunda Türkiye'de yetkili kişiler ve ilgili makamlar nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ve ne tür stratejiler geliştirilmesi gerektiği hususunda

ortak bir çalışma takvimi geliştirmelidirler. Konunun muatapları yani bakanlık yetkilileri, yerel yönetimler, kalkınma ajansları, çiftçiler, ve toprak sahipleri ortak hedef doğrultusunda birleşebilmeliler. Diğer taraftan, AB'nin tarım sektörüne yönelik korumacı tavrı ne ölçüde devam edecektir. Korumacı politikalar yerine uluslararası rekabete açık ve etkin işletilen tarım arazilerinin hakim olduğu bir tarım sektörü nasıl oluşturulabilir bu konuda enerji harcanmalıdır.

Öte yandan, Dünya Ticaret Örgütü'nün ABD ve AB başta olmak üzere, gelişmiş ülkelerin tarımda uyguladıkları korumacılığı azaltmaları yolundaki çabaları ne kadar etkili olabilecektir, bu da sektörün genelini ilgilendiren önemli bir husustur. Kadınların tarımda etkin olabilmesi ve emeğinin karşılığını gerçek anlamda alabilmesi de ancak kamu otoritesi ve devlet organlarının kadın çiftçileri sistemli bir şekilde gerek eğitim faaliyetleri gerekse de alet ve teçhizat sağlayarak desteklemeye devam etmesi ile mümkün olacaktır.

Hollanda, ABD ve Fransa ile birlikte dünyanın en büyük ilk 3 tarım ihracatçısı konumunda. Bunun adına ister eğitim, ister özveri, isterseniz de planlı bir tarım politikası deyin. Sonuç itibariyle bu başarı şans eseri yakalanmamış. İşin içinde teknoloji de var, kooperatifleşme de var, Ar-Ge de var, pazarlama stratejileri de var. Ve tabii ki uzun vadeli, sürdürülebilir tarım politikaları.² Konya büyüklüğündeki Hollanda'nın 2014 yılı tarımsal ihracatı 90

milyar dolar. Hollanda'nın tarımdaki başarısının ardında verimli üretim modeli, Ar-Ge, kooperatifleşme, pazarlama, piyasa denetimi gibi faktörler yatıyor. (Business HT, 2015) Hollanda'nın tarım alanında ilerlemesinin en önemli nedenlerinden birisi uzmanlaşma. Seralar ve üreticiler çoğunlukla tek bir ürün üzerine uzmanlaşıyor olmasıdır. Bu duruma eleştirel yönden bakanlar çıkabilir. Ancak uzmanlaşma, Hollandalı şirketlere kendi ürünlerinde deneyim kazanma, eğitim ve eğitilmiş iş gücü, lojistik ve teknolojik yatırım anlamında avantaj sağlıyor. Ancak tek bir ürün üretmenin riski de büyük. Farklı ürünler yetiştirerek riskleri dağıtan üreticiler de var.

Avrupa Birliği'nin büyük ve zorlu pazarında küçük aile çiftliklerinin şansları her geçen gün biraz daha azalmaktadır.³ Dolayısıyla, kadın çiftçilerin belki de sektörde hayatta kalabilmeleri için yakın gelecekte birleşmesi ve birlikte daha büyük bir güç faktörü oluşturması bir zorunluluk olacaktır.

3.2. Tarımda AB'ye Uyum Sürecinde Kadın Çiftçi Eğitimi

Eğitim kadın istihdamı açısından önemli bir faktör olup; kadınların eğitim düzeyi arttıkça istihdam oranının da arttığı, sosyal güvence açısından da daha bilinçli ve talepkar oldukları gözlenmektedir. Buna bağlı olarak, kadın ve erkek istihdam oranında gözlenen farklılık eğitim düzeyi arttıkça azalmaktadır.

Çalışma ve sosyal güvenlik Bakanlığı'nın

² www.businessht.comtr

³ www.businessht.com.tr

GTHB'nın 2013-2017 Stratejik Planında "İstihdamın Arttırılması" şeklindeki gelişme eksenıyla, kırsal alanda yaşam standartlarını yükseltmek ve kırsal kalkınmayı sağlamak, tarım ürünlerinin yerinde değerlendirilmesi ve katma değerinin arttırılması hedeflenmektedir.⁴

İkinci olarak, eğer tarımda verimliliği arttıracak politikalar etkin bir şekilde uygulanırsa, sonuçta tarımda hane başına düşen gelir de hızla yükselebilecek, tarım-dışı sektörler ve dolayısıyla Türk ekonomisinin bütünü daha hızlı ve sağlıklı bir şekilde büyüyecek, işsizlik sorunu daha kolay çözülecek, dış ticaret dengesi ise düzelecektir. Tarım gelirinin yükselmesi, aynı zamanda, tarım-dışı sektörleri uyaracağı için sonuçta *uzun dönemde tarımın GSMH içindeki payı da sağlıklı bir şekilde küçülecek* ve bu konuda AB normlarına ulaşılabilecek, AB standartları yakalanabilecektir.

Ancak, tarımda genel itibariyle toplam istihdamın azalması sonucunda *kadın çalışan sayısının azalmayacağını, hatta belki biraz daha yükseleceğini* tahmin etmek yerinde olacaktır. Çünkü, genelde tarım-dışı sektörlerde istihdam imkanları genç ve orta yaştaki okuma-yazma bilen erkekler için daha genişken, aynı şeyi kadın çiftçiler için söylemek mümkün değildir. Tarımda çalışan kadınların diğer sektörlerde, özellikle hizmet sektörüne geçme ihtimali vardır, fakat kadınların eğitim düzeyinin düşük olması, kadın çiftçilerin genelde basit tarım işi dışında pek bir vasfının olmaması onların

başka sektörlerde geçişini zorlaştırmaktadır. Yine, okuma-yazma bilen kadınların diğer sektörlerde geçme şansı bilmeyenlere oranla daha fazla olacaktır. Tabii bu durum da ilden ile, bölgeden bölgeye farklılık gösterebilir.

Türk Kadın çiftçi eğitimine örnek teşkil edecek bir proje olarak, 2012 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği arasında imzalanan "Kadın Çiftçi Eğitimi" işbirliği protokolüdür. Kırsal alanda yaşayan ve çiftçilikle uğraşan kadınları "tarımsal konularda", "sosyal güvenlik konularında", kişisel hak ve özgürlükler konusunda eğitmek ve bilimsel tarım uygulamaları hakkında farkındalık oluşturmak ve kurumlararası işbirliğini geliştirmek amaçlanmıştır. 2013 yılında uygulamaya konulan bu projede öncelikli olarak pilot iller seçildi; Diyarbakır, Kayseri, Gaziantep, İzmir, Sakarya) ve bu illerde uygulanırken 771 kadın çiftçiye ulaşılmıştır. 2014 yılında ülke geneline, yani 81 ilde yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Kırsalda kadın çiftçi eğitimi erkeklere göre daha zordur, çünkü kadınların evi dışında toplanıp bir araya geldiği ve aktivitelere katıldığı yerler mevcut değildir. Bu sebeple kadın çiftçi eğitimlerinin projelendirilerek belirli mekanlarda uygun zamanlama ile yapılması uygun olacaktır. Benzer şekilde bir çok kadın çiftçi eğitimi ve destekleme projeleri hayata geçirilmeli. Bu hususta tarım kesiminde ve kırsalda çalışan pek çok kadın çiftçiye modern tarım teknikleri

⁴ www.csgeb.gov.tr

kazandırılarak ve makinalı tarım imkanlarından yararlanabilmeleri için gereken asgari eğitim sağlanarak onların da erkek çiftçiler gibi emeklerinin karşılığında hak ettikleri çıktıyı almaları ve katma değeri yüksek ürün üretebilmeleri temin edilmiş olur.

4. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Türk tarımı en çok kadın istihdam eden, istihdam edilen kadın sayısının erkekten fazla olduğu bir sektör olması nedeniyle tarım sektörünün genel gelişme yönü, Türk kadın çiftçilerini de çok yakından ilgilendirmektedir.

2000'lerin başında ekonomik krizi izleyerek yapıldığı gibi, tarımda verimlilik ihmal edilirse, dünya genelinde tarım ürünlerinde rekabet etmek zorlaşacak ve tarım ürünlerinin fiyatları artarken ithal edilen tarım ürünlerinin miktarı ve türü artacaktır. Bu da beraberinde Türk çiftçisini dünya ile rekabet etmekten uzaklaştırarak kendi içine kapanmasını getirecek, dolayısıyla giderek daha küçük miktarlarda ve kendisi için üretim yapmasına sebep olacaktır.

AB ve OECD ülkelerine göre Türk tarımında verimliliğin daha düşük olması, öncelikli olarak dezavantajlı olan kadın çiftçilerin, tarım işçilerinin eğitilmesini ve modern üretim tekniklerine adaptasyonunu zorunlu hale getirmiştir. Türk tarım sektöründe verimliliğinin arttırılması açısından kadınların da eşit ölçüde zirai eğitimlerden ve bilimsel tarım

tekniklerinden faydalandırılması hayatidir. Bunun için öncelikle AB fonlarından ve dezavantajlı kesimlerin desteklenmesi amacıyla sağlanan finansal desteklerden yararlanılarak uygun eğitim projelerinin geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Nitekim tarımsal faaliyetlerde bulunan çok sayıda kadın çiftçinin vasıfsızca çalışması ve tarlasından düşük ürün elde etmesi gerçekte Türk tarımındaki “gizli işsizlik” sorununu da ortaya koymaktadır. Kadın çiftçilerin giderek kötüleşen çalışma koşulları dünya çapında artan rekabet koşulları karşısında tarım faaliyetlerinden elde ettikleri gelirlerini de azaltacaktır.

Tarım sektörünün geneli ve özellikle kadın çiftçilerle ilgili olarak yukarıda yapılan değerlendirmeler neticesinde gerek kalkınma ajansları, gerekse bakanlıkların ve ziraat odalarının destekledikleri projelerden yararlanılarak kadınların sektördeki yeri geliştirilmeli ve ekonomiye katkısı artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Berber, M. & B., Eser, “Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz”, “İş,Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10 Sayı:2 , Nisan 2008.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ulusal İstihdam Stratejileri: Tarım Sektörü, 2015. s.159, www.csgeb.gov.tr

Çakmak, H. E. & Kasnakoğlu, H., Küreselleşen Dünyada Tarım - Gıda İlişkileri, Dış Ticareti ve Politikaları, TİM Yayınları 2016, Ankara.

Ecevit, Y., ‘İşgücüne Katılım ve İstihdam’, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar*, 2008. Öncelikler ve Çözüm Önerileri Raporu İçinde, <http://www.tusiad.org.tr/FileArchive/KADINR APOR.pdf>

ILO, www.ilo.org.tr

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, ‘Kırsal alan kadınının istihdama katılımı’, Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını, 2000.

TİM-Türkiye İhracatçılar Meclisi, Tarım Raporu 2016, Ankara.

TİM, İhracat Rakamları 2017, www.tim.org.tr

TİSK, İşgücü Piyasası Bülteni, ‘Ekim 2015 TÜİK Hanehalkı İşgücü Verilerinin Değerlendirilmesi’, Sayı 35, Ocak 2016.

TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2013, Ankara, www.tuik.gov.tr

TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2015, Sayı: 24643, 07 Mart 2017, Ankara, www.tuik.gov.tr

TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2016, Sayı: 21519, 07 Mart 2016, Ankara, www.tuik.gov.tr

TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Sayı: 24633, 15 Kasım 2017, Ankara, www.tuik.gov.tr

TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2016, Sayı: 24635, 23 Mart 2017, www.tuik.gov.tr

TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri - Gender Statistics 2013, Ankara; www.turkstat.gov.tr

Eurasian Conference on Language & Social Sciences

June 27 - 29, 2018

Antalya, Turkey

Important Dates

Abstract Submission: June 3, 2018

Conference Payment & Registration: June 7, 2018

Program Draft: June 15, 2018

Full-text Submission: September 15, 2018

Share

Introduce

Discuss

Taste

Collaborate

This conference is organized by an internationally joint consortium as follows

University of
Roehampton
London

For more information, please visit
<http://www.eclass.org/>

Eurasian Conference on Language & Social Sciences **IV**

July 24-27, 2018 • Riga, Latvia

Important Dates

Abstract Submission	June 3, 2018
Conference Registration & Payment	June 7, 2018
Conference Program Draft	June 15, 2018
Full-text Submission	September 15, 2018

Languages

You can submit your abstracts in
English, Russian and Turkish.

Venue

The conference will be hosted
by Daugavpils University
Riga, Latvia.

**Baltic culture
welcomes you
next July**

This conference is organized by an internationally joint consortium as follows

University of
Roehampton
London

For more information, please visit
<http://www.eclss.org/>